

Naručilac: Ministarstvo održivog razvoja i turizma

CRNA GORA

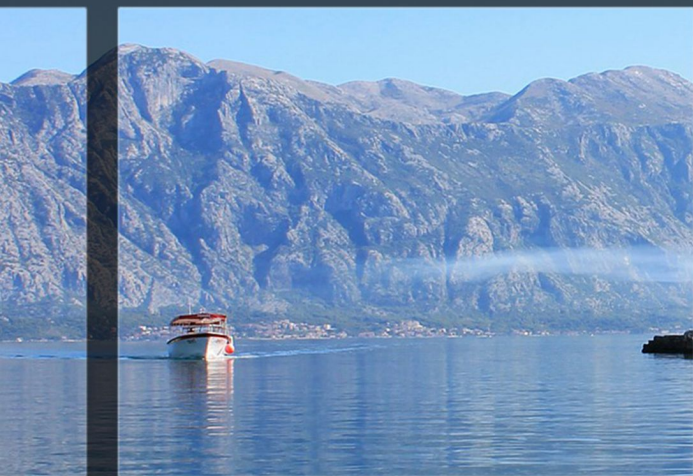
MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA
I TURIZMA

Strategija razvoja kulturnog turizma sa Akcionim planom do 2023.godine

14

15

16

14

15

16

Obrađivač:

CAU
Centar za Arhitekturu i Urbanizam

Strategija razvoja kulturnog turizma Crne Gore sa Akcionim planom do 2023. godine

- NACRT -

VLADA CRNE GORE

CAU
Centar za Arhitekturu i Urbanizam

novembar, 2018. god.

KLIJENT:	Ministarstvo održivog razvoja i turizma
NAZIV PROJEKTA:	Strategija razvoja kulturnog turizma Crne Gore sa Akcionim planom do 2023. godine(u daljem tekstu SZKT)
FAZA:	Nacrt
DIO:	Tekstualni dio
RADNI TIM:	<p>Direktor Predrag Babić – Dipl.ing građ.</p> <p>Vođa tima Snežana Besermenji- Doktor geografskih nauka</p> <p>Koordinator izrade Strategije Zorica Babić, – Dipl. Ekonomista</p> <p>Sintezni tim: Zorica Babić, – Dipl. Ekonomista Slavica Jurišević- Dipl.ing. arhitekture -Konzervator Ksenija Vukmanović, Dipl. Ing.arhitekture</p> <p>Administrativno-tehnička podrška Mladen Vuksanović – Spec. App. in management</p> <p>Tehnička podrška Miroslav Vuković –Ing. Računarstva Rade Bošković – BSc arhitekture</p> <p>Prevod Bobana Knežević –Prof.eng.jezika I književnosti</p>

SADRŽAJ

1. UVOD	3
1.1. EKONOMSKI, DRUŠVENO-KULTURNI I PROSTORNI UTICAJ.....	3
1.2. DEFINICIJA KULTURNOG TURIZMA.....	5
1.3. SEGMENTI KULTURNOG TURIZMA	6
1.4. TIPOLOGIJA TURISTA U KULTURNOM TURIZMU	7
2. ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA	7
2.1. ANALIZA ZAKONSKE REGULATIVE	10
2.2. ANALIZA POSTOJEĆE PROSTORNO PLANSKE DOKUMENTACIJE	10
2.3. ANALIZA STRATEŠKIH PLANOVA RAZVOJA OPŠTINA.....	11
3. PRIMJERI DOBRE PRAKSE	12
4. UPOREDNA ANALIZA KULTURNOG TURIZMA KONKURENTSKIH ZEMALJA.....	13
5. RESURSI KULTURNOG TURIZMA.....	14
5.1. KULTURNA DOBRA NA LISTI SVJETSKE BAŠTINE UNESCO-a.....	14
5.2. KULTURNA DOBRA NA NACIONALNOJ TENTATIVNOJ LISTI	17
5.3. KULTURNO ISTORIJSKE CJELINE.....	18
5.4. KULTURNO ISTORIJSKI OBJEKTI	19
5.5. LOKALITETI ILI PODRUČJA.....	20
5.6. NEVALORIZOVANI SEGMENTI NEPOKRETNE KULTURNE BAŠTINE.....	22
5.7. NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA.....	23
5.8. REZULTATI	25
6. TURISTIČKA VALORIZACIJA KULTURNIH DOBARA.....	26
6.1. KVALITATIVNO-KVANTITATIVNA METODA.....	26
6.2. METODA PO MODELU HILARI DU KROS.....	27
6.3. VALORIZACIJA MANIFESTACIJA IZ OBLASTI KULTURE	30
7. STANJE KULTURNO TURISTIČKE PONUDE	32
8. SWOT ANALIZA.....	33
9. VIZIJA RAZVOJA KULTURNOG TURIZMA I CILJ RAZVOJA KULTURNOG TURIZMA SA PRIORITETNIM MJERAMA I AKTIVNOSTIMA	35
10. ULOGA DRŽAVE U RAZVOJU KULTURNOG TURIZMA	37
11. PARTNERSTVA U KULTURNOM TURIZMU	39

12.	DOSTUPNI FONDOVI ZA IMPLEMENTACIJU MJERA U AKCIONOM PLANU.....	41
13.	SMJERNICE ZA PROMOCIJU KUTURNOG TURIZMA.....	48
14.	AKCIONI PLAN	51
14.1.	PROGRAMSKO PODRUČJE: INFRASTRUKTURA ZA KULTURNI TURIZAM	51
14.2.	PROGRAMSKO PODRUČJE: RAZVOJ PROIZVODA	51
14.3.	PROGRAMSKO PODRUČJE: MARKETING ZA KULTURNI TURIZAM	52
14.4.	PROGRAMSKO PODRUČJE: STEJKHOLDERI U KULTURNOM TURIZMU	53
14.5.	PROGRAMSKO PODRUČJE: EDUKACIJA ZA TURISTIČKI SEKTOR.....	54
14.6.	PROGRAMSKO PODRUČJE: EDUKACIJA ZA KULTURNI SEKTOR.....	55
14.7.	PROGRAMSKO PODRUČJE: EDUKACIJA LOKALNOG STANOVNIŠTVA.....	56
15.	STRATEŠKI CILJEVI RAZVOJA KULTURNOG TURIZMA.....	59
15.1.	ODRŽIVI TURISTIČKI RAZVOJ I ZAŠTITA KULTURNIH DOBARA.....	59
15.2.	STRATEŠKI CILJEVI RAZVOJA I CILJNE GRUPE	61
15.3.	LJUDSKI RESURSI I FINANSIRANJE.....	63
15.4.	ORGANIZACIONA STRUKTURA	64
16.	INDIKATORI	68
17.	MONITORING I MJERENJE EFIKASNOSTI IMPLEMENTACIJE STRATEGIJE	70
18.	REZIME	71
19.	GANTOGRAM	72
20.	LITERATURA I IZVORI:	73

1. UVOD

Strategijom razvoja turizma u Crnoj Gori do 2020. godine, ustanovljeno je opredjeljenje da se turizam, kao najvažnija razvojna privredna grana, sistematski i kontinuirano razvija i unapređuje sa ciljem formiranja visoko-kvalitetne turističke destinacije sa cjelogodišnjim, diverzifikovanim turističkim proizvodom prilagođenim savremenoj potražnji, što bi imalo za rezultat obezbjeđenje dugoročne konkurentske prednosti.

Prepoznajući trendove kretanja razvoja turizma na svjetskom nivou, kao i kretanja na turističkim emitivnim tržištima, posebna pažnja je usmjerena na razvoj kulturnog turizma za koji Svjetska turistička organizacija (WTO) predviđa godišnji rast od 15% do 2020. godine imajući u vidu procjene da 37% svih međunarodnih putovanja uključuje neki oblik kulturnog turizma (UNWTO, Tourism Highlights, 2018 Edition).

Povećana, nedovoljno praćena, potražnja za osmišljenim i zaokruženim proizvodima kulturnog turizma manifestuje se i u turističkim kretanjima u Crnoj Gori koja je u prethodnom periodu bila prepoznata kao destinacija pretežno kupališnog turizma u ljetnjim mjesecima.

Potencijali za formiranje i razvoj kulturnog turističkog proizvoda su brojni primjeri materijalne i nematerijalne kulturne baštine nastale na čitavoj teritoriji kao odraz bogate i burne historijske prošlosti. Ubrzani razvoj turizma u obalnom području i aktiviranje turizma u planinskom području nesumnjivo su povoljan osnov za dalje unapređenje turističke ponude u pravcu formiranja konkurentnog kulturnog turističkog proizvoda.

Akteri u formiranju proizvoda kulturnog turizma, pored nacionalnih, moraju biti prepoznati i u turističkom sektoru, kulturnom sektoru sa sektorom zaštite kulturne baštine, kao i na nivou lokalne uprave.

Zbog naglašenih potreba za ubrzanim razvojem proizvoda kulturnog turizma kompatibilnih sa postojećom turističkom ponudom, u cilju obezbjeđivanja konkurentnosti i ostvarivanje rasta i konzistentnosti ekonomskih efekata od turizma kao strateške razvojne aktivnosti, Ministarstvo održivog razvoja i turizma (MORT) iniciralo je izradu Strategije razvoja kulturnog turizma Crne Gore do 2023. godine, sa Akcionim planom.

Prepoznavanje ekonomskog, društvenog, kulturnog i prostornog uticaja kulturnog turizma na ekonomski i kulturološki rast, definicija pojma kulturni turizam i njegovih manifestacionih oblika, kao i analiza postojećeg stanja u oblasti zakonske regulative, razvojnih i planskih dokumenata i resursa, početni su koraci u stvaranju jasnog koncepta u definisanju strateških prioriteta i plana daljih aktivnosti.

1.1. EKONOMSKI, DRUŠVENO-KULTURNI I PROSTORNI UTICAJ

Kulturni turizam je turistički proizvod, koje će do 2020. godine biti među pet najvažnijih segmenata na turističkom tržištu (UNWTO, 2001). Prema podacima UNESCO-a kulturni turizam je najbrže rastući sektor turističke privrede, mada, treba istaći, da je teško tačno utvrditi veličinu ovog fenomena.

Danas je Evropa jedna od najatraktivnijih destinacija za turiste zainteresovane za kulturni turizam. U Evropskoj Uniji je ovaj vid turizma posebno razvijen, a predviđa se da će turizam uopšte biti dominantan sektor regionalne i lokalne ekonomije. European Cultural Network iznosi socio-kulturne i demografske trendove, koji utiču na rast kulturnog turizma u Evropi, a to su: starenje populacije, porast platežne moći populacije jačanjem srednje klase, sve sofisticiraniji potrošači, porast upotrebe interneta i liberalizacija transporta.

Svjetska turistička organizacija ističe da će na porast turističkog tržišta značajno uticati turisti iz rastuće srednje klase Kine i Indije. Njih neće privlačiti evropske plaže, jer dolaze sa prostora koje već sadrže takve prirodne ljepote. Oni će biti zainteresovani da otkrivaju i uživaju u evropskom kulturnom nasljeđu. Evropsko turističko tržište treba da se prilagodi ovim promjenama tražnje novih turista sa azijskog tržišta, jer treba imati u vidu, da je danas svaki četvrti stanovnik planete Kinez. U uslovima savremene globalizacije, potrebno je kreirati jedinstven identitet pojedinih prostora. Upravo je kulturni turizam područije za primjenu novih mogućnosti marketinga i marketing aktivnosti, u cilju pozicioniranja manje poznatih mjesta. Ljudi putuju iz različitih razloga, a kultura je jedan od njih. Posjeta mjestima kulturnog nasljeđa se smatraju jednim od vodećih elemenata putovanja (Kerstetter, Confer, Graefe, 2001), jer se države i gradovi međusobno razlikuju po istoriji, kulturi i kulturnom nasljeđu.

Ekonomski značaj kulturnog turizma ogleda se kroz finansijsku podršku očuvanju, revitalizaciji i promociji kulturnih dobara sa jedne strane, i omogućavanje finansijske i organizacione nezavisnosti ustanova kultura sa druge. Upravo zato je kulturni turizam pokretač razvoja gradova, regija i zemalja. Socijalni uticaj kulturnog turizma je materijalan, ali on ima i nematerijalne efekte, kao na primjer razvoj svijesti i briga o kulturnom nasljeđu, sopstvenim kulturnim vrijednostima i kreiranju kulturnog identiteta. Kulturne atrakcije, koje su privlačne za lokalno stanovništvo su isto tako privlačne i za turiste (McKercher, 2001).

Trend porasta gradskog turizma bilježi najveću stopu rasta na turističkom tržištu Evrope. Oko 20% turista koji posjećuju gradove ocjenjuje da je glavni motiv njihove posjete kultura. Savremeni turista ima želju da upozna autentičnu i tradicionalno specifičnu lokalnu zajednicu, zbog čega treba podići kulturni i obrazovni nivo lokalnog stanovništva, jer nedovoljna edukacija može dovesti do kulturnog konflikta, zbog velikih razlika u vrijednosnim sistemima, koji mogu postati barijera socijalno-kulturnoj razmjeni i održivosti. Na taj način, može da se stvori loš imidž destinacije na turističkom tržištu. Važan preduslov uspješnog razvoja kulturnog turizma je poznavanje, poštovanje i vjerovanje u vrijednosti prostora u kojem se živi, da bi na pravi način mogli prezentovati. Lokalno stanovništvo treba da ima kulturne navike i potrebu da ih prenese dalje, kao i da shvati da može imati korist od razvoja kulturnog turizma.

Pojava turizma zasnovanog na nasljeđu je izazvala mnoštvo studija posvećenih analizi fenomena kulturnog turizma i razloga za njegov progresivan rast (Hewison 1987, Prentice 1993, Rojek 1993, Shaw 1991, Urry 1990). Objašnjenje za porast popularnosti turizma zasnovanog na nasljeđu su različita, ali sva se slažu da turisti žele viši nivo iskustva kulturnog nasljeđa, bilo da su značajna i "autentična", ili pak plitak vid zabave upakovan kao "pseudodogađaj" ili mogućnost za ljude da stvore i strukturiraju svoje turističko iskustvo (MacCannell 1976, Boorstin 1964, Urry, 1990). Kroz kulturni turizam aktiviraju se stanovnici, privlače se posjetoci, razvija se ekonomija, ostvaruje se ekonomska i kulturna razmjena među ljudima, kao i edukacija. Kulturni turizam ima značajne ekonomske prednosti po destinaciju, jer je manje podložan sezonalnosti i privlači turiste veće platežne moći, a doprinosi i otvaranju novih radnih mjesta.

U svojim počecima, kulturni turizam se smatrao tržišnom nišom koja dopunjuje osnovnu ponudu, i danas, često, predstavlja dodatni sadržaj kako bi se turističko iskustvo obogatilo kvalitetnim programom. Međutim, kulturni turizam može biti osnovna ponuda destinacije. Određene destinacije nemaju resurse koji bi predstavljali osnovu za razvoj masovnog turizma, u tim slučajevima se često pribjegava stvaranju manjeg, ali autentičnog proizvoda vezanog uz kulturu i upravo na taj način stvara se imidž, odnosno identitet destinacije (Jenkins, Jones, 2002). Nestajanje granice između "kulturnog" i "ekonomskog", tačnije kultura se sve više koristi kao način ekonomske regeneracije i kreiranja kulturnih ustanova, kao važno oružje u konkurentskoj borbi za privlačenje stranih ulaganja u evropske gradove (Bianchini, 1990). Kada je u pitanju kulturni turizam zasnovan na nasljeđu, nije dovoljno samo da se posmatra pitanje razvoja atraktivnog nasljeđa. Veliki značaj i uticaj na kreiranje ponude ovih atrakcija ima ko konzumira ove atrakcije. Nestajanje tradicionalnih podjela između proizvodnje i potrošnje, kao i između kulturnog i

ekonomskog, su primjer nestanka granica između sredstava i proizvodnje. Nekadašnji proizvodni prostor se sada pretvara u konzumne, kao na primjer nekadašnji rudnici uglja koji su pretvoreni u muzeje i vizitorske centre. Može se reći da je čitav turizam u stvari kulturni doživljaj, koji proizilazi iz kulturne funkcije turizma.

1.2. DEFINICIJA KULTURNOG TURIZMA

Svjetska turistička organizacija definiše kulturni turizam kao kretanje ljudi zbog želje da zadovolje potrebu za raznovrsnošću, sa težnjom da podignu individualni nivo kulture dovodeći do novih znanja, iskustava, što povećava edukativnu ulogu kulturnog turizma (WTO, 1985). Kulturni turizam je oblik turizma čija je svrha, između ostalog, otkrivanje spomenika i lokaliteta. Zbog toga ima pozitivan uticaj na iste, utoliko što doprinosi njihovom održavanju i očuvanju. Ovaj oblik turizma u stvari opravdava napore, koje spomenuto održavanje i očuvanje zahtjevaju od ljudske zajednice zbog socio-kulturne i ekonomske dobrobiti koju donose stanovništvu (ICOMOS-ova Povelja o kulturnom turizmu, 1976).

U stručnoj literaturi se može naći veći broj definicija kulturnog turizma, a to se može objasniti velikim brojem turističkih proizvoda. Najrasprostranjenija definicija je da je kulturni turizam turizam posebnih interesa u kojem kultura čini osnovu, kojom se privlače turisti (Zeppel, 1992). Kulturni turizam predstavlja kretanje ljudi ka kulturnim atrakcijama, koje se nalaze van mjesta njihovog boravka, sa namjerom da prikupe nove informacije i iskustva, da bi zadovoljili svoje kulturne potrebe (Richards, 1999). Kulturni turizam je takva vrsta turizma gdje muzeji, izložbe, koncerti predstavljaju cilj turističkih posjeta ili takva vrsta turizma, koja je vezana za materijalnu baštinu, od religijskih spomenika do arhitektonskih djela (Richards, 2002). Za brojna tradicionalna društva širom svijeta, spomenički lokalitet je od manje važnosti. To je posebno vidljivo kod lovačkih i sakupljačkih naroda, gdje usmena tradicija ima najveću snagu. Pripadnici takvog društva osjećaju svoju baštinu podjednako vrijednom, kao što stanovnik Pariza oseća Luvr ili Ajfelovu kulu. Tako baštinu jednog takvog tradicionalnog društva označuju priče, pjesme ili plesovi, koji se prenose iz generacije u generaciju (Seal, Ronald, 1996).

Kulturni turizam je posjeta osoba van domaće zajednice, koje su motivisane potpuno ili djelimično interesom za istorijske, umjetničke i naučne institucije regiona ili životni stil lokalne zajednice (Sylbergberg, 2003). Kulturni turizam je putovanje usmjereno prema iskustvu umjetnosti, baštine i posebnih osobina destinacije (White House Conference on Travel and Tourism, 1995). Pojam kulturnog turizma predstavlja putovanja, koja uključuju posjetu kulturnim resursima bez obzira na inicijalnu motivaciju. Ovaj termin je ograničen, jer previđa važan element u turizmu, a to je zabava (Hughes, 1996).

Kulturni turizam se zasniva na mozaiku lokaliteta, tradicija, umjetničkih oblika, slavlja i iskustava, koje stvaraju portret naroda ili nacije, reflektirajući raznolikost i njihov karakter. "O kulturnom se turizmu mora razmišljati, jer zapravo ne postoji druga vrsta turizma. Turizam jeste upravo to... Ljudi ne dolaze u Ameriku zbog aerodroma, oni ne dolaze zbog hotela ili sportskih i rekreacijskih terena. Oni dolaze zbog kulture: visoke kulture, niske kulture, srednje kulture, desne, lijeve, stvarne ili zamišljene, oni dolaze da vide i upoznaju Ameriku (Garrison Keillor, 1995).

Najopštija definicija kulturnog turizma glasi, da je kulturni turizam žanr turizma specifičnog interesa, koji se zasniva na potrazi za učešćem u novim i značajnim kulturnim iskustvima bilo estetskim, intelektualnim, emotivnim ili psihološkim (Reisinger, 1994).

Kulturni turizam ne uključuje samo kulturu, nego i zabavu, pejzaž, gastronomiju, visokokvalitetne prehrambene proizvode, rukotvorine, događaje, ture i izlete. Posjetioци žele da se informišu o svemu što se nalazi na jednoj teritoriji, konzumirajući mješavinu navedenih elemenata, umjesto gole destinacije. U

većini slučajeva oni ostaju u okviru jedne teritorije, jer kupuju i konzumiraju različite vrste usluga. Ovo nije turista koji samo gleda, on proba i učestvuje. On ima vremena da upozna cijelu teritoriju i sve njene specifičnosti, a ne samo da registruje opšte poznate turističke slike i motive. Turisti putuju do baštinskog lokaliteta zbog mješavine svih navedenih iskustava (The Po-Matilde, 2006).

Zbog višestruke shvaćenosti kulturni turizam se može nazvati područijem istraživanja bez jedinstvene teorijske osnove. Ipak, uopštena definicija kulturnog turizma odnosila bi se na vrste turizma selektivnih interesa, koji se temelje na traganju za učestvovanjem u novim i značajnim kulturnim iskustvima, bilo estetskim, intelektualnim, emotivnim ili psihološkim (Resiniger, 1994).

1.3. SEGMENTI KULTURNOG TURIZMA

U literature, kulturni turizam se dijeli na: vjerski, obrazovni, festivalski, folklorni, kulturni turizam povezan sa kulturno-istorijskim nasljeđem, i nematerijalni kulturni turizam.

Vjerski turizam je specijalizovano putovanje koje je u potpunoj vezi sa religijom, i možemo ga definisati kao vjerujuće, ali u religijski turizam spada i obilazak religijskih mjesta i sakralnih objekata kao segmenta kulturnog nasljeđa, pri čemu turista ne mora biti vjerujući. Motivi u vjerskom turizmu mogu biti mjesta hodočašća, mjesta vjerskih događaja i mjesta vjerske turističke atrakcije. Religiozni turizam nije novi fenomen. Religija je dugo vremena bila osnovni motiv za preduzimanje putovanja, i dugo je smatrana za najstariju formu neekonomskog putovanja. Svake godine milioni ljudi putuju (prema nekim procjenama oko 240 miliona Hrišćana, Muslimana i Hindusa je godišnje na hodočašćima) da posjete glavna mjesta hodočašća širom Svijeta, od antičkih do modernih (Timothy, Olsen, 2006). Takođe, smatra se da će ova vrsta turizma biti i dalje u porastu.

Folklorni turizam ima za cilj da kroz oblike klasičnog folklor obogaćuje različite aspekte kulturnog turizma. Turisti posjećuju folklorne događaje, kao i sabore narodnog stvaralaštva i zanata, gdje se prikazuje autentični folklor, narodna nošnja i nacionalna kuhinja.

Festivalski turizam se odlikuje dinamikom, a često i masovnošću, gdje se turistima predlaže da učestvuju u različitim formama tradicionalnih i savremenih kulturnih praznika. To su festivali različitih vrsta umjetnosti, autentičnih događaja, uključujući filmske festivale, pozorišne festival i karnevale. Uloga festivalskih vrijednosti je i u stvaranju pozitivne slike o destinaciji.

Kulturni turizam povezan sa kulturno-istorijskim nasljeđem je turističko putovanje sa ciljem posjete istorijskih i arhitektonskih spomenika, kao i ustanova kulture, bilo da su to muzeji, galerije, biblioteke ili kulturni centri.

Obrazovni turizam je specijalizovano turističko putovanje, koje utiče na povećanje obrazovnog i profesionalnog nivoa turista. Motiv za obrazovni turizam je lična želja turista za proširenjem znanja, to je turističko putovanje sa željom da se istražuje i nešto nauči o nacionalnim i lokalnim kulturnim vrijednostima prostora, koji je turista posjetio.

Nematerijalni kulturni turizam se zasniva na upoznavanju turista sa tradicionalnim načinom života lokalnog stanovništva, učenje lokalnog jezika, učešće u lokalnim manifestacijama i lokalnim zanatskim djelatnostima.

1.4. TIPOLOGIJA TURISTA U KULTURNOM TURIZMU

Kulturni turisti se prema interesovanju mogu podijeliti na: **specifične**, koji se interesuju za određenu vrstu kulturnog doživljaja, i **nespecifične**, koji se interesuju za kulturu generalno (Hughes, 1996). Kulturni turisti prema primarnom cilju putovanja i dubini iskustva se dijele na:

namjerni kulturni turista, kojem je kulturni turizam primaran motiv za posjetu destinacije, a turista ima dubok kulturni doživljaj;

kulturni turista-posmatrač, kojem je kulturni turizam primaran motiv za posjetu destinacije, a turista ima površno kulturno iskustvo;

slučajno oduševljen kulturni turista je turista koji ne putuje zbog kulturnog turizma, ali koji putovanje završava sa dubokim kulturnim doživljajem;

usputni kulturni turista ima slab motiv za kulturni turizam, a stečeno iskustvo je površno;

slučajni kulturni turista ne putuje zbog kulturnog turizma, ali učestvuje u pojedinim aktivnostima i doživljava površno iskustvo (McKercher, Du Cross,200).

Kulturni turista na osnovu tipičnih mjesta,koja posjećuje i njihovnih interesovanja dijeli se na:

turista kulturnog nasljeđa (dvorci, palate, gradske kuće, arheološki lokaliteti, muzeji, religiozna mjesta, spomenici, arhitektura);

umjetnički turista (pozorišta, koncerti, galerije, mjesta iz književnih djela, festivali, karnevali);

kreativni turista (fotografije, slike, grnčarija, kvanje, učenje jezika);

gradski kulturni turista (istorijski djelovi grada, obnovljeni istorijski djelovi grada, atrakcije iz umjetnosti i kulturne baštine, kupovina, noćni život);

ruralni kulturni turista (ekomuzeji, vinski putevi, sela, farme i nacionalni parkovi);

autohtoni kulturni turista (posjeta kulturnim centrima, kulturni performansi, umjetnost);

moderni kulturni turista (tematski parkovi i tematske atrakcije, koncerti popularne muzike, filmska događanja, industrijsko nasljeđe, zone šopinga) (Smith,2003).

2. ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA

U analizi postojećeg stanja obradjena je analiza tržišta na globalnom nivou i trendovi u Crnoj Gori, zakonska regulativa, postojeća prostorno planska dokumentacija, strateški planovi razvoja opština, i nacionalne strategije održivog razvoja i razvoja turizma.

ANALIZA TRŽIŠTA-GLOBALNI TRENDOVI I TRENDOVI U CRNOJ GORI

Savremeni turizam je složen i kompleksan socio-prostorni i ekonomski fenomen, koji na tržištu turističke tražnje evidentira uzlazni trend. Turizam prate kvalitativne, prostorne, sadržajne i druge transformacije. Prema procjeni Svjetske turističke organizacije, do 2030. godine, stopa rasta u turističkim kretanjima će iznositi oko 3,3%, a broj turista će iznositi 1,8 milijardi. Posebno će biti prisutne promjene u intenziviranju zahtjeva turističkih potrošača za ekološkim kvalitetom, zdravstveno-rekreativnom funkcionalnošću receptivnog prostora, povećaće se zahtjevi u teničko-tehnološkim uslugama, očekivaće se proširenje sadržaja boravka i povećanje sigurnosti u destinaciji, kao i pri samom putovanju.

Trendovi u socio-psihološkoj, tehničko-tehnološkoj, demografskoj i ekonomsko-socijalnoj sferi će u bližoj i daljoj budućnosti imati snažan uticaj na sve promjene u strukturi, kao i na obim u turističkoj tražnji. Ovakav uticaj će se naročito izraziti kroz realizaciju kraćih, ali češćih putovanja, sa sve izraženijim zahtjevima za zdravstvenom preventivom u prirodi, rekreacijom; povećaće se korišćenje savremenih sredstava komunikacije koji omogućavaju efikasniju komunikaciju sa receptivom, jer digitalni kanali su najznačajniji u strategiji komunikacije i efikasnom marketingu. Sa digitalnim platformama kompanije i destinacije direktno dopiru do potrošača, a website pretraga je važniji za odluku od lične preporuke.

U periodu od 2020. do 2030. godine, po predviđanju Svjetske turističke organizacije, godišnja stopa rasta inostranih turista u istočnoj i centralnoj Evropi iznosiće 2,5%, u Evropi 1,8%, a u Svijetu 2,9%. Evropa je i dalje dominantna turistička destinacija u kojoj se ostvari 51% turističkih dolazaka.

Savremeni turista očekuje intenzivni odmor, u kojem se kombinuju različiti turistički proizvodi. On je sofisticiran i želi da se upozna sa materijalnim i nematerijalnim kulturnim nasljeđem turističke destinacije. Svjetska turistička organizacija u najnovijem izvještaju navodi da jedna trećina turističke potrošnje odlazi na hranu, a da gastronomski turizam postaje sve prisutniji fenomen, jer 22% Evropljana odlazi na godišnji odmor da uživa u kulturi destinacije dok gastronomski doživljaj predstavlja jedan od najznačajnijih elemenata ove vrste zadovoljstva. „Živjeti kao lokalac“, postao je manir brojnih turista, jer oni traže autentična iskustva na svom godišnjem odmoru. Savremeni turista je dinamičan, a privlači ga i gradski odmor sa kratkim posjetama, zbog čega on bilježi značajan porast, što je i posljedica povećanog broja niskobudžetnih aviokompanija. Takođe, sve su aktuelniji Wellness odmori, koji uključuju različite aktivnosti kao što su: fitness, spa, detoksikacija i joga. Najatraktivnije su destinacije sa očuvanim prirodnim ljepotama i originalnim ambijentalnim cjelinama.

Danas, Crna Gora zasniva svoju ekonomiju na turizmu, koji se razvija u primorskom, centralnom i planinskom regionu. Ona je prepoznata kao atraktivna turistička destinacija, ali njeni potencijali nijesu dovoljno iskorišćeni. Ekonomski pokazatelji poslovanja u turizmu su prevazišli očekivanja, a izvedeni su iz zvanične statistike. Značaj turizma bi bio znatno veći kada bi se razmatralo i sivo tržište, jer i ono doprinosi ostvarenju ekonomskih efekata, a obezbjeđuje i radna mjesta u turizmu.

Posljednjih godina zabilježeni su uspješni rezultati na modernizaciji i izgradnji turističke suprastrukture, funkcionalno i tehničko stanje najvećeg broja hotela i drugih smještajnih kapaciteta i dalje je nedovoljno. Postojeća struktura smještajnih kapaciteta nije u skladu sa strateškim ciljevima razvoja turizma u Crnoj Gori. Vikend kuće i stanovi, kao svojevrsni vid neoptimalnog korišćenja turističkih resursa, učestvuju sa

44% u ukupnim smještajnim kapacitetima, a osnovni smještajni kapaciteti učestvuju sa 13,3%, od čega su hoteli samo 9,68% (Prostorno urbanistički plan, 2014.). Hoteli i drugi smještajni kapaciteti su osnova turističke privrede, pa je ovakva struktura smještajnih kapaciteta veoma nepovoljna. U Crnoj Gori je trenutno 12% hotelskih ležaja visokog nivoa kvaliteta, što čini samo oko 1,5% ukupnog smještajnog kapaciteta, a poznato je da je potražnja na međunarodnom nivou usmjerena na visokokvalitetne hotelske kapacitete (Prostorno urbanistički plan, 2014). Dovođenjem poznatih hotelskih lanaca obezbijeđen je bolji kvalitet ponude, investicije i održivi razvoj turizma pri čemu od ovih hotelskih lanaca već su prisutni Iberostar i Best Western u četiri hotela, a Kempinski i Four Seasons su partneri u izgradnji novih "rizort" hotela. Renomirani hotelski lanac "Aman Resorts" preuzeo je obavezu finansijskih ulaganja i upravljanja nad tri luksuzna hotela, i to: Sveti Stefan, Miločer i Kraljičina plaža. Godišnja popunjenost hotelskih kapaciteta od 29,8% je nedovoljna.

Postojeći nivo turističkog razvoja u Crnoj Gori nije usklađen sa razvojem neophodne prateće infrastrukture. Postoje konkretni planovi izgradnje i finansiranja za sva područja u kojima je razvoj turizma dodatno opteretio infrastrukturu za snabdijevanje vodom, elektro-snabdijevanje i uklanjanje otpada. U toku (u završnoj fazi) je izgradnja regionalnog vodovoda sa kojim će se riješiti problem vodosnabdijevanja primorskih naselja (Strategija razvoja turizma u Crnoj Gori do 2020.godine).

Crna Gora je u prethodnim decenijama svoju turističku ponudu uglavnom bazirala na primorskom turizmu, a akcenat je bio na kupališnom turizmu, jer je Crna Gora južno-evropska i mediteranska zemlja, koja izlazi na Jadransko more. Najviše turistički iskorišćen morfološko-reljefni element prirode Crne Gore predstavlja njena obala, odnosno plaže prikladne za kupanje. Ukupan broj prirodnih pješčanih plaža je 117, što čini 52 km dužine obale. Plaže crnogorskog primorja spadaju među najljepše na Mediteranu, o čemu svjedoče međunarodna priznanja, koje je dobila plaža u Bečićima 1935. godine "Grandprix", kao najljepša plaža u Evropi i "Zlatnu palmu" 1965. godine, kao najljepša prirodna plaža na Mediteranu (Strategija razvoja turizma Crne Gore do 2010. godine). Trenutno raspoložive plaže, u isto vrijeme mogu da prime maksimalno 270.000 gostiju. Skupština je 2007.godine ratifikovala Barselonsku Konvenciju o zaštiti morske sredine i priobalnog područja Sredozemlja, kao i četiri prateća protokola. Protokolom o integralnom upravljanju priobalnim područjem Sredozemlja, koji je 2008.godine u Madridu potpisala većina mediteranskih zemalja, zabranjena je izgradnja na udaljenosti od 100 m od obale (Strategija razvoja turizma u Crnoj Gori do 2020.godine).

Crna Gora ima status ekološke države, što je za Crnu Goru kao turističku destinaciju od izuzetnog značaja u današnje vrijeme opšteg zagađenja prirode. U Crnoj Gori, ekološka svijest za očuvanje prirodnih resursa znatno se podigla uspostavljanjem zaštite u pet nacionalnih parkova, koji zahvataju preko 20% njene teritorije. Skupština Republike Crne Gore je 20. septembra 1991. godine donijela "deklaraciju o ekološkoj državi Crnoj Gori", i sa njom integrisala nauku i instrumente državne politike, a zatim prilagodila sistem vaspitanja i obrazovanja konceptu ekološkog društva.

Crna Gora je očuvala svoje kulturno nasljeđe, i svoju tradiciju koja proizilazi iz tri velike kulture. U Crnoj Gori se njeguje multietičnost i specifičnost autentične ponude, koju savremeni turista traži, jer ima reakciju na jednoličnost svakodnevnog života i globalizaciju. Međutim, potencijal kulturnog nasljeđa još uvijek nije dovoljno iskorišćen u turističkoj ponudi Crne Gore.

Crna Gora ima šansu da se pozicionira među deset najprestižnijih svjetskih destinacija, i da ostvari značajne ekonomske efekte od turizma ako poboljša dostupnost, unaprijedi komunalnu infrastrukturu, poveća standard postojećih smještajnih kapaciteta, uvede nove visokokvalitetne smještajne kapacitete, unaprijedi uslugu, unaprijedi harmoniju arhitekture i okolnog prirodno-kulturnog ambijenta i uspostavi "čist imidž" (Strategija razvoja turizma u Crnoj Gori do 2020.godine).

U Strategiji za dalji razvoj turističke privrede Crne Gore planirano je smanjenje opterećenja primorija tokom ljetnjih mjeseci i stvaranje tržišne sposobnosti tokom predsezone i postsezone putem raznolikih ponuda na primoriju i zaleđu, kao i njihovu povezanost u jedinstven proizvod.

U Crnoj Gori u 2017. godini ostvareno je 10,3 % više dolazaka turista, u odnosu na 2016. godinu, dok je broj ostvarenih noćenja viši za 6,3 %. Prema statističkim podacima, u 2017. godini Crnu Goru je posjetilo tačno dva miliona i devet gostiju, koji su ostvarili 11,9 miliona noćenja. Od ukupnog broja noćenja, 96 % se odnosi na strane goste, a 4% ostvarili su domaći turisti. U strukturi noćenja stranih turista, najviše noćenja ostvarili su turisti iz Rusije (26,7 %), Srbije (25,7 %), Bosne i Hercegovine (9,4 %), Ukrajine (3,8 %), Njemačke (2,7%), Poljske (2,6 %), Francuske (2,6 %) i Kosova (2,2 %). Turisti iz ostalih zemalja ostvarili su ukupno 24,3 % noćenja. U strukturi noćenja, po vrstama turističkih mjesta u 2017. godini najviše noćenja ostvareno je u primorskim mjestima (94,9%), glavnom gradu (2,2 %), planinskim mjestima (1,6 %) i ostalim turističkim mjestima (1,3 %) (Saopštenje br.34, Zavoda za statistiku Crne Gore 2017).

2.1. ANALIZA ZAKONSKE REGULATIVE

Zakonski i podzakonski akti, koji su relevantni za predmetnu oblast su:

- Zakon o turizmu i ugostiteljstvu;
- Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore do 2030.godine;
- Strategija razvoja turizma u Crnoj Gori do 2020.godine;
- Zakon o kulturi;
- Zakon o kulturnim dobrima.

Izvod iz navedenih dokumenata dat je u Anexu I Strategije – Poglavlje 1/1.1.

2.2. ANALIZA POSTOJEĆE PROSTORNO PLANSKE DOKUMENTACIJE

U analizi postojeće planske dokumentacije dat je izvod iz Prostornog plana Crne Gore do 2020. godine, prostorno planske dokumentacije područja posebne namjene, i prostorno-urbanističke planske dokumentacije.

U svim planskim dokumentima, uz preporuke za zaštitu prirodnih vrijednosti, značajno mjesto zauzimaju aspekti razvoja kulturnih djelatnosti i aktivnosti, zaštite kulturnog identiteta, očuvanja materijalnog i nematerijalnog kulturnog naslijeđa, i njihovog uključivanja u razvoj lokalnih zajednica .

Poseban akcenat stavljen je na segment zaštite kulturne baštine, koja obuhvata kulturna dobra, ambijentalne cjeline i pojedinačne objekte vernakularne arhitekture. Naglašena je potreba daljih, intenzivnijih arheoloških istraživanja, i njihova odgovarajuća valorizacija na bazi dobijenih rezultata.

U tom smislu donesen je I Zakon o zaštiti prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora, koje je kao prirodno i kulturno dobro upisano na Listu svjetske baštine UNESCO. Zaštićeno područje i njegova zaštićena okolina obuhvataju teritoriju opština Kotor, Herceg Novi, Tivat i Prijestonice Cetinje.

Izvod iz planske dokumentacije dat je u Anexu I Strategije – Poglavlje 1/1.2.

2.3. ANALIZA STRATEŠKIH PLANOVA RAZVOJA OPŠTINA

Strateški planovi razvoja opština imaju za cilj upravljanje resursima, utvrđivanje pravaca i prioriteta razvoja i na osnovu toga privlačenje investicija.

Analizom strateskih planova u vrijeme izrade SRKT, konstatovano je da osam opština ima važeće strateške planove i to: Žabljak, Bijelo Polje, Herceg Novi, Rožaje, Ulcinj, Nikšić, Danilovgrad (do 2018.) i Budva (do 2018.). Opština Bar , tj. J.P. „ Kulturni centar“ Bar ima svoj program rada do 2019.

Strateške planove koji su važili do 2017. godine imale su opštine: Kotor, Šavnik, Podgorica, Berane, Andrijevića i Pljevlja, dok su do 2016. godine bili važeći u opštinama: Cetinje, Tivat, Kolašin i Plužine.

Opština Mojkovac ima Nacrt Strateškog plana .

Prioriteti dati u važećim strateškim planovima su realizovani u malom procentu. Mogu se izdvojiti:

- Opština Žabljak - Stećci (upisani na listu UNESCO-a 2016. godine), u toku je kreiranje turističke ponude za ove lokalitete;
- Opština Nikšić - Izvedeni radovi na sanaciji, zaštiti i konzervaciji Rimskog mosta;
- Organizovanje brojnih festivala i manifestacija.

Pregled i analiza strateških planova razvoja opština dati su u u Anexu I Strategije – Poglavlje 1/1.3.

3. PRIMJERI DOBRE PRAKSE

U Svijetu postoji veliki broj primjera dobre prakse, gdje su iskorišćeni elementi tržišne privlačnosti, kao na primjer evokativnost ili privlačnost za specijalne potrebe, pa se kulturno dobro koristi i za organizaciju raličitih događaja. U nekim slučajevima su iskorišćeni potencijali za tekuće investiranje, a da nije došlo do modifikacije, koja bi uticala na fizičko stanje kulturnog dobra. U navedenim slučajevima dobre prakse, turističkom valorizacijom kulturnog dobra ostvareni su ekonomski efekti, koji su omogućili, da se kulturno dobro samostalno finansira i organizuje.

Primjeri dobre prakse turističke valorizacije kulturnih dobara kod nas i u svijetu dati su u Anexu I Strategije – Poglavlje 2.

4. UPOREDNA ANALIZA KULTURNOG TURIZMA KONKURENTSKIH ZEMALJA

U uporednoj analizi kulturnog turizma konkurentskih zemalja i Crne Gore, obradiće se kulturni turizam u Republici Hrvatskoj, koju je 2017. godine posjetilo oko 18 miliona turista, Republici Sloveniji, koju je 2017. godine posjetilo oko 4 miliona turista, Republici Grčkoj, koju je 2017. godine posjetilo oko 30 miliona turista, Republici Bosni i Hercegovini, koju je 2017. godine posjetilo oko 1,4 miliona turista, Republici Albaniji, koju je 2017. godine posjetilo oko 2,3 miliona turista i Republici Srbiji, koju je 2017. godine posjetilo oko 3 miliona turista.

Uporedna analiza je data u u Anexu I Strategije – Poglavlje 3.

5. RESURSI KULTURNOG TURIZMA

Položaj, geografske i klimatske karakteristike, kao i prirodne posebnosti Crne Gore, uslovili su raznovrsna kulturna kretanja na njenom tlu od praistorije do danas. Zahvaljujući tome, na području Crne Gore postoji veliki broj nepokretnih kulturnih dobara: kulturno-istorijskih cjelina, kulturno-istorijskih objekata i lokaliteta, pokretnih kuturnih dobara i nematerijalne baštine koji, kvalitetno valorizovani i prezentirani, predstavljaju ključnu komponentu razvoja kulturnog turizma.

Kulturna baština sagledana je prvenstveno sa stanovišta atraktivnosti i stepena spremnosti za uključivanje u turističku ponudu.

U tom smislu najatraktivniju osnovu predstavljaju kulturna dobra upisana na listu svjetske baštine UNESCO-a, kulturna dobra upisana na nacionalnu tentativnu listu, kulturno istorijske cjeline – urbane i ruralne aglomeracije, kulturno istorijski objekti sa posebnim osvrtom na sakralne objekte.

5.1. KULTURNA DOBRA NA LISTI SVJETSKE BAŠTINE UNESCO-a

Karta br.1 Stari grad Kotor

Izvor: Ministarstvo kulture i medija Crne Gore,2005.

- Prirodno i kulturno-istorijsko područje Kotora

Upisano na listu svjetske baštine, nesumnjivo je prepoznato kao prostor koji harmoničnom simbiozom prirodnih fenomena i graditeljskog nasljeđa, bogatim fondom nepokretnih kulturnih dobara, institucija kulture i nematerijane kulturne baštine privlači sve značajniji broj posjetilaca. U okviru područja su zaštićene urbane aglomeracije Kotora i Perasta, kao i Risan sa ulicom Gabela, a u zaštićenoj okolini je kulturno dobro Stari grad Herceg Novi.

Karta br.2 Granice Prirodnog i kulturno-istorijskog područja Kotora upisanog na listu svjetske baštine

Izvor: Slavica Jurišević, CAU, Podgorica

Turizam se u zaštićenom području manifestuje u tri prepoznatljive kategorije:

- Posjeta kruzera u okviru turističkih ruta krstarenja Jadranom i Mediteranom. Odlikuje je masovna posjeta u kratkom vremenskom trajanju od nekoliko sati što rezultira, površnim upoznavanjem sa kulturnim vrijednostima i slabijom potrošnjom. Osim nesumnjivih ekonomskih benefita evidentni

su i negativni aspekti ove vrste posjeta zbog velikog pritiska na ograničene prostorne i infrastrukturne resurse kulturnog dobra.

- Održavanje manifestacija koje je tradicionalno vezano za ljetnji period kada je kupališna sezona u punom jeku, pa su posjetioci mahom turisti koji borave u obalnom području, lokalno stanovništvo i domaći turisti koji pretežno dolaze individualno, na nekoliko sati, sa prostora par sati vožnje od mjesta događanja, što usložnjava rješenja stacionarnog saobraćaja.
- Kupališni turizam sa najizraženijim pritiskom u julu i avgustu kada je gotovo nemoguće da turista, u potrazi za novim doživljajima, koristi sopstveni prevoz kako bi se upoznao i sa kulturnim atraktivnostima van mjesta boravka i u zaleđu.

Kompleksan i obiman fond nepokretnih kulturnih dobara, nematerijalne baštine i manifestacija područja Bokotorskog zaliva zahtijeva izradu Strategije razvoja kulturnog turizma Boke Kotorske kojom bi se ostvaril ciljevi:

- Prostorna distribucija koja podrazumijeva formiranje proizvoda kulturnog turizma koji se ravnomjerno odvija kako na obalnoj liniji, tako i u zaleđu u kojem se nalaze vrijedne cjeline tradicionalnog graditeljstva;
- Vremenska distribucija koja podrazumijeva formiranje proizvoda kulturnog turizma koji će biti u ponudi u toku čitave godine, a podrazumijeva višednevni boravak organizovanih grupa;

- **Stećci – srednjovjekovni nadgrobni spomenici**

Uvršteni su na listu svjetske baštine UNESCO-a 2016. u sklopu serijske nominacije Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Hrvatske i Srbije. Od oko 3 500 stećaka rekonosiranih na području Crne Gore pretežno u Sjevernom i Centralnom regionu, na listu su uvrštene dvije nekropole u Durmitorskom području : Nekropola Grčko Groblje u Šćepan Polju u Plužinama; Nekropola Grčko Groblje i Žugića Bare u Novakovićima u Žabljaku;

Stećci - monolitni kameni nadgrobni spomenici ukazuju na srednjovjekovno umjetničko stvaralaštvo autentičnog stilskog izraza sa prostora Crne Gore, prepoznati na turističkim, biciklističkim i pješačkim rutama, mogu biti jedna od značajnih komponenti turističke rute.

Formiranjem *interpretacijskog centra* u Novakovićima, Žabljak, u kojem bi na atraktivan, moderan, dinamičan i interaktivan način prezentirana interpretirana vrijednost ovog segmenta kulturne baštine, kako na zaštićenim lokalitetima tako i na prostorima Crne Gore i regiona, uz interpretaciju istorijskog konteksta koji je prethodio njihovoj pojavi, formirao bi se kultirnoturistički proizvod koji bi bio iskorak u kvalitetu ponude Sjevernog regiona i Crne Gore.

Uz pažljivo definisane prateće sadržaje (skupovi, kongresi, manifestacije, smještaj u obnovljenim objektima tradicionalnog graditeljstva, priključivanje na pješačke, biciklističke staze i rute, ugostiteljstvo sa srednjovjekovnom gastronomijom i sl.) kao i jasnu upravljačku strukturu prepoznatih partnera, može se obezbijediti održivost i privlačnost Centra.

Sve aktivnosti podrazumijevaju prethodno sproveden istraživački proces, konzervaciju i prezentaciju lokaliteta upisanih na listu svjetske baštine.

- **Venecijanski odbrambeni sistem između xv i xvii vijeka**

U serijskoj nominaciji venecijanskog odbrambenog sistema sa Hrvatskom i Italijom na listu je upisano Utvrđenje Kotora koje kao sastavni dio Prirodnog i kulturnoistorijskog područja Kotora i postaje sastavni dio formiranja kulturno turističkog proizvoda Starog grada Kotora.

5.2. KULTURNA DOBRA NA NACIONALNOJ TENTATIVNOJ LISTI

Izvor: <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/state=me>

Kao kulturna dobra koja imaju a potencijal da budu upisana na Listu svjetske baštine UNESCO-a prepoznata su Istorijsko jezgro Cetinja, Stari grad Bar i arheološki lokalitet Duklja u Podgorici.

- **ISTORIJSKO JEZGRO CETINJA**

Predajom Nominacionog dosijea za upis na listu svjetske baštine, za Istorijsko jezgro Cetinja formalno je podnijeta kandidatura za upis na listu svjetske kulturne baštine UNESCO-a.

U kontinentalnom dijelu Crne Gore, Istorijsko jezgro Prijestonice Cetinje sa značajnim fondom nepokretnih kulturnih dobara (sakralnih, rezidencijalnih, javnih i memorijalnih objekata), kao i mrežom muzeja u sastavu Narodnog muzeja Crne Gore u koje su pohranjeni značajni fondovi pokretne kulturne baštine Crne Gore, i, konačno, Njegoševom rodnom kućom u Njegušima i Njegoševim mauzolejom na Lovćenu, decenijama predstavlja gotovo nezaobilaznu tačku interesa posjetilaca kako iz regiona tako i sa širih prostora.

Povećanje broja posjetilaca, naročito od vremena kada je Cetinje, uključeno u ponudu kruzera usidrenih u Boki Kotorskoj, ne manifestuje se ekonomskim efektima koji bi značajno uticali na održivost kulturnih dobara i funkcionisanja institucija kulture koje su, dominantno, smještene u njima.

To ukazuje na potrebu sagledavanje mogućnosti dinamičnije, atraktivnije i modernije prezentacije i interpretacije nepokretne i pokretne baštine i formiranja pratećih sadržaja i manifestacija kojima bi se privukao segment posjetilaca spremnih da provedu u Cetinju i njegovoj okolini više od višesatnog boravka.

Istovremeno, obnova hotela "Lokanda", izvedena na prepoznatim autentičnim vrijednostima prvobitnog hotela koji je predstavljao svojevrsnu instituciju kulture od perioda izgradnje sve do rušenja nakon zemljotresa 1979. godine, treba da obezbijedi deficitarne smještajne kapacitete u gradu.

- **STARI GRAD BAR**

Stari grad Bar, uvršten na domicilnu tentativnu listu, predstavlja svojevrsni primjer urbane aglomeracije koja se, nakon preko više od jednog vijeka, vraća u život, interpolacijom pažljivo osmišljenih funkcija, kojima se na narušavaju neistraženi i nepripremljeni za prezentaciju, arheološki slojevi. Neraskidivo je vezan za Podgrađe u kojem se, nerijetko na neprimjerene načine, sprovodi „obnova“ graditeljskog fonda.

- **DUKLJA**

Najznačajniji antički lokalitet u Crnoj Gori predstavljaju ostaci rimskog grada Doclea. Lokalitet je udaljen oko 4 km od Podgorice, i smješten na prostranom ravnom platou koji je sa tri strane omeđen koritima rijeka Zete, Morače i Širalije.

Generalno nije istražen, konzerviran, prezentiran i opremljen turističkom infrastrukturom u mjeri koja bi omogućila adekvatno uključivanje u turističke rute. Jedna od značajnih prethodnih aktivnosti je izmještanje željezničke pruge i objekata sa prostora lokaliteta sa ciljem obezbjeđivanja njegovog integriteta.

- **STARI GRAD ULCINJ**

Jedna od najstarijih urbanih aglomeracija na Jadranu u kojem je sudar kultura Orijenta i Zapada ostavio brojne tragove u kulturno istorijskom nasljeđu kako materijalnom tako i nematerijalnom.

Pritisak posjetilaca na grad u ljetnjoj sezoni izazvao je eksploziju, često neregularne, gradnje u njegovoj zaštićenoj okolini, pa i samom Starom gradu, što narušava kulturno istorijske vrijednosti zaštićene cjeline.

Za sva kulturna dobra upisana na nacionalnu tentativnu listu zakonski je propisana obaveza izrade Menadžment planova u koje bi trebalo, da pored ostalog, budu ugrađeni i elementi kojima se kulturna dobra sagledavaju kao kulturno-turistički proizvodi na način kojim bi se obezbijedila njihova održivost.

5.3. KULTURNO ISTORIJSKE CJELINE

Urbane cjeline predstavljaju najvredniju komponenta identiteta turističkih centara u obalnom području Crne Gore. Njihov kontinuirani razvoj kroz vjekove ostavio je u baštinu fortifikacije, urbane matrice koje karakterišu uske ulice i trgovi uz koje su zbijeni blokovi kamenih kuća, sakralna i profana kulturna dobra.

U centralnom regionu urbane cjeline razvijale su se u skladu sa prirodnim okruženjem i istorijskim kontekstom u kojemu su nastala.

5.3.1. URBANE CJELINE

Stari gradovi Herceg Novi, Budva i Ulcinj predstavljaju okosnice razvoja turizma u obalnom području Crne Gore a najznačajniji resursi za razvoj kulturnog turizma nalaze se upravo u njima i njihovoj okolini. Istovremeno ove cjeline su i nosioci najznačajnijih kulturnih manifestacija prezentiranih u Aneksu, kao i dominantno najzastupljenijeg, kupališnog turizma.

Urbana cjelina Sveti Stefan, od vremena šeste decenije XXI vijeka, kada je opustjela srednjevjekovna aglomeracija uz poštovanje konzervatorskih principa pretvorena u luksuzni hotel, predstavlja simbol turizma Crne Gore i primjer kako tradicionalna kuća i cjelina, adekvatno valorizovana i obnovljena, postaju jedan od i najisplativijih ekonomskih resursa.

Urbana cjelina Virpazara sa zaštićenom okolinom, uvrštena nedavno u Registar kulturnih dobara, zbog izrazitog povećanja posjete u zadnjoj deceniji, u opasnosti je da podleže pritiscima savremenih zahtjeva za povećanjem kapaciteta.

Turistička atraktivnost ovih cjelina manifestuje se prvenstveno kroz njihovu ambijentalnu vrijednost i urbani sklad, ali povećanje njihove atraktivnosti u toku čitave godine moguće je sprovesti uz adekvatni konzervatorski i prezentacijski tretman materijalne i nematerijalne kulturne baštine, interpretirane u skladu sa savremenim standardima i pozitivnim iskustvima, uz naglašeniji marketing.

5.3.2. RURALNE CJELINE

Zaštićene ambijentalne cjeline Vranjina i Zaselak Lekovići u selu Godinje na Skadarskom jezeru su primjeri cjelina tradicionalnog graditeljstva i života u ruralnom području. Dok je kontinuirani život u Vranjini ostavio tragove savremenih intervencija koje narušavaju vrijednosti cjeline i zahtijevaju kompleksan pristup u

daljem unapređenju kulturnog dobra i njegovo uključivanje u turističku privredu, Zaselak Lekovići u Godinju, gotovo potpuno napušten moguće je mnogo efikasnije obnoviti koristeći iskustva primijenjena u obnovi Svetog Stefana, koji predstavlja primjer revitalizovanog kulturnog dobra sa funkcijom koja obezbjeđuje njegovu održivost.

Ove ruralne, kulturno – istorijske cjeline imaju veliki ali istovremeno neiskorišćeni potencijal u oblasti kulturnog turizma. Njihova turistička valorizacija kao punktova kulturnog turizma zahtijeva kompleksan rad na osmišljavanju proizvoda koj će i privući posjetioce i ispuniti njegova očekivanja, uz prethodno završene istraživačke i konzervatorske procese i prezentaciju.

5.4. KULTURNO ISTORIJSKI OBJEKTI

Kulturno - istorijski objekat je pojedinačni nepokretni objekat od arhitektonskog, arheološkog, umjetničkog, tehničkog, paleontološkog značaja ili drugog društvenog značaja.

Najzastupljeniji kulturno-istorijski objekti pretežno su objekti sakralne arhitekture, fortifikacije i memorijalni objekti.

- **Sakralni objekti**

Sakralni objekti sve tri vjeroispovjesti su distribuirani u čitavom prostoru Crne Gore i nailazimo na njih kako u okviru urbanih i ruralnih cjelina tako i pored puteva ili na lokacijama od značaja za tradiciju kraja.

Posebni interes posjetilaca prepoznaje se u obilasku **manastirskih i samostanskih kompleksa**, što predstavlja jedan od oblika vjerskog turizma koji u najvećem broju predstavljaju aktivna vjerska sjedišta pa su u skladu sa tim, sa rijetkim izuzecima, otvoreni za posjetioce. U njima se nalaze reprezentativni primjeri freskoslikarstva, ikonostasi, bogate riznice, ikone i drugi pokretni fond, koji najčešće nije izložen u punom formatu, pošto nijesu stvoreni uslovi za njegovu stručnu i bezbjednu prezentaciju.

Ekonomski efekti obilazka sakralnih objekata i kompleksa ne zasnivaju se na naplaćivanju ulaznica već na davanju priloga od kojih vjerske zajednice ulažu u održavanje graditeljskog fonda. Ovakav pristup, nerijetko, rezultira sprovođenjem neadekvatnih intervencija na kulturnim dobrima i sve izraženijom izgradnjom objekata u kompleksu kojima se narušava njihova kulturno istorijska vrijednost.

Manastir Morača i Manastir Piva sa očuvanim prirodnim okruženjem, nalaze se na tranzitnim saobraćajnicama što utiče na povećani obim posjete. Imajući u vidu da se nalaze dalje od naseljenih mjesta,

Broj posjetilaca takođe je izraženiji kod manastirskih kompleksi na području opštine Budva (**Gradište, Praskvica, Podlastva**) koji se nalaze uz glavnu osaobraćajnicu u obalnom području.

Posjeta **Manastiru Ostrogu** sa moštima Sv. Vasilija Ostorškog, prepoznatoj destinaciji vjerskog turizma u regionu, vezana je za značajne vjerske praznike i individualne posjete u toku čitave godine. Kroz izradu DUP-a Ostrog- Glava Zete pažljivo su razmatrani potrebni prostorni resursi za zadovoljenje smještajnih i sadržajnih kapaciteta kao i unapređenje infrastrukture čijom bi se realizacijom stvorio zaokružen turistički proizvod, koji predpostavlja i sanaciju prostora manastira u smislu unapređenja narušenih kulturnoistorijskih vrijednosti.

Samostan **Gospa od Škrpjela** sa legendom o nastanku i manastirskim muzejom, zahvaljujući činjenici da predstavlja jedan od najvidljivijih repera Bokokotorskog zaliva, takođe.

Posjećenost **manastirskim kompleksima na Skadarskom jezeru** je u značajnoj mjeri uznapredovala u protekloj deceniji što se manifestuje nekontorlisanom gradnjom u kompleksima kojima se narušavaju kulturno-istorijske vrijednosti.

Manastirski kompleksi van značajnih komunikacija (Manastir Podvrh u Bijelom Polju, Manastir Trojica u Pljevljima, Manastir Nikoljac u Bijelom Polju) posjećeni su u manjoj mjeri i potrebno ih je vezati ih za specijalizovane turističke rute.

Formiranje višednevne "Manastirska tura" sa strateški lociranim smještajem u očuvanim i obnovljenim tradicionalnim cjelinama sauspunim odmorom u ugostiteljskim objektima sa proizvodima nacionalne kuhinje, naročito jela stavljenih na listu nematerijalne kulturne baštine, predstavlja jednu od prioriternih predstojećih aktivnosti u formiranju proizvoda kulturnog turizma.

Tipični primjeri sakralne arhitekture sa starim grobljima na kojima još uvijek postoji značajan broj starih nadgrobnih spomenika karakteristika su kulturnog pejzaža na čitavoj teritoriji Crne Gore.

- **Fortifikacije**

Fortifikacije predstavljaju značajan resurs sa stanovišta formiranja proizvoda kulturnog turizma u Crnoj Gori kako zbog vrijednosti koja se odlikava u kvalitetu gradnje i raznorodnim oblicima prilagođenim terenu tako i zbog veličine prostora koji može da prihvati raznorodne sadržaje a da pri tom budu očuvane naslijeđene vrijednosti.

Često građene na teško pristupačnim mjestima, teško dostupne, neistražene, nevalorizovane sa aspekta zaštite, zapustjele su i dijelom devastirane, pa zahtijevaju ozbiljan rad na pripremi za uključivanje u turističku ponudu.

- **Memorijalni objekti**

Memorijalni objekti su rasprostranjeni na području čitave Crne Gore. Dominantno su to spomen ploče, spomen biste u parkovima, i spomen piramide na lokacijama na kojima su se odvijali događaji značajni za lokalnu i nacionalnu istoriju pretežno iz perioda NOB-a. Natpisi na spomen obilježjima koja nose sadržaje globalnih i evropskih vrijednosti a odnose se na stradanja u borbama u I svjetskom ratu, borbi protiv fašizma i stradanje nedužnih trebalo bi da na adekvatan način budu prevedena na najmanje jedan svjetski jezik.

Manji je broj spomen lokaliteta-parkova (Grahovo, Berane, Pljevlja) koji predstavljaju urbanističko-arhitektonsko-skulptorska ostvarenja.

Najuspješniju turistička valorizacija ostvarena je kod Njegoševog mauzoleja na Lovćenu.

5.5. LOKALITETI ILI PODRUČJA

Lokalitet ili područje je zajedničko djelo čovjeka i prirode, koje je djelimično izgrađeno, dovoljno osobeno i homogeno da se može topografski definisati i mogu biti:

- 1) arheološka nalazišta;
- 2) kulturno - istorijska područja; i
- 3) kulturni pejzaž.

- **Arheološka nalazišta**

Teritorija Crne Gore izuzetno je bogata arheološkim lokalitetima, od tragova života u praistoriji, preko ilirskih/helenističkih i rimskih do ranohrišćanskih nalazišta i lokaliteta.

Praistorijska nalazišta – tumuli, pećine i gradine – od značaja su za dobijanje naučnih saznanja o životu na prostoru Crne Gore pa su zanimljiva uglavnom arheolozima, dok se njihovi nalazi čuvaju u muzejskim zbirkama.

Najznačajniji praistorijski arheološki lokalitet u Crnoj Gori - **Crvena Stijena u Petrovićima, Nikšić** predstavlja nalazište sa najdebljim kulturnim slojem i najbogatijom stratigrafskom raslojenošću na Balkanu (31 sloj) i izuzetno očuvanim ostacima materijalne kulture, koji pružaju uvid u razvoj paleolitskih kultura. Na lokalitetu se kontinuirano odvijaju arheološka istraživanja. Predstavlja lokalitet izuzetno osjetljiv na prisustvo većih grupa, ali formiranje turističkog proizvoda može biti realizovano adekvatnom virtuelnom rekonstrukcijom života i prostora lokaliteta i šire zone u posebnom interpretacijskom centru .

Najzastupljeniji oblik arheološkog nalazišta u Crnoj Gori su tumuli i ilirske gradine. Tumuli su (lat. tumulus, gomila) karakteristični nadgrobni spomenici nastali formiranjem zemljane ili kamene humke iznad jednog ili više grobova koji se javlja neolitu, a kao dominantan oblik sahranjivanja bronzanom i gvozdenom dobu traje sve do rimske dominacije Balkanom.

Brojne ilirske gradine, najstarije utvrđene aglomeracije u Crnoj Gori, podizane za odbranu komunikacija, građene su na strateški odabranim pozicijama na vrhu uzvišenja, a nerijetko su na njihovim pozicijama nadgrađivana srednjovjekovna utvrđenja. Nalaze se na teško pristupačnim pozicijama pa je njihovo uključivanje u ponudu kulturnog turizma moguće prezentirati kroz virtuelni prikaz.

Turistička valorizacija tumula može se istražiti kroz oblik kreativnog turizma koji podrazumijeva i mogućnost uključivanja turista u arheološka istraživanja uz upoznavanje sa dometima ilirske kulture na području Crne Gore i regionu. Ovaj vid turizma ne podrazumijeva masovnost, ali prema iskustvima drugih zemalja, ima značajne ekomomske efekte naročito kada je povezan sa boravkom u obnovljenim objektima ruralnih cjelina, uz tradicionalnu gastronomsku ponudu lokalnog područja.

Najveći interes posjetilaca vezan je za arheološke lokalitete iz ilirskog/helenističkog , rimskog doba i ranog hrišćanstva, naročito kada se radi o istraženim, konzerviranim, dobro prezentiranim i interpretiranim ostacima većih cjelina (gradova, palata, vila) . Na teritoriji Crne Gore, čak ni oni lako dostupni kao što su Duklja u Podgorici i Komini u Pljevljima, generalno nijesu istraženi, konzervirani, prezentirani i opremljeni turističkom infrastrukturom, u mjeri koja bi omogućila njihovo adekvatno uključivanje u turističke rute. Istu sudbinu dijele i ostaci kompleksa na Ostrvu Cvijeća.

Djelimično su pripremljeni za prezentaciju ostaci arhitekture ilirskog i rimskog perioda u Starom gradu Budva uz nedostatke koji značajno umanjuju njihovu vrijednost: Bazilika je ogoljena a podni mozaik deponovan u drugi prostor, ostaci termi su nepristupačni, ostaci antičke vile na Rimskom trgu leže bez vidljivog oblježja kao i ostaci pilona – kapije ilirskog bedema u suterenu butika. Ne održava se svijest o veličini i značaju nekropole na čijem je mjestu sagrađen hotel Avala, kroz štampani i virtuelni material.

Podvodni arheološki lokaliteti predstavljaju posebnu grupu lokaliteta koji se srijeću u crnogorskom podmorju koji još uvijek nisu dovoljno istraženi, koji su fizički nezaštićeni i nespremni za prezentaciju i uključivanje u ponudu kulturnog turizma.

Potpuno su neistraženi i neprepoznati podvodni lokaliteti Skadarskog jezera, u kojem se, nakon podizanja nivoa jezera polovinom XIX vijeka, mogu očekivati kako ostaci naseobina i infrastrukture (pristani, putevi, mostovi) od ilirskog perioda do XX vijeka tako i ostaci brodova, od ilirskog perioda do XX vijeka.

Među arheološke lokalitete spremne za uključivanje u kulturne rute spadaju Rimski mozaici u Risnu, a uz manje intervecije i Ostaci manastira Crnojevića na Cetinju sa ostacima zaraslim u rastinje i neistraženim prostorima u zoni Vladičine baste.

5.6. NEVALORIZOVANI SEGMENTI NEPOKRETNE KULTURNE BAŠTINE

Značajni broj nepokretnih dobara koji formira kulturni pejzaž Crne Gore i njenih regiona nije valorizovan što za posljedicu ima permanentnu devastaciju i degradaciju. Nevalorizovani segment kulturne baštine čine kulturni pejzaži, ruralne cjeline, grupacije i objekti, fortifikacije – sistem austrijskih i drugih utvrđenja, industrijski objekti, grupacije i objekti starih mlinova, mostovi, putevi.

Planskom dokumentacijom prepoznat je značajan broj nepokretnih dobara sa potencijalnim kulturno-istorijskim vrijednostima ali spori proces valorizacije onemogućava njihovu stručnu i kvalitetnu prezentaciju baziranu na proučenim konzervatorskim principima.

Izražena potreba posjetilaca atrakcija kulturnog turizma je boravak u autentičnom okruženju, smještaj u objektima tradicionalnog graditeljstva sa ponudom proizvoda tradicionalne lokalne kuhinje.

Područje Nacionalnog parka Skadarsko jezero predstavlja jedinstveni prirodni i kulturno-istorijski prostor čije se vrijednosti kao kulturno istorijskog pejzaža i područja manifestuju kroz njegova svojstva: autentičnost i integritet, stepen očuvanosti i jedinstvenost i rijetkost u okviru svoje vrste. Skadarsko jezero u čijem se prostoru nalaze brojni primjeri materijalne kulture svih istorijskih epoha, čini osu oko koje su se prelamali svi istorijski procesi kojima je bio obilježen i nastanak Crne Gore kao države. Izuzetan značaj koji prostor NP Skadarsko jezero ima za društveni, istorijski ili kulturni razvoj Crne Gore i naroda i manjinskih nacionalnih zajednica koji u njoj žive, zahtijeva najveći stepena cjelovitog očuvanja i unapređenja baziranih na održivom razvoju. U tom kontekstu predstavlja jedan od najznačajnijih resursa za razvoj kulturnog turizma.

Formiranjem jedinstvenog proizvoda kojim bi bile sačuvane prirodne vrijednosti, autentičnost i raznolikost prostora, graditeljskog nasljeđa i nematerijalne baštine, stvorili bi se uslovi za ekonomsku valorizaciju prostora.

Karta br 3. Područje NP Skadarsko jezero sa zaštitnom okolinom

Izvor: Slavica Jurišević, CAU Podgorica

U Zoni NP Skadarsko jezero prepoznate su brojne ambijentalne cjeline koje gotovo nenerušnim harmoničnim skladom prirodnog okruženja i graditeljskog nasljeđa predstavljaju potencijalna dobra: Ambijentalne cjelina Dračevica sa kulama, Karanikići , Ambijentalna cjelina Komarno, Starine sela Dupilo i Popratnica, Brod i Liman (Luke i Ponta) u Donjim Krnjicama, Perazići i Godinje, Sjerč sa pristanom Tejan. Očuvanje i unapređenje ovih cjelina predstavlja neponovljivi kulturni resurs.

5.7. NEMATERIJALNA KULTURNA BAŠTINA

Oblast zaštite nematerijalne kulturne baštine na univerzalnom planu relativno je nova, dok je na lokalnom nivou izučavanje duhovne kulture bilo zastupljeno kroz rad stručnjaka iz muzeja i drugih institucija čiji je to djelokrug posla.

Nematerijalno kulturno dobro može biti:

1. Jezik, govor, usmeno predanje, usmena književnost ili drugi usmeni izraz;
2. Izvođačka umjetnost;
3. Običaj, obred i svečanost;
4. Znanje ili vještina vezana za prirodu i svemir;
5. Kultno i znamenito mjesto;
6. Tradicionalan zanat ili vještina.

U turističkoj valorizaciji najznačajnije domete ostvarila je izvođačka umjetnost – folklorno i muzičko nasljeđe - prezentirana kroz brojne manifestacije, festivale i svečanosti koje se održavaju na području Crne Gore.

Najznačajnije nematerijalno kulturno dobro Crne Gore je nesumnjivo **Kolo bokeljške mornarice ili kolo Svetog Tripuna**, specifično kolo najstarije bratovštine pomoraca na Jadranu i jedne od najstarijih na svijetu, prema tradiciji i istorijskim indicijama osnovane 809. godine, kada su kotorski pomorci preuzeli relikvije hrišćanskog sveca mučenika Tripuna i kasnije ga proglasili zaštitnikom grada. Ono je trenutno u je postupku nominacije za upis na UNESCO-vu listu nematerijalne baštine.

Folklorno nasljeđe: obuhvata Crnogorsko oro, Crmničko oro, Zetsko kolo naopako, kučko kolo, „Igra s mačevima“, koja vuče korijene iz ilirskog doba, a koju danas je nalazimo kod Albanaca koji žive u Crnoj Gori. Njih danas izvode u stilizovanim verzijama folklorni ansambli-kulturno umjetnička društva. Promjena načina finansiranja uticala je na promjenu repertoara koji se bazira na osavremenjenim igrama kako Crne Gore tako i okruženja.

Folklorno nasljeđe, sa raznolikošću i živopisnošću nošnji u kojima se prezentuje, može postati jedan od segmenata formiranog kulturno turističkog proizvoda, pri čemu je od značaja očuvanja izvornog izvođenja.

Muzičko nasljeđe, narodne pjesme i pjevanje koje danas sriječemo u Crnoj Gori, spadaju među najstarije u Evropi, i baštine uticaje istoka i zapada. Sačuvani su primjeri pjesama koje su Sloveni donijeli iz pradomovine, ladarice i dodolske, kao prporuše u Boki Kotorskoj, a Bugarštica iz Boke Kotorske iz XVII vijeka predstavlja najstariji sačuvani i zapisani motiv narodne pjesme iz Boke Kotorske.

U radu iz crnogorske istorije Fransoa Lenorman, arheolog i istoričar, daje se kratak opis pjesama koje su mu pjevali: „... junačke pjesme po formi su unekoliko slične pjesmama u ‘Ilijadi’, a po oštini i surovom izrazu na Nibelunglid. Ljubavne pjesme, koje izražavaju osjećanja, ne liče na lirske pjesme ni jednog drugog naroda... Nema prefinjene galatnosti trubadura iz Francuske, ni mističnog zanosa njemačkih minezengera, ni vesele nježnosti starih engleskih pjesnika... Takve, i sa izrazom grube veličine, one ostavljaju utisak bistrih jezera, opkoljenih i omeđenih sa svih strana strmim gudurama, kakve putnik može naći ponegdje u Crnoj Gori. Slikar i folklorista, Ludvik Kuba je ostavio jedan broj tačnih zapisa crnogorskih narodnih pjesama. (‘KRATAK ISTORIJAT MUZIČKOG FOLKLORA U CRNOJ GORI’, Slobodan Jerkov, MATICA, br. 65, proljeće 2016).

Nevalorizovanom muzičkom nasljeđu pripada i klapsko pjevanje koje je nastalo krajem XIX vijeka u Boki Kotorskoj, kao dio kulture mediteransko-primorskog prostora, a koje je kroz izvođenje mnogobrojnih bokeških klapa dobilo je prepoznatljiv bokeški izraz, sevdalinke (Podgorica i Bijelo Polje), muzičko nasljeđe Malesije, krajine i Ulcinja.

Muzičko nasljeđe u Crnoj Gori još nije u dovoljnoj mjeri valorizovano što zahtijeva sistematski rad na njegovom uključivanju na nacionalnu listu nematerijalnih kulturnih dobara.

Od muzičkog nasljeđa samo je pjevanje uz gusle na listi nematerijalne kulturne baštine (Bijelog Polja, Šavnika i Kotor).

Izvođačka umjetnost sama po sebi nije tržišno valorizovana kao samostalni proizvod, ali se kao sastavni dio atraktivnih programa može aktivno uključiti u formiranje autentičnog proizvoda kulturnog turizma. Očuvanje autentičnog izvođenja zahtijeva obezbjeđivanje finansijske podrške društvima koja u svojem repertoaru njeguju izvorni način izvođenja i aktivni su učesnici manifestacija baziranih na tradicionalnim običajima.

5.8. REZULTATI

U skladu sa prikazom segmenata kulturne baštine relevantnih za razvoj kulturnog turizma može se konstatovati:

- Brojnost kulturno-istorijskih urbanih cjelina u Primorskom regionu;
- Brojnost manastirskih kompleksa sa bogatim freskoslikarstvom, ikonostasima i riznicama;
- Lokaliteti koji potencijalno mogu postati internacionalne turističke atrakcije - primarno oni upisani na listu svjetske baštine;
- Brojne kulturne institucije u urbanim sredinama – muzeji i galerije;
- Bogatstvo autentičnih, nematerijalnih kulturnih dobara;
- Bogatstvo legendi i mitova uz gotovo svaki lokalitet što zahtijeva stručno osmišljavanje za posjetioce, a predstavljaju i značajan potencijal za oblikovanje autentičnih suvenira.

Kulturni resursi - problemi i ograničenja

- Nezavršena revalorizacija i valorizacija kulturnih dobara sa utvrđivanjem granica kulturnih dobara;
- Nezavršenost istraživačkih i konzervatorskih postupaka;
- Nelegalne intervencije i gradnja u kulturno-istorijskim cjelinama i u njihovom okruženju;
- Putokazi ne postoje ili su loše postavljeni i često zbunjujući,
- Neodgovarajuća interpretacija, u neskladu sa očekivanjima posjetilaca (lokaliteti su infrastrukturno slabo opremljeni, teško dostupni, često zapušteni što ima negativan odraz na zadovoljstvo posjetilaca, vrijeme i napor da se stigne do određenog lokaliteta nije adekvatno doživljaju), što rezultira lošom sveukupnom potrošnjom;
- U nedostatku pravilnog upravljanja ugrožena je i održivost onih lokaliteta koji trenutno primaju veći broj posjetilaca, a da za to nisu odgovarajuće pripremljeni;
- Nematerijalna kulturna dobra nemaju adekvatnu distribuciju i obezvrjeđuju se neodgovarajućom prezentacijom;
- Nematerijalna kulturna baština je nedovoljno zastupljena kroz manifestacije.

6. TURISTIČKA VALORIZACIJA KULTURNIH DOBARA

Turističko vrednovanje predstavlja utvrđivanje ili procjenu vrijednosti turističkih atraktivnosti, odnosno procjenu svih onih pojava, objekata ili prostora, koji imaju pored ostalih karakteristika i osobinu da su atraktivni za turiste i da kroz njih turisti mogu da zadovolje svoju turističku potrebu. Predmet turističke valorizacije mogu biti svi objekti, pojave i prostori, koji su nastali prirodnim procesom ili djelovanjem čovjeka. Ciljevi turističke valorizacije su procjena turističke vrijednosti svih pojedinačnih objekata nekog prostora ili prostora u cjelini. Turistička vrijednost je relativna veličina, koja zavisi od vremena, prostora, razvijenosti i karakteristika turističke tražnje, ali i od subjektivne procjene.

6.1. KVALITATIVNO-KVANTITATIVNA METODA

Kvalitativno-kvantitativna metoda turističke valorizacije kulturnog nasljeđa Crne Gore odrediće stepen njegove privlačnosti i koliko ono može doprinijeti razvoju kulturnog turizma. Da bi se izvršila turistička valorizacija nekog prostora, potrebno je utvrditi raspoložive resurse i izvršiti procjenu vrijednosti tih resursa. Kombinovani kvalitativno-kvantitativni metod turističke valorizacije je komparativni metod, koji koristeći kvalitativne i kvantitativne izraze, odnosno numeričko-deskriptivnim putem, izražava vrijednost resursa. Primjenjuje se za procjenu značajnih kulturnih dobara, u slučaju kada posjeduju neku posebnu vrijednost, koja može da zadovolji turističke potrebe. Indikatori turističke valorizacije obuhvaćeni analizom su: geografski položaj, umjetnička vrijednost, turistička vrijednost ambijenta, atraktivnost i prepoznatljivost, izgrađenost i opremljenost prostora i usklađenost sa turističkim resursima u okruženju. Obradom svakog od navedenih indikatora i primjenom na kulturna dobra Crne Gore, izvršiće se procjena Crne Gore, kao destinacije za razvoj kulturnog turizma. Indikatore turističke valorizacije ocijenili su zaposleni u sektoru kulture i sektoru turizma. Opšta turistička vrijednost kulturnog nasljeđa Crne Gore je izvedena iz vrednovanja elemenata turističke valorizacije u primorskom, centralnom i sjevernom regionu.

Tabela br.1 Kvalitativno-kvantitativna metoda turističke valorizacije kulturnog nasljeđa Crne Gore

Kulturno nasljeđe	Elementi turističke valorizacije								Opšta turistička vrijednost
	Mikrolokacijski položaj i dostupnost	Turistička vrijednost ambijenta	Kulturno istorijski značaj	Umjetnička vrijednost	Turistička opremljenost	Uklopljenost u turističko bogatstvo	Turistička atraktivnost i prepoznatljivost		
Primorski region	4	5	5	5	3	4	4		4
Centralni region	4	4	5	5	3	3	4		4
Sjeverni region	4	5	5	5	3	4	4		4
Opšta turistička vrijednost	4	5	5	5	3	4	4		4

Izvor: dr Snežana Besermenji

Vrijednovanje: ocjena 1 (nedovoljan kvalitet) – nije za turističku prezentaciju; ocjena 2 (kvalitet zadovoljava) – lokalni turistički značaj; ocjena 3 (dobar kvalitet) – regionalni značaj; ocjena 4 (vrlo dobar kvalitet) – širi regionalni značaj; ocjena 5 (odličan kvalitet) – međunarodni turistički značaj.

Opšta turistička vrijednost kulturnog nasljeđa Crne Gore je vrlo dobra, što znači da ima širi regionalni i nacionalni značaj, ali da nije dovoljno turistički valorizovano, jer je umjetnička i kulturno-istorijska vrijednost odlična. To znači da kulturno nasljeđe Crne Gore ima potencijal za međunarodni značaj, ali da nije dovoljno turistički valorizovano, pa je prepoznato samo u regionu.

6.2. METODA PO MODELU HILARI DU KROS

Hilari du Kros model turističkog vrednovanja kulturnih dobara treba da omogući osposobljavanje i približavanje kulturnih potencijala i atraktivnosti rastućem turističkom tržištu. U procesu vrijednovanja se ocjenjuju subindikatori za turistički sektor i sektor upravljanja kulturnim dobrima. Subindikatore turističke valorizacije ocijenili su zaposleni u sektoru kulture i sektoru turizma Crne Gore.

Ocjena subindikatora u turističkom sektoru se zasniva na ocjeni svakog subindikatora ocjenom od 0 do 5, zatim se bodovi sabiraju i tržišna privlačnost kulturnih dobara u turističkom sektoru se ocjenjuje na sljedeći način: od 0 do 20 bodova - slaba privlačnost, od 21 do 40 bodova - srednja privlačnost, od 41 do

60 bodova - visoka privlačnost. Ukupna ocjena subindikatora turističkog sektora je 50, odnosno stepen tržišne privlačnosti je visok, a ukupna ocjena indikatora za sektor menadžmenta je 36, što predstavlja srednju vrijednost.

Tabela br. 2 Ocjena subindikatora turističkog sektora

SUBINDIKATORI TURISTIČKOG SEKTORA		
<i>SUBINDIKATORI TRŽIŠNE PRIVLAČNOSTI</i>	RASPON	Ocjena
Ambijent	0-5	5
Dobra su poznata van lokalne zajednice	0-5	4
Važan nacionalni simbol	0-5	4
Može da se ispriča interesantna priča	0-5	5
Različitost u odnosu na druga kulturna dobra	0-5	4
Privlačno mjesto za specijalne potrebe	0-5	4
Komplementarnost kulturnih dobara sa drugim turističkim proizvodima na destinaciji i u regionu	0-5	4
Turistička aktivnost u regionu	0-5	5
Destinacija asociira sa kulturom	0-5	3
<i>FAKTORI OD ZNAČAJA PRI OSMIŠLJAVANJU TURISTIČKOG PROIZVODA</i>	RASPON	Ocjena
Pristup	0-4	3
Transport	0-3	3
U bližoj okolini se nalaze druga kulturna dobra	0-3	3
Uslužne pogodnosti	0-5	3
UKUPNA VRIJEDNOST OCJENA INDIKATORA TURISTIČKOG SEKTORA	VISOKA	50

Izvor: dr. Snežana Besermenji

Tabela br. 3 Ocjena subindikatora sektora menadžmenta kulturnih dobara

SUBINDIKATOR SEKTORA MENADŽMENTA KULTURNIH DOBARA		
<i>SUBINDIKATORI KULTURNOG ZNAČAJA</i>	RASPON	OCJENA
Estetska vrijednost	0-2	2
Istorijska vrijednost	0-2	2
Edukativna vrijednost	0-2	2
Društvena vrijednost	0-2	2
Naučno-istraživačka vrijednost	0-2	2
Rijetko kulturno dobro na destinaciji odnosno region	0-3	2
Doprinos kulturnih dobara u reprezentativnosti Crne Gore	1-4	3
<i>SUBINDIKATORI ROBUSNOSTI</i>	RASPON	OCJENA
Osjetljivost kulturnih dobara	0-4	3
Stanje reparacije	0-4	2
Plan za upravljanje kulturnim dobrima	0-5	3
Regularni monitoring i održavanje	0-5	3
Konsultacije sa partnerima u poslu (stejholderima), posebno u vezi sa investiranjem	0-5	4
Mogućnost negativnog uticaja velikog broja posjetilaca na stanje kulturnih dobara	1-5	3
Mogućnost da modifikacija, kao dio razvoja proizvoda, ima negativan uticaj na fizičko stanje kulturnih dobara	1-5	3
<i>UKUPNA VRIJEDNOST INDIKATORA SEKTORA MENADŽMENTA KULTURNIH DOBARA</i>	SREDNJA	36

Izvor: dr Snežana Besermenji

Na osnovu izvršene analize postavlja se *matrica tržišne privlačnosti/robusnosti* sa 9 ćelija, koje su označene sa M (x,y (x,y=1,2,3), gdje vrijednost x označava ocjenu kulturnog značaja, a vrijednost y ocjenu tržišne privlačnosti.

Ćelije su definisane na sljedeći način:

- M (1,1) - Visoka vrijednost indikatora kulturna značajnost/ robusnost i mala tržišna privlačnost.
- M (1,2) - Visoka vrijednost indikatora kulturna značajnost / robusnost i srednja tržišna privlačnost.
- M (1,3) - Visoka vrijednost indikatora kulturna značajnost / robusnost i velika tržišna privlačnost.
- M (2,1) - Osrednja vrijednost indikatora kulturna značajnost / robusnost i mala tržišna privlačnost.
- M (2,2) - Osrednja vrijednost indikatora kulturna značajnost / robusnost i srednja tržišna privlačnost.
- M (2,3) - Osrednja vrijednost indikatora kulturna značajnost / robusnost i velika tržišna privlačnost.
- M (3,1) - Mala vrijednost indikatora kulturna značajnost / robusnost i mala tržišna privlačnost.
- M (3,2) - Mala vrijednost indikatora kulturna značajnost / robusnost i srednja tržišna privlačnost.
- M (3,3) - Mala vrijednost indikatora kulturna značajnost/robusnost i velika tržišna privlačnost.

Tabela br.4 Matrica tržišne privlačnosti i robusnosti

	TRŽIŠNA PRIVLAČNOST		
KULTURNI ZNAČAJ I ROBUSNOST	0-20	21-40	41-60
0-20	M (3, 1)	M (3, 2)	M (3, 3)
21-40	M (2, 1)	M (2, 2)	M (2, 3)
41-60	M (1, 1)	M (1, 2)	M (1, 3)

Izvor: dr Snežana Besermenji

Pri formiranju matrice tržišne privlačnosti, kulturnog značaja i robusnosti na osnovu vrednovanja subindikatora zaposlenih u kulturnom i turističkom sektoru Crne Gore, vrednovana je ćelija M (2,3), što znači da je tržišna privlačnost kulturnih dobara u Crnoj Gori velika, ali je kulturni značaj i robusnost osrednja.

6.3. VALORIZACIJA MANIFESTACIJA IZ OBLASTI KULTURE

Manifestacije su stare koliko i čovječanstvo. Plemenske zajednice su prve počele da organizuju neku vrstu svečanosti, na kojima su prenosili priče i pjesme, koje podsjećaju na savremene manifestacije. Novo vrijeme, zbog demografskog rasta i ekonomskog napretka, dovelo je do nastanka različitih vrsta i obima

manifestacija. Manifestacione vrijednosti su vrlo raznovrsne. Obuhvataju sva ostvarenja koja se prikazuju na sceni, a koja podrazumijevaju posmatranje, kontaktiranje između stvaraoca, izvođača i posmatrača. Pored umjetničkih ostvarenja, u ova djela spadaju i ostvarenja scenske i filmske umjetnosti, predstave, priredbe i festivali, kulturne i zabavne manifestacije različitih sadržina (odgovarajućeg kulturnog nivoa).

Prema mjestu i značaju održavanja manifestacije se mogu izdvojiti kao lokalne, regionalne, nacionalne i međunarodne, a prema dinamici održavanja postoje one koje se održavaju svake godine, ali i svake druge (bijenale), treće (trijenale) itd. Vremenski okvir u kom se odvijaju manifestacije definisan je od jednog do nekoliko, pa i sedam dana. Manifestacije su „važne prilike za društvo, porodicu, pojedinca da izraze svoje identitete, način života, društvene odnose i osjećaje pripadanja“ (Getz,1997). Festivali, ne samo da mogu privući posjetioce u mjesto održavanja, već mogu doprinijeti i “kreiranju pozitivnog imidža destinacije, obogatiti turistički doživljaj, te doprinijeti produžetku njihovog boravka” (Baum, Hagen, 1999). Pozitivni uticaju manifestacija, odnosno događaja i festivala na lokalnu zajednicu dobrinosi poboljšanju pozitivne slike i imidža destinacije, podsticaj za razvoj i bolje održavanje postojeće infrastrukture, povećanje ponosa lokalnog stanovništva, ekonomski efekti, davanje prilike za zapošljavanje i volonterizam, identifikacija i promocija lokalne zajednice od regionalnog do međunarodnog nivoa, usmjeravanje mladih i smanjenje stope kriminala i devijantnih aktivnosti u društvu, povećan stepen komunikacije i druženja.

Tabela br. 5 Turistička valorizacija kulturnih manifestacija

REGION	Elementi turističke valorizacije								Opšta turistička vrijednost
	Mikrolokacijski položaj i dostupnost	Turistička vrijednost ambijenta	Kulturno historijski značaj	Umjetnička vrijednost	Turistička opremljenost	Uklopljenost u turističko bogatstvo	Turistička atraktivnost i prepoznatljivost	Posjećenost	
SJEVERNI REGION	3	3	4	4	3	3	3	3	3
CENTRALNI REGION	5	4	4	5	4	4	4	5	4
PRIMORSKI REGION	4	4	4	5	4	4	4	4	4
UKUPNO	4	4	4	5	4	4	4	4	4

Izvor: dr Snežana Besermenji

Vrednovanje: ocjena 1 (nedovoljan kvalitet) – nije za turističku prezentaciju; ocjena 2 (kvalitet zadovoljava) – lokalni turistički značaj; ocjena 3 (dobar kvalitet) – regionalni značaj; ocjena 4 (vrlo dobar kvalitet) – širi regionalni značaj; ocjena 5 (odličan kvalitet) – međunarodni turistički značaj.

Na osnovu vrednovanja zaposlenih u kulturnom i turističkom sektoru može se zaključiti da manifestacije imaju odličnu umjetničku vrednost, a prilikom njihove organizacije turistička opremljenost je vrlo dobrog kvaliteta. Njihova turistička prepoznatljivost se odnosi na širi region.

7. STANJE KULTURNO TURISTIČKE PONUDE

Da bi se dobio uvid u stanje kulturno-turističke ponude u Crnoj Gori, istraženi su stavovi zaposlenih u kulturnom i turističkom sektoru koji ukazuju na nedostatke, na osnovu kojih je urađen akcioni plan, čijim sprovođenjem će se navedeni nedostaci prevazići (istraživanja su sprovedena tokom maja, juna i jula 2018. godine, ispitivanje je obuhvatalo sedam anektnih upitnika koje su ispitanici popunjavali on-line).

Glavni nedostaci razvoja kulturnog turizma su:

- U sektoru kulture, nijesu u dovoljnoj mjeri primijenjene savremene tehnološke mogućnosti;
- U sektoru kulture, zaposleni nedovoljno poznaju savremene tehnološke mogućnosti;
- Veoma nezadovoljavajući odnos sa javnošću i nedovoljna marketing aktivnost;
- Zaposleni u sektoru kulture imaju pozitivan stav prema turistima, ali još uvijek postoji manji procenat zaposlenih koji imaju negativan stav prema turistima i ne govore ni jedan strani jezik;
- Uglavnom, zaposleni u sektoru kulture smatraju da kulturno nasljeđe u svom naselju i svom kraju predstavlja turističku atrakciju, ali postoji značajan procenat zaposlenih koji nema stav;
- Značajan procenat lokalnog stanovništva nije upoznato sa kulturnim nasljeđem;
- U turističkom sektoru nisu upoznati sa kulturnom ponudom ili smatraju da je nema;
- U turističkom sektoru značajan procenat zaposlenih nije upoznat sa vrijednostima kulturnog nasljeđa;
- Gradovi se nedovoljno promovišu kao destinacije kulturnog turizma;
- Kulturno-istorijski spomenici se ne održavaju;
- Potencijal nematerijalnog kulturnog nasljeđa nije dovoljno prepoznat i ne koristi se u turističkoj ponudi;
- U nekim gradovima nije dostupan turistički-informativni centar;
- U ugostiteljskoj ponudi je nedovoljno zastupljena domaća hrana i piće;
- Kulturno nasljeđe ne prate uslužne pogodnosti;
- Manifestacije iz kulture imaju veliki značaj za upoznavanje lokalne kulture i običaja, ali nisu dovoljno zastupljene;
- Pristup, ambijent i higijena prostora na kojim se dešavaju manifestacije kulture, nije uvijek zadovoljavajući;
- Turistički informativni centri, pultovi i sajtovi na kojima se mogu dobiti sve informacije o manifestacijama nijesu dovoljno zastupljeni.

8. SWOT ANALIZA

SWOT analiza predstavlja analitičku metodu, kojom se definišu kritični faktori, koji imaju najveći uticaj na poslovanje na tržištu. Ona se obavlja kroz matricu koju čine četiri polja: *Strengths - Snage, Weaknesses - Slabosti, Opportunities - Šanse, Threats - Prijetnje*. Početna slova ovih elemenata na engleskom jeziku, daju naziv ove metode – SWOT. Snage predstavljaju pozitivne, a slabosti negativne unutrašnje faktore. Šanse predstavljaju pozitivne, a prijetnje negativne spoljašnje faktore.

SWOT analiza će poslužiti za razumijevanje trenutnog stanja razvoja kulturnog turizma u Crnoj Gori i definisanje strategije, koju treba primijeniti, da bi se postigao željeni razvoj kulturnog turizma u Crnoj Gori. Ova analiza će omogućiti, da se efikasnije koristi kulturno nasljeđe Crne Gore, da se unaprijedi razvoj kulturnog turizma, da se otkriju nove mogućnosti i iskoriste postojeće šanse, da se analizira konkurencija i da se kreira akcioni plan za razvoj kulturnog turizma u Crnoj Gori. Da bi SWOT analiza bila uspješna, treba realno navesti slabosti i šanse, zatim analiza mora biti precizna uz izbjegavanje uopštavanja, kao i da bude fokusirana na kulturni turizam kao segment turističke ponude Crne Gore.

Tabela br. 6 Matrica SWOT analize

Snage	Slabosti
<p>Crna Gora i turistička regija, kojoj pripada je jedna od vodećih u Svijetu (Mediteran);</p> <p>Značajna kulturna tradicija i bogata kulturna baština, koje prate istoriju prostora na kojem se nalazi Crna Gora;</p> <p>Kulturna dobra iz različitog historijskog perioda i u različitim umjetničkim stilovima su zastupljena u svim gradskim naseljima;</p> <p>Svi turistički proizvodi mogu biti obogaćeni i kulturnim turizmom, čime se može produžiti boravak turista;</p> <p>Kulturna dobra predstavljaju mješavinu različitih kultura, jer se na ovim prostorima susreću Hrišćanstvo i Islam;</p> <p>Razvoj kulturnog turizma u Crnoj Gori bi omogućio prisustvo turista tokom cijele godine;</p> <p>Preduzetnička aktivnost u stvaranju;</p> <p>Prelazak na tržišnu ekonomiju;</p> <p>Nepostojanje terorističkih napada;</p> <p>UNESCO je određena kulturna dobra uvrstio u svoju listu i na taj način podigao međunarodnu svijest o kulturnom nasljeđu Crne Gore;</p> <p>Crna Gora je formirala svoju Tentativnu listu;</p> <p>Postojanje turističke infrastrukture;</p> <p>Održavanje kulturnih manifestacija;</p>	<p>Nedovoljna povezanost kulture i turizma;</p> <p>Nepostojanje definisane kulturne ponude Crne Gore;</p> <p>Nedostatak strategije;</p> <p>Loši sanitarni i higijenski uslovi;</p> <p>Nedovoljno znanje stranih jezika, pogotovo njemačkog;</p> <p>Nedovoljan stručni kadar;</p> <p>Nezadovoljavajuće stanje reparacije;</p> <p>Nedovoljan redovni monitoring i održavanje;</p> <p>Nedovoljna signalizacija i putokazi za kulturna dobra kao i konfuzan saobraćaj;</p> <p>Nije dovoljno dobra turistička infrastruktura;</p> <p>I pored razvoja turizma, kao privredne djelatnosti sa značajnim ekonomskim efektima, značajan dio stanovništva ima nizak životni standard;</p> <p>Neadekvatna promocija kulturnog nasljeđa;</p> <p>Nedovoljna upoznatost lokalnog stanovništva sa vrijednostima kulturnog nasljeđa;</p> <p>Nedovoljna javna svijest o vrijednostima kulturnog nasljeđa;</p> <p>Slaba obaviještenost turista o kulturnom nasljeđu Crne Gore;</p> <p>Nedovoljna ulaganja u razvoj kulturnog turizma;</p>

<p>Gostoljubivost stanovništva; Klima; Prirodno okruženje; Sprovođenje ekološkog očuvanja okruženja; Razvijen kupališni i sportsko rekreativni turizam; Stvaranje uslova za uvođenje evropskih standarda;</p>	<p>Sezonska koncentracija prometa turista; Sakralni objekti nisu uvek otvoreni; U sektoru kulture zaposleni nedovoljno poznaju savremene tehnološke mogućnosti; U sektoru kulture nisu u dovoljnoj mjeri primijenjene savremene tehnološke mogućnosti; U sektoru kulture je nedovoljna marketinška aktivnost; Potencijal nematerijalnog kulturnog nasljeđa nije dovoljno prepoznat i malo se koristi u turističkoj ponudi; U ugostiteljskoj ponudi je nedovoljno zastupljena domaća hrana i piće, kao značajan element folklorog nasljeđa;</p>
<p>Šanse</p>	<p>Prijetnje</p>
<p>Sve veći značaj kulturnog turizma; Dalji razvoj turističke potražnje; Kulturne rute; Razvoj turizma, kao grane koja zauzima sve značajnije mesto u privredi Crne Gore; Poboljšanje kvaliteta usluge; Uključivanje Crne Gore u turističke ture, koje obuhvataju region Balkana i šire; Razvijanje sve veće svijesti kod vlasti o potencijalu kulturnog nasljeđa Crne Gore; Dobra saobraćajna povezanost većih gradskih naselja u državi, kao i u regionu; Sve je veći procenat mladih koji putuju i obilaze kulturna dobra;</p>	<p>Loš rad komunalne službe; Kulturna dobra se nedovoljno održavaju; Blizina konkurentnih kulturnih dobara u susjednim zemljama; Veća turistička ekspanzija susjednih zemalja, prije svega Hrvatske; Ograničena ulaganja države i lokalnih vlasti; Slaba profitabilnost; Slaba informisanost turista; Nedovoljna ulaganja;</p>

Izvor: dr Snežana Besermenji

9. VIZIJA RAZVOJA KULTURNOG TURIZMA I CILJ RAZVOJA KULTURNOG TURIZMA SA PRIORITETNIM MJERAMA I AKTIVNOSTIMA

Kada se govori o uključivanju kulturne baštine u djelatnost turizma, da bi se postigli pozitivni kulturološki i finansijski efekti, neophodno je djelovati na više nivoa.

Prvi nivo predstavljaju odgovorni u državnim upravama i upravama jedinica lokalne samouprave, koji moraju da prepoznaju značaj koji kulturna baština ima za razvoj turizma i ostvarenje ekonomskih efekata, kao i da podrže i unaprijede te procese.

Drugi nivo predstavljaju Nacionalna turistička organizacija i lokalne turističke organizacije, koje će da promovišu turizam u okruženju, uključujući i kulturni turizam.

Treći nivo je menadžment kulturnog sektora, koji mora da osavremeni svoju ponudu, da potpomogne ili inicira napore da kulturna baština postane nezaobilazna, ako ne i primarna turistička atrakcija, pa u pojedinim slučajevima i generator razvoja turizma. Razvoj kulturnog turizma zavisi podjednako od javne turističke i kulturne politike zemlje, od menadžmenta turističkog sektora, kao i od menadžmenta u kulturnom sektoru.

U skladu sa navedenim, potrebno je na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou odrediti pravce i strategije razvoja kulture i turizma, kao i definisati operativne planove. Pored toga, stalnim usmjeravanjem kadrova i stvaranjem stručnjaka za specifične zadatke u oblasti kulturnog turizma, obezbijediće se adekvatna zaštita, pravilno upravljanje i prezentacija kulturne baštine. Potrebno je da kulturna baština, u pojedinim slučajevima pretrpi promjene, koje su vezane za njihovu ulogu u razvoju kulturnog turizma, a to je da pored čuvanja, predstavljanja i izučavanja, stvara i prostor za učenje, druženje i zabavu. Ostvarenje sopstvenih prihoda u kulturnom sektoru je važno ukoliko se želi omogućiti realizacija kreativnih programa i modernizacija. Budžet u sektoru kulture je nedovoljan, da bi se realizovale neophodne aktivnosti za uspješnije poslovanje. Zato će zaposleni u sektoru kulture morati da traže druge izvore finansiranja, učešćem na različitim konkursima, kroz dobijanje donacija stranih vlada i ambasada, s obzirom da veliki broj fondova Evropske Unije finansira projekte upravo iz oblasti kulture i turizma. Zaposleni u sektoru kulture treba da sarađuju sa zaposlenima u sektoru turizma, tako što će se aktivirati na turističkom tržištu, što je moguće realizovati kroz saradnju sa turističkim agencijama i hotelima. Ostvarenjem međusobne saradnje, turističke agencije će imati raznovrsnu, a hoteli dodatnu ponudu. Takođe, modernizacija u kulturnom sektoru bi trebalo da unese faktor nesvakidašnjosti i iznenađenja, a trebalo bi voditi računa i o osavremenjavanju vizuelnog izgleda na primjer muzejskih postavki, za koje je karakteristično za sada, da je zastupljena statičnost kako stalnih, tako i privremenih postavki. Kulturna baština Crne Gore je ne samo dovoljna, nego i značajna osnova za razvoj kulturnog turizma, ali ona je za sada pasivni dio turističke ponude. Međutim, savremeni turizam traži aktivnosti, dešavanja i doživljaje, pa je samim tim potrebno oživiti kulturnu baštinu putem kulturnih aktivnosti.

Povećanjem atraktivnosti i popularizacijom kulturne baštine, kao i njenim uključivanjem u turističke tokove, može se doprinijeti razvoju šireg okruženja, poboljšanju imidža zemlje i poboljšanju kvaliteta života lokalne zajednice. Razvojem kulturnog turizma obezbijediće se otvaranje novih radnih mjesta, izgradnja potrebne infrastrukture i povećanje opšte atraktivnosti.

Strategijom razvoja kulturnog turizma Crne Gore do 2023. godine, neophodno je:

- Definirati strateški cilj za razvoj kulturnog turizma;
- Definirati najvažnije turističke proizvode za razvoj kulturnog turizma;
- Definirati mjere i aktivnosti za razvoj kulturnog turizma u sljedećim oblastima:

- Pravni okvir;
- Održivi turistički razvoj i zaštita kulturnih dobara;
- Ciljeve razvoja kulturnog turizma;
- Ciljne grupe/potencijalne korisnike;
- Razvoj proizvoda;
- Kvalitativno poboljšanje ponude i usluga;
- Razvoj ljudskih resursa i edukacija;
- Organizaciona struktura (međusobna saradnja, udruženja i sl.).

U Crnoj Gori ne postoji konkretna ponuda, koja je tematski ili teritorijalno koncipirana i koja se prodaje kao proizvod kulturnog turizma. Zato je potrebno formirati kulturno-turističke proizvode, koji će se plasirati na turističkom tržištu, a za početak treba formirati atraktivnu bazu u domenu kulture.

10. ULOGA DRŽAVE U RAZVOJU KULTURNOG TURIZMA

Država je donošenjem Programa razvoja kulture, kao strateškog dokumenta, definisala dugoročne ciljeve i prioritete razvoja kulture, kao i organizacione, finansijske i administrativne mjere za njihovo sprovođenje. Sektor kulture je sistemski strukturiran i definisan u skladu sa evropskim standardima.

Crna Gora je postala članica brojnih međunarodnih asocijacija i organizacija, učestvovala je u značajnim regionalnim programima saradnje, a od 2014. godine uključena je u novu generaciju najznačajnijih evropskih programa – „Evropa za građane“ i „Kreativna Evropa“, odnosno potprograma Kultura i MEDIA. Na polju međunarodne prezentacije, promocije i afirmacije crnogorske kulture ostvarena je intenzivna saradnja kroz razne sporazume, učešća na svjetskim manifestacijama poput Bijenala umjetnosti u Veneciji, filmskim festivalima u Kanu, Berlinu, Lajpcigu, međunarodnim sajmovima knjiga. Crna Gora učestvuje u brojnim programima međunarodnih organizacija: UNESCO, Savjet Evrope, Evropska komisija i Savjet za regionalnu saradnju. Članica je brojnih asocijacija i organizacija u oblasti kulture i turizma. Međutim, podrška kulturnoj baštini još uvijek se u određenoj mjeri doživljava kao teret i izdatak za budžet, jer izostaje pravo razumijevanje značaja njene uloge u savremenom društvu i mogućnosti njene adekvatne valorizacije. Takav pristup se reflektuje u svim elementima sistema zaštite kulturnih dobara i upravljanja kulturnim dobrima.

Uslove za razvoj kulturnog turizma treba da stvori država. Ona obezbjeđuje zakone za zaštitu i upravljanje kulturnim nasljeđem i formira organizacioni okvir za ustanove i organizacije, koje će se baviti kulturnim turizmom. Država obezbjeđuje subvencije za rad organizacija i drugih subjekata, koji se bave razvojem kulturnog turizma, kao i projekte koji promoviraju lokalno kulturno nasljeđe i omogućuju njegovo uključivanje u turističku ponudu.

Razvoj kulturnog turizma se odvija kroz sektor kulture i sektor turizma. Upravljanje ova dva sektora u Crnoj Gori se vrši na nivou države i nivou opštine. Kultura se svodi na finansiranje od strane države, jer uglavnom nema vlastite prihode. Država najčešće koristi kulturu za formiranje identiteta i zato je kulturno nasljeđe jedan od prioriteta kulturne politike u većini država. Međutim, finansije se svode na subvencije kulturnih ustanova, a taj oblik ulaganja nije percipiran sa direktnim ulaganjem u kulturni turizam i na taj način predmetne ustanove kulture ne mogu da izvrše povrat uloženi sredstava kroz turističke aktivnosti. Državne subvencije u ustanove kulture predstavljaju ulaganje u identite, ali nemaju poslovnu dimenziju. Kulturni turizam daje mogućnost kulturi da ostvari ekonomske efekte. Međutim, mora da se prevaziđe očigledno nepovjerenje u kulturu kao sektor u kojem ne mogu da se ostvare prihodi.

U državnoj kulturnoj i turističkoj politici, treba da bude vidljiv uticaj velikih međunarodnih organizacija, kao što su UNESCO i Vijeće Evrope, kao i pojedinih strukovnih organizacija, na primjer ICOM ili ICOMOS. Međutim, to nije mjerljivo za uspješno upravljanje kulturnim turizmom, jer te organizacije imaju kulturno-turističke programe koji se vode prioritetom pripadanja određenoj kulturi, kao i idejom edukacije o drugima i njihovom kulturnom nasljeđu, tako da je čest slučaj da su finansije nebitne. U svakoj državnoj politici ostvareni ekonomski efekti su najprivlačniji, zato navedene međunarodne organizacije nisu vidljive. U Crnoj Gori uloga države u turizmu je dobro regulisana jer je ona izrazito turistička zemlja u kojoj turizam značajno utiče na državni prihod, pa je ulaganje države u turizam znatno veće nego u kulturu. Ulaganja su usmjerena na kapitalne turističke objekte kao što su turistički kapaciteti, jer oni najbrže ostvaruju ekonomske efekte i to su brzo vidljivi rezultati. Ali, pokazalo se da to nije dovoljno, jer se savremeni turista ne zadovoljava samo sa prenoćištem, već traži i dodatne aktivnosti, kao što je upoznavanje sa kulturnim nasljeđem. Zato, na primjer, hoteli treba da razviju bogatu kulturno-turističku ponudu, da bi gostima pružili priliku za učešće u lokalnoj kulturi i tradiciji.

Država kroz regulative treba da utiče na fizički aspekt kulturnog turizma. Ona treba da kontroliše arhitektonski dizajn, građevinski materijal, gustinu i veličinu objekata, korišćenje boja, uređenje pejzaža, autohtonu vegetaciju i osvjetljenje. Država treba da insistira na primjeni tradicionalne arhitekture i elemenata autentičnog pejzaža, kroz mehanizme, kao što su dobijanje građevinske dozvole ili smanjenje

poreza. Smjernice ne treba da budu preoštre, jer mogu da ugroze kreativnost, pa je fleksibilan pristup do određenih granica potreban. Primjena postavljenih standarda je neophodna, a zakonom je potrebno uvesti novčane kazne, u slučaju da se oni neprimjenjuju.

Za mnoge umjetničke i kulturne elemente veoma je teško formulisati relevantne standarde, pa je problem regulisati ostale elemente kulturnog turizma. Za nefizičke elemente kulturnog turizma problem je razviti standard, uskladiti ih sa zakonom i razviti sistem sankcija. Veoma je teško odrediti ko će regulisati kvalitet kulturno-umjetničkih programa. Uticaj države može da dovede do neželjenih posljedica, pa regulisanje nefizičkih elemenata ostaje na savjesti kreatoru kulturno-turističkog programa i izvođača. Do danas ni u jednoj državi nisu regulisani nefizički aspekti kulturnog turizma.

Dosadašnja iskustva u kulturnom turizmu pokazuju da postoji potreba za zakonskom regulacijom kulturno-turističkog sektora. Problem u kulturno-turističkom sektoru su: neorganizovana saradnja na svim nivoima i nesigurnost u finansiranju kulturno-turističkih projekata, a veoma je često prisutna i ne kreativnost.

Država može da podstakne kulturno-turističke programe:

- Uspostavljanjem strategije za kulturni turizam;
- Uvođenjem podsticaja za kulturni turizam;
- Uvođenjem državnih takmičenja namijenjenih kulturno-turističkoj inicijativi;
- Uvođenjem državnih kulturno-turističkih projekata.

Glavna područja državne intervencije u kulturnom turizmu su:

- Planiranje razvoja kulturnog turizma;
- Izgradnja materijalne osnove za razvoj kulturnog turizma;
- Priprema kadrova za razvoj kulturnog turizma;
- Organizovanje uređenja turističkog prostora;
- Turistička propaganda;
- Intervencije u tekućem privređivanju kulturnog turizma;
- Praćenje prometa u ustanovama kulture, arheološkim lokalitetima i sl.

Država ima niz mogućnosti i načina da podstiče i pomaže razvoj kulturnog turizma, od kojih su najpopularnije upravo mjere iz oblasti poreske politike, koje se svode na potpuno ili djelimično oslobađanje tereta, kao što su porezi i slična davanja na usluge ili investicije. Na taj način se može stvoriti pozitivna klima u razvoju kulturnog turizma. Veličina fiskalnog opterećenja utiče na konkurentnost i turistički promet. Navedeno predstavlja problem učesnicima u turizmu uopšte, pa i u kulturnom turizmu.

11. PARTNERSTVA U KULTURNOM TURIZMU

U kulturnom turizmu postoji veliki broj stejkholdera, što zahtijeva zajedničko planiranje razvoja kulturnog turizma. Poseban problem može da stvara razlika u ciljevima i zadacima, koji postavljaju upravljanje pojedinim kulturnim dobarima, a koji u određenoj mjeri mogu biti suprotstavljeni. Da bi se ovakvi problemi prevazišli, lider razvoja kulturnog turizma treba da insistira na saradnji prilikom postavljanja ciljeva i zadataka. Stejkholderi, čije predstavnike treba uključiti u proces donošenja odluka, u razvoju kulturnog turizma su: javni sektor, državne institucije, privatni sektor i lokalna zajednica.

Stejkholderi iz javnog sektora su:

- uprava za zaštitu kulturnih dobara,
- menadžment kulturne atrakcije,
- nacionalne institucije kulture,
- agencije za marketing i planiranje,
- policija i vatrogasci.

Stejkholderi iz državnih institucija su:

- sektor za turizam i održivi razvoj,
- menadžment kulturne atrakcije,
- sektor za ekonomski razvoj,
- sektor za obrazovanje.

Stejkholderi iz privatnog sektora su:

- restorani i hoteli,
- putničke agencije,
- turoperatora,
- transportna preduzeća,
- servisni sektor,
- trgovinski sektor,
- vlasnici atrakcija.

Stejkholderi lokalne zajednice su:

- nevladine organizacije,
- vlasnici građevinskih objekata
- zakupci.

Proces kolaboracije među stejkholderima nailazi na sljedeće prepreke:

- Angažovanje ekspertskog tima, koji nije dovoljno upoznat sa specifičnostima destinacija, a pogotovo sa stavovima lokalnog stanovništva.
- Nedovoljna informisanost o značaju očuvanja kulturnih dobara za održivi razvoj turizma od strane određenih stejkholdera i njihova zainteresovanost prvenstveno za zaradu od turizma.
- Izražena hijerarhija u strukturi stejkholdera, koja je posljedica njihovog različitog uticaja na turizam, što dovodi do disbalansa u procesu odlučivanja.

- Ključni stejkholderi često imaju stav da predstavnici iz javnog sektora nisu dovoljno kompetentni, da bi odlučivali o pravcima razvoja kulturnog turizma i ne žele njihovo učešće u procesu kolaboracije.
- Pojedini stejkholderi samo formalno prihvataju politiku otvorenosti u procesu kolaboracije.
- U procesu kolaboracije, na sastancima su pojedine lobističke grupe zastupljene u znatnom broju, pa svojom kritikom ne daju mogućnost drugim stejkholderima da obrazlože svoje predloge.
- Nedostatak fleksibilnosti među stejkholderima u procesu kolaboracije.

Nefektivno planiranje od države do lokalne zajednice:

- Državni sektor u planiranje razvoja kulturnog turizma angažuje eksperte, koji često ne mogu dovoljno da obuhvate različita mišljenja o razvoju kulturnog turizma, kao i instrumente za ostvarenje postavljenih ciljeva.
- Izrada planske dokumentacije, od strane eksperata izvan lokalne zajednice, koji nisu u dovoljnoj mjeri upoznati sa komparativnim i kompetitivnim prednostima destinacija.
- Formalizovan pristup izrade planova za razvoj kulturnog turizma, na osnovu opšte šeme, od strane eksperata.
- Povjeravanje izrade planskih dokumenata tehničkim ekspertima, koji strategijsko planiranje zamjenjuju operativnim planiranjem.
- Planovi razvoja kulturnog turizma nemaju podršku lokalnog stanovništva koje nije uključeno ni u proces implementacije. To je najčešće posledica nerealno postavljenih ciljeva u razvoju kulturnog turizma.
- Lokalna zajednica, koja nije uključena u proces planiranja razvoja kulturnog turizma, može da stvori otpor od strane različitih stejkholdera.
- Pri izradi planske dokumentacije javlja se nefleksibilnost, koja može da se prevaziđe samo uz dinamični pristup i dovoljno fleksibilne okvire.

12. DOSTUPNI FONDOVI ZA IMPLEMENTACIJU MJERA U AKCIONOM PLANU

Dostupni fondovi za implementaciju mjera u akcionom planu su: IPA (Instrument for Pre Accession Assistance), tj. Instrument za pretpristupnu pomoć, Kreativna Evropa, Program MEDIJI, ERAZMUS +, Evropa za građane i građanke, Horizon 2020, program COSME, Međunarodni fond za kulturnu raznolikost UNESCO.

IPA, odnosno Instrument za pretpristupnu pomoć, predstavlja usmjereni mehanizam, koji je EU stvorila kako bi uspješno pružila pomoć zemljama Zapadnog Balkana i Turskoj. IPA je osmišljen tako da usmjeri podršku na reforme kroz jedinstveni i fleksibilni sistem od koga neposrednu korist ostvaruju građani, dok zemlje dobijaju dodatnu pomoć za postizanje evropskih standarda. Novčana vrijednost projekata u okviru IPA u regionu za period od 2007. do 2013. iznosi 11,5 milijardi eura. IPA je zamijenio pet prethodnih pretpristupnih instrumenata EU – Phare, ISPA, SAPARD, program za Tursku i CARDS. Pretpristupna sredstva imaju za cilj da olakšaju ekonomsku i društvenu transformaciju koju pristupanje Uniji podrazumijeva. IPA je zasnovan na potrebama. Zato su prioriteti ovog instrumenta zasnovani na jasnim procjenama. Njegovi ključni elementi su pristupna odnosno evropska partnerstva, koja je EU uspostavila sa zemljama korisnicama, Komisijin strateški dokument za proširenje i godišnji izvještaji za svaku od zemalja. Pomoću kriterijuma za izdvajanje sredstava vodi se računa o kapacitetima svake zemlje, da koristi fondove i da upravlja njima, kao i o njenom poštovanju uslova za pristupanje. Ukoliko, uslovi ne budu ispunjeni, može se primijeniti klauzula o suspenziji. IPA na taj način predstavlja vezu između političkog okvira proširenja i budžetskog procesa EU. IPA pruža različite oblike pomoći zemljama koje sprovode političke i ekonomske reforme na svom putu ka članstvu u EU: investicije, ugovore za nabavku ili subvencije; stručnjake država članica za razvoj administrativne saradnje; aktivnosti za podršku zemljama korisnicama; pomoć za realizaciju i upravljanje programima; u izuzetnim slučajevima, budžetsku podršku. IPA nudi Evropskoj uniji povezan okvir za upravljanje i postepenu decentralizaciju ili upravljanje, koje prenosi zemljama korisnicama. Pored toga, ona omogućava fleksibilnost u primjeni pomoći. IPA uspostavlja snažnu vezu između budžetskog i strateškog aspekta proširenja. Ona jasno stavlja na znanje zemljama korisnicama šta mogu da očekuju u smislu pomoći, pod uslovom da ispune uslove za njeno dobijanje. Na taj način IPA dodatno jača smjernice, koje EU daje zemljama kandidatima i zemljama potencijalnim kandidatima o prioritetima, koje treba da slijede. Ali prije svega, IPA pomaže da te zemlje, koje nisu samo njeni susjedi već i moguće buduće članice EU, ostvare standarde i vrijednosti na kojima je izgrađena Unija. Na taj način IPA je prava investicija u budućnost, za zemlje korisnice, ali i za samu EU. Ona unosi novi fokus u pomoć za proširenje EU. Uopšteno govoreći, sredstva IPA se mogu koristiti na četiri načina: 1. Kao tehnička podrška, koja najčešće uključuje angažman eksperata – konsultanata koji institucijama u Crnoj Gori pružaju usluge pripreme projektne dokumentacije, razvoja strategija, sprovođenja obuka itd. 2. Za realizaciju tvining projekata, odnosno uspostavljanje saradnje između lokalnih institucija sa sličnim upravama u državama članicama EU sa ciljem sprovođenja projekata, razmjene znanja i iskustva i pružanja pomoći u sprovođenju pravnih tekovina EU. 3. Za sprovođenje investicionih projekata koji prvenstveno obuhvataju nabavku opreme i realizaciju finansijskih aranžmana sa drugim finansijskim institucijama. 4. Za dodjelu bespovratnih sredstava za finansiranje projekata koji se odnose na civilno društvo, lokalne samouprave, agencije itd.

IPA projekti imaju šest komponenta, a to su:

- Pomoć tranziciji i izgradnja institucija - Cilj komponente 1 je da pruži podršku u procesu približavanja Evropskoj uniji, u ispunjavanju kriterijuma i standarda, usklađivanju zakonodavstva i jačanju kapaciteta institucija. Instrument za pretpristupnu pomoć predstavlja program za države, koje su kandidati ili potencijalni kandidati za pristupanje Evropskoj Uniji. Pretpristupna sredstva

imaju za cilj da olakšaju ekonomsku i društvenu transformaciju, koju pristupanje Uniji podrazumijeva.

- Prekogranična saradnja - Cilj ove komponente je regionalna saradnja između pograničnih, tradicionalno privredno zaostajućih regiona između zemalja koje imaju zajedničku granicu, a koja se realizuje sprovođenjem projekata uz obostrani interes.
- Regionalni razvoj - cilj ove komponente je unapređenje ekonomske i socijalne kohezije kroz razvoj transportne infrastrukture, naročito razvoj nacionalnih saobraćajnih mreža i transevropskih mreža, zaštitu životne sredine, upravljanja otpadom, vodosnabdijevanja, otpadnih voda i kvaliteta vazduha, rehabilitacije zagađenih oblasti, energetske efikasnosti i obnovljivih izvora energije i razvoj regionalne konkurentnosti, kroz podsticanje preduzetništva i zaposlenosti.
- Razvoj ljudskih resursa - ova komponenta ima za cilj da doprinese ekonomskoj i socijalnoj koheziji i ostvarenju prioriteta Evropske strategije.
- Ruralni razvoj je komponenta koja pruža podršku održivom poljoprivrednom i ruralnom razvoju kroz poboljšanje tržišne efikasnosti i usvajanje standarda Unije.

Svih pet komponenti IPA mogu koristiti države sa statusom kandidata i akreditovan decentralizovani sistem upravljanja EU fondovima (Decentralized Implementation System – DIS), dok su zemlje potencijalni kandidati i one države kandidati, koje još uvek nemaju akreditovan DIS podobne za korišćenje sredstava iz prve i druge komponente. Strukturni fondovi EU su (u fazi u kojoj je Crna Gora, kandidat za članstvo) namijenjeni reformama, koje za cilj imaju doprinos boljem životnom standardu i kvalitetu života u Crnoj Gori. Evropska unija je iz IPA sredstava za novu finansijsku perspektivu 2014 – 2020. godine za Crnu Goru opredijelila 270,5 miliona eura. Odnosno, opredijeljeno je oko 38,6 miliona godišnje. Sredstva predviđena za Crnu Goru u potpunosti su na raspolaganju, ali je zadatak Crne Gore da ista pronade i zasluži.

KREATIVNA EVROPA (Creative Europe) je okvirni program Evropske komisije za podršku kulturi i audiovizuelnom sektoru. Program je usvojen 1. januara 2014. godine, na period od sedam godina i nadovezuje se na prethodne programe Kultura i MEDIJI, koji su trajali od 2007. do 2013. godine. Program Kreativna Evropa traje od 2014. do 2020. godine, sa budžetom od 1,46 milijardi eura, što je 9% više od prethodnih programa, podržava: Inicijative sektora za kulturu, poput onih koje promovišu prekograničnu saradnju, platforme, umrežavanje i književno prevođenje; Inicijative audiovizuelnog sektora, kao što su one koje promovišu razvoj, distribuciju ili pristup audiovizuelnim djelima; Međusektorsku saradnju, uključujući Program za garancije i međudržavnu saradnju. Program se sastoji od dva potprograma: Kultura, za promociju sektora kulture i MEDIJI, koji pruža podršku audiovizuelnom sektoru. Pored toga, postoji i odsjek za međusektorsku saradnju.

Potprogram Kultura nudi mogućnosti za:

- Saradnju između kulturnih i kreativnih organizacija iz različitih zemalja;
- Inicijative da se prevedu i promovišu književna djela iz zemalja članica Evropske unije;
- Evropske mreže aktivne u oblasti kulture; podrška je namijenjena mrežama nacionalnih organizacija kulture, koje žele da sarađuju na temama od zajedničkog interesa;
- Uspostavljanje platforme za promociju novih umjetnika, prekograničnu saradnju, kako bi se došlo do novih publika i podsticanje evropskih programa za kulturna i umjetnička djela.

Potprogram Kultura pomaže kulturnim i kreativnim organizacijama da djeluju na međunarodnom nivou i promoviše prekograničnu cirkulaciju kulturnih djela i mobilnost kulturnih aktera. Pruža finansijsku podršku za projekte sa evropskom dimenzijom, koji za cilj imaju širenje kulturnih sadržaja u inostranstvu. Mogućnosti finansiranja pokrivaju širok spektar planova: projekti saradnje, književni prevodi, mreže ili platforme. Konkursi na kojima mogu da konkurišu organizacije podijeljeni su u te četiri oblasti. Podržane aktivnosti imaju za cilj da omoguće akterima u oblasti kulture i kreativnog stvaralaštva da steknu međunarodno iskustvo. Stranici Programa Kreativna Evropa moguće je pristupiti putem linka https://ec.europa.eu/programmes/creative-europe/culture_en Stranici potprograma Kultura moguće je pristupiti putem linka <https://ec.europa.eu/culture/>

U okviru Ministarstva kulture Crne Gore osnovan je Desk za Kreativnu Evropu Crne Gore, kao implementaciono tijelo programa Evropske unije Kreativna Evropa. U skladu sa odredbama sporazuma o učešću u Programu, koji je Crna Gora potpisala 22. jula 2014. u Briselu, svaka država učesnica obavezala se da formira tijelo, koje će na nacionalnom nivou olakšavati implementaciju programa Kreativna Evropa. Osnovni zadatak Deska je pružanje podrške crnogorskim institucijama kulture i organizacijama civilnog društva, koje namjeravaju da učestvuju u Programu. Desk za Kreativnu Evropu u kontinuitetu organizuje aktivnosti:

- info dani, seminari i obuke, kojima se prenose znanja i vještine neophodne za konkurisanje za finansijsku podršku;
- promocija programa Kreativna Evropa i drugih evropskih programa;
- izdavanje publikacija o programu Kreativna Evropa i aktivnostima Deska za Kreativnu Evropu;
- individualne konsultacije i in-house obuke sa zaposlenim u institucijama i organizacijama kulture;
- podrška zainteresovanim korisnicima u pronalaženju partnera i uključivanju u zajedničke projekte sa kulturnim akterima širom Evrope;
- predstavljanje uspješnih projekata iz Crne Gore, regiona i Evrope;
- organizacija konferencija iz oblasti kulturne politike i kulturnog menadžmenta.

Desk za Kreativnu Evropu može da pruži institucijama i organizacijama kulture, odnosno profesionalcima u oblasti kulture:

- informacije o programu Kreativna Evropa i konkursima programa,
- informacije o programskim prioritetima i kulturnim politikama u Evropi,
- pomoć u koncipiranju projektnih ideja i pisanju aplikacija,
- smjernice za uspješno planiranje budžeta u okviru programa Kreativna Evropa,
- pomoć u pronalaženju evropskih partnera i umrežavanju sa evropskim institucijama i organizacijama kulture, kao i posredovanje u komunikaciji sa njima,
- veću vidljivost podržanih projekata i promociju aktivnosti finansiranih kroz Program,
- informacije o drugim programima Evropske Unije. Projekti saradnje - informacije o konkursu mogu se pronaći na linku https://eacea.ec.europa.eu/creative-europe/funding/support-european-cooperation-projects-2017_en.

Evropske mreže nude bespovratna sredstva za aktivnosti evropskih mreža aktivnih u oblasti kulturnih i kreativnih sektora. To su strukturirane grupe organizacija, čiji je cilj jačanje njihovih kapaciteta, kao i da djeluju na transnacionalnom i međunarodnom nivou. Zatim, da se prilagođavaju promjenama u pogledu postizanja opštih ciljeva unaprijeđenja i podspješivanja kulturne i jezičke raznolikosti, te jačanja konkurentnosti tih sektora, takođe kroz promociju inovacije. Podrška evropskim mrežama namjerava da obezbijedi strukturu za učesnike u oblasti kulture i stvaralaštva, zato će biti podržan ograničen broj mreža, koje imaju široko pokriće i to kroz uravnotežen izbor sektora. Biće podržane jače sinergije među već postojećim mrežama, kako bi se ojačala njihova organizaciona i finansijska struktura i izbjeglo udvostručavanje napora, tamo gdje je to izvodljivo. Prioriteti programa, koji se odnose na jačanje sposobnosti sektora da djeluje transnacionalno, a na osnovu kojih aplikanti treba da sastavljaju prijave, su sljedeći:

- podrška aktivnostima koji kulturnim djelatnicima i umjetnicima pružaju stručno usavršavanje, potrebne vještine i sposobnosti da doprinesu jačanju kulturnog i kreativnog sektora, uključujući prilagođavanje digitalnim tehnologijama, ispitivanje inovativnih metoda za razvoj publike i testiranje novih metoda upravljanja i poslovanja;
- podrška aktivnostima, koji kulturnim učesnicima omogućavaju da uspostavljaju međunarodnu saradnju i internacionalizuju svoje aktivnosti u Evropskoj uniji i šire, kada je to moguće na osnovu dugoročnih strategija;

- podrška jačanju evropskih kulturnih i umjetničkih organizacija i međunarodnog umrežavanja, kako bi se olakšalo pronalaženje novih profesionalnih prilika.

Evropske mreže treba da se sastoje od najmanje petnaest (15) organizacija članica (ne fizičkih lica) sa pravnim sjedištem u najmanje deset različitih zemalja, koje učestvuju u programu. Najmanje pet organizacija članica mora imati pravno sjedište u pet različitih zemalja, koje su članice Evropske unije ili su države EFTA ili Švajcarska konfederacija, ako su potpisnice posebnog sporazuma o učešću sa Evropskom komisijom. Više informacija o konkursu nalazi se na linku https://eacea.ec.europa.eu/creative-europe/funding/support-european-networks-eacea-392016_en

Prihvatljivi projekti prijava za okvirni sporazum o partnerstvu mora uključiti akcioni plan, koji se odnosi na ukupno trajanje sporazuma. Projekti koji su pokriveni okvirnim sporazumom o partnerstvu moraju da sadrže takođe potpun opis aktivnosti koje će biti sprovedene tokom prve godine. Za dvije sljedeće godine, izabrani aplikanti u sklopu okvirnog sporazuma o partnerstvu biće pozvani da dostave potpuni opis aktivnosti za svaku pojedinačnu godinu. Posebna godišnja bespovratna sredstva dodjeljena u sklopu okvirnog sporazuma o partnerstvu ne premašuju 250 000 EUR. Zatražena bespovratna sredstva ne mogu iznositi više od 80% prihvatljivog godišnjeg budžeta. Više informacija o ovom konkursu nalazi se na linku https://eacea.ec.europa.eu/creative-europe/funding/european-platforms-2015_en

ERAZMUS+ (Erasmus+) je program Evropske unije koji obezbjeđuje finansiranje projekata za saradnju u tri oblasti: obrazovanje, mladi i sport. Sedmogodišnji program sa budžetom od skoro 15 milijardi eura, Erasmus+ se sprovodi od 2014. do 2020. godine i objedinjuje nekoliko prethodnih programa, Erasmus Mundus (visokoškolsko obrazovanje), Tempus (saradnja obrazovnih institucija), Mladi u akciji (organizacije mladih) i Program za cijeloživotno učenje. U najširem smislu, program Erasmus+ u oblasti obrazovanja ima sljedeće prioritete: unaprijediti i podržati razvoj svih nivoa obrazovanja, ojačati veze između formalnog, neformalnog i informalnog učenja, osnažiti vezu obrazovanja sa svijetom rada, stvoriti dodatne vrijednosti za evropski prostor obrazovanja i povezati zemlje članice u definisanju obrazovnih politika. U fokusu programa Erasmus+ je jačanje potencijala mladih za aktivno učešće u građanskom društvu, razvoj leaderskih vještina, solidarnosti i razumijevanja između kultura. Erasmus+ promovira priznavanje i vrednovanje stečenih kvalifikacija u obrazovanju, otvoreni pristup obrazovnim materijalima, dokumentima i medijskim sadržajima, koji nastaju u finansiranim projektima i šire, kao i međunarodnu dimenziju aktivnosti, višejezičnost, jednakopravnost i inkluzivni pristup obrazovanju. Za sprovođenje programa nadležne su Evropska komisija, Izvršna agencija za programe u oblasti obrazovanja, kulture i medija (EACEA), nacionalne agencije u zemljama, koje učestvuju u programu i nacionalne Erasmus+ kancelarije u partnerskim zemljama. U 2017. godini, obilježavalo se 30 godina programa Erasmus, koji se smatra jednim od najuspješnijih EU programa. Jedanaest evropskih zemalja je 1987. godine otpočelo neformalnu saradnju u oblasti obrazovanja, što je vremenom preraslo u jedinstvenu evropsku mrežu mobilnosti, koja je osim izuzetnih rezultata u naučnom i obrazovnom pogledu, značajno doprinijela i jačanju evropskog identiteta. Procjenjuje se da je 10 miliona Evropljana učestvovalo u Erasmus programu.

EVROPA ZA GRAĐANE I GRAĐANKE (Europe for Citizens) je program, koji ima za cilj promovisanje evropskog identiteta i evropskog građanstva, kao i jačanje učešća građana i građanki u svim vidovima života zajednice. Opšti ciljevi programa doprinose boljem razumijevanju Evropske unije, njenih vrijednosti, istorije i različitosti, kao i promociji evropskog građanstva i unaprijeđenju građanskog i demokratskog učešća na nivou Unije. Prioritetne teme programa su: podizanje svijesti u pogledu sjećanja, zajedničke istorije i vrijednosti Unije kojima se promovira mir, vrijednosti EU i dobrobit njenih naroda, podsticanje razumijevanja građanskog učešća u usvajanju politika Unije i promovisanje društvenog i međukulturnog angažovanja i volontiranja na nivou Unije. Za svaku godinu određuju se i posebni prioriteti kako bi se dodatno osigurala efikasnost i svrsishodnost odobrenih i finansiranih projekata i kako bi projektne aktivnosti imale što veći učinak na lokalnu zajednicu. Potencijalni učesnici su organizacije civilnog društva, jedinice lokalne i regionalne samouprave, fondacije, udruženja i mreže udruženja, evropske mreže i krovne organizacije, obrazovne, istraživačke i kulturne institucije. Ovaj program je centralizovan i sprovode ga

Generalni direktorat Evropske komisije za migracije i unutrašnje poslove i Izvršna agencija za obrazovne, audiovizuelne i kulturne politike. Budžet programa za period 2014-2020 iznosi 185.486.000 eura. Program je otvoren za sve članice EU i države koje imaju potpisan međunarodni sporazum (kandidati i potencijalni kandidati, kao i države članice EFTA).

HORIZONT 2020 (Horizon 2020) je okvirni program Evropske unije za istraživanje i inovacije, do sada najveći program EU u tim oblastima, koji je zamijenio i objedinio tri prethodna programa. Horizont 2020 predstavlja instrument za ostvarivanje glavnih ciljeva strategije Evropa 2020, a prije svega njene inicijative Inovativna unija, kojom treba da se omogući da Evropa postane globalno konkurentna. Cilj je da se osigura stvaranje evropske nauke svijetske klase i omogući jednostavnija saradnja privatnog i javnog sektora na polju inovativnog rada. Horizont 2020 je usmjeren i na dalji razvoj Evropskog istraživačkog prostora kao jedinstvenog tržišta znanja, istraživanja i inovativnosti. Spajanjem istraživanja i inovacija, Horizont 2020 pomaže u postizanju ciljeva sa naglaskom na izvrsnost u nauci, industrijskom liderstvu i rješavanju društvenih izazova. Kao sredstvo za pokretanje ekonomskog rasta i stvaranje novih radnih mesta, Horizont 2020 ima političku podršku evropskih lidera i Evropskog parlamenta. Oni su se složili da je istraživanje ključno ulaganje u budućnost i stoga su ga postavili u samo središte plana EU za pametan, održiv i inkluzivan rast i zapošljavanje. Za period od 2014. do 2020. godine, predviđen je budžet od skoro 80 milijardi eura, uz privatna i nacionalna ulaganja, koja će dodijeljeni novac privući. Program Horizont 2020 je namjenjen svim fizičkim i pravnim licima iz zemalja EU i pridruženih zemalja registrovanih na portalu za učesnike. Horizont 2020 se realizuje u zavisnosti od radnih programa koje priprema Evropska komisija u kojima se određuju oblasti za finansiranje istraživanja, kao i zadate teme. Horizont 2020 objedinjuje tri prethodne inicijative – Okvirni program 7 (FP7), Konkurentnost i inovacije (CIP) i doprinose Evropske unije Evropskom institutu za inovacije i tehnologiju (EIT). Novine su da će Evropski istraživački savjet dobiti više sredstava, a takođe će se više pažnje posvetiti područjima sa manje razvijenim naučnim infrastrukturama i malim i srednjim preduzećima. Planirano je i da se proširi njihovo učešće. Najveći dio budžeta Horizonta 2020, skoro 40%, odlazi na istraživanje takozvanih “velikih izazova”, koji uključuju zdravstvo i klimatske promjene. Izvrsnost u nauci – finansiranje najzanimljivijih naučnih istraživanja putem javnog konkursa.

COSME (Programme for the Competitiveness of Enterprises and SME) je program Evropske unije za konkurentnost preduzeća i malih i srednjih preduzeća sa budžetom od 2,3 milijarde evra za period 2014-2020. Mala i srednja preduzeća (MSP) su osnova evropske privrede, čak 85% novih radnih mesta otvara se u ovim privrednim društvima. Cilj Evropske komisije je da promoviše preduzetništvo i poboljša poslovno okruženje za MSP kako bi ostvarila svoj puni potencijal u današnjoj globalnoj ekonomiji. COSME program prvenstveno je namijenjen malim i srednjim preduzetnicima, nacionalnim, regionalnim i lokalnim organizacijama u Crnoj Gori. Program će sprovesti mjere u cilju smanjivanja svih onih poteškoća koje limitiraju rast preduzeća (naročito MSP) uključujući bolje poslovno okruženje, lakši pristup finansijama, promociju preduzetničke kulture i internacionalizaciju malih i srednjih preduzeća, odnosno njihov izlazak na strana tržišta, u Evropi i van EU. Osnovni ciljevi Programa su: poboljšati okvirne uslove za konkurentnost preduzeća i osigurati povoljno okruženje za rast i razvoj MSP kroz pojednostavljenje administrativnih procedura, preduzetnička kultura-promovisati ideju preduzetništva, poboljšati pristup finansijama i olakšati izlazak MSP na strana tržišta. Finansijska sredstva na bazi ugovora s Evropskom komisijom osigurava Evropski investicioni fond u direktnoj saradnji sa nacionalnim finansijskim institucijama (banke, garancijska društva i fondovi, fondovi rizičnog kapitala), kao finansijskim posrednicima. Podržavaju se investicije u tehnološki razvoj, transfer tehnologije i prekogranično širenje poslovnih aktivnosti. Kroz mrežu centara preduzetnicima se pružaju usluge podrške pri internacionalizaciji njihovog poslovanja i obezbjeđuju informacije o zajedničkim politikama EU kao i o mogućnostima korišćenja finansijskih sredstava. Ova mreža je usmjerena ka podsticanju saradnje u različitim zemljama i povezuje male i srednje preduzetnike, inovatore, istraživače i istraživačke institucije. Mrežu čini 80 konzorcijuma uključujući oko 500 organizacija (komore, razvojne agencije, tehnološki centri). Ovu inicijativu na nivou Evropske komisije sprovodi Izvršna agencija za mala i srednja preduzeća EASME. Koordinator Evropske preduzetničke mreže

Crne Gore je Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća sa partnerima, Privrednom komorom Crne Gore, Biznis start-up centrom iz Bara i Mašinskim fakultetom Univerziteta Crne Gore. Informacije se mogu dobiti putem Evropske mreže preduzetništva, odnosno Evropskog centra za informacije i inovacije Crne Gore, linkovi: http://ec.europa.eu/enterprise/initiatives/cosme/index_en.htm <http://euroinfo.me/> javni-pozivi

MEĐUNARODNI FOND ZA KULTURNU RAZNOLIKOST (UNESCO) je formiran na osnovu člana 18. Konvencije o zaštiti i unapređenju raznolikosti kulturnih izraza. Svrha Fonda je promovisanje održivog razvoja i smanjenje siromaštva u zemljama u razvoju. Fond podržava projekte, koji imaju za cilj da podstaknu razvoj dinamičnog kulturnog sektora, prije svega tako, što će omogućiti uvođenje novih kulturnih politika i kulturnih industrija ili jačanje postojećih. Fond podržava programe i projekte, koji su dizajnirani da:

- omogućće uvođenje kulturnih politika, koje štite i promovišu raznolikosti kulturnih izraza i jačaju odgovarajuću institucionalnu infrastrukturu;
- jačaju postojeće kulturne industrije;
- podstiču stvaranje novih kulturnih industrija.

U specifičnim slučajevima, Fond će podržati takve aktivnosti, koje imaju za cilj zaštitu kulturnih izraza od izumiranja, onih koji su ugroženi ili kojima je potrebna hitna zaštita, kao i onih koji obezbeđuju mogućnosti za izgradnju kapaciteta.

Programi/projekti koji nisu prihvatljivi za apliciranje kod Fonda su:

- oni čiji je cilj pokriće deficita, vraćanje duga ili plaćanje kamate,
- odnose se isključivo na produkciju kulturnih izraza,
- odnose se na aktivnosti fizičke izgradnje/obnove objekata.

Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO) objavila je deveti konkurs za podnošenje zahtjeva za finansiranje projekata sredstvima iz Međunarodnog fonda za kulturnu raznolikost (u daljem tekstu "IFCD"). Među mogućim korisnicima sredstava Fonda je i Crna Gora, kao članica Konvencije o zaštiti i promovisanju raznolikosti kulturnih izraza. Svaka država članica Konvencije ima pravo da podrži maksimalno četiri projekta (najviše dvije aplikacije popunjene od strane javnih institucija i najviše dvije aplikacije iz civilnog sektora). Nacionalna komisija za Unesco u saradnji sa nadležnim Ministarstvom će izvršiti evaluaciju i odabir u skladu sa prioritetima kulturne politike. Konačnu selekciju vrši Uneskova panel eksperata na osnovu kriterijuma, koje je utvrdio Međuvladin komitet. Nakon sprovedene predselekcije Crnogorske nacionalne komisije za UNESCO i Ministarstva kulture, projekte je vrednovao panel UNESCO eksperata, a crnogorski projekat nalazi se među 7 odabranih, sa najviše bodova. Na konkursu je bilo prijavljeno 227 projekata iz cijelog svijeta". Na Konkurs mogu aplicirati organi javne uprave, institucije i nevladine organizacije.

Nepodobne aplikacije su:

- produkcija kulturno-umjetničkih djela i manifestacija;
- očuvanje nematerijalne kulturne baštine (zahtjeve u vezi sa tom oblašću treba uputiti Fondu za zaštitu nematerijalne kulturne baštine);
- očuvanje materijalne kulturne baštine (zahtjeve uputiti Fondu za svjetsku baštinu);
- projekti koji imaju za cilj otplatu duga ili plaćanje kamate;
- projekti održavanja tekućih aktivnosti sa pratećim troškovima;
- finansiranje trajnih radnih prostorija i / ili opreme, fizička konstrukcija ili isključivo obnova objekata;
- projekti koji se fokusiraju na umjetničko obrazovanje, uključujući jačanje umjetničkih vještina u osnovnim i srednjim školama;
- projekti koji se fokusiraju na kulturni turizam;
- stipendije ili dotacije za lične potrebe.

U okviru UNESCO Fonda za nematerijalnu baštinu je moguće aplicirati za sredstva za projekte, koji imaju za cilj očuvanje nematerijalne baštine zemalja potpisnica Konvencije iz 2003. godine o očuvanju nematerijalne baštine. Dodatne informacije o procesu apliciranja, o tome ko može da aplicira za sredstva iz ovog fonda, kao i vrsti aktivnosti sa kojima se može aplicirati. Aplikacioni obrazac ICH-04, kao i obrazac Timetable and Budget se mogu preuzeti u elektronskoj formi na linku <https://ich.unesco.org/en/forms>.

13. SMJERNICE ZA PROMOCIJU KUTURNOG TURIZMA

Promocija u kulturnom turizmu da bi bila efikasna mora planski da se organizuje i sprovodi. Plan promocije treba da je koordiniran sa aktivnostima u kulturnom turizmu. Da bi promocija bila uspješna, potrebno je izabrati sredstva i medije koji su obično ograničeni budžetom. Sadržaj promocije zavisi od potencijalnih turista, kao i od umjetničkog izraza u promocijnoj poruci. Promocija može da se sprovodi u kratkom roku ili dužem periodu, što je uslovljeno načinom sprovođenja promocije, tj. da li se sprovodi pojedinačna akcija ili kampanja. Instrumenti promocijone miksa u kulturnom turizmu treba da predstavljaju kombinaciju različitih oblika promocije, zato je potrebno definisati promocijoni miks. Odluka o promocijonom miksu je složena i ima karakter strategije, a ona mora da bude koordinirana sa ostalim instrumentima marketing miksa.

Ciljevi promocije su:

- razviti i održati imidž Crne Gore kao destinacije kulturnog turizma;
- obezbijediti odgovarajuće informacije i obezbijediti pomoć pri kupovini;
- razviti svijest o raznovrsnim mogućnostima kulturnog turizma na makro i mikro nivou;
- detaljno informisati turiste o programima ponude, raznovrsnim mogućnostima i motivisati ih da traže dodatne informacije;
- razviti i unaprijediti imidž proizvoda u kulturnom turizmu;
- obezbijediti da relevantne publikacije daju kvalitetna obavještenja.

Osnovni instrumenti promocijone miksa u kulturnom turizmu su:

- turistička propaganda,
- odnosi sa javnošću,
- unapređenje prodaje,
- lična prodaja.

Turistička propaganda uopšte, pa i u kulturnom turizmu, predstavlja plaćen oblik komuniciranja nosilaca kulturnog turizma, koja je usmjerena ka postojećem ili potencijalnom tržištu. Ona se prenosi određenim sredstvima, koja mogu biti vizuelna i auditivna, pa u zavisnosti od tehnike prenošenja propagandnih poruka ona mogu biti:

- Grafička sredstva, koja se zasnivaju na primjeni grafičke tehnike, kao što su prospekti i plakati.
- Oglasna sredstva, koja mogu da djeluju vizuelno, auditivno ili kombinovano.
- Projekciona sredstva, koja su posebno pripremljeni filmovi ili televizijski propagandni program.
- Prostorno - plastična sredstva su suveniri, razni drugi predmeti ili makete.
- Lična propagandna sredstva, koja se zasnivaju na ličnoj aktivnosti osoblja, koje se bavi propagandno-informativnim djelatnostima, a njena osnovna odlika je da se propaganda sprovodi, kroz direktne kontakte sa potencijalnim turistima, sedmom silom ili predstavnicima javnog i kulturnog života.

Prilikom planiranja turističke propagande u kulturnom turizmu treba poći od:

- analize tržišta i elastičnosti tražnje,
- cilja turističke propaganda,
- izbora sredstava, sadržaja i vremena trajanja turističke propagande,
- utvrđivanja troškova turističke propagande,
- sagledavanja efekata turističke propaganda.

Opšti principi propagande u kulturnom turizmu sa kojima se postiže cilj su:

- efikasnost propagande,
- isticanje unikatnosti,
- stvaranje snažnog i pozitivnog utiska,
- stvaranje jasne predstave o korisnosti putovanja,
- upotreba odgovarajućih sredstava za propagandu,
- biti u modi, a pokazatelj je posjeta poznatih ličnosti,
- isticanje sveukupne atraktivnosti Crne Gore.

Unapređenje prodaje u kulturnom turizmu je usmjereno na kratkoročne ciljeve, podrazumijeva direktno podsticanje prodaje kulturnih turističkih proizvoda, a postiže se popustima u cijeni, učešćem na berzama i sajmovima, dodatnim provizijama i gratisima. Direktan marketing koristi indirektno medije za ponudu konkretnih proizvoda kulturnog turizma pojedinačnim potencijalnim turistima, a koriste se štampani i elektronski mediji. Usmena propaganda (word of mouth), odnosno komunikacija između turista, koja je neposredna i bez komercijalnih interesa, a predstavlja iskustvo sa putovanja. Razvojem informacione tehnologije, elektronskih medija i globalnih društvenih mreža, došlo je do promocije putem internet i društvenih mreža.

Tri pojma, koja se najčešće srijeću u praksi, a odnose se na primjenu marketinga na Vebu su: on-line marketing, internet marketing i Veb marketing. On-line marketing je pojam koji se odnosi na najšire polje koje marketing koristi. U najjednostavnijoj formi, on-line marketing se može okarakterisati kao marketing aktivnost koja je u vezi sa računarom (ili nekim drugim sredstvom), koji je povezan na mrežu i on je sinonim za internet marketing, koji uključuje brojne načine upotrebe isključivo interneta, kao jedinstvene globalne računarske mreže, u svrhu marketinga. Veb marketing predstavlja najuže polje primjene, jer se upotrebljava isključivo Veb u marketingu, kao jednog od servisa interneta. Internet i kulturni turizam su idealna kombinacija, jer turisti kada planiraju put na određenu destinaciju, preko interneta mogu da imaju direktan pristup informacijama o kulturnom nasljeđu te destinacije. U poređenju sa tradicionalnim marketing aktivnostima, kao što su štampanje i distribucija letaka, paneli, audio i video prezentacija, ušteda sa primjenom interneta je neuporediva.

U promociji kulturnog turizma razlikuju se sljedeće internet usluge:

- Informativne službe, koje pružaju informacije korisniku, a informacije se prenose u bilo kojoj formi, uključujući tekst, audio i vizuelne informacije.
- Kontakt usluge, koje omogućavaju direktan kontakt sa vlasnikom sajta i sa ostalim korisnicima sajta.
- Transakcione usluge omogućavaju plaćanje preko interneta.
- Zabavni sadržaji, kao što su igre i takmičenja, koji mogu da doprinesu pozitivnom mišljenju o Veb sajtu.
- Veze, koje uključuju marketing materijala putem maila, koje stvaraju dugoročni kontakt.

Efikasnost Veb sajta se ogleda kroz njegovu:

- Pristupačnost, koja predstavlja izloženost Veb sajta i lakoća pronalazjenja sajta na internetu.
- Dizajn, u kojoj mjeri su sadržaji na Veb sajtu dostupni, organizovani i lakoća pronalaska traženih informacija na sajtu.
- Ponuda usluge, koja se nudi preko interneta trebalo bi da bude jeftinije.
- Ispunjenost, koja se odnosi na stepen odstupanja od obećanog standarda.

Prilikom kreiranja Veb sajta u kulturnom turizmu, mora se voditi računa o svakom njegovom elementu, jer svi oni zajedno utiču na interesovanje turista i zadržavanje njihove pažnje. Opšti faktori uspjeha Veb sajtova je njihova starost, tehničke karakteristike, karakteristike navigacije i pristupačnosti.

Društveni mediji su nastali kao posljedica postojanja virtuelnih zajednica, koje su sastavni dio interneta još od njegovog početka, ali kao sastavni dio on-line promotivnih tehnika, predstavljaju novu tehnologiju komunikacije, koja ima sve veći uticaj na razvoj kulturog turizma, zbog ostvarene interakcije među ljudima. Kao relativno nova tehnologija komunikacije, društveni mediji se mogu definisati kao internet aplikacije, čiji sadržaj kreiraju korisnici, a koji obuhvataju impresije korisnika o relativnim iskustvima. Društveni mediji postoje u različitim formama, a njihovi sadržaji predstavljaju mješavinu činjenica, mišljenja, impresija, osjećanja i iskustava. Sadržaji, koje kreiraju korisnici, kao što su blogovi, virtuele zajednice, wiki sajtovi, društvene mreže, medijski fajlovi, koji se dijele na specijalizovanim Veb sajtovima, kao na primjer facebook, twitter, instagram, You Tube i flickr.

U kulturnom turizmu, posebnu vrstu internet oglašavanja predstavlja partnerski marketing, koji predstavlja mogućnost da se preko jednog Veb sajta, daje mogućnost i drugim Veb sajtovima, da se reklamiraju i da za to dobiju nadoknadu. Partnerstvo funkcioniše po principu da posrednici postavljaju link i reklamiraju se na svojoj Veb stanici i na taj način korisnike usmjeravaju na Veb sajt partnera.

Interaktivno oglašavanje u kulturnom turizmu predstavlja prenošenje propagandnih poruka korisnicima Interneta putem Veb sajtova. Cilj interaktivnog oglašavanja je da utiče na povećanu vidljivost Veb sajta, podigne nivo posjete, podstiče prodaju i utiče na razvoj brendova. Najčešći vid internet oglašavanja je baner, koji je na početku razvoja interneta bio jedino sredstvo prenošenja propagandne poruke, a oni su i danas najčešći vid propaganda na Vebu. Baneri kao djelovi Veb stranica, koji prikazuju propagandnu poruku sa ciljem da se privuče korisnika Veb strane na stranu onog koji se oglašava. Baneri mogu biti statički, dinamički i interaktivni, takođe mogu bit u obliku teksta, slike, animacije i videa. Oni imaju veliki broj sličnih formi, od kojih se najčešće srijeću "interstiši" (interstitial) oglasi, pop-ap (pop-up) i pop-andr (pop-under) prozori. Interstitial oglasi se pojavljuju na prelasku između dvije Veb stranice i obično sadrže reklamnu poruku. Pop-ap i pop-andr prozori se pojavljaju paralelno sa učitanoj Veb stranicom, ali u zasebnom prozoru.

Efekte propagande treba uvek posmatrati na duži rok, a njene troškove treba tretirati kao investiciju. Za planiranje troškova propagande, koristi se metod arbitraže, metod konkurencije, metod cilja i zadataka i procjena izdvajanja na osnovu ostvarenih prihoda. Metod arbitraže je nepovoljan, jer u sebi nosi mnogo elemenata proizvoljnosti, a uz to i ne stvara uslove za plansko i dugoročno vođenje propagandne politike. Ovaj metod se koristi u slučaju, da nema dovoljno sredstava za turističku propaganda, pa se koriste ona sredstva, koja se u tu svrhu mogu izdvojiti, u određenom trenutku. Metod konkurencije polazi od činjenice, koliko konkurenti ulažu sredstava za propagandu, ali on kao takav ne može biti osnovni, već samo dodatni kriterijum. Metod cilja i zadatak je najbolji, jer se zasniva na kvantitativno utvrđenim izvorima za finansiranje propagande i koristi se na duži rok. Metod izdvajanja na osnovu ostvarenih prihoda ima velik nedostatak, jer propagandu tretira kao posljedicu, a ne kao uzrok.

14. AKCIONI PLAN

Akcioni plan, koji se sastoji od programskih područja, ciljeva, mjera, nosioca, finansijera i vremena implementacije, predstavlja okvir za razvoj kulturnog turizma u Crnoj Gori. Programska područja, koja predstavljaju osnovu akcionog plana su: infrastruktura za kulturni turizam, razvoj proizvoda, marketing za kulturni turizam, stejkholderi u kulturnom turizmu, edukacija za turistički sektor, edukacija za kulturni sektor i edukacija lokalnog stanovništva.

14.1. PROGRAMSKO PODRUČJE: INFRASTRUKTURA ZA KULTURNI TURIZAM

Kulturna infrastruktura predstavlja temelj kvalitetne valorizacije postojećih kulturnih resursa i ima uticaj na promet u kulturnom turizmu. U kulturnoj infrastrukturi, izdvajaju se institucionalni i vaninstitucionalni sektori. Oba sektora, imaju značajnu ulogu u razvoju i promovisanjuculture.

CILJ:

- **Izdvojiti najatraktivnije kulturno-turističke atrakcije**

Za najatraktivnije kulturno-turističke atrakcije treba formirati listu prioriteta u sjevernoj, centralnoj i primorskoj regiji. Sistematizaciju kulturno-turističkih atrakcija treba uraditi u skladu sa njihovom tržišnom privlačnošću, njihovom osjetljivošću, ali i u skladu sa faktorima koji su značajni pri dizajniranju kulturno-turističkog proizvoda. Lista prioriteta je neophodna za potrebe marketinga kao i planiranje razvoja kulturnog turizma.

- **Formirati infrastruktura za kvalitetnu prezentaciju**

U skladu sa listom prioriteta potrebno je unaprijediti tržišnu spremnost kulturno-turističkih atrakcija kvalitetnom infrastrukturom za njihovu prezentaciju i interpretaciju, uz pomoć koje će turisti upoznati njihovu autentičnost i osobenost.

- **Uključivanje kulturnih dobara u turističku privredu**

Uključivanje kulturnih dobara u turističku privredu se sprovodi kroz kulturno-turističke ponude, razvoj proizvoda kulturnog turizma, kao i stvaranje uslova za uključivanje preduzetnika u kreativno kulturno-turističko poslovanje.

MJERE: Formiranje liste, poboljšati uslužne pogodnosti, formirati infrastrukturu, koja će ujediniti kulturu i turizam.

NOSIOCI: Ministarstvo kulture, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Nacionalna turistička organizacija, Turističke organizacije, Narodni muzej Crne Gore, opštinske uprave.

FINANSIRANJE: Ministarstvo kulture, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Nacionalna turistička organizacija, IPA, COSME.

VRIJEME IMPLEMENTACIJE: 15.1.1. Kratkoročni; 15.1.2. Dugoročni; 15.1.3. Dugoročni.

14.2. PROGRAMSKO PODRUČJE: RAZVOJ PROIZVODA

Kulturni turizam podrazumijeva kako posjete muzejima, galerijama, izložbama, tako i posjetu restoranima, koncertima, barovima i svemu onome što čini savremenu kulturu mjesta. Iz tog razloga je ovaj oblik turizma dosta složen po pitanju resursa koje obuhvata, kao što su na primjer izgrađeni objekti, nematerijalno nasljeđe ili podkultura. U Crnoj Gori već postoji kulturni turizam, međutim ne postoji konkretna ponuda, koja je tematski ili teritorijalno koncipirana i koja se prodaje kao proizvod.

CILJ:

- **Percipirati distinktivnost i klasterovanje**

Ovo programsko područje se odnosi na formiranje kompleksnijih kulturno-turističkih proizvoda koji se mogu plasirati na turističkom tržištu. Grupisanjem atrakcija u kulturnim tematskim itinererima stvaraju se primarne turističke atrakcije. Na ovaj način se ostvaruje klasterovanje, koje treba da prati podsticanje privatnog biznisa u razvoju proizvoda, koji će podržavati razvoj kulturno-turističkih proizvoda. Atrakcije na kojima treba zasnivati kulturno-turističke proizvode su: UNESCO lokaliteti, ustanove kulture, kulturne manifestacije, arheološka nalazišta, tradicija i kreativni kulturni proizvodi, kao što su radionice starih zanata, gastronomske radionice, umjetničke radionice, arheološka iskopavanja i slični proizvodi kreativnog turizma kulture života i rada.

- **Razvoj atraktivne baze u domenu kulture**

Valorizaciji kulturno-turističkih atrakcija i proizvoda na nivou regija, pored zajedničkog tržišnog pozicioniranja, neophodna je i zajednička, odgovarajuća infrastruktura i suprastruktura.

- **Uključivanje kulturnih dobara u turističku privredu**

Osnivanje Nacionalne agencije za kulturni turizma, formirao bi se institucioni okvir, a agencija bi imala više zadataka. Njen prvi zadatak bi bio, da organizuje seminare edukacije za kulturni turizam, kao i da organizuje regionalne forume, sa osnovnim ciljem, da poboljša koordinaciju i organizaciju sektora za kulturu i sektora za turizam. Njen drugi zadatak bi bio da razvija kulturno-turistički proizvod, kroz unapređenje ponude u kulturnom turizmu. Treći zadatak Agencije za kulturni turizam bi bio kampanja oglašavanja u 13 evropskih država, organizovanje izložbi u inostranstvu "Upoznajte baštinu UNESC-a u Crnoj Gori", prezentacije i konferencije za promociju razvoj kulturnog turizma u Crnoj Gori na sajmovima i nastupna sajmovima specijalizovanim za kulturni turizam (Art& Tourism in Firenci, Salone mondiale del turismo citta' e siti UNESCO in Assisi, Salon International du Patrimoine Culturel in Pariz, KulturReisen in Stuttgart, Borsa Mediterranea del Turismo Archeologico in Paestum).

MJERE: Precizno ciljanje tržišnih segmenata, grupisanje atrakcija veće i manje signifikantnosti, formiranje kulturnih ruta.

NOSIOCI: Turističke organizacije, Nacionalna turistička organizacija, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Opštinske uprave.

FINANSIRANJE: Nacionalna turistička organizacija, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Opštinske uprave, IPA, COSMA.

VRIJEME IMPLEMENTACIJE: 15.2.1. Kratkoročni; 15.2.2. i 15.2.3. Dugoročni.

14.3. PROGRAMSKO PODRUČJE: MARKETING ZA KULTURNI TURIZAM

Djelovanje marketinga je veoma važno za stvaranje svijesti o Crnoj Gori kao destinaciji kulturnog turizma, koje se zasniva na bogatom kulturnom nasljeđu. Marketing aktivnosti se obavljaju sprovođenjem marketing miksa, koji predstavlja kombinaciju instrumenata kojim će se ostvariti cilj da Crna Gora bude prepoznata kao destinacija kulturnog turizma.

CILJ:

- **Pozicioniranje**

Da bi se ostvarilo pozicioniranje Crne Gore kao destinacije kulturnog turizma, od svih elemenata marketing miksa najvažnija je promocija koja obuhvata privlačenje turista u određeno područje i ubeđivanje na kupovinu određenih usluga i proizvoda. Zadatak promocije je da pored istinitog, preciznog i pravovremenog informisanja omogući i laku dostupnost svih potrebnih informacija. Djelovanje promocije ostvaruje se kroz četiri osnovne faze, poznate kao AIDA model:

- probudi pažnju,
- izazvati interesovanje,

- stvori želju,
- izazovi akciju.

Promociju predstavljaju različiti oblici komuniciranja, a to su: turistička propaganda, lična prodaja, unapređenje prodaje, odnosi sa javnošću, sponzorstvo, direktni marketing i usmena promocija “word-of-mouth” odnosno “živa riječ”.

- **Izbor sredstava komunikacionog mix-a.**

Odgovorni marketing ima kao cilj profit, a marketing aktivnosti moraju biti povezane na mikro i makro planu. Elementi tržišta kulturnog turizma su tržišni subjekti, koje predstavljaju ponuda i tražnja, tržišni objekti, koje predstavljaju usluge i proizvodi i novčani izraz vrijednosti, koji predstavlja cijenu.

Potrebno je primijeniti elemente marketing miksa, a to su: turistički proizvod, cijena (dok nema cijenu, nema ni vrijednost), promocija, distribucija i tri dodatna elementa: ljudi, pojavni oblici i procesi. Međutim, da bi Crna Gora bila prepoznata kao destinacija kulturnog turizma, neophodno je primijeniti marketing totalnog odnosa 3OR, koji predstavlja interne relacije, relacije sa konkurencijom, direktne relacije između kulturnog sektora u turista, relacije između kulturno-turističkog proizvoda i marketinga, netržišne relacije sa Vladom države i lobiranje, relacije sa javnošću, relacije sa finansijerima, relacija sa distributerima, relacija sa medijima i relacija sa asocijacijama iz branše. Turistički proizvod u kulturnom turizmu je kulturna atrakcija, ali i smještaj, hrana, usluge pružanja informacije, usluge komunikacijskih mreža, trgovinske i bankarske usluge. Cijena je naknada za priznatu vrijednost.

Propaganda u odnosu na nosioce, treba da bude i na lokalnom i regionalnom nivou, nacionalnom i višenacionalnom nivou, ali ona mora da bude prije svega na nivou kulturnog sektora, turističkog sektora i turističkih organizacija. Turistička propaganda u kulturnom turizmu se zasniva na opštim principima propagande, a to su: efikasnost propagande, ukazivanje na unikatnost destinacije, stvaranje pozitivnog utiska o destinaciji, isticanje sveukupne aktivnosti destinacije, prilagođavanje teksta ciljanoj grupi, upotreba odgovarajućih grafičkih, oglasnih, projekcionih i drugih sredstava turističke propagande. Treba biti u modi.

MJERE: Razvijanje i održavanje imidža, propaganda, unapređenje prodaje, veze sa javnošću.

NOSIOCI: Nacionalna turistička organizacija, turističke organizacije, proces kulture.

FINANSIRANJE: Nacionalna turistička organizacija, Turistička organizacija, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture.

VRIJEME IMPLEMENTACIJE: 15.3.1.Srednjoročno, 15.3.2.Kontinuirano

14.4. PROGRAMSKO PODRUČJE: STEJKHOLDERI U KULTURNOM TURIZMU

Kulturni turizam ima multisektorski karakter, zbog čega je stejholderski pristup upravljanjem održivog razvoja kulturnog turizma neophodan. U procesu donošenja odluka, kao i njihove implementacije učestvuju različiti stejholderi. Međutim, problem mogu da budu različiti ciljevi, koji mogu biti međusobno suprotstavljeni, a koji utvrđuje menadžment kulturnih dobara. Stejholdersko povezivanje je nastalo u perspektivi strateškog upravljanja, a zatim se proširilo i na organizaciju, poslovnu etiku, socijalna pitanja u upravljanju i održivi razvoj. Koncept stejholderskog pristupa je uzajamno dejstvo različitih aktera, a glavni preduslov je dugogodišnja edukacija iz oblasti menadžmenta i održivog razvoja, da bi se ostvarila efektivna menadžment strategija za postizanje održivog efikasnog razvoja i zadovoljile potrebe i kriterijumi svih stejholdera.

CILJ:

- **Identifikovati grupe stejholdera**

Razvoj kulturnog turizma je moguć stvaranjem partnerstva između kulturnog i turističkog sektora, čije partnerstvo se formira na nacionalnom i lokalnom nivou, a grupe stejholdera predstavljaju javni sektor, državne institucije, privatni sektor i lokalna zajednica. Javni sektor predstavljaju turističke organizacije,

zavodi za zaštitu spomenika kulture, menadžment kulturne atrakcije, komunalne službe, inspeksijske službe, saobraćajni prevoz, čistoća, elektrodistribucija, policijska služba i vatrogasna služba. Državne institucije su Ministarstvo kulture, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, gradske uprave i lokalne samouprave. Privatni sektor predstavljaju firme koje se bave štampom, dizajnom, transferom, distribucijom, konsaltingom, marketingom, pružanjem usluga smještaja i ishrane, obezbjeđenjem, vodičke službe i slično. Lokalnu zajednicu predstavljaju nevladine grupe lokalne zajednice, vlasnici građevinskih objekata, zakupci i banke. Nevladine grupe lokalne zajednice mogu biti grupe za zaštitu kulturnih dobara, grupe vezane za održivi razvoj, grupe za ekonomski razvoj i razne interesne grupe.

- **Izdvajanje primarnih i sekundarnih stejkholdera**

Primarne stejkholdere predstavljaju lokalne vlasti, destinacijske marketing organizacije, destinacijski operateri turističkih atrakcija, prevoznici, restorani, hoteli, stanovništvo i turisti. Opšti ciljevi primarnih stejkholdera lokalne zajednice su: očuvanje kulturnog nasljeđa, promocija kulturnog nasljeđa, očuvanje kulturnog identiteta, redistribucija prihoda, stvaranje uslova da lokalni biznis ima korist od lokalnih resursa, povećanje zaposlenosti i doprinos boljem kvalitetu života, bolji pristup javnim servisima i povećane mogućnosti za obrazovanje. Opšti ciljevi turista kao primarnih stejkholdera predstavljeni su poboljšanje ličnog doživljaja, kao na primjer novo znanje o kulturnim dobrima, potvrđivanje ličnosti, povezivanje porodice putem porodičnih aktivnosti i uspostavljanje novih prijateljstava tokom grupnih aktivnosti. Sekundarne stejkholdere predstavljaju privredna komora, grupe u lokalnoj zajednici, mediji, vlasnici građevinskih objekata, zakupci i banke. Cilj im je redistribucija prihoda i stvaranje uslova za lokalni biznis.

MJERE: Vrednovanje stejkholdera na državnom nivou, vrednovanje stejkholdera na lokalnom nivou.

NOSIOCI: Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Nacionalna turistička organizacija, Turističke organizacije.

FINANSIRANJE: Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Nacionalna turistička organizacija, Turističke organizacije.

VRIJEME IMPLEMENTACIJE: 15.4.1.Srednjoročni, 15. 4.2. Kratkoročni

14.5. PROGRAMSKO PODRUČJE: EDUKACIJA ZA TURISTIČKI SEKTOR

Zaposleni u turističkom sektoru procjenjuju postojanje uslova za razvoj kulturnog turizma, kreiraju proizvod za kulturni turizam, osmišljavaju kanale prodaje i promocije proizvoda kulturnog turizma, kreiraju kulturne rute, uvode inovaciju u postojeću ponudu kulturnog turizma i bave se izradom projekata, kao i njihovom realizacijom.

CILJ:

- **Edukacija o kulturnom nasljeđu**

Da bi mogao da se formira kulturno-turistički proizvod, kao i da bi mogla da se ostvari njegova prezentacija, potrebno je imati znanje, kako grupisati kulturno nasljeđe, u zavisnosti od njegovih fizičkih, umjetničkih, kulturnih i istorijskih svojstava.

- **Vještina komunikacije**

Važan aspekt zadovoljstva uslugama u kulturnom turizmu je kvalitet interpretacije. Zaposleni u turističkom sektoru moraju da imaju visok kvalitet komunikacione kompetencije, koja se ogleda u postupnom izlaganju, vizuelnom kontaktiranju sa turistima, održavanja glavnog toka priče, govornoj fluentnosti, vokalnoj uvjerljivosti, odsustvu manirizma, facijalnoj ekspresivnosti, vokalnom volumenu, efektivnom sumiranju priče i drugim vještinama uspješne interpretacije.

- **Savremenom konceptu marketinga**

Zaposleni u turističkom sektoru treba, da budu osposobljeni za primjenu savremenog marketing koncepta koji ima u fokusu turistu kao i sredinu u kojoj se obavlja marketing aktivnost. Potrebna je vještina za uspješno ciljanje tržišta, definisanje marketing programa i sprovođenje integrisanog marketinga.

MJERE: Angažovanje ekspertskeg tima.

NOSIOCI: Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Nacionalna turistička organizacija.

FINANSIRANJE: Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Nacionalna turistička organizacija, Kreativna Evropa, Erasmus+ (Program za celoživotno učenje).

VRIJEME IMPLEMENTACIJE: 15.5.1. 15.5.2. 15.5.3. Kratkoročni, kontinuirano.

14.6. PROGRAMSKO PODRUČJE: EDUKACIJA ZA KULTURNI SEKTOR

Zaposleni u kulturnom sektoru, u sastavu svog obrazovanja još uvijek nemaju vještine za uspješno tržišno poslovanje koje uključuje znanje o savremenom marketingu i vještinu organizovanja, koja je potrebna za uključivanje u turističku privredu i razvoj kulturnog turizma. Savremeni turizam ima kontinuiran i uspješan razvoj čemu je doprinio i brz razvoj informativno-komunikacione tehnologije. Ona je omogućila stvaranje novih kanala prodaje, direktan marketing, kao i stvaranje alijansi turističkih preduzeća i kulturnih ustanova na nivou destinacije za zajednički nastup i promociju.

CILJ:

- **Edukacija o vještini komunikacije**

Zaposleni u sektoru kulture treba da se obuče za veoma važan aspekt zadovoljstva u kulturnom turizmu, a to je kvalitetna interpretacija kulturnih dobara. Kvalitet interpretacije je vezan za komunikativnu kompetenciju, sposobnost uspostavljanja dinamične interakcije sa turistima, sposobnost korišćenja savremenih tehničkih sredstava, pogotovo informaciono-komunikacione tehnologije. Zaposleni u sektoru kulture, takođe, treba da se obuče i za mjerenje određene dimenzije kvaliteta interpretacije.

- **Savremeni koncept marketinga**

U Crnoj Gori zaposleni u kulturnom sektoru obavljaju i aktivnosti vezane za marketing za koji nisu stekli odgovarajuće obrazovanje tokom školovanja, jer studijski programi nemaju predmet koji bi se bavio savremenim konceptom marketinga. U cilju prevazilaženja ovog nedostatka potrebno je sprovesti edukaciju zaposlenih u kulturnom sektoru sa marketing miksom, u kojem se marketing posmatra kao sistem relacija, mreža i interakcija. Edukacija treba da bude u skladu sa današnjim vremenom, gdje primjena tehnika direktne marketing komunikacije postaje sve prisutnija, jer miks marketing komunikacija, koja je potpomognuta novim impulsima elektronskih komunikacija, postaje sve dominantnija. Shvatanja o prosječnom posjetiocu/turisti su se promijenila u cilju boljeg razumijevanja i poštovanja posjetioca/turiste, u skladu sa novim trendovima i izmijenjenim tržišnim uslovima. Turista se sagledava kao jedinka, sa svim specifičnim aspiracijama i očekivanjima u pogledu usluge. Odgovorni menadžment u kulturnom sektoru, u samom vrhu svog interesovanja, mora da ima marketing komunikaciju, što podrazumijeva bolje osmišljenu i djelotvorniju primjenu strategija komuniciranja, strateško dizajniranje kvalitetnih partnerskih odnosa i pronalaženje odgovarajućih puteva u nastupu na inostranim tržištima.

- **Edukacija o vještinama za konkurisanje za finansijsku podršku**

Desk za Kreativnu Evropu Crne Gore u kontinuitetu organizuje info dane, seminare i obuke, kojima se prenose znanja i vještine neophodne za konkurisanje za finansijsku podršku. U okviru Deska se mogu dobiti i individualne konsultacije i obuke za zaposlene u institucijama i organizacijama kulture.

MJERE: Angažovanje eksperata.

NOSIOCI: Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture (Desk Kreativna Evropa).

FINANSIRANJE: Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Erasmus+ (program u oblasti obrazovanja ima kao prioritete unapređenje i podržavanje razvoja svih nivoa obrazovanja i osnaživanju veza obrazovanja sa radnim sektorom - program za celoživotno učenje).

VRIJEME IMPLEMENTACIJE: 15.6.1.15.6.2. 15.6.3. Kratkoročni, kontinuirano.

14.7. PROGRAMSKO PODRUČJE: EDUKACIJA LOKALNOG STANOVNIŠTVA

Kulturno nasljeđe može biti ugroženo od strane lokalnog stanovništva, prvenstveno zbog neznanja o njegovim istorijskim, umjetničkim i kulturnim vrijednostima. Takođe, ono može biti ugroženo u komodifikaciji za potrebe turista, što može da ošteti njegovu autentičnost.

CILJ:

- **Promovisanje značaja očuvanja kulturnih dobara**

Upoznavanje lokalnog stanovništva sa kulturnim nasljeđem, njegovim umjetničkim vrijednostima, istorijskim vrijednostima, sa osjetljivošću, stanjem reparacije i mogućnostima modifikacije. Članove lokalne zajednice, edukacijom na svim nivoima, treba osposobiti za kreiranje mogućnosti zapošljavanja i ostvarivanje ekonomskih efekata. Značajan dio prihoda koji se ostvari kroz turističku valorizaciju kulturnog nasljeđa, lokalna zajednica treba da usmjeri na zaštitu, konzervaciju i promociju kulturnog nasljeđa. Kulturni turizam može da doprinese oživljavanju tradicije, povećanju prihoda za pojedince i lokalne biznise, povećanje prihoda od poreza i poboljšanje ukupne ekonomske aktivnosti.

MJERE: Kreirati i podstaći svijest o koristi kulturnog turizma, upoznavanje sa predstavnicima stejkholdera, koji bi formirali tim za razvoj kulturnog turizma.

NOSIOCI: Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Turistička organizacija, Nacionalna turistička organizacija, osnovne i srednje škole.

FINANSIRANJE: Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Nacionalna turistička organizacija, Evropa za građane i građanke.

VRIJEME IMPLEMENTACIJE:15.7.1. Kratkoročni, kontinuirano.

Tabela br. 7. Akcioni plan

PROGRAMSKO PODRUČJE	CILJ	MJERE	NOSIOCI	FINANSIRANJE	VRIJEME IMPLEMENTACIJE
<i>INFRASTRUKTURA ZA KULTURNI TURIZAM</i>	Izdvojiti najatraktivnije kulturno-turističke atrakcije; Formirati Infrastruktura za kvalitetnu prezentaciju;	1.Stvaranje liste najatraktivnijih materijalnih i nematerijalnih kulturnih dobara u primorskom, centralnom i sjevernom region; 2.Poboljšati uslužne pogodnosti; 3.Formirati infrastrukturu, koja će ujediniti kulturu i turizam;	1.Ministarstvo kulture, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Nacionalna turistička organizacija. 2. Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Turističke organizacije. 3. Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Turističke organizacije, Narodni muzej Crne Gore, Opštinske uprave.	1. Ministarstvo kulture; Nacionalna turistička organizacija. 2.Ministarstvo održivog razvoja i turizma, IPA. 3. Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Opštinske uprave, IPA,COSME.	1.Kratkoročni; 2. Dugoročni; 3.Dugoročni.

<i>RAZVOJ PROIZVODA</i>	<p>Percipirati distinktivnost i klasterovanje;</p> <p>Razvoj atraktivne baze u domenu kulture, infrastrukture i suprastrukture;</p> <p>Uključivanje kulturnih dobara u turističku privredu.</p>	<p>1.Precizno ciljanje tržišnih segmenata;</p> <p>2.Grupisanje atrakcija od većeg i manjeg značaja;</p> <p>3.Formiranje kulturnih ruta;</p>	<p>1.Turističke organizacije,Nacionalna turistička organizacija, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture.</p> <p>2. i 3. Nacionalna turistička organizacija, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Turistička organizacija, Opštinske uprave.</p>	<p>1.Turističke organizacije,Nacionalna turistička organizacija, Ministarstvo održivog razvoja i turizma,</p> <p>2. i 3. Nacionalna turistička organizacija, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Turistička organizacija, Opštinske uprave, IPA, COSME.</p>	<p>1.Kratkoročni;</p> <p>2.i 3.Dugoročni.</p>
<i>MARKETING ZA KULTURNI TURIZAM</i>	<p>Pozicioniranje;</p> <p>Izbor sredstava komunikacionog mix-a.</p>	<p>1.Razvijanje i održavanje imidža;</p> <p>2. Propaganda, unapređenje prodaje, veze sa javnošću;</p>	<p>1. Nacionalna turistička organizacija</p> <p>2. Nacionalna turistička organizacija; Turističke organizacije, sektor kulture.</p>	<p>1.Nacionalna turistička organizacija, Ministarstvo održivog razvoja i turizma,</p> <p>2. Nacionalna turistička organizacija; Turističke organizacije; Ministarstvo kulture.</p>	<p>1.Srednjoročni,</p> <p>2.Kontinuirano.</p>
<i>STEJKHOLDERI U KULTURNOM TURIZMU</i>	<p>Identifikovati grupe Stejkholdera;</p> <p>Izdvajanje primarnih i sekundarnih tipova stejkholdera</p>	<p>1. Vrednovanje stejkholdera na državnom nivou;</p> <p>2. Vrednovanje stejkholdera na lokalnom nivoua.</p>	<p>1. Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Nacionalna turistička organizacija;</p> <p>2. Turističke organizacije.</p>	<p>1. Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Nacionalna turistička organizacija.</p> <p>2. Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Turistička organizacija.</p>	<p>1.Srednjoročni;</p> <p>2.Kratkoročni.</p>

<i>EDUKACIJA ZA TURISTIČKI SEKTOR</i>	Edukacija o kulturnom nasljeđu, vještini komunikacije i svremenom konceptu marketinga.	1. Angažovanje ekspertskeg tima;	1. Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Nacionalna turistička organizacija.	1. . Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Nacionalna turistička organizacija,	1.Kratkoročni, kontinuirano.
<i>EDUKACIJA ZA KULTURNI SEKTOR</i>	Edukacija o vještini komunikacije, Edukacija o savremenom konceptu marketinga, Edukacija o vještinama za konkurisanje za finansijsku podršku;	1.Angažovanje ekspertskeg tima.	1. Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture (Desk za kreativnu Evropu).	Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Kreativna Evropa, Erasmus+ (Program za celoživotno učenje).	1. Kratkoročni, kontinuirano.
<i>EDUKACIJA LOKALNOG STANOVNIŠTVA</i>	Promovisanje o značaju i očuvanja kulturnih dobara;	1.Kreirati i podstaći svijest o koristi kulturnog turizma; 2. Upoznavanje sa predstavnicima stejkholdera koji bi formirali tim za razvoj kulturnog turizma.	1. Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Turistička organizacija, osnovna i srednja škola. 2. Turistička organizacija.	1.Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Nacionalna turistička organizacija, Evropa za građane i građanke.	1.i 2. Kratkoročni, kontinuirano.

Izvor: dr Snežana Besermenji

15. STRATEŠKI CILJEVI RAZVOJA KULTURNOG TURIZMA

U poglavlju strateški ciljevi razvoja kulturnog turizma biće obrađeni održivi turistički razvoj i zaštita kulturnih dobara, strateški ciljevi i ciljne grupe, ljudski resursi, finansiranje i organizaciona struktura.

15.1. ODRŽIVI TURISTIČKI RAZVOJ I ZAŠTITA KULTURNIH DOBARA

Održivi kulturni turizam je simbol kvalitetnog turizma, u okviru kojeg se vodi briga o kulturi koja se konzumira. UNESCO ga promovira kao jedan od načina zaštite svjetske baštine, a kulturni sadržaji koji pri tome zanimaju turiste nijesu više samo materijalna baština već i ona nematerijalna, čiji je značaj u posljednje vrijeme izuzetno naglašen. Takođe, povećan je interes za izazovne momente, koji se mogu pronaći na ulici, u kontekstu svakodnevnog života i upravo "otkriće" svakodnevnog života je jedna od novih karakteristika kulturnog turizma, pa se znatno širi predmet kulturnog turizma, a kultura više nije shvaćena kao suprotnost ležanju na plaži, već se turizam posmatra kao kombinacija elemenata kulture i zabave.

Razvojem kulturnog turizma u Crnoj Gori obogaćuje se turistička ponuda, a ujedno se stvaraju i dodatni finansijski izvori, jer turisti koji putuju zbog kulturnih sadržaja, uglavnom više troše od ostalih kategorija turista. Kulturni turizam će pomoći oživljavanje već zapostavljenih tradicija u Crnoj Gori, a turisti mogu učestvovati, zajedno s lokalnim stanovništvom, u iznalaženju novog smisla nekadašnjih kulturnih praksi ukoliko lokalno stanovništvo i turisti, to prepoznaju kao autentičnu vrijednost i mogućnost kvalitetne komunikacije. Turizam se oslanja na već postojeće vrijednosti, zato edukacija i jačanje lokalne kulturne svijesti treba da bude stalan projekat.

Takva razmišljanja se nadovezuju na UNESCO-vu Deklaraciju o kulturnoj različitosti, usvojenoj 2001. godine. Cilj joj je „očuvati kulturnu različitost, kao živu i obnovljivu vrijednost, koja se ne smije posmatrati kao nepromjenljiva baština, već kao proces koji garantuje preživljavanje čovječanstva“. Kulturu definiše kao fenomen u stalnoj evoluciji i transformaciji, što predstavlja važan korak dalje od tradicionalnog posmatranja kulture svedene na spomeničku baštinu i folklorne tradicije okamenjene u vremenu i u muzejima. Kulturne razlike i vladajući stereotipi često onemogućavaju da turisti zaista shvate domaćine, pa je organizovanje svojevrsnog „sentimentalnog odgoja“ budućih turista, kako to spominje Akcijski plan Deklaracije o kulturnoj različitosti, zaista potrebno. Ta deklaracija je dobila svoju razradu u Konvenciji o zaštiti različitosti kulturnih sadržaja i umjetničkih izraza usvojenoj 2005. godine. UNESCO ima „Katedru za kulturni turizam“ čime pokazuje svoje pažljivo bavljenje temama vezanim za kulturu i kulturni turizam. U tom okviru, kao i u okviru drugih UNESCO-vih tijela i aktivnosti, naglašen je značaj i vrijednost nematerijalne kulturne baštine, što je regulisano Konvencijom za očuvanje nematerijalne kulturne baštine 2001. godine. Davanje značaja toj kategoriji baštine uočljivo je i u najnovijoj studiji iz 2006. godine „Turizam, kultura i održivi razvoj“. Ona odražava principe navedenih UNESCO-vih konvencija i deklaracija, uključujući i Konvenciju o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine iz 1972. godine, kao i Johanburšku Deklaraciju o održivom razvoju iz 2002. godine. Svi navedeni dokumenti naglašavaju činjenicu da održivost treba da bude bitna odlika kulturnog turizma, ukoliko se od njega dugoročno očekuju pozitivni rezultati. To pokazuje potrebu prepoznavanja prihvatljivih i neprihvatljivih oblika turizma i granica njegovog razvitka. Turizam treba da doprinese dobrobiti lokalnih zajednica i da bude motivacija da se njeguje vlastita kultura. Održivi turizam, baziran na kulturnoj baštini, prepoznaje tri aspekta: ekonomski, društveni i ekološki. Pod ekonomskom održivošću smatra se konkurentno preduzetništvo i turizam, dostupnost radne snage i potrebnih proizvodnih resursa, ekonomska kohezija i blagostanje, kao i finansijski efekti. Društvena održivost podrazumijeva mogućnost zapošljavanja, društvenu koheziju i socijalnu pravdu, poštovanje i etičko ponašanje u odnosu na domaće stanovništvo. Održivost u domenu životne sredine, odnosi se na

ekološko prihvatljivoj proizvodnji i konzumaciji u čitavom lancu turizma i u održivom upravljanju, zaštiti i konzervaciji prirodnih resursa. Ključna mjera u kulturnom turizmu je balans između broja turista i nosivog kapaciteta određene destinacije.

Na sličan način Svjetska turistička organizacija (WTO) održivim turizmom smatra razvoj, koji odgovara potrebama turista i domaćina. Riječ je o tipu aktivnosti, koji rukovodi svim resursima na način da ekonomske, društvene i estetske potrebe mogu biti zadovoljene sve dok je održan kulturni integritet, osnovni ekološki procesi, biološka raznolikost i sastav, koji održavaju život. Naravno, upravo u turizmu temeljenom na kulturnoj baštini veći je rizik od oštećenja kulturne baštine ili čak uništenja socio-ekonomskog tkiva i okoline, nego kod drugih oblika turizma.

Mnoge studije o kulturnom turizmu ističu interes i potrebu "kulturnih turista" za "autentičnošću", "dublji" iskustvima, onima iza scene, koji nijesu pripremljeni samo za turiste. Pa ipak, treba naglasiti da je autentičnost pojam koji je u stalnoj transformaciji i uvijek se iznova definiše. Njegova relevantnost dolazi najviše do značaja u kontekstu kulture shvaćene kao način života. Uopšteno gledajući, ima proizvoda zasnovanih na lokalnoj kulturi, koji se mogu prepoznati kao prilagođeni ili organizovani samo za turiste, poput ljetnih karnevala i sličnih manifestacija. Neka folklorna društva nastupaju ciljano za turiste, pojednostavljajući svoj repertoar i vještinu, a vremenom preuzimaju taj pojednostavljeni izraz, zanemarujući kompleksne oblike. Na taj se načina neautentičnost, koja u ime brzo improvizovane, površne komunikacije sa turistima i zarade, na kraju bitno oštećuju same sebe. Ako je neki kulturni proizvod izraz zajednice u određenom trenutku i ukoliko se ona sama želi prikazati na određen način i pri tome osjeća dobro, onda je riječ o autentičnom kulturnom proizvodu. Pri tome se autentičnost mjeri po stepenu identifikacije i iskrenosti, koju određena zajednica uključuje u takvoj kulturnoj praksi.

Dosadašnja iskustva, koja se odnose na zaštitu kulturne baštine u Crnoj Gori, pokazuju da su nedovoljno zainteresovana fizička, kao i pravna lica. Program zaštite i očuvanja kulturnih dobara donosi se za svaku godinu na osnovu člana 128. Zakona o zaštiti kulturnih dobara, u skladu sa Programom Vlade Crne Gore, koja je prepoznala kulturna dobra kao važan faktor nacionalnog identiteta, kao i da predstavljaju resurse za dugoročni održivi razvoj. Program zaštite i očuvanja kulturnih dobara za 2017. godinu obuhvatio je projekte namijenjene unaprjeđenju stanja kulturnih dobara, zaštiti, valorizaciji, prezentaciji i popularizaciji kulturne baštine, kao i unaprjeđenju uslova za primjenu zakona iz oblasti kulturne baštine.

Realizacija predloženih projekata trebala bi da doprinese unaprjeđenju stanja kulturnih dobara, širenju znanja o njihovim vrijednostima i značaju kulturne baštine, razumijevanju različitih kultura, uspostavljanju blagovremene saradnje između nadležnih institucija i vlasnika, kao i obezbjeđivanju uslova da ista, u skladu sa svojom namjenom, služe kulturnoj, naučnoj i edukativnoj potrebi pojedinaca i društva. Uvažavajući značaj ustanova kulture u procesu zaštite, očuvanja, valorizacije, prezentacije i popularizacije kulturne baštine, u kreiranju Programa zaštite i očuvanja, Ministarstvo kulture je i 2017. godine obuhvatilo 101 projekat, koji su predloženi od strane javnih ustanova i organa uprave iz oblasti kulturne baštine. Realizacija projekata koji se odnose na konzervatorska i arheološka istraživanja, izradu konzervatorskih projekata i sprovođenje konzervatorskih mjera za kulturna dobra iz grupe fizički najugroženijih povjerena je javnim ustanovama. Dosadašnja iskustva ukazuju na nedovoljnu zainteresovanost pravnih i fizičkih lica, koja ispunjavaju zakonom propisane uslove za projekte, koji su bili predmet javnog poziva, zbog čega i pored finansijske podrške Ministarstva kulture, brojni projekti nijesu realizovani.

Godišnji program zaštite i očuvanja kulturnih dobara je kao model finansiranja, dosadašnjim konceptom implementacije, u odnosu na raspoloživa sredstva, uticao na unaprjeđenje stanja i uslova zaštite kulturne baštine. Dosadašnji rezultati projekata su pružili važne podatke o životu na prostoru Crne Gore i ukazali na potrebu i značaj zaštite nepokretne, pokretne kulturne i nematerijalne kulturne baštine, naročito muzejskog, bibliotečkog, kinotečkog i arhivskog fonda, kao dokumenata crnogorske prošlosti i dali mogućnost za integralnu zaštitu kulturne baštine i pripremu kulturnih

Programom zaštite i očuvanja za 2017. godinu, predloženi su projekti iz oblasti konzervatorske, muzejske, bibliotečke, arhivske i kinotečke djelatnosti, a koje će realizovati nacionalne i lokalne javne ustanove, organi državne uprave iz oblasti kulturne baštine, u ukupnom iznosu od 832.435,00 €.

Godišnji program zaštite i očuvanja kulturnih dobara je kao model finansiranja, dosadašnjim konceptom implementacije, u odnosu na raspoloživa sredstva, uticao na unaprjeđenje stanja i uslova zaštite kulturne baštine. Dosadašnji rezultati projekata su pružili važne podatke o životu na prostoru Crne Gore i ukazali na potrebu i značaj zaštite nepokretne, pokretne kulturne i nematerijalne kulturne baštine, naročito muzejskog, bibliotečkog, kinotečkog i arhivskog fonda, kao dokumenata crnogorske prošlosti i dali mogućnost za integralnu zaštitu kulturne baštine i pripremu kulturnih dobara za prezentaciju i održivo korišćenje. Poštovanjem kulturne raznolikosti i dokumentovanjem nematerijalne baštine, projektima se unaprjeđuje stanje i postiže zaštita i očuvanje kulturne baštine za buduće generacije.

15.2. STRATEŠKI CILJEVI RAZVOJA I CILJNE GRUPE

Ciljevi razvoja kulturnog turizma Crne Gore predstavljaju dekompoziciju vizije na konkretne, detaljnije operativne zadatke čije je ostvarenje moguće mjeriti, pratiti i podsticati. Odgovarajući na problem uklanjanjem postojećih nedostataka i sprovođenjem strateških ciljeva u određenom vremenskom periodu. Nacionalna strateška usmjerenja razvoja kulturnog turizma u viziji i ciljevima naglašava usmjerenje prema raznovrsnosti i autentičnosti sadržaja odnosno doživljaja, a sve u cilju povećanja atraktivnosti i konkurentnosti, pri čemu se posebno ističe potreba komercijalizacije niza novih, međunarodno konkurentskih doživljaja u kulturnom turizmu. Sljedeći postavljeni okvir, koji izdvaja autentičnost i raznovrsnost proizvoda u kulturnom turizmu, a pri tome polazeći od načela održivog razvoja, je Strategija razvoja kulturnog turizma Crne Gore sa Akcionim planom do 2030.godine, koja se fokusira na osmišljavanju novih i podizanje kvaliteta postojećih proizvoda u kulturnom turizmu, odnosno na povećanje konkurentnosti, ravnomjerniji turistički razvoj, kao i jačanje nacionalnog identiteta kroz imidž Crne Gore, kao destinacije kulturnog turizma.

Ostvarenje postavljenog cilja naglašava potrebu za podizanjem sposobnosti u kreiranju i uspješnoj komercijalizaciji proizvoda kulturnog turizma, a da se pri tome vodi računa o kvalitetu prostora, očuvanju resursno-atraktivne osnove i lokalnom stanovništvu. Da bi se ostvarili postavljeni ciljevi potrebno je:

- unaprijediti tržišnu prepoznatljivost Crne Gore, kao poželjne cjelogodišnje destinacije,
- proširiti turističke ponude proizvodima kulturnog turizma,
- unaprijediti destinacijski menadžment u kulturnom turizmu, a sve u cilju optimalnog korišćenja kulturne baštine, kroz povezivanje javnog i privatnog sektora.

Postizanje glavnog strateškog cilja razvoja kulturnog turizma u Crnoj Gori podrazumijeva ostvarenje sljedećih operativnih ciljeva:

- podizanje tržišne prepoznatljivosti, kao destinacije kulturnog turizma;
- obogaćivanje destinacijskog lanca vrijednostima kulturne baštine, posebno u centralnoj i sjevernoj regiji, kao i razvoj infrastrukture za kulturni turizam, razvoj javne turističke infrastrukture i razvoj saobraćajne infrastrukture;
- unaprjeđenje destinacijskog upravljanja i menadžmenta u kulturnom turizmu, kroz upravljanje procesima, razvoj ljudskih resursa, upravljanje kvalitetom i investicijskom politikom.

Šema br. 1 Strateški ciljevi razvoja kulturnog turizma u Crnoj Gore

Jačanje tržišne pozicije Crne Gore kroz rast konkurentnosti sadržaja kulturnog doživljaja.

OPERATIVNI CILJEVI

Podizanje tržišne prepoznatljivosti kao destinacije kulturnog turizma

Obogaćivanje destinacijskog lanca vrijednostima kulturne baštine

Unapređenje destinacijskog upravljanja i menadžmenta u kulturnom turizmu

PRIORITETNE OPERATIVNE RAZVOJNE STRATEGIJE

Marketing (brendiranje tržišta, proizvodi, potrošački segmenti)

Imidž projekti kulturnog turizma sa strateškim kapitalnim ulaganjima

Razvoj turističke ponude u centralnom i sjevernom regionu

Razvoj infrastrukture za kulturni turizam

Razvoj javne turističke infrastrukture kulturni turizam

Razvoj saobraćajne infrastrukture

Upravljanje procesima

Razvoj ljudskih resursa

Upravljanje kvalitetom

Investiciona politika

Ciljne grupe u kulturnom turizmu Crne Gore mogu biti nespecifične, koje se interesuju za kulturno nasljeđe generalno, kao i specifične, koje su zainteresovane za određnu vrstu kulturnog doživljaja. Na osnovu njihovih interesovanja i na osnovu tipičnih mjesta koja posjećuju to mogu biti turista kulturnog nasljeđa, umjetnički turista, kreativni turista, gradski kulturni turista, ruralni kulturni turista, moderni turista i autohtoni kulturni turista.

15.3. LJUDSKI RESURSI I FINANSIRANJE

U kulturnom turizmu su zaposleni kadrovi čije obrazovanje se vrši odvojeno, zbog čega se među njima, glavnim akterima u kulturnom turizmu, javlja nerazumijevanje. Država, koja ima za cilj da razvija kulturni turizam, neophodno je da insistira na dodatnoj edukaciji i na taj način stvori kadrove, koji će na održiv način upravljati kulturnim dobrima i na odgovarajući način ih uključiti u turizam. Jedan od najvećih izazova u razvoju kulturnog turizma je da se usklade interesi brojnih učesnika. Analizom učesnika u razvoju kulturnog turizma, u širem društveno-ekonomskom i političkom kontekstu, koji učestvuju u implementaciji strateških mjera, mogu se izdvojiti učesnici na nacionalnom nivou i učesnici na lokalnom nivou. Na nacionalnom nivou to je Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture i Nacionalna turistička organizacija. Oni postavljaju strateški okvir, definišu zakonske regulative, uspostavljaju model upravljanja, organizacije i finansiranja. Uz tijela državne uprave, na nacionalnom nivou, djeluju i udruženja poslovnih subjekata u turizmu, koja su najbolje organizovana, ako je njihovo članstvo dobrovoljno. Ministarstvo održivog razvoja i turizma formira turističku politiku, strateške razvojne planove, investira u turistički sektor i razvoj turističkog proizvoda, što podrazumijeva i razvoj kulturnog turizma. Da bi razvoj kulturnog turizma bio što uspješniji Ministarstvo održivog razvoja i turizma bi trebalo da osnuje Nacionalnu agenciju za razvoj kulturnog turizma, koja bi se u početku usmjerila na program obrazovanja za kulturni turizam putem radionica i na sufinansiranje kulturno-turističkih projekata, koji bi doprineli formiranju proizvoda spremnih za tržište.

Ministarstvo kulture ima direktan i indirektan uticaj na razvoj kulturno-turističkih inicijativa i njihovo finansiranje. Direktno, propisivanjem zakona i propisa, finansiranjem pojedinih djelatnosti, odnosno zaštite kulturnih dobara, kao i u uspostavljanju prakse upravljanja u institucijama, pod njihovom ingerencijom i podsticanju alternativnih oblika finansiranja kulturnih djelatnosti, kao što su podsticajni programi donacija u kulturi. Svojom politikom raspodjele finansijskih sredstava i definisanjem programa, kojima ostvaruje postavljene ciljeve, Ministarstvo kulture direktno utiče na stupanje tržišne orijentacije institucija u kulturi.

Nacionalna turistička organizacija se prvenstveno bavi promocijom turizma u inostranstvu i svijesti stanovnika zemlje o značaju i ulozi turizma. Ona podržava i razvoj kulturnog turizma, koji je od velikog značaja za stvaranje imidža kvalitetne turističke destinacije, privlačenje turista bolje platežne moći, aktiviranje turistički manje razvijenih djelova zemlje i produženje turističke sezone. Međutim, Nacionalna turistička organizacija je malo usmjerena na razvoj proizvoda, jer nije dovoljno uticajna da bi podstakla kontinuirani kulturno-turistički proizvod.

Na lokalnom nivou za razvoj kulturnog turizma odgovorni su upravni organi opština i gradova za kulturu i turizam i Turistička organizacija, kao i organi uprave, koji indirektno utiču na stvaranje potsticajnog okruženja za razvoj kulturnog turizma, kao što su: prostorno planiranje, komunalna infrastruktura, zaštita životne sredine i slično. Lokalna vlast, ne utiče samo na finansiranje projekata u kulturi i očuvanje kulturnog nasljeđa, već i na stvaranje opšteg ambijenta, kao što su čistoća naselja, saobraćajna povezanost, saobraćajna signalizacija i očuvanje ambijentalnih vrijednosti. Za razvoj kulturnog turizma na lokalnom nivou od velikog značaja su i preduzeća koja se bave turističkom djelatnošću, odnosno djelatnostima, koje su kompatibilne sa proizvodima kulture života i rada. Od velikog značaja su i udruženja građana, koja su usmjerena na kulturu i očuvanje kulturnog nasljeđa, kao i kulturno-umjetnička društva. Institucije kulture,

bez obzira ko je njihov vlasnik, ministarstvo ili lokalna uprava su takođe učesnici razvoja kulturnog turizma na lokalnom nivou. Tu spadaju i vjerske zajednice, koje posjeduju zbirke koje imaju umjetničku vrijednost, kao i zbog primenjenog umjetničkog stila u arhitekturi njihovih sakralnih objekata. Predstavnici lokalne vlasti su izuzetno važni učesnici u svakom razvojnom procesu, jer su upoznati sa problematikom lokalne zajednice. Oni su često inicijatori razvojnih projekata i lobiraju kod odgovarajućih državnih tijela. Projektima iz oblasti kulturnog razvoja, lokalne vlasti mogu obezbijediti kadrovsku podršku, a često raspolažu i sa dovoljno finansijskih sredstava, da bi ih mogli i samostalno finansirati.

Kulturno-umjetnička društva i druga društva za očuvanje kulturnog nasljeđa, njeguju tradiciju svog kraja, učestvuju u lokalnim kulturnim manifestacijama, organizuju radionice posvećene tradicionalnim zanatima, organizuju regionalne i nacionalne smotre i učestvuju u raznim smotrama van lokalne zajednice.

Mali i srednji preduzetnici u području kulture života i rada, koji imaju potencijal za razvoj proizvoda kulture života i rada, na primjer maslinarstva i uljarstva, vinarstva i vinogradarstva, ribarstva i slično, mogu postati snažne primarne atrakcije. Mali i srednji preduzetnici mogu realizovati projekte, koji će afirmisati lokalni proizvod kulture života i rada.

Lokalne turističke agencije ne mogu imati veliki značaj u formiranju kulturno-turističkih proizvoda, ali su ključne u stvaranju paketa usluga. Međutim, one često nemaju dovoljnu saradnju sa turističkim organizacijama i nisu obaviještene o novim turističkim proizvodima i uslugama. To je naročito izraženo kada je u pitanju kulturna ponuda, jer nemaju informacije o događajima. Zato je neophodno, da se uspostavi bolja komunikacija između turističkih agencija i turističkih organizacija, kao i nosilaca kulturnih projekata i programa iz domena kulture života i rada, jer samo turističke agencije mogu prodavati paket-aranžmane i izlete.

Hoteli i ugostiteljski preduzetnici mogu indirektno da utiču na razvoj kulturnog turizma, jer svojim uticajem u lokalnoj zajednici mogu lobirati za kulturno-turističke projekte i inicijative. U saradnji sa turističkim agencijama, mogu osmisliti kreativne paket-aranžmane i održiti sredstva za njihovu promociju, a njihovo osoblje može pružiti stručnu pomoć iz savremenog marketinga u kulturno-turističkim projektima. Hoteli i ugostiteljski preduzetnici su ključni učesnici u informisanju svojih gostiju o kulturnoj ponudi destinacije.

Država ima ključnu ulogu za finansije u kulturnom turizmu. Ona treba da obezbijedi sredstva iz redovnih, kao i dopunskih izvora za infrastrukturu, rekonstrukciju, uslužne pogodnosti i dr. Zato država treba da obezbijedi finansiranje kroz različite zakone, kako u sektoru kulture, tako i u sektoru turizma. Država nema dovoljno novca i zato treba da razvija „fandrejzing“ (fundraising), što predstavlja vještinu nabavljanja sredstava iz drugih izvora. Sredstva se mogu dobiti od korporativnih donacija, fondova, individualnih donacija i organizovanjem događaja namijenjenih određenoj temi. Za projekte iz kulturnog turizma sredstva se mogu ostvariti iz programa, koji su dostupni javnom, privatnom i neprofitnom sektoru, a finansira ih ili sufinansira Evropska Unija. Najpoznatiji su projekti Evropske komisije, kao što su Transnacionalni program i IPA projekti, zatim Evropska kulturna fondacija i UNESCO fondovi.

15.4. ORGANIZACIONA STRUKTURA

Uloga države u razvoju kulturnog turizma se posmatra kroz organizacionu strukturu sektora za kulturu i sektora za turizam. U Crnoj Gori se upravljanje ova dva sektora vodi na državnom i opštinskom nivou državne uprave. U kulturi na državnom nivou postoji Ministarstvo kulture, koje obavlja poslove državne uprave, koji se odnose na:

- praćenje i istraživanje u oblasti kulture;
- obezbjeđivanje materijalne osnove za djelatnost kulture;
- zaštitu nepokretnog, pokretnog i nematerijalnog kulturnog nasljeđa;
- razvoj i unapređenje kulture i umjetničkog stvaralaštva;

- stvaranje uslova za pristup i realizaciju projekata, koji se finansiraju iz sredstava pretpristupnih fondova Evropske Unije, donacija i drugih oblika razvojne pomoći iz nadležnosti tog ministarstva;
- učešće u regionalnim projektima, kao i druge poslove određene zakonom;
- razvoj i unapređenje književnog, prevodilačkog, muzičkog i scenskog stvaralaštva, likovnih i primijenjenih umjetnosti i dizajna, filmskog i stvaralaštva u oblasti drugih audio-vizuelnih medija;
- bibliotečku, izdavačku, kinematografsku i muzičko-scensku djelatnost;
- zadužbine i fondacije;
- sistem javnog informisanja;
- praćenje sprovođenja zakona u oblasti javnog informisanja;
- praćenje rada javnih preduzeća i ustanova u oblasti javnog informisanja;
- praćenje djelatnosti stranih informativnih ustanova;
- stranih sredstava javnog informisanja, dopisništva i dopisnika u Crnoj Gori;
- informisanje nacionalnih manjina;
- registraciju stranih informativnih ustanova i pružanje pomoći u radu sa stranim novinarima i dopisnicima;
- saradnju u oblasti zaštite kulturne baštine, kulturnog stvaralaštva i informisanja na jeziku i pismu pripadnika crnoorskog naroda u region;
- osnivanje i razvoj kulturno-informativnih centara u inostranstvu.

Na državnom nivou postoji Uprava za zaštitu kulturnih dobara, koji vrši djelatnost zaštite, korišćenja i prezentacije spomenika kulture, prostornih kulturno-istorijskih cjelina, arheoloških nalazišta i znamenitih mjesta, kao nepokretnih kulturnih dobara i njihove zaštićene okoline. Za efikasnije obavljanje djelatnosti na zaštiti kulturnih dobara, za prirodno i kulturno-istorijsko područje Kotora formirana je područna jedinica sa sjedištem u Kotoru.

Uprava poslove iz svoje nadležnosti sprovodi preko Sektora za uspostavljanje zaštite kulturnih dobara i Sektora za sprovođenje mjera zaštite kulturnih dobara.

Centar za konzervaciju i arheologiju Crne Gore je osnovan za obavljanje poslova u konzervatorskoj djelatnosti koji se odnose na prikupljanju dokumentacije, arheološka i konzervatorska istraživanja, laboratorijska ispitivanja i ekspertize, obilježavanje kulturnih dobara, izradu studija zaštite, menadžment planova, konzervatorskih projekata i sprovođenje konzervatorskih mjera na kulturnim dobrima i dobrima. Centar se finansira iz budžetskih sredstava Crne Gore, Ministarstva kulture i sopstvenih sredstava.

Šema br.2 Nivoi državne uprave u sektorima kulture i turizma

Na državnom nivou za turizam je zaduženo Ministarstvo održivog razvoja i turizma čije su nadležnosti:

- donošenje strategija i politika razvoja turizma;
- istraživanje turističkog tržišta;
- unapređenje sistema vrijednosti i konkurentnosti turističkih proizvod;
- promocija turizma u inostranstvu i zemlji;
- integralno planiranje razvoja turizma i komplementarnih djelatnosti;
- razvoj, proglašavanje i održivo korišćenje turističkog prostora i turističkih j od značaja za turizam;
- kategorizacija turističkih mjesta;
- sprovođenje podsticajnih mjera i obezbjeđenje materijalnih i drugih uslova za podsticanje razvoja turizma;
- takse i naknade u turizmu;
- imovinsko-pravni poslovi u turizmu;
- razvoj turističkog informativnog sistema;
- djelatnost turističkih agencija;
- ugostiteljska djelatnost;
- nautička djelatnost;
- lovno-turistička djelatnost;
- uređenje i održavanje skijališta, javnih kupališta i banja;
- inspekcijski nadzor;
- životna sredina;
- upravljanje komunalnim otpadom i komunalni razvoj;
- klimatske promjene i mediteranski poslovi.

Na državnom nivou zvanični institucionalni nosilac promocije turizma je Nacionalna turistička organizacija Crne Gore. Njena djelatnost je usmjerena na pozicioniranje turističkog proizvoda Crne Gore, kao i da bude prisutna na svim većim svjetskim sajmovima turizma, saraduju sa drugim nacionalnim turističkim organizacijama i drugima međunarodnim, regionalnim i strukovnim turističkim asocijacijama. Pored djelovanja na međunarodnom planu, Nacionalna turistička organizacija ima saradnju sa turističkim organizacijama gradova i ostalim turističkim subjektima, da bi se unaprijedila turistička ponuda Crne Gore, kao i stvorio pozitivan stav stanovništva prema turizmu. Na nivou gradova tj. opština u Crnoj Gori postoje opštinske turističke organizacije, a ukoliko nijesu osnovane, postoje lica koja su zadužena za poslove turizma u okviru odjeljenja za privredu, ekonomiju i društvene djelatnosti.

Šema br. 3 Organizaciona struktura Agencije za razvoj kulturnog turizma

Da bi se razvijao kulturni turizam u Crnoj Gori, neophodno je formirati Agenciju za razvoj kulturnog turizmu, kako bi se uspostavila uspješna saradnja između kulturnog i turističkog sektora. Agenciju treba da formiraju Ministarstvo za kulturu i Ministarstvo održivog razvoja i turizma, ali pri Ministarstvu održivog razvoja i turizma. Paralelno sa osnivanjem Agencije za razvoj kulturnog turizma, potrebno je i osnovati Fond za razvoj kulturnih turističkih proizvoda, koji treba da finansiraju Ministarstvo održivog razvoja i turizma i Ministarstvo kulture. U okviru Agencije za razvoj kulturnog turizma, potrebna su dva stalno zaposlena člana, koji će raditi na identifikaciji mogućih stranih izvora finansiranja iz programa međunarodnih organizacija i Evropske Unije, sa savršenim znanjem engleskog jezika. Agencija bi sastavljala programe kojima bi uticala na formiranje kulturnih turističkih proizvoda i da kordinira njima na regionalnom nivou. Ona bi uz svoju savjetodavnu funkciju formirala i edukativne programe kojima bi i kordinirala. Jedan član Agencije bi bio iz Nacionalne turističke organizacije, koji bi bio zadužen za promotivnu inicijativu kulturnog turizma Crne Gore. Agencijom bi rukovodio ekspert za kulturni turizam, uz saradnju tri člana, koji bi bili zaduženi za primorski, centralni i sjeverni regijon, a koji bi imali direktnu saradnju sa opštinskim sekretarijatima, kao i turističkim organizacijama. Dva člana bi bila iz sektora kulture, a jedan član iz sektora turizma.

Zadaci Agencije za kulturni turizam su:

- identifikovati strane izvore finansiranja iz programa međunarodnih organizacija i Evropske Unije;
- apliciranje kod međunarodnih fondova i predpristupnih projekata Evropske Unije;
- preciziranje načina finansiranja razvoja kulturno-turističkih proizvoda;
- da ustanovi uspješne firme i organizacije, koje mogu biti sponzori i da njihove donacije usmjeri na strateške prioritete kulturnog turizma;
- da ustanovi sve mogućnosti finansiranja iz drugih izvora;
- formiranje programa, koji će stručno, tehnički i finansijski potsticati prioritetne kulturno-turističke inicijative;
- sastavljanje i sprovođenje programa edukacije;
- promocija proizvoda kulturnog turizma;
- identifikovanje prioriternih resursa u primorskoj, centralnoj i sjevernoj regiji;
- podizanje kvaliteta kulturnih turističkih proizvoda;
- praćenje uspješnost kulturnih turističkih inicijativa;
- savjetodavna pomoć inicijativama razvoja kulturno-turističkog proizvoda;
- koordinacija stručnom i tehničkom pomoći razvoja kulturno-turističkih proizvoda;
- stimulacija lokalnih inicijativa.

Rad Agencije za kulturni turizam nadzirao bi Nadzorni odbor. Članovi nadzornog odbora su: jedan iz Ministarstva kulture, jedan iz Ministarstva održivog razvoja i turizma i jedan uspješni preduzetnik.

16. INDIKATORI

Turistička privreda posjeduje informacije koje se mogu koristiti kao indikatori, kao što su na primjer statistička popunjenost smeštajnih kapaciteta, ekonomski efekti i tome slično (Mac Gallivray, Zedec, 1995). Međutim, ova vrsta indikatora se ne može koristiti u kulturnom turizmu, pa u skladu sa specifičnostima kulturnog turizma, treba odabrati set indikatora za održivi razvoj kulturnog turizma u Crnoj Gori.

Korišćenjem seta indikatora obezbediće se:

- stalni monitoring,
- stimulisaće se proces sprovođenja akcionog plana,
- donosiće se bolje odluke,
- izbjeci će se greške,
- obezbijediće se informacije za interesne grupe.

Tabela br. 8. Indikatori za realizaciju Akcionog plana

MJERE	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.	KOMENTAR
Grupisanje atrakcija od većeg i manjeg značaja.						
Broj realizovanih fondovi za implementaciju mjera u akcioni plan.						
Broj realizovanih radionica za kulturni sektor.						
Broj realizovanih radionica za turistički sektor.						
Broj realizovanih radionica za lokalno stanovništvo.						
Broj formiranih turističkih proizvoda.						

Izvor: dr Snežana Besermenji

Prikupljanje podataka o indikatorima mora se vršiti u kontinuitetu, da bi se dobile pouzdane informacije. Za evaluaciju indikatora od velikog je značaja vrijeme. Indikatori se ocjenjuju godišnje, a indikatori za kvalitativna mjerenja u kulturnom turizmu su:

- Kategorija indeksa, koja se odnosi na nivo zaštićenosti kulturne baštine.
- Normativni indikatori, koji su vezani za postojanje menadžmenta u kulturnom turizmu, odnosno strategija na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou.
- Nominalni indikatori, koji se odnose na brendiranje Crne Gore, kao destinacije kulturnog turizma.
- Stavovi na bazi indikatora, koji se odnose na zadovoljstvo turista i zadovoljstvo lokalnog stanovništva.

U razvoju kulturnog turizma Crne Gore potrebno je koristiti posebne indikatore za razvoja kulture, koji su formirani prema Konvenciji UNESCO-a, a u skladu sa potrebama razvoja kulturnog turizma (CLT-2005/CONVENTION DIVERSITE-CULT REV. Paris, 20 October 2005), a to su:

Da li se štiti i promoviše raznolikost kulturnih izraza?

Da li su se stvorili uslovi da se kultura razvija?

Da li je podstaknuta saradnja između različitih kultura (pravoslavna, katolička, islamska)?

Da li se promoviše poštovanje različitosti kulturnih izraza?

Da li je podignuta svijest o svojoj kulturnoj vrijednosti na lokalnom, nacionalnom i međunarodnom nivou?

Da li su ostvarene značajne veze između kulture i turizma na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou?

Da li se dodeljuju priznanja za karakteristične kulturne aktivnosti, dobara i usluga?

17. MONITORING I MJERENJE EFIKASNOSTI IMPLEMENTACIJE STRATEGIJE

Efikasno upravljanje procesom državnog razvoja kulturnog turizma u Crnoj Gori podrazumijeva konsenzus lokalnih samouprava i svih bitnih učesnika u ključnim odrednicama razvoja kulturnog turizma. U tom pogledu je bitno uspostaviti organizacijsku strukturu, odnosno tijela, koja će biti zadužena za praćenje sprovođenja mjera strategije, koje predstavljaju:

- Uspostavljanje stručnog tijela - Agencije za razvoj kulturnog turizma, koja će biti zadužena za pokretanje planiranih mjera razvoja kulturnog turizma, uz mogućnost angažovanja stranih institucija i stručnjaka.
- Uspostavljanje državnog nadzornog tijela, koje će biti zaduženo za monitoring realizacije pokrenutih mjera, u cilju realizacije ciljeva strategije.

Uspješno praćenje implementacije Strategije podrazumijeva uspostavljanje kvantitativnih i kvalitativnih pokazatelja, pri čemu bi trebalo uključiti minimalno sljedeće pokazatelje:

- kretanje broja turista,
- prosječan broj dana boravka turista,
- broj pokrenutih i realizovanih razvojno-investicionih projekata iz kulturnog turizma,
- broj aplikacija na projekte Evropske Unije i uspješnost privlačenje sredstava,
- javne i privatne investicije u planirane projekte iz kulturnog turizma,
- broj osoba u edukativnim programima,
- broj posjetilaca web stranica turističkih organizacija.

Kordinator: Ministarstvo održivog razvoja i turizma.

Ostali učesnici: Opštine

Vrijeme obuhvata: 2019.-2023.

Aktivnosti:

- uspostavljanje stručnog tijela za pokretanje mjera,
- uspostavljanje nadzornog mehanizma za sprovođenja mjera strategije,
- određivanje sastava pokazatelja realizacije Strategije,
- sprovođenje korektivnih aktivnosti po potrebi.

18. REZIME

Na osnovu dosadašnje analize kulturnog turizma u Crnoj Gori, može da se zaključi da on nije dovoljno razvijen, ali je prepoznat kao razvojna šansa, a njegov razvoj se nalazi u početnoj fazi i zahtijeva znatno unapređenje. Saradnja između sektora kulture i sektora turizma nije na zadovoljavajućem nivou ili se ona dešava samo na nivou pojedinačnih projekata. Stanovništvo nije u dovoljnoj mjeri upoznato sa svojim kulturnim nasljeđem, te stoga ne osjeća kulturno nasljeđe kao turistički resurs. U sektoru kulture, nijesu u dovoljnoj mjeri primijenjene savremene tehnološke mogućnosti, dok zaposleni nedovoljno poznaju savremene tehnološke mogućnosti. Odnos sa javnošću je nezadovoljavajući uz nedovoljnu marketing aktivnost. U turističkom sektoru značajan procenat zaposlenih nije upoznat sa vrijednostima kulturnog nasljeđa i smatraju da kulturna ponuda ne postoji. Zaposleni kadrovi u kulturnom turizmu se obrazuju odvojeno, zbog čega se među njima, glavnim akterima u kulturnom turizmu, javlja nerazumijevanje. Država, koja ima za cilj da razvija kulturni turizam, treba da insistira na dodatnoj edukaciji i da na taj način stvori kadrove koji će na održiv način upravljati kulturnim dobrima i na odgovarajući način ih uključiti u turizam. Da bi se razvijao kulturni turizam u Crnoj Gori, neophodno je formirati Agenciju za razvoj kulturnog turizma, da bi se uspostavila uspješna saradnja između kulturnog i turističkog sektora. Agenciju treba da formiraju Ministarstvo za kulturu i Ministarstvo održivog razvoja i turizma, ali pri Ministarstvu održivog razvoja i turizma. Uklanjanjem postojećih nedostataka i sprovođenjem strateških ciljeva u određenom vremenskom periodu stvorice se raznovrsni i autentični sadržaji, koji će povećati atraktivnost Crne Gore kao destinacije kulturnog turizma. Glavni strateški cilja razvoja kulturnog turizma u Crnoj Gori podrazumijeva podizanje tržišne prepoznatljivosti kao destinacije kulturnog turizma, unapređenje destinacijskog upravljanja i menadžmenta u kulturnom turizmu uz obogaćivanje destinacijskog lanca vrijednostima kulturne baštine. Država ima ključnu ulogu za finansije u kulturnom turizmu. Ona treba da obezbijedi sredstva iz redovnih, kao i dopunskih izvora za infrastrukturu, rekonstrukciju, uslužne pogodnosti i dr. Zato, država treba da obezbijedi finansijska sredstva kroz različite zakone, kako u sektoru kulture, tako i u sektoru turizma. Država nema dovoljno novca i zato treba da razvija „fandrejzing“ (fundraising). Sredstva se mogu obezbijediti iz korporativnih donacija, fondova, individualnih donacija i organizovanjem događaja namijenjenih određenoj temi. Za projekte iz kulturnog turizma sredstva se mogu ostvariti iz programa, koji su dostupni javnom, privatnom i neprofitnom sektoru, a finansira ih ili sufinansira Evropska Unija. Efikasno upravljanje procesom razvoja kulturnog turizma u Crnoj Gori podrazumijeva konsenzus lokalnih samouprava i svih bitnih učesnika u ključnim odrednicama razvoja kulturnog turizma. U tom pogledu je bitno uspostaviti organizacijsku strukturu, odnosno tijela, koja će biti zadužena za praćenje sprovođenja mjera strategije. Uspješno praćenje implementacije Strategije podrazumijeva uspostavljanje kvantitativnih i kvalitativnih pokazatelja.

19. GANTOGRAM

Tabela br 9 Gantogram

PROGRAMSKO PODRUČJE	MJERE	NOSIOCI	VRJEME IMPLEMENTACIJE U GODINAMA										
			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
INFRASTRUKTURA ZA KULTURNI TURIZAM	1. Stvaranje liste najatraktivnijih materijalnih i nematerijalnih kulturnih dobara u primorskom, centralnom i sjevernom region;	Ministarstvo kulture, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Nacionalna turistička organizacija.											
	2. Poboljšati uslužne pogodnosti;	Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Turističke organizacije.											
	3. Formirati infrastrukturu, koja će ujediniti kulturu i turizam;	Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Turističke organizacije.											
RAZVOJ PROIZVODA	1. Precizno ciljanje tržišnih segmenata;	Turističke organizacije, Nacionalna turistička organizacija, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture.											
	2. Grupisanje atrakcija veće i manje signifikantnosti;	Nacionalna turistička organizacija, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Turistička organizacija.											
	3. Formiranje kulturnih ruta;	Nacionalna turistička organizacija, Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Turistička organizacija.											
MARKETING ZA KULTURNI TURIZAM	1. Razvijanje i održavanje imidža;	Nacionalna turistička organizacija											
	2. Propaganda, unapređenje prodaje, veze sa javnošću;	Nacionalna turistička organizacija; Turističke organizacije, sektor kulture.											
STEJKHOLDERI U KULTURNOM TURIZMU	1. Vrednovanje stejkholdera na državnom nivou;	Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Nacionalna turistička organizacija;											
	2. Vrednovanje stejkholdera na lokalnom nivou.	Turističke organizacije.											
EDUKACIJA ZA TURISTIČKI SEKTOR	1. Angažovanje ekspertskog tima;	Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Nacionalna turistička organizacija.											
EDUKACIJA ZA KULTURNI SEKTOR	1. Angažovanje ekspertskog tima.	Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture (Desk za kreativnu Evropu).											
EDUKACIJA LOKALNOG STANOVNIŠTVA	1. Kreirati i podstaći svijest o koristi kulturnog turizma;	Ministarstvo održivog razvoja i turizma, Ministarstvo kulture, Turistička organizacija, osnovna i srednja škola.											
	2. Upoznavanje sa predstavnicima stejkholdera, koji bi formirali tim za razvoj kulturnog turizma.	Turistička organizacija;											

20. LITERATURA I IZVORI:

- Baum, T. & Hagen, L. (1999): Responses to seasonality, The experiences of peripheral destination, *International journal of tourism research*, vol.1, pp. 299-312.
- Bianchini F. (1990): Cultural Policy and Urban Social Movements: The Response of the "New Left" in Rome (1976-85) and London (1981-86). In *Leisure and Urban Processes*, Processes, P. Bramham, I.Henry, H.Mommaas, and H.van der Poel, eds. Pp. 18-46.London:routledge.
- Britton S. (1990): *Tourism, Capital and Place: Towards a Critical Geography of Tourism*.
- Boorstin D. (1964): *The Image: A Guide to Pseudo-Events in America*. New York:Harper and Row.
- Prentice R. (1993): *Tourism and Heritage Attractions*. London: Routledge.
- Richards G.(1999) : *European Cultural Tourism: Patterns and Prospects*. U: *Planning Cultural Tourism in Europe* (Dodd, Diane i Van Hemel, Annemoon, ur.). Amsterdam, Boekman Foundation/Ministry of Education, Culture and Science, str. 16-32).
- Richards G. (2002): Od kulturnog do kreativnog turizma: europske perspective. *Turizam* br.50,str.231.
- Reisinger Y. (1994): Tourist-Host Contact as a Part of Cultural Tourism. *World Leisure and Recreation*, 36 (Summer),pp.24-28.
- Rojek C. (1993): *Ways of Escape: Modern Transformations in Leisure and Travel*.
- Seale, Ronald G. (1996): A Perspective from Canada on Heritage and Tourism. *Annals of Tourism Research* 23 (2), pp. 484-488.
- Sylbergberg T. (2003): *Cultural Tourism and Business Opportunities for Museums and Heritage Sites*, LORD Cultural Resources Planning and Management, Toronto.
- Smith M. (2003): *Issues in Cultural Tourism Studies*. New York: Routledge, pp.37.
- Shaw G. (1991): Growth and Employment in the UK's Culture Industry. *World Futures* 33:165-180.
- Ibi E. (2007): *Schonbrunn*. Christian Brandtatter Verlag, Vienna.
- Jenkins I. Jones A. (2002): *Tourism Niche Markets in the Welsh Urban Context: Swansea, a Case Study*.U:Culture: A Driving Force for Urban Tourism. Proceedings of the 1st international seminar on Culture: A Driving Force for Urban Tourism- Application of Experiences to Counties in Transition, Dubrovnik, 18-19 May 2001.Zagreb, Institut za međunarodne odnose, st.160.
- Kerstetter D. Confer J. Graefe A. (2001): An exploration of the specialization within the context of heritage tourism. *Journal of Travel Research* 39, pp. 267-274.
- Mac Cannell D. (1976): *The Tourist: A New Theory of the Leisure Class*. London: Macmillan. 1993 *Empty Meeting Grounds*. London: Routledge.
- Mac Galloway A. , Zedec S. (1995): *Accounting for Change: Indicator for Sustainable Development*, New Economics Foundation.
- McKercher B. (2001): Attitudes to a Non-Viable Community-Owned Heritage Attraction. *Journal of Sustainable Tourism* 9(1), pp.29-43.
- McKercher B. Du Cross H. (2002): *Cultural Tourism: The Partnership Between Tourism and Cultural Heritage Management*. London and New York: Haworth Hospitality Press.
- Mintel Reports (2010): *Cultural and Heritage Tourism-International-May 2010* (<http://reports.mintel.com/display/482710/>)
- Hughes H. (1996): Redefining Cultural Tourism. *Annals of Tourism Research*. Vol 23(3), pp 707-709.
- Hewison R. (1997): *The Heritage Industry: Britain in a Climate of Decline*. London:Methuen.
- Zeppel H. (1992): *Cultural tourism in Australia: A growing travel trend*. James Cook University, Townsville,pp. 34.
- Getz, D. (1997): *Event Management & Event Tourism*, Cognizant Communication Corporation, New York.
- United Nations World Tourism Organization (UNWTO). (2001). *Tourism 2020 Vision. Volume 7: Global Forecast and Profiles of market Segments*.Madrid: World Tourism Organization (WTO).
- Timothy J. D., Olsen H. D (2006): *Tourism, Religion and Spiritual Journeys*, Routledge, Great Britain.

The Po-Matilde system (2006): A tourist and cultural development program of the Matilde di Conossa territory, Coordinamento Sistema Po-Matilde, Mantova.

Urry J. (1990): The Tourist Gaze: Leisure and Travel in Contemporary Societies. London.

Vistoria (2006): Educational training policies for landscape interpretation, National tourist association-Slovenija, Ljubljana.

White House Conference on Travel and Tourism, 1995.

Saopštenje br.34, Zavoda za statistiku Crne Gore 2017.

UNESCO (CLT-2005/CONVENTION DIVERSITE-CULT REV. Paris, 20 October 2005.

www.ancient.eu/Chichen_Itza/

www.haciendachichen.com/

www.kiralyikastely.hu

www.mcnikolatesla.hr

<https://mozarteum.at/>

www.mozartways.com/index.php

<https://en.lourdes-infotourisme.com/>

Office de tourisme de Lourdes

<https://www.zollverein.de/>

Naručilac: Ministarstvo održivog razvoja i turizma

CRNA GORA

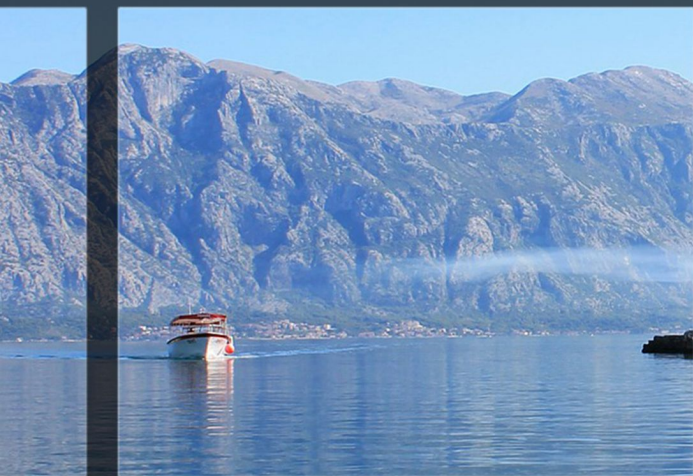
MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA
I TURIZMA

Strategija razvoja kulturnog turizma sa Akcionim planom do 2023.godine

14

15

16

14

15

16

Obrađivač:

CAU
Centar za Arhitekturu i Urbanizam

Strategija razvoja kulturnog turizma Crne Gore sa Akcionim planom do 2023. godine

- NACRT -

Aneks 1

VLADA CRNE GORE

CAU
Centar za Arhitekturu i Urbanizam

novembar, 2018. god.

KLIJENT:	Ministarstvo održivog razvoja i turizma
NAZIV PROJEKTA:	Strategija razvoja kulturnog turizma Crne Gore sa Akcionim planom do 2023. godine(u daljem tekstu SZKT)
FAZA:	Nacrt
DIO:	Aneks 1
RADNI TIM:	<p>Direktor Predrag Babić – Dipl.ing građ.</p> <p>Vođa tima Snežana Besermenji- Doktor geografskih nauka</p> <p>Koordinator izrade Strategije Zorica Babić, – Dipl. Ekonomista</p> <p>Sintezni tim: Zorica Babić, – Dipl. Ekonomista Slavica Jurišević- Dipl.ing. arhitekture -Konzervator Ksenija Vukmanović, Dipl. Ing.arhitekture</p> <p>Administrativno-tehnička podrška Mladen Vuksanović – Spec. App. in management</p> <p>Tehnička podrška Miroslav Vuković –Ing. Računarstva Rade Bošković – BSc arhitekture</p> <p>Prevod Bobana Knežević –Prof.eng.jezika I književnosti</p>

SADRŽAJ:

1. ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA	2
1.1. ANALIZA ZAKONSKE REGULATIVE	2
1.1.1. ZAKON O TURIZMU I UGOSTITELJSTVU	2
1.1.2. NACIONALNA STRATEGIJA ODRŽIVOG RAZVOJA CRNE GORE DO 2030. GODINE (NSOR)	2
1.1.3. STRATEGIJA RAZVOJA TURIZMA U CRNOJ GORI DO 2020. (SRT) (decembar 2008.)	3
1.1.4. ZAKON O KULTURI	5
1.1.5. ZAKON O ZAŠTITI KULTURNIH DOBARA	6
1.1.6. ZAKON O ZAŠTITI PRIRODNOG I KULTURNO-ISTORIJSKOG PODRUČJA KOTORA	7
1.2. ANALIZA POSTOJEĆE PROSTORNO PLANSKE DOKUMENTACIJE	8
1.2.1. IZVOD IZ PROSTORNOG PLANA CRNE GORE DO 2020.	8
1.2.2. IZVOD IZ PROSTORNO PLANSKE DOKUMENTACIJE PODRUČJA POSEBNE NAMJENE	9
1.2.3. PROSTORNO URBANISTIČKA PLANSKA DOKUMENTACIJA	17
1.3. ANALIZA STRATEŠKIH PLANOVA RAZVOJA OPŠTINA	18
2. PRIMJERI DOBRE PRAKSE	28
2.1. PRIMJERI MODELA ORGANIZACIJE I FINANSIRANJA	28
2.2. TURISTIČKE RUTE I PUTEVI	30
2.3. VJERSKI TURIZAM	31
2.4. INDUSTRIJSKA ARHITEKTURA KAO KULTURNO TURISTIČKI PROIZVOD	32
2.5. ARHEOLOŠKI LOKALITETI	33
2.6. RITUALI I SVEČANOSTI, FESTIVALI	34
2.7. INTERPRETACIJSKI CENTRI	36
3. UPOREDNA ANALIZA KULTURNOG TURIZMA KONKURENTSKIH ZEMALJA	38
3.1. KULTURNI TURIZAM REPUBLIKE HRVATSKE I CRNE GORE	38
3.2. KULTURNI TURIZAM REPUBLIKE SLOVENIJE I CRNE GORE	39
3.3. KULTURNI TURIZAM REPUBLIKE SRBIJE I CRNE GORE	41
3.4. KULTURNI TURIZAM REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE I CRNE GORE	41
3.5. KULTURNI TURIZAM REPUBLIKE ALBANIJE I CRNE GORE	42
3.6. KULTURNI TURIZAM REPUBLIKE GRČKE I CRNE GORE	43

1. ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA

1.1. ANALIZA ZAKONSKE REGULATIVE

1.1.1. ZAKON O TURIZMU I UGOSTITELJSTVU

Zakon o turizmu i ugostiteljstvu "Službeni list Crne Gora", br.002/18 od 10.01.2018. do 26.01.2018.,013/18 od 28.02.2018. Jedinствена evidencija turističkog prometa, član. 107, je od značaja za razvoj kulturnog turizma, jer se podaci iz jedinstvene evidencije turističkog prometa mogu koristiti u statističke svrhe, radi praćenja turističkog prometa, a način vođenja, sadržaj i upotrebu jedinstvene evidencije turističkog prometa potpisuje Vlada (član 129., ako odgovorno lice elektronskim putem ne unese podatke u Centralni turistički registar, sankcije 200-2000evra).

Elektronska razmjena podataka, član 109., se odnosi na razmjenu podataka, koji su od značaja za turizam i ugostiteljstvo između nadležnih državnih organa, organa lokalne uprave i lokalne samouprave, turističkih organizacija i pružalaca turističkih i ugostiteljskih usluga, vrši se elektronskim putem.

Podsticajne mere, član 111., se obezbeđuju iz sredstava opredeljenih Budžetom Crne Gore (javnim oglasom koji sprovodi Ministarstvo ili NTO, a uslove propisuje Vlada), kao i iz sredstava opredeljenih Budžetom jedinice lokalne samouprave. Korisnici podsticajnih mjera, član 112., su privredna društva, pravna lica, preduzetnici i fizička lica koja obavljaju turističku djelatnost ili djelatnost povezanu sa turizmom.

Prioritetni turistički lokaliteti, član 117., koji zbog svojih izuzetnih prirodnih, kulturnih, istorijskih, ambijentalnih, prostornih, geografskih i drugih vrijednosti imaju strateški značaj za razvoj turizma određenog područja, na predlog Ministarstva, Vlada utvrđuje kao prioritetni turistički lokalitet.

1.1.2. NACIONALNA STRATEGIJA ODRŽIVOG RAZVOJA CRNE GORE DO 2030. GODINE (NSOR)

Novom Nacionalnom strategijom održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine (NSOR) unapređuje se politika održivog razvoja Crne Gore. Strategijom se uspostavlja sveobuhvatan okvir za nacionalni odgovor na izazove, koji se nalaze na putu ka održivom razvoju crnogorskog društva do 2030. godine, uzimajući pri tom u obzir rezultate sprovođenja prethodne NSOR i zahtjeve u procesu pridruživanja Crne Gore EU. Novom Nacionalnom strategijom održivog razvoja postavlja se i platforma za prevođenje globalnih ciljeva i zadataka u nacionalne okvire. U izradi Strategije korišćena su pozitivna iskustva iz globalnih, evropskih i procesa u regionu Mediterana, a dokument je zasnovan i na principima i preporukama Deklaracije iz Rija i Agende 21, kao i Deklaracije i Plana implementacije iz Johanesburga. Nova Nacionalna strategija održivog razvoja se takođe oslanja na Milenijumsku deklaraciju Ujedinjenih nacija. Opredjeljenje da se Crna Gora razvija kao ekološka država zahtijeva posvećenost, istrajnost, hrabre odluke i značajna finansijska ulaganja. U Deklaraciji o ekološkoj državi Crnoj Gori, koju je Skupština Crne Gore donijela 20. septembra 1991. godine, navodi se da se „svjesni duga prema prirodi, izvoru našeg zdravlja i inspiraciji naše slobode i kulture, posvećujemo njenoj zaštiti, u ime sopstvenog opstanka i budućnosti potomstva“. Prateći to opredjeljenje, u Ustavu Crne Gore iz 1992. godine sadržano je određenje o Crnoj Gori kao ekološkoj državi, što je potvrđeno i Ustavom iz 2007. godine (NSOR, 18).

Za mjerenje napretka u sprovođenju ciljeva, mjera i podmjera NSOR, neophodna je primjena sistema indikatora održivog razvoja, koji omogućava preciznu mjerljivost procesa i ishoda sprovođenja mjera održivog razvoja, odnosno praćenje stanja i kretanja, kako u nacionalnom tako i u međunarodnom kontekstu. Imajući u vidu da NSOR do 2030. godine u sebi integriše UN ciljeve i zadatke održivog razvoja, indikator održivog razvoja koje je utvrdila Statistička komisija Ujedinjenih nacija predstavlja prioritetni set pokazatelja za praćenje održivosti nacionalnog razvoja do 2030. godine. Iz tog razloga, fokus je stavljen na uvođenje globalnih indikatora održivog razvoja u nacionalni sistem mjerenja održivosti razvoja Crne Gore, tako što je utvrđena njihova primjenljivost u datim nacionalnim okolnostima i što su prepoznati odgovorni subjekti za njihovo uvođenje i primjenu. Takođe, izvršeno je njihovo povezivanje s mjerama u Akcionom planu NSOR. Međutim, NSOR do 2030. godine postavlja strateški okvir za održivi razvoj društva, koji je zasnovan na kontekstu širem od povezivanja s Agendom za održivi razvoj do 2030. godine. Imajući u vidu specifičnosti nacionalnog razvoja, probleme i potrebe, koji su se iskristalisali u periodu od 2007. godine do sada, NSOR uvodi i set relevantnih nacionalnih pokazatelja za praćenje održivosti nacionalnog razvoja, pri čemu se daje veza između nacionalnih pokazatelja i indikatora održivog razvoja s UN liste (NSOR,347).

1.1.3. STRATEGIJA RAZVOJA TURIZMA U CRNOJ GORI DO 2020. (SRT) (decembar 2008.)

Strategija razvoja turizma u Crnoj Gori do 2020. godine stavlja akcenat na održivost, koja je u turističkom sektoru posebno važna, jer turistička ponuda u Crnoj Gori treba da bude bazirana na ekskluzivitetu prirodnih i kulturnih atrakcija, koje podrazumijevaju prirodni ambijent i raznolikost historijskog i kulturnog nasljeđa, koje je koncentrisano na malom prostoru (SRT,5).

Postojeći nivo turističkog razvoja nije adekvatno usklađen sa razvojem neophodne prateće infrastrukture. Skupština je ratifikovala Konvenciju o zaštiti morske sredine i priobalnog područja Sredozemlja, takozvana Barselonska konvencija i četiri prateća protokola. Konvencija podrazumijeva integralno upravljanje priobalnim područjem Sredozemlja i zabranu izgradnju na udaljenosti od 100m od obale (STR,9).

Značaj turizma bi bio upečatljiviji kada bi se razmatralo i sivo tržište, jer bi turistički promet bio veći za 30%. Zbog njegovog obima, Vlada Crne Gore usvojila je pravne mehanizme za bolje regulisanje te oblasti. Sa tim je povezan i cilj, da se i taj sektor, nakon legalizacije, dovede na viši nivo kvaliteta i da učestvuje u opštim javnim prihodima (STR,10).

Sa austrijskom kompanijom "Tiscover", vodećom u oblasti marketinga i tehnoloških dostignuća u oblasti turizma, kreiran je novi veb-portal Nacionalne turističke organizacije Crne Gore, sa mogućnošću direktne rezervacije smještaja (STR,14). U nautičkom turizmu, segment turističke ponude, koji karakteriše luksuz, očitava se rastući renome Crne Gore. U 2007. godini, luke Kotor, Budva i Bar, ugostile su više jahti nego ikad ranije. Preuređenje nekadašnje vojne luke Tivat, u visoko kvalitetnu marinu Porto Montenegro, obećeva prekretnicu u nautičkom turizmu. U strateškoj orijentaciji razvoja turizma u Crnoj Gori do 2020. godine, daje se akcenat na očuvanje svog nasljeđa i negovanju svoje tradicije, koja proizilazi iz tri velike kulture. Crna Gora njeguje svoju multietničnost (STR,15).

Crna Gora je prerasla u tržište orijentisano na visokokvalitetnu destinaciju sa strogo zaštićenim prirodnim i kulturnim karakteristikama, koje garantuju privlačnost zemlje u budućnosti i očuvanje resursa za buduće generacije. Već duže vrijeme je infrastruktura snabdijevanje i odlaganje otpada usklađena sa standardima EU, a turizam konstanto jača svoj položaj u zemlji, kao generator poslova i poreza, čime stimulise većinu drugih industrija Crne Gore. Turistički trend računa i na specifičnost

ponude (autentičnost), kao odgovor na globalizaciju i stapanje kultura, kao i na rastuću jednoličnost svakodnevnog života, dok turista traži autentičnost, originalnost, tj. poseban karakter svakog mjesta (STR,16). Crna Gora treba da bude prepoznata kao unikatna integralna turistička destinacija (STR,36). U kulturnom turizmu, turistima sa akademskim interesovanjima priključuju se i nove ciljane grupe, koje u svoj odmor ugrađuju i aspekt kulture (kulturne manifestacije, likovne kolonije, pjesničke večeri itd). Ako "resort" želi da ima prioritetnu poziciju, njegov turistički proizvod mora posjedovati komponente, koje se odnose na neponovljivost, autentičnost i postojanost, pri čemu se misli na vizuelno i iscenirano integrisanje okolnih predjela. Konkurentnost destinacije se zasniva i na diverzifikaciji ponude (kultura, sport, nautički turizam) i poštovanju lokalnih karakteristika i stilova tipičnih za destinaciju (STR,17). Crna Gora mora biti prepoznata kao destinacija, koju vrijedi posjetiti tokom svih perioda godine (STR,39).

U strateškoj orijentaciji razvoja turizma u Crnoj Gori, kao prednost se navodi kulturno-istorijsko nasljeđe, gostoprimstvo stanovništva, hrana i piće. Kao nedostatak se navodi neintegrisana ponuda, kao i nedostatak svijesti o važnosti turizma, među značajnim dijelom stanovništva. Kao operativni ciljevi za postizanje strateškog cilja (razvoj turizma), planira se unapređenje usklađenosti između arhitekture i okolne prirode (stvaranje skladnog ambijenta), i uspostavljanje "čistog imidža" Crne Gore. Unapređenje harmonije između arhitekture i okolnog prirodno-kulturnog ambijenta se planira jer sa blokovima hotela, sve jedno kakvog standarda, više se ne može postići uspjeh ako se nudi samo noćenje i hrana. Savremeni turista teži duševnom bogaćenju kroz upoznavanje novih kultura i sticanje novih iskustva. Danas je sasvim uobičajeno da turistička arhitektura poseže za stilskim elementima lokalne tradicije. Trend potražnje jasno pokazuje i posebnu omiljenost istorijskih zgrada, koje odgovarajućom uslugom obećavaju bolju iskorišćenost i veće cijene (Sveti Stefan). Tamo gdje ne postoje stare supstance, sa istim uspjehom stvaraju se nove u starom stilu (STR,34).

Turistička privreda će, između ostalog, valorizovati kulturne vrijednosti kako bi stvorila privredni zamajac i nova radna mjesta. Uz pomoć vještog insceniranja može se obuhvatiti širok spektar kulturnih tema i na taj način dati bolji doprinos razumijevanju kulture. Najjednostavnija je situacija u gastronomiji, jer se nacionalna kuhinja već nalazi u ponudi mnogih restorana i to veoma često u tipičnom rustičnom ambijentu. Prilikom realizacije kulturnog turizma potrebno je pridržavati se sljedeća četiri načela:

1. Potrebno je koncipirati ponudu, tako da odgovara i domaćem stanovništvu i turistima. To će doprinijeti ne samo povećanju autentičnosti ponude za turiste, nego doprinosi i popunjenosti kapaciteta tih ponuda.
2. Kulturni turizam treba da pruži autentični doživljaj, specifičan za dotično područje-na mjestu gdje se provodi odmor potrebno je dobiti mogućnost doživljavanja kulture "uživo".
3. Potrebno je kulturni potencijal ne samo brižljivo koristiti već i ponudu koncipirati tako da ide u korak sa životnom i socijalnom sredinom.
4. Ponude u kulturnom turizmu, moraju da budu izuzetno stručne, temeljne i maštovite. Neophodno je koncentrisati se na ono što je izuzetno i karakteristično i kombinovati ga sa ostalim elementima ponude iz oblasti pješčenja, planinarenja, biciklizma, religija itd. (STR,56).

Kako bi se postigla ekonomski neophodna frekvencija korisnika, predloženi su kombinovani programi:

- tematski koncipirani: manastiri, crkve, katedrale i džamije, i izvan granica u planinskim predjelima: život i običaji seljaka, tvrđave;
- kombinacije: kultura i religija, zdravlje i kultura, kongresni turizam i kultura;
- dnevni izleti: pješačke, planinarske i biciklističke ture, vožnje autobusom;

- tematski definisani programi duž puteva sa kojih se pruža pogled na panoramu i duž „divljih staza“ (STR,56).

Razvoj turizma zahtijeva adekvatne institucionalne i pravne okvirne uslove. Tokom prošlih godina, formirana je institucionalna i pravna osnova. Konkreniji cilj će biti ostvaren preko sledeće četiri mjere, koje pokrivaju sve komponente:

- jačanje turističke organizacije na nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou ;
- jačanje inspekcijskog sistema radi djelotvornijeg rada;
- uspostavljanje i funkcionisanje sistema za upravljanjem informacijama i kvalitetom;
- unapređenje pravne osnove za razvoj turizma (STR, 54).

Nacionalna turistička organizacija jeste glavni kontakt za međunarodne turističke agencije i tur-operatore. Što je širi opseg turističkih proizvoda i diverzifikovanje ciljne grupe i slabija vezanost za određeno godišnje doba, to će biti potrebni efikasniji rad NTO. Lokalne turističke organizacije čine glavni izvor informacija o pojedinim događajima, mogućnostima. LTO moraju biti sposobne da ispune tražene standard i kriterijume kvaliteta, koje je odredila Vlada. Unapređenje inspekcijskih sistema obezbeđuje poštovanje neophodnih standarda i uspješnu borbu protiv nelegalnih poslova (STR, 55). Naročito na sjeveru, turistički potencijal nije dovoljno iskorišćen, jer lokalni akteri ne vide važnost turizma, kao izvor prihoda i zapošljavanja i ukoliko to oni vide, nemaju kapacitet da se uključe u sektor turizma na pravi način. Turistička privreda može da se zasniva na širokoj osnovi lokalnih aktera, ambicioni strateški cilj i konkretni ciljevi mogu da se postignu. Lokalno stanovništvo sve više se uključuje u turističku privredu"interni marketing". Ovaj cilj će biti postignut, preko sledeće tri mjere:

- razvoj svijesti o važnosti turizma kao glavnog stuba razvoja Cne Gora;
- unapređenje preduzetništva u sektoru turizma;
- povezivanjem sektora turizma sa ostalim sektorima lokalne privrede (STR, 57).

Da bi se probudilo interesovanje lokalnog stanovništva za turizam, jest da otvori opcije za njihovo zaposlenje i prihod. Jačanjem kapaciteta lokalne turističke organizacije, oni treba da postanu promoter turističkog biznisa. Većina radnih mjesta i prihoda u sektoru turizma ostvariće se preko mikro, malih i srednjih aktivnosti (STR,58).

1.1.4. ZAKON O KULTURI

Zakonski okvir razvoja kulturnog turizma predstavljen je kroz Zakon o kulturi ("Službeni list Crne Gore, broj 49/2008" od 15.8.2008. god.), Zakon o izmjenama i dopunama zakona o kulturi ("Službeni list Crne Gore, broj 38/2012" od 19.7.2012. god.), kojim se štite opšti interesi u oblasti kulture, obavljanje kulturnih djelatnosti, prava, obaveze i odgovornosti Crne Gore, jedinica lokalne samouprave u kulturi, kao i uslovi za djelovanje svih subjekata u kulturi. Zakon definiše i finansiranje rada ustanova kulture, nagrade i priznanja za doprinos kulturi, finansiranje ustanova kulture, finansira i sufinansira projekte iz oblasti kulture, definiše subjekte u kulturi i pravilo formiranja Nacionalnog savjeta za kulturu.

1.1.5. ZAKON O ZAŠTITI KULTURNIH DOBARA

Zakonom o zaštiti kulturnih dobara ("Službeni list Crne Gore", br. 49/10, 044/17) utvrđuje se zaštita kulturnih dobara kao javni interes i uređuju se vrste i kategorije kulturnih dobara, načini uspostavljanja zaštite, režim i mjere zaštite, kao prava i obaveze vlasnika i držalaca kulturnih dobara i druga pitanja od značaja za zaštitu i očuvanje kulturnih dobara. Kulturno dobro je svako nepokretno, pokretno i nematerijalno dobro za koje je utvrđeno, da je od trajnog historijskog, umjetničkog, naučnog, arheološkog, arhitektonskog, antropološkog, tehničkog ili drugog društvenog značaja a koje se nalazi na teritoriji Crne Gore, u podmorju teritorijanog mora ili u inostranstvu. Kulturna dobra, kao valorizovani dio kulturne baštine štite se, bez obzira na vrijeme, mjesto i način stvaranja, porijeklo, vlasništvo i vjersku pripadnost. Zaštitu, kao i kulturno dobro, imaju i zaštićena okolina nepokretnog kulturnog dobra, predmet koji sa nepokretnim kulturnim dobrom čini historijsku, umjetničku, vizuelnu ili funkcionalnu cjelinu, objekti u kojem se trajno čuvaju ili izlažu pokretna kulturna dobra, dokumentacija o kulturnom dobru, dobro pod prethodnom zaštitom, obavezni primjerak publikacije i javna arhivska građa.

Kriterijumi za utvrđivanje kulturne vrijednosti dobara su: autentičnost, integritet, stepen očuvanosti, jedinstvenost i rijetkost u okviru svoje vrste, historijski, umjetnički, naučni, arheološki, arhitektonski, antropološki, tehnički ili drugi društveni značaj.

Na osnovu kriterijuma usklađenim sa međunarodnim pravnim okvirima kulturna dobra klasifikovana su kao dobra od međunarodnog (dobra upisana na Listu svjetske baštine), nacionalnog i lokalnog značaja.

Preventivne mjere zaštite kulturnih dobara kojima se otklanjaju i ublažavaju opasnosti od oštećenja i uništenja kulturnog dobra su: istraživanje, dokumentovanje, obilježavanje, čuvanje, održavanje, edukacija, prezentacija i popularizacija kulturnih dobara kao i saradnja savlasnicima i držaocima kulturnih dobara, nevladinim organizacijama i drugim subjektima.

Prezentacijom se obezbjeđuje dostupnost kulturnih dobara javnosti, radi zadovoljenja kulturnih, naučnih i edukativnih potreba i širenja saznanja njihovoj vrijednosti i značaju. U skladu sa njihovom prirodom i namjenom, prezentacija kulturnih dobara se obezbjeđuje:

Konzervatorske mjere na kulturnim dobrima su konzervacija, restauracija, rekonstrukcija, anastiloz, konsolidacija, sanacija, adaptacija i drugi radovi i aktivnosti kojima se održava ili mijenja postojeće stanje kulturnih dobara. Konzervacijom se obezbjeđuje očuvanje kulturnog dobra u zatečenom stanju. Konzervacija se sprovodi na kulturnom dobru ili njegovom dijelu o čijoj originalnosti nema validnih podataka na osnovu kojih bi se mogla sprovesti restauracija ili druga konzervatorska mjera.

Zaštita i očuvanje kulturnih dobara finansira se iz: sredstava vlasnika i držalaca kulturnih dobara, opštih prihoda budžeta Crne Gore, renta za očuvanje kulturnih dobara, budžeta opština, donacija i drugih izvora, u skladu sa zakonom.

Novine u Zakonu o zaštiti kulturnih dobara koje su od značaja za njihovo uključivanje u procese kojima se obezbjeđuje njihova održivost i očuvanje: _

1. Nepokretno kulturno dobro u državnoj svojini može se dati na korišćenje putem koncesije, što stvara uslove za proširenje izvora finansiranja obnove, očuvanja i korišćenja kulturnih dobara;
2. Izrada Menadžment planova – strateških dokumenata za dugoročno upravljanje, zaštitu, očuvanje, korišćenje i prezentaciju kulturno-historijskih cjeline, lokaliteta i područja koji se bavezno

donosi za kulturno dobro koje je upisano na Listu svetske baštine i kulturno dobro, koje se nominuje za upis u ovu listu;

3. Uređuje se integralna zaštita kulturnih dobara kroz izradu Studija zaštite kulturnih dobara za potrebe izrade planske dokumentacij, kako bi se planskim dokumentima obezbijedila zaštita kulturnih dobara i njihove zaštićene okoline, kao integralnog dijela savremenog društvenog, ekonomskog i urbanog razvoja, na način kojim se poštuje njihov integritet i status i dosljedno sprovede propisani režim i mjere zaštite;

4. Uvođenje kulturnog pejzaža - prostor čiji je karakteristični izgled rezultat interakcije prirodnih i antropogenih faktora kroz duži vremenski period, kao segmenta kulturne baštine kojim se daje naglasak na očuvanju prirodnog okruženja nepokretnog kulturnog dobra kao neraskidivog dijela njegovog integriteta.

Sprovođenje Zakona o zaštiti kulturnih dobara u periodu od njegovog donošenja do danas ukazalo ne na nedostatke koji se odnose na nedovoljno ili u potpunosti nedefinisane uslove očuvanja i korišćenja evidentiranih i potencijalnih dobara kao i ruralnih cjelina koje se grubo i ubrzan devastiraju i degradiraju čime se umanjuju potencijali ovog izuzetno važnog segmenta materijalne kulturne baštine za razvoj kulturnog turizma.

1.1.6. ZAKON O ZAŠTITI PRIRODNOG I KULTURNO-ISTORIJSKOG PODRUČJA KOTORA

Zakonom se ("Sl. list Crne Gore", br. 56/13 od 06.12.2013) uređuju zaštita, upravljanje i posebne mjere očuvanja prirodnog i kulturno -istorijskog područja Kotor a koje je kao prirodno i kulturno dobro upisano na Listu svjetske baštine UNESCO-a.

Područje Kotor a se posebno štiti, radi:

- 1) očuvanja izuzetne univerzalne vrijednosti, kao dijela svjetske prirodne i kulturne baštine;
- 2) trajnog očuvanja autentičnih prirodnih, istorijskih, urbanističko-arhitektonskih, ambijentalnih, umjetničkih, estetskih i pejzažnih vrijednosti;
- 3) obezbjeđivanja uslova za održivi razvoj i korišćenje;
- 4) prezentacije i stručne i naučne valorizacije.

U okviru Područja Kotor a ne mogu se sprovoditi aktivnosti i radnje kojima se prouzrokuje trajno narušavanje biološke, hidrološke, klimatske, pedološke i predjelne raznovrsnosti.

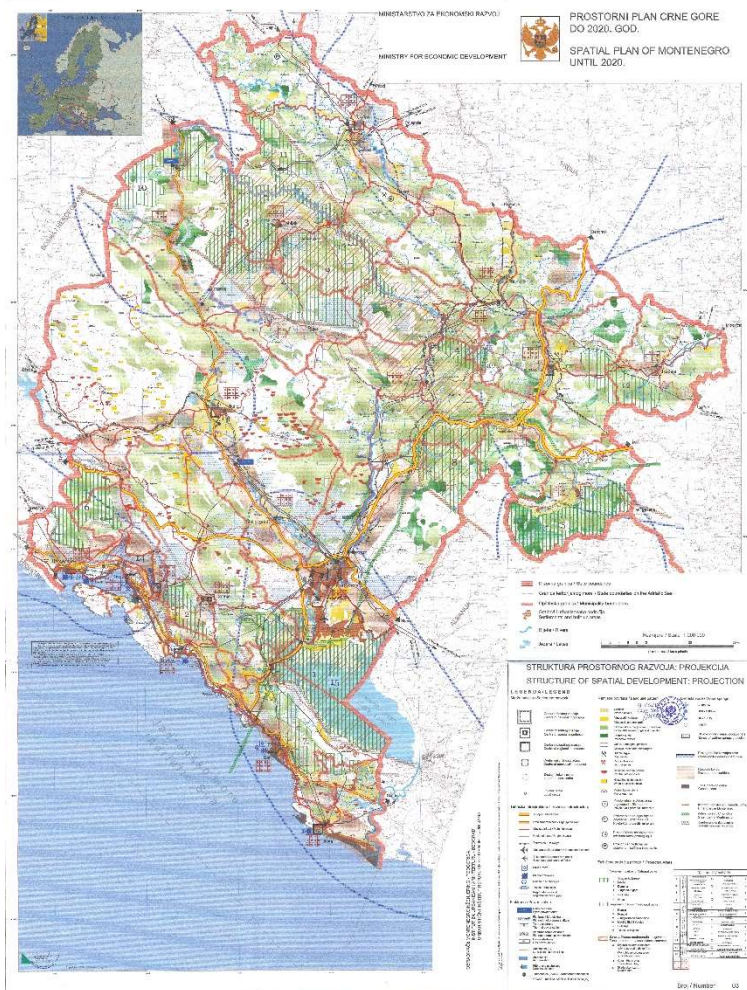
U kulturno-istorijskim cjelinama Stari grad Kotor, Perast i Gabela u Risnu mogu se graditi, odnosno obnavljati samo objekti koji su u funkciji uspostavljanja urbanističke matrice i rekonstrukcije uništenih objekata, na osnovu materijalnih ostataka i/ili autentične dokumentacije. U okviru Područja Kotor a ne može se mijenjati postojeća linija i vršiti nasipanje morske obale, osim u slučaju njene rehabilitacije i revitalizacije, u skladu sa zakonom.

1.2. ANALIZA POSTOJEĆE PROSTORNO PLANSKE DOKUMENTACIJE

1.2.1. IZVOD IZ PROSTORNOG PLANA CRNE GORE DO 2020.

- **Prostornim planom Crne Gore do 2020 g.** predviđeno je unapredjenje uslova za uspostavljanje i razvoj kulturnih aktivnosti i kulturnih usluga. Kao segmenti od posebnog značaja za razvoj kulture navedeni su:
 - zaštita kulturnog pejzaža, kao oblast integralne zaštite prirodnog okruženja i građevinskog naseljeđa ,
 - zaštita kulturne baštine ,
 - zaštita kulturne raznolikosti Crne Gore.

Karta br 1. Izvod iz PP CG – Struktura prostornog razvoja

Unapređenje kulturnih aktivnosti i kulturnih usluga predviđa i njihovo uključivanje u turističku ponudu.

S obzirom na različitost prirodnih uslova i stepena razvoja, na teritoriji Crne Gore su izdiferencirana tri prostorna regiona :Primorski region,Središnji region i Sjeverni region,u kojima su razvijeni različiti, oblici turističkih djelatnosti. Potreba za daljim, uravnoteženim razvojem turizma je uslov za sva tri regiona.

Posebni segmenti turizma poput kulturnog i vjerskog imaju značajan potencijal za razvoj u sva tri regiona. Kulturni turizam treba razvijati posebno u središnjem regionu, na Cetinju i na području oko Skadarskog jezera.

Vjerski turizam treba razvijati na ukupnom području Crne Gore, prvenstveno u objektima Manastira Ostrog, Cetinjskog manastira, manastirima i crkvama na području Skadarskog jezera.

Prostorni plan Crne Gore do 2020. godine rađen je u periodu prije stupanja na snagu aktuelne zakonske regulative iz oblasti turizma i kulture, kao i prije donošenja strateških dokumenata o održivom razvoju i turizmu, što za posljedicu ima i ponuđena planska rješenja koja ne korespondiraju sa savremenim trendovima razvoja.

1.2.2. IZVOD IZ PROSTORNO PLANSKE DOKUMENTACIJE PODRUČJA POSEBNE NAMJENE

- **Prostorni plan posebne namjene za Obalno područje do 2030. godine Crne Gore** koji obuhvata prostor u administrativnim granicama šest primorskih Opština izuzimajući prostor Nacionalnih parkova Skadarsko jezero i Lovćen. definiše način organizacije i režime korišćenja područja Primorskog regiona sa ciljem da se obrzbijedi racionalno korišćenje prostora i pokrene značajniji ekonomski razvoj.

Planskim dokumentom obezbjeđuju se koordinisane aktivnosti sa lokalnog nivoa i sa nivoa države, što je preduslov ostvarivanja strateških prioriteta razvoja Crne Gore. Zajednički interesi lokalnih zajednica usklađeni su sa državnim interesima, a naročito u oblastima upravljanja i zaštite životne sredine, razvoja privrednih aktivnosti posebno razvoja turizma i definisanja infrastrukturnih projekata i upravljanja infrastrukturnim sistemima.

Društvene djelatnosti čine vaspitno-obrazovna, naučna djelatnost, djelatnost kulture, zdravstvena djelatnost, socijalna zaštita, fizička kultura čiji razvitak ima opšti značaj i koje su odraz opšte razvijenosti društva.

Posebno je sagledan razvoj turizma, uz podršku ruralnog razvoja i očuvanje mediteranske poljoprivrede je temelj budućeg razvoja. Podrazumijeva valorizaciju prirodnog i kulturnog potencijala i poštovanje režima korišćenja i zaštite prostora. Razvoj kvalitetnog turizma je usmjeren na urbana središta i područja van naselja u užem obalnom pojasu, a planirano je intenzivno aktiviranje zaleđa kao podrška atraktivnom prostoru uz more. U projekciji turističkog razvoja se računa na povećanje kvaliteta ekskluzivne turističke ponude, povećanje konkurentnosti kroz poboljšanje stukture i kvaliteta smještaja, čime će se omogućiti nove investicije i zapošljavanje i povećati ekonomski efekti od turizma. Kao važan segment se predviđa i razvoj nautičkog turizma.

Tri predložena ključna razvojna i marketinška iskustvena klastera:

Klaster Boka Kotorska - nautički turizam i cruising, zdravstveni turizam, kulturni turizam, sportsko-rekreativni turizam te eno i gastro turizam. U manjoj se mjeri oslanja na poslovni turizam i izvedene aktivnosti.

Klaster Budva – Bar – orjenacija na sunce i more, s obzirom na izdašnost plaža koje su kvalitetne i u mediteranskim okvirima i kao takav su klaster na tržištu već prepoznati. Uz to, ovaj se klaster specijalizira i u MICE turističkom proizvodu (Budva) te nautici, ali i specijalnim aktivnostima te avanturizmu i sportskom turizmu.

Klaster Ulcinj - jedan od najvećih crnogorskih potencijala za razvoj kvalitetnog turizma sunca i mora, prije svega zbog još neiskorišćene simboličke ulcinjske rivijere. Okolni prirodni i agrikulturni potencijali tržišno usmjeravaju ovaj klaster prema razvoju ruralnog i avanturističkog turizma, sportskog turizma kao i turizma posebnih interesa.

Struktura ekonomije obalnog područja

Polazeći od sagledavanja sadašnjeg stanja Obalnog područja i sektorskih strategija Crne Gore s jedne strane i prihvatanja evropskih standarda i vrijednosti s druge strane, postavlja se kao glavni interes Obalnog područja privlačenje investicija i restrukturiranje turističkog sektora u cilju rasta njegove konkurentnosti i garantovanja dugoročno održivog razvoja države i društva.

U svjetlu konkurentnosti, neophodno je razvijati nove poslovne modele i promovirati inovativnost i preduzetništvo. Sadašnja struktura turizma, ekonomije i kulture prostora suviše odudara od standarda mediteranskog okruženja, te Obalnom području predstoji značajan rad na dostizanju tih standarda i time stvaranja osnove za veću integraciju u mediteransko okruženje.

Turizam je najatraktivnija privredna grana za razvoj. Zatim dolazi poljoprivreda kao logistika turizmu, pomorska privreda i ribarstvo, građevinarstvo, zelene industrije i drugo. Takođe, kao prioritet se prepoznaje razvoj infrastrukture, posebno saobraćajne, kao ekonomskog krvotoka ovoga područja, koji će ubrzati privredne aktivnosti i promet i poboljšati dostupnost svih lokacija.

Turistički proizvodi

- Sunce i more je još uvijek jedini turistički proizvod sa značajnim učešćem od nešto više od 90%;
- U strukturi slijede brojni drugi proizvodi poput poslovnog turizma, nautike (opština Bar), zdravstvenog turizma (Herceg Novi), kruzing putovanja (Kotor), tura i **kulturnog turizma (Kotor, Budva, Bar)**, specijalnih interesa, ali nijedan od njih nema značajan udio u ukupnoj strukturi, a razvijaju se uglavnom kroz izolovane individualne inicijative;
- Pored sunca i mora nema planova ni upravljanja razvojem drugih turističkih proizvoda, niti se tome dosad pridavala posebna pažnja;
- Zbog objektivnih (nepristupačnost i loša saobraćajna povezanost), ali i subjektivnih (nedostatak inicijative i upravljanja) razloga, zaleđe i unutrašnjost opština Obalnog područja je dosad bilo vrlo slabo integrisano u turistički lanac vrijednosti crnogorske obale.

4. KULTURNI TURIZAM (DOGAĐANJA)
Željena pozicija
Ulaganje u razvoj palete inovativnih proizvoda kulturnog turizma i njihove intenzivnije i specijalizovane prodaje i promocije. Na karti kulturnog turizma Obalno područje Crne Gore sa UNESCO simbolom u vidu kotorskog zaliva daje imidž destinacije bogate kulturno-istorijske baštine sa Kotorom kao glavnim obalnim simbolom.
Tretman projekata i investicija
Projekti namijenjenih kulturnom turizmu imaju pretežno <i>brownfield</i> karakter i odnose se na prenamjenu i/ili adaptaciju različitih trenutno neiskorišćenih kulturno istorijskih objekata u javnom vlasništvu u cilju stvaranja infrastrukture za razvoj različitih događanja i manifestacija i/ili interpretacionih centara za posjetioce. Poseban naglasak na središta opština, to jest naselja Kotor, Herceg Novi i Ulcinj.
Prioritetne aktivnosti
<ul style="list-style-type: none">▪ Ulaganje u rehabilitaciju i turističko opremanje visoko atraktivnih kulturnih atrakcija (npr. Stari gradovi i zidine, arheološki nalazi, istorijski objekti).▪ Uspostavljanje savremenih interpretacionih centara za posjetioce uz ključne kulturno istorijske atrakcije.▪ Upotreba savremenih tehnologija (npr. Augmented Reality – proširena stvarnost) kod turističkog opremanja ključnih atrakcija i u interpretacijskim centrima.▪ Razvoj novih događanja s međunarodnim tržišnim potencijalom koji time utiču na gradnju imidža destinacija.▪ Podsticanje razvoja kulturnih tematskih puteva (npr. Istorijske rute, vjerski putevi), a što podrazumijeva i jasne razvojne kriterijume i sisteme upravljanja.
Ostale aktivnosti
<ul style="list-style-type: none">▪ Radno vrijeme prilagođeno turistima, osnovna interpretacija na svjetskim jezicima itd.▪ Ulaganje u kulturna, zabavna i sportska događanja i posebno naglašeno na savremenu kulturnu produkciju u centrima opština (strateški i akcioni planovi, kontinuirano obrazovanje profesionalnog kadra, podrška promociji).

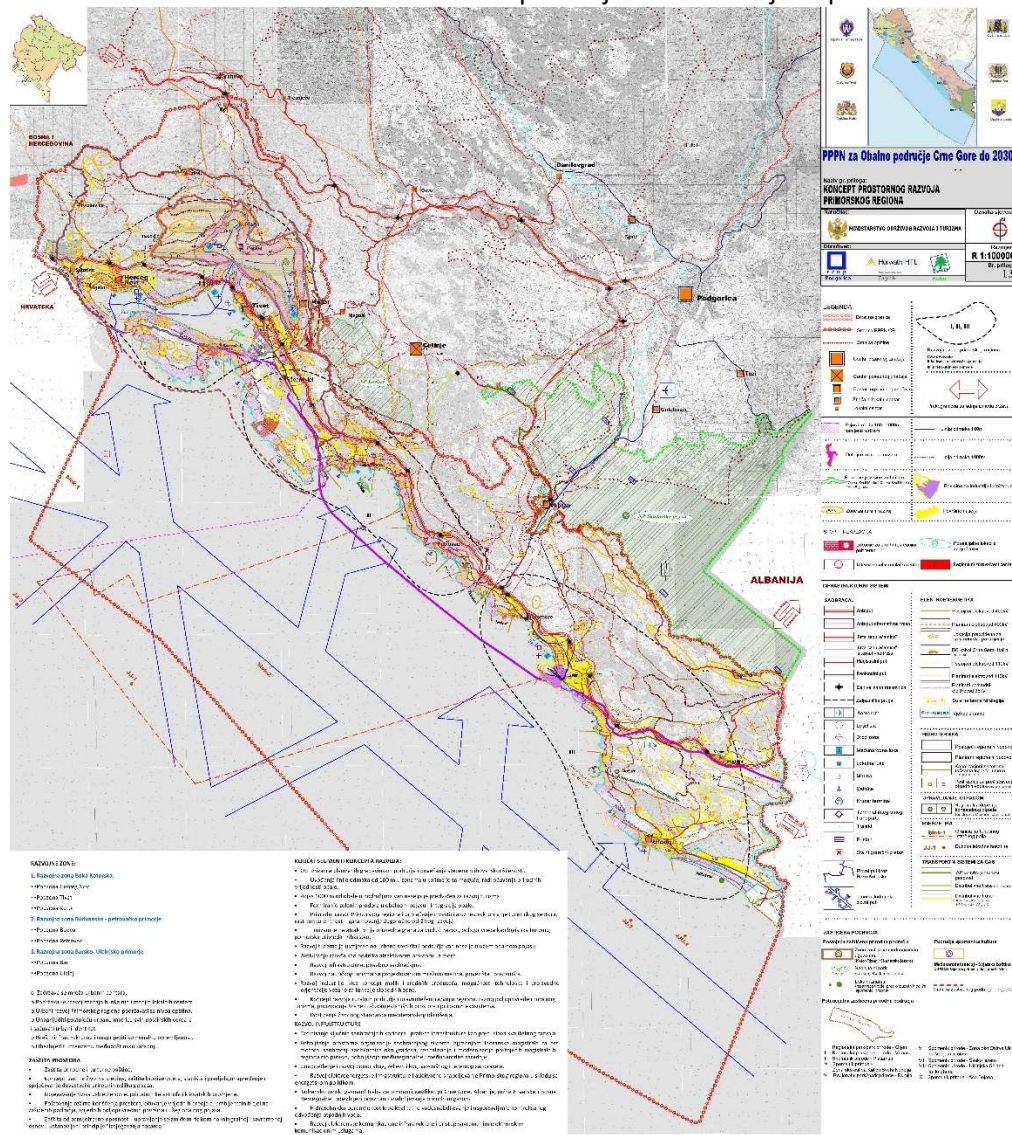
Operativna implementacija razvojne politike turizma Obalnog područja Crne Gore, osim dominantne pozicije “proizvod sunce I more”, predviđa razvoj barem tri do četiri dodatna turistička proizvoda, koji daju fokus na “pred I post sezonu”, I podstiču aktiviranje do sada neiskorišćenih potencijala obalnog područja.

Uz klasični proizvod sunca i mora, za Crnu Goru su posebno važni sljedeći proizvodi:

- nautički turizam,
- poslovni turizam,
- **kulturni turizam,**
- zdravstveni turizam,
- avanturistički i sportski turizam,
- etno i gastrourizam.

Bez obzira što različite destinacije mogu u većoj ili manjoj mjeri igrati na više proizvoda, za obalni dio Crne Gore je sada važna diferencijacija i specijalizacija, a ona je kako je vidljivo na slučaju Tivta već započela.

Karta br 2. Izvod iz PPPN za Obalno područje – Plan namjene površina

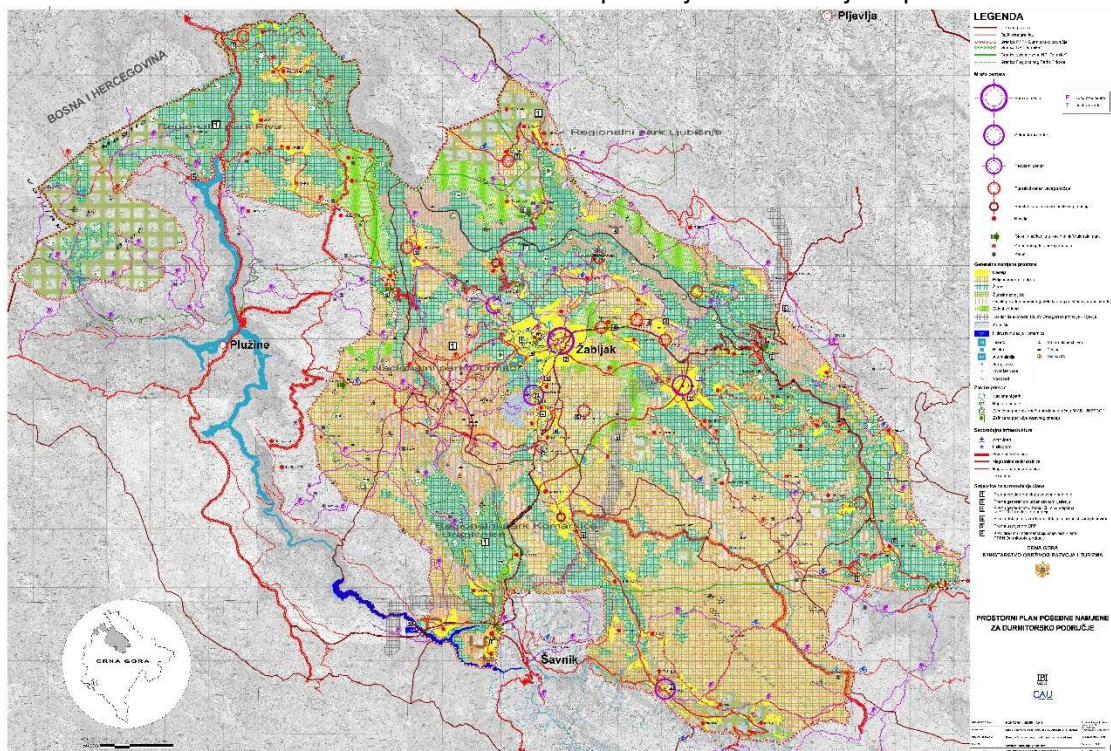
- Raznolika istorija Durmitorskog područja je rezultirala stvaranjem velikih i upečatljivih raznovrsnosti na istorijskom, arheološkom i religioznom planu. Dijelom zbog relativne fizičke izolovanosti uzrokovane fiziografijom terena, lokalna kultura se još uvijek odlikuje u velikoj mjeri očuvanim bogatim raznolikostima kulturnih resursa. Tradicionalni način života, način života u planinskom selu i jaka poljoprivredna ekonomija su još uvijek veoma zastupljeni u ovom regionu.

Prostornim planom posebne namjene za Durmitorsko područje je predviđen niz aktivnosti na unapređenju kvaliteta rada kulturnih institucija, dok će se zaštita kulturnih dobara sprovoditi kroz planirani, kontinuirani proces u okviru koga treba maksimalno poštovati načelo da svako kulturno dobro zahtijeva specifične postupke i tretmane koje definiše služba zaštite. Koncept zaštite kulturnih dobara podrazumijeva:

- Očuvanje, zaštitu i unaprijeđenje kulturnih dobara, kao bitnog segmenta razvoja;
- Stvaranje uslova održivog korišćenja kulturnih dobara sa očuvanjem autentične namjene ili izbora odgovarajuće kompatibilne namjene;
- Očuvanje ambijentalnih cjelina i ruralnih naselja i njihovih djelova svim karakterističnim segmentima tradicionalnog graditeljstva;
- Revalorizaciju kulturnih dobara, u skladu sa odredbama Zakona o zaštiti kulturnih dobara.

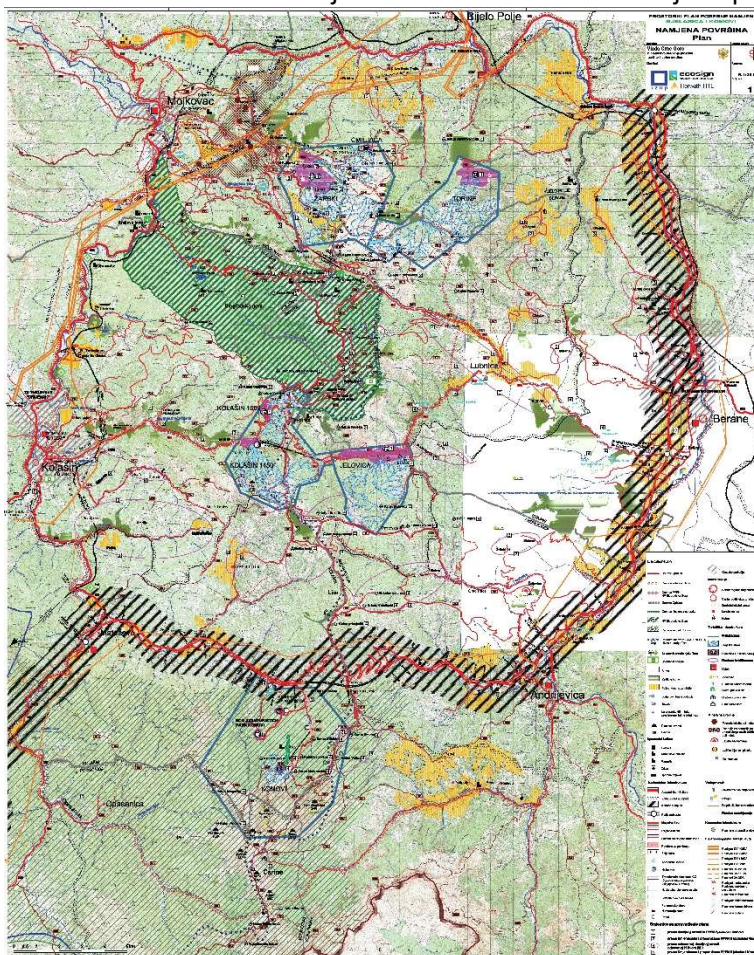
Putnici koji putuju zbog kulturnog nasljeđa obično su, u cjelosti ili pojedinačno, motivisani interesovanjima za ponudu koja se tiče lokalne ili regionalne istorije, umjetnosti i nauke ili lokalnog načina života. Iskustvo učenja je veoma važna karika za ovo tržište. Putovanja radi posjeta važnim istorijskim lokalitetima su dio ovog tržišta, a sve je više interesovanja za iskustva koja omogućavaju interakciju i učenje od lokalnog stanovništva. Kroz interpretaciju, pripovijedanje i interaktivno učenje, turistima je moguće predstaviti bogatu kulturu i tradiciju Durmitorskog kraja. Ogromno bogatstvo usmene i pisane tradicije Durmitora može predstavljati veoma jedinstven i privlačan turistički doživljaj ukoliko se na adekvatan način prezentuje i interpretira. Postoje razne mogućnosti za kreativne i interaktivne načine interpretacije, koji bi mogli unaprijediti doživljaj posjetilaca.

Karta br 3. Izvod iz PPPN za Durmitorsko područje – Plan namjene površina

- U Prostornom planu područja posebne namjene Bjelasica I Komovi je navedeno da se kulturna baština mora se očuvati i unaprijediti stvaranjem dobrih uslova za razvoj kulturnih aktivnosti, kako u Opštinskim centrima tako i u njihovim gravitirajućim područjima. Razvoj kulture je planiran kao važan segment turističke ponude.

Karta br 4. Izvod iz PPPN Bjelasica I Komovi – Plan namjene površina

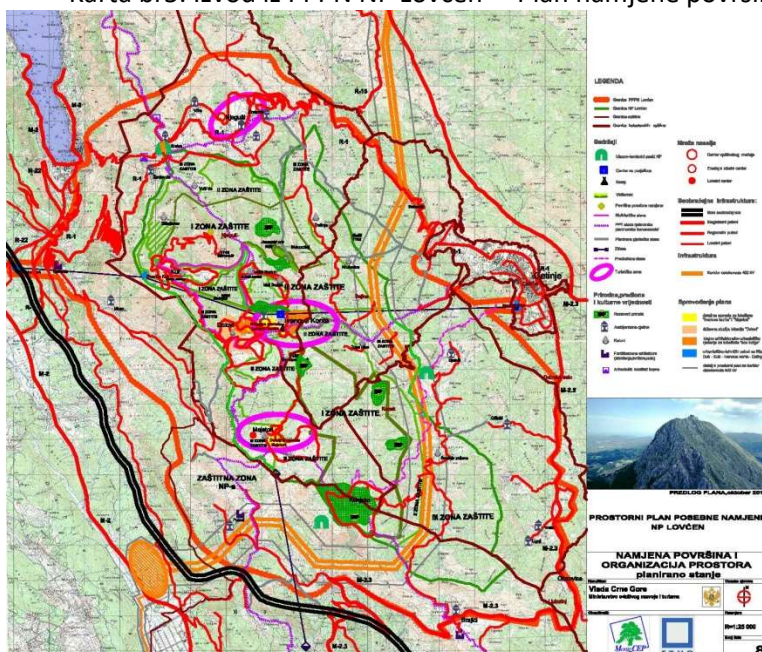

Prilikom definisanja strategije integralnog razvoja prostora Bjelasice i Komova posebnu pažnju treba posvetiti kulturnoj i graditeljskoj baštini ili tvorevinama ljudskih ruku koje su materijalni dokaz bogatog istorijskog i kulturnog razvoja ovog regiona. Komovi su vjekovni prirodni miljkazi itinerrara i trasa puteva koji su od centralnog dijela Crne Gore i primorja vodili ka Tari, Limu i dalje ka Centralnom Balkanu. S druge strane Bjelasica je poznata po bogatoj flori i fauni i ishodište stočarstva ali je, u jednoj istorijskoj epohi, bila središte, rudarstva i jedne moćne države. Tu na granicama umjerenih klimatskih uslova i surove planinske klime formirala su se prva staništa, počev od srednjeg kamenog doba, preko Ilira, Rimljana i Slovena sve do današnjeg vremena. U pitomim podnožjima ovih masiva nicala su naselja i urbani centri koji su preživjeli nestabilna istorijska zbivanja, doduše porušena i vremenom skrivena ali uvijek na dohvat ruke, sačuvana u legendama i predanjima koja su davala podstrek novim generacijama. Ovim svojevrsnim korjenima treba se vratiti i oni mogu biti neiscrpna inspiracija. Tendencija i odnos turista koji se mijenja od pasivnog posmatrača koji obilazi odrenenu destinaciju u aktivnog posmatrača i učesnika odrenenih aktivnosti predstavlja potencijal i treba aktivirati programe istraživanja i mogućnosti obilaska turista istih i na taj način valorizovati bogatu prirodnu i kulturnu

baštinu prostora NP Biogradske gore i Komova. Integralni razvoj ovog regiona treba da predvidi formiranje centralne baze (registara) svih kulturno-istorijskih spomenika i arheoloških lokaliteta na ovom prostoru koji zahvataju ovaj planinski masivi, opština koje mu gravitiraju (Andrijevića, Bijelo Polje, Mojkovac, Kolašin) iz kojih bi tekla dinamika njihove zaštite, naučnih istraživanja i valorizacije i u tom smislu može se podržati Polimski muzej u Beranama za realizatora tih poslova.

- Integralni pristup valorizaciji, zaštiti i revitalizaciji prirodne i kulturne baštine svoje ostvarenje može imati upravo na područjima poput Nacionalnog parka Lovćen, koji pored osobenosti samonikle prirode posjeduje i slojeve kultivisanog pejzaža, ruralnih permanentnih i povremenih naseobina i drugih graditeljskih elemenata vezanih za život i djelovanje čovjeka, kao i čitav dijapazon slojeva nematerijalne kulturne baštine (običaji, predanja, kulinarstvo i dr.)

Karta br5. Izvod iz PPPN NP Lovćen – Plan namjene površina

U Prostornom planu posebne namjene za Nacionalni park Lovćen naznačeno je da se u procesu planiranja, radi postizanja što uspješnijih rješenja i rezultata, treba pridržavati sledećih principa i nacela zaštite kulturnog naslijeđa:

- Tradicija koju smo naslijedili treba da se prenese narednim generacijama kao svjedočanstvo o nacionalnoj istoriji, kulturi i načinu života prethodnih generacija.
- Nepokretno kulturno naslijeđe štiti se zajedno sa prostorom u kome se nalazi;
- Nepokretna dobra koja čine cjelinu sa svojim prirodnim okruženjem treba da se čuvaju kao kulturni pejzaž;
- Nepokretno kulturno naslijeđe treba tretirati kao potencijal za razvoj područja u kome se nalazi;
- Nepokretno kulturno naslijeđe treba da se štiti od svih oblika kontrolisanog i nekontrolisanog razvoja i urbanizacije. Ciljevi zaštite i unaprjeđenja nepokretnih kulturnih dobara u procesu prostornog planiranja mogu se identifikovati kako slijedi:
- Očuvati i razviti svijest o vrijednostima, raznovrsnosti i bogatstvu kulturnog naslijeđa kao i njegovom značaju i potencijalu za razvoj.
- Obezbijediti da kulturno naslijeđe zajedno sa prirodnim predstavlja jedan od glavnih potencijala za razvoj.

U okviru NP "Lovcen" djelatnost turizma bice osnova privrednog sistema. Podrucje NP "Lovcen" raspolaže sa diferenciranim prirodnim i kulturno-antropološkim atrakcijama, a koje dodatno posjeduje i razlicite funkcionalne karakteristike, pocevši od saobračajnih veza i dostupa, bazicne infrastrukture, prostorne elevacije, režima zaštite i dr. Zbog toga, osim utvrdenog centralnog identiteta, ovo turisticko podrucje potrebno je strukturirati na osnovu dominantnih izraženih karaktera pojedinih mikro-prostora. Tek tako izvedeni, a kasnije i uspostavljeni karakter daje osnov oblikovanju razvojnih scenarija, to jest oblikovanju diferenciranog cjelovitog lanca vrijednosti šireg podrucja NP "Lovcen". Osnovni je prijedlog da se prostor strukturira na nekoliko diferenciranih iskustvenih podrucja a koje je preduslov cjelokupnog modela razvoja turizma na NP "Lovcen".

- Vizija razvoja Nacionalnog parka Skadarsko jezero , data u **Prostornom planu posebne namjene za NP Skadarsko jezero (Predlog plana)**, je razvoj područja kao međunarodno prepoznate destinacije sa specifičnom turističkom ponudom, zasnovanom prvenstveno na:

- Zaštiti biodiverziteta I kulturno istorijskog nasleđa;
- Integrisanom upravljanju hazardima (poplave, zemljotresi, aero i vodno zagađenje);
- Promjeni ponašanja (edukaciji) lokalnog stanovništva i turista;
- Uključivanju lokalnog stanovništva i naučne zajednice u turističke aktivnosti koje su u funkciji zaštite i promocije biodiverziteta i kulturno-istorijskog nasleđa;
- Integraciji prisutne privredne djelatnosti ribolova, poljoprivrede I vinarstva u turističku ponudu.

Zaštita, očuvanje i unapredjenje kulturne baštine predstavlja zakonsku obavezu, ali i značajan razvojni resurs.

Osim zaštite, očuvanja i unapređenja pojedinih kulturnih dobara, koncept zaštite kulturne baštine predviđa stvaranje uslova njihovog održivog korišćenja, koje podrazumjeva očuvanje autentične ili uspostavljanje kompatibilne namjene, revalorizaciju u skladu sa odredbama vazeće zakonske regulative, a na prvom mjestu definisanje i očuvanje zaštićenog obuhvata kulturnih i potencijalnih dobara, kao i njihove neposredne okoline.

Zaštita i valorizacija kulturnog nasleđa će se sprovoditi integralno, kroz kontinuirani proces sprovođenja planskih mjera zaštite, kao i koordinaciju rada između vlasnika i/ili korisnika kulturnih dobara sa nadležnim službama zaštite.

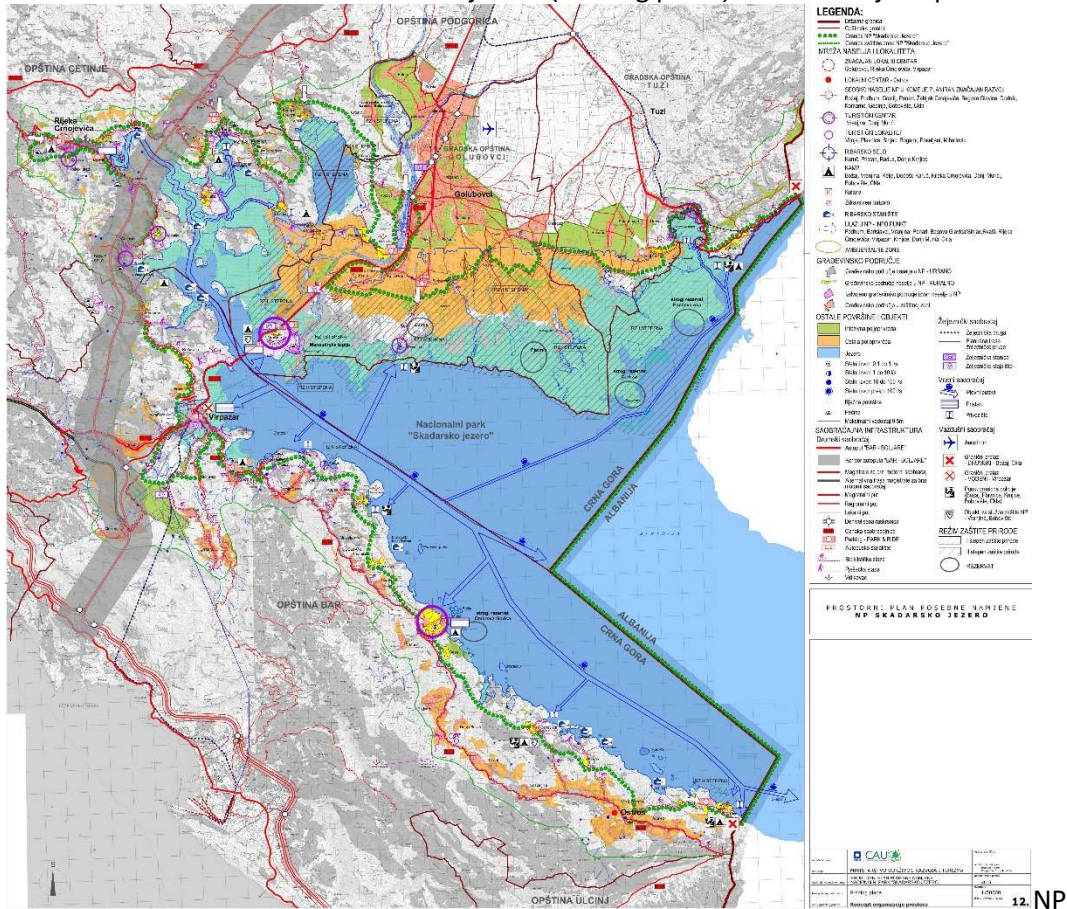
Skadarsko jezero pruža uslove za segmentiranje turističke ponude. Jedan od ključnih segmenata turističke ponude u Nacionalnom parku je kulturološki/kulturni turizam.

Ponuda kulturne baštine na području Skadarskog jezera i u njegovoj zaštitnoj okolini definisanoj planskim dokumentom je veoma bogata i obuhvata pojedinačne objekte, cjeline i lokalitete različitih kategorija, kao i kulturno-umjetničke centre.

Od značaja je i činjenica da je Studijom zaštite kulturnih dobara predložena zaštita prostora NP Skadarsko jezero kao jedinstvene prirodne i kulturno istorijske cjeline sa značajnim brojem nepokretnih kulturnih i potencijalnih dobara.

Na području Nacionalnog parka Skadarsko jezero održava se veliki broj manifestacija i festivala, od kojih neki imaju dugogodišnju tradiciju. Predlaže se uvođenje novih manifestacija koje bi kroz konkursna rješenja dobile svoju formu I sadržinu .

Karta br 6. Izvod iz PPPN NP Skadarsko jezero (Predlog plana) – Plan namjene površina

- Prostornim planom posebne namjene Nacionalni park Prokletije** predviđena je valorizacija posebnih vrijednosti prirode i kulturno-istorijskog nasljeđa. Kulturna baština predstavlja turističku atrakciju, a sa druge strane turizam omogućava finansijsku podršku očuvanju, konzervaciji i revitalizaciji kulturnih dobara što je osnov održivog razvoja. U cilju što kvalitetnije turističke ponude prirodnu i kulturnu baštinu potrebno je prezentovati u što autetičnijem obliku. S tim u vezi neophodno je planski i sistematski, organizovano sprovoditi mjere revitalizacije napuštenih katuna. Postojeće stanje ukazuje na to da se realizacija obnove katuna odvijala u širokoj lepezi modela / primjera. U revitalizovanom katunu moguće je organizovati prezentaciju postavke etnografske zbirke. U okviru etnografske zbirke prezentovati rezultate istraživanja katuna (inventarizaciju svih aktivnih i napuštenih katuna na ovom prosoru, njihovu klasifikaciju, karakterizaciju i katastar, analizu njihovog porijekla, funkciju i istorijsko društvene pozadine, kao i procjenu njihove kulturno-istorijske vrijednosti). Evidentne su promjene u ponašanju postmodernih turista pa se u novim turističkim konceptima uključuju „life-seeing“, dakle iskustvo, atmosfera, učestvovanje u životu lokalnog stanovništva, za razliku od koncepta „sight-seeing“ koji se danas napušta, a koji uključuje puko razgledanje lokaliteta i njegovih znamenitosti. Omogućiti razvoj različitih turističkih aktivnosti na katunima.

1.2.3. PROSTORNO URBANISTIČKA PLANSKA DOKUMENTACIJA

- **Primorski region Crne Gore** obuhvata 6 opština: **Herceg Novi, Kotor, Tivat, Budva, Bar i Ulcinj**. Prostorno urbanistički planovi su usvojeni za opštine **Tivat i Ulcinj**, a u proceduri usvajanja su planovi za opštine Herceg Novi, Kotor, Budva i Bar.

- **Središnji region Crne Gore** obuhvata 4 opštine: **Glavni grad Podgorica, Prijestonica Cetinje, Danilovgrad i Nikšić**.

Prostorno urbanistički planovi su usvojeni za sve 4 opštine središnjeg regiona .

- **Sjeverni region Crne Gore** obuhvata 13 opština: **Plužine, Šavnik, Žabljak, Pljevlja, Bijelo Polje, Mojkovac, Kolašin, Andrijevica, Berane, Petnjica, Rožaje, Plav, Gusinje**.

Prostorno urbanistički planovi su usvojeni za svih 13 opština sjevernog regiona.

Karta br 7. Opštine u Crnoj Gori

U prostorno planskim dokumentima je naglašeno da treba promijeniti odnos prema revitalizaciji objekata u smislu da ona ne podrazumijeva samo tretman zaštite objekata i cjelina, već promišljenu primjenu vjekovima stvaranog iskustva. Prilikom planiranja novih objekata potrebno je rukovoditi se principima uklapanja u ambijentalne vrijednosti prostora, kako ne bi konkurisali objektima kulturne baštine koje je neophodno sačuvati u prirodnom okviru, karakterističnom za njihov istorijski kontekst. Kulturni turizam je prepoznat kao značajan segment turističke ponude svih opština.

U planskim dokumentima je naglašeno da razvoj kroz organizovanje tematskih ruta kojima će se turistima prezentovati lokalni kulturno - istorijski, spomenički, vjerski, folklorni i drugi resursi i djelatnosti može doprinijeti izgradnji boljeg imidža i obezbjedjenju dodatnih sredstava za očuvanje, održavanje i razvoj sveukupnog kulturnog nasljeđa.

1.3. ANALIZA STRATEŠKIH PLANOVA RAZVOJA OPŠTINA

STRATEŠKI PLANOWI RAZVOJA			
Opština	Rok važenja	Prioriteti	Vremenski okvir-
Vazeci planovi			Realizacija
Strateški plan razvoja Opštine ŽABLJAK	2017-2021	<p>Valorizacija i zaštita kulturne baštine i poboljšanje uslova za razvoj kulture:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Formiranje i osiguravanje rada koordinacionog tijela za upravljanje Rezervatom prirode Tara u skladu sa smjericama MAB strategije 2016-2025; 2. II faza uređenja spomen parka; 3. Nastavak valorizacije stećaka i održavanje spomenika krajputaša; 4. Obezbeđivanje uslova za rad KUD-a . 	Povećan nivo zaštite kulturno istorijskih spomenika (Stećci upisani na listu UNESCO-a 2016. godine) , u toku je kreiranje turističke ponude za ove lokalitete.
Strateški plan razvoja Opštine BIJELO POLJE	2017-2021		
Strateški plan razvoja Opštine HERCEG NOVI	do 2020. god	Osnovom bogatog kulturno-istorijskog naslijedja i raznovrsnih cjelogodišnjih kulturno-zabavnih programa revitalizovati postojeće gradske sadržaje i omogućiti produženje turističke sezone uz privlačenje specifičnih turističkih segmenata.	
Strateški plan razvoja Opštine ROŽAJE	do 2020. god	<ol style="list-style-type: none"> 1. Izgradnja mjesnog doma u MZ Biševo; 2. Uređenje platoa zavičajnog muzeja "Ganića kula". 	2018.

<p>Strateški plan razvoja Opštine ULCINJ</p>	<p>2015-2020</p>	<p>1.Valorizacija I razvoj kulturno-istorijskog i vjerskog turizma; 2.Unaprijeđenje proizvodnje i prodaje suvenira u opštini Ulcinj; 3.Stvaranje I promocija turističkog Brenda opštine Ulcinj; 4. Unapređenje virtualnog marketinga; 5. Promocija i zaštita podvodnog arheološkog i kulturnog naslijeđa; 6.Revitalizacija Starog grada Ulcinj.</p>	<p>48 mjeseci kontinuirano najmanje 24 mjeseca; najmanje 24 mjeseca; 6 mjeseci konstantan proces; projekat 12 mjeseci, sam proces vise godina</p>
<p>Strateški plan razvoja Opštine NIKŠIĆ</p>	<p>2014-2019</p>	<p>Prioritet 2 Mjera 4-Razvoj turizma:</p> <p>1.Izrada lokalne Strategije razvoja turizma ; 2. Promocia turistickih porencijala opstine Niksic ; 3.Valorizacija turistickih potencijala opstine; 4. Podrska I razvoj razlicitih manifestacija u funkciji razvoja turizma.</p> <p>Prioritet 3 Mjera 1 -Stvaranje infrastrukturnih preduslova za unapredjenje kulturnog i javnog zivota zajednice :</p> <p>1. Rješavanje pitanja Doma Revolucije; 2. Rekonstrukcija Kulturno-informativnog centra “18 septembar”; 3. Rekonstrukcija Dvorca kralja Nikole; 4. Adaptacija Scene 2013; 5. Izvođenje radova na zaštiti i konzervaciji Carevog mosta; 6. Izvođenje radova na sanaciji, zaštiti i konzervaciji Rimskog mosta;</p>	

		<p>7. Izvođenje radova na smještaju, zaštiti i konzervaciji stećaka;</p> <p>8. Radovi na valorizaciji arheološkog nalazišta Crvena stijena;</p> <p>9. Radovi na arheološkom nalazištu Riječani;</p> <p>10. Radovi na rehabilitaciji i zaštiti Bedema;</p> <p>11. Radovi na zaštiti i konzervaciji spomen obilježja na teritoriji opštine Nikšić.</p> <p>Mjera 2 - Unapređenje kulturnog života kroz realizaciju kulturnih manifestacija i programa:</p> <p>1. Realizacija projekta "Podrška razvoju kulture u Nikšiću" u saradnji sa Ministarstvom kulture i ostalim državnim institucijama kulture;</p> <p>2. Realizacija manifestacija: Septembarski dani kulture, Guitar fest, Lake Fest, Međunarodni festival glumca, Nikšićki književni susreti, Bijenale mladih u Nikšiću.</p>	Realizovano
Program rada JP "Kulturni centar" BAR	2019		

<p>Strateški plan razvoja Opštine DANILOVGRAD</p>	<p>2012-2018</p>	<p>Strateski prioritet 5-Kulturni razvoj.</p> <p>Mjera 1: Zastita i promocija kulturno - istorijskog nasleda :</p> <p>1.Program zastite i unapredenja postojećih i izgradnja novih kulturno - istorijskih spomenika;</p> <p>2.Program istraživanja arheoloskih nalazista;</p> <p>3.Program za istraživanje pecina (Stuvendula - Garac) i druga speloloska istraživanja;</p> <p>4.Program kulturnih manifestacija.</p> <p>Mjera 2: Tradicionalno graditeljstvo i ocuvanje kulturnog identiteta:</p> <p>1.Donijeti odluku o zastiti, ocuvanju i unapredenju starih gradevina i arhitekture.</p>	<p>2012-2018.</p>
<p>Strateški plan razvoja Opštine BUDVA</p>	<p>2014-2018</p>	<p>PRIORITET 4 : Valorizacija prirodnih resursa i kulturnih dobara</p> <p>Mjera 4.1: Zaštita i očuvanje i valorizacija kulturno-istorijske baštine:</p> <p><u>Projekat 47:</u> Označavanje kulturno-istorijskih spomenika u Starom gradu;</p> <p><u>Projekat 48:</u> Novi Stari Gradovi - promocija kulturnog turizma kroz integrisana inovativna rješenja i povezivanje kultura;</p> <p><u>Projekat 49:</u> Revitalizacija i adaptacija bedema Starog grada Budve;</p> <p><u>Projekat 50:</u> Uređenje arheološkog parka Mirište ;</p> <p><u>Projekat 51:</u> Obnova i prezentacija ranohrišćanskog mozaika;</p> <p><u>Projekat 52:</u> Obnova i prezentacija rimskog mozaika;</p>	

		<p><u>Projekat 53</u>: Signalizacija kulturnih dobara;</p> <p><u>Projekat 54</u>: Rješavanje statusa kuće Čekrdekovića i njeno stavljanje u funkciju budvanske culture;</p> <p><u>Projekat 55</u>: Opremanje muzejskih prostora;</p> <p><u>Projekat 56</u>: Uspostavljenje radionice za izradu suvenira u JU Muzeji i galerije Budve, i dobijanje autentičnog budvanskog suvenira;</p> <p><u>Projekat 57</u>: Sanacija zgrada/objekata koje koristi JU Muzeji i galerije Budve;</p> <p><u>Projekat 58</u>: Vraćanje u vlasništvo Opštine objekta "Citadela" i njeno stavljanje u funkciju budvanske kulture.</p>	
Strateški plan razvoja Opštine KOTOR	2013-2017	<p>Mjera 3 -Razvoj izletničkog, morskog , manifestacijskog i sportskog turizma:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izrada sistema jedinstvene ponude (tzv. „gradska kartica“) u izletničkim i drugim programima kraćeg zadržavanja; • Izrada projekta pristupa i posjete lokalitetima koji do sada nijesu bili turistički valorizovani; • Izrada koncepta novih kulturnih sadržaja i programa u turističke svrhe; • Izrada koncepta samoodrživog koncepta finansiranja opštinskih turističkih manifestacija <p>Mjera 2 -Unapredjenje institucionalnog okvira, jačanje kulturne infrastrukture I kapacitete aktera kulturnih programa u opštini Kotor:</p>	

		<ul style="list-style-type: none"> • Izdvajanje Gradske biblioteke i čitaonice i iz sastava KC „Nikola Đurković“ i osnivanje samostalne ustanove u skladu sa Zakonom o bibliotečkoj djelatnosti (uz formiranje Dječijeg odjeljenja biblioteke); • Nabavka prioritetne opreme za institucije kulture (svjetlosnog i zvučnog parka, montažne bine, kvalitetnog aparata za digitalizaciju); • Osnivanje Gradskog muzeja u okviru OJU Muzeji Kotor; • Tehnološko i informatičko unaprijeđenje državnih ustanova kulture (Pomorski muzej, Arhiv itd). <p>Mjera 3 - Podrška savremenom kulturnom stvaralaštvu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Formiranje Omladinske filharmonije Kotora; • Formiranje Galerije sa stalnom postavkom kotorskih likovnih umjetnika i formiranje „Otvorene galerije“ u Starom gradu; • Obezbeđivanje ateljea / studija koji bi se dodjeljivali na petogodišnji period na osnovu konkursa. 	
		<ul style="list-style-type: none"> • Obnavljanje vajarske kolonije u Kotoru i umjetničke intervencije u javnom prostoru – oživljavanje teritorije opštine skulpturama , muralima i instalacijama prilagođenim ambijentu;• Osposobljavanje nekog od adekvatnih prostora (Dom kulture u Škaljarima, Elektrana,...) za aktivnosti nezavisne kulturne scene u opštini Kotor. 	

Strateški plan razvoja Opštine ŠAVNIK	2012-2017	Mjera 2.3- Razvijanje raznovrsne turističke ponude, turističkih kapaciteta i promocija turizma.	
Strateški plan razvoja Opštine PLUŽINE	2012-2017		
Strateški plan razvoja Opštine PODGORICA	2012-2017	Projekat br. 145: Izrada studije izvodljivosti za uređivanje naselja Sinjac uz obalu Malog Blata, Vranjine I Podhuma; Projekat br. 146: Organizovanje festivala, manifestacija i takmičenja.	
Strateški plan razvoja Opštine BERANE	2012-2017	PRIORITET 4. 4.1 Mjera - Unapređenje razvoja kulture, obrazovanja i sporta: <u>Projekat 4.1.1</u> Rekonstrukcija zgrade JU Centar za kulturu; <u>Projekat 4.1.2</u> Osnivanje TV studija Berane; <u>Projekat 4.1.3</u> Pokretanje lista Sloboda; <u>Projekat 4.1.4</u> Izrada nove i savremene dokumentacije postojećih fondova; <u>Projekat 4.1.5</u> Formiranje Centra za konzervaciju pri Polimskom muzeju; <u>Projekat 4.1.6</u> Program zaštite i očuvanja kulturnih dobara; <u>Projekat 4.1.7</u> Web prezentacija , izrada kataloga i vodiča u JU Polimski muzej.	
Strateški plan razvoja Opštine ANDRIJEVICA	2012-2017	4.3.2 Očuvanje kulturnih i tradicionalnih vrijednosti: 1. Opremiti višenamjenske domove u MZ za organizovanje kulturnih manifestacija; 2. Obezbijediti sredstva i opremu za rad KUD „Komovi” Andrijevica.	

Strateški plan razvoja Opštine PLJEVLJA	2013-2017	<p>Prioritet 4: Unapređenje ambijenta za zadovoljenje potreba lokalnog stanovništva u oblasti kulture, obrazovanja, socijalne i zdravstvene zaštite i sporta</p> <p>Mjera 4.1 Unapređenje razvoja kulture i sporta: <u>Projekat 40</u> Rekonstrukcija Doma Kulture; <u>Projekat 41</u> Organizovanje likovnih kolonija.</p>	
Opština PLAV	Jednogodišnji plan razvoja 2017		
Opština MOJKOVAC	NACRT		
Strateški plan razvoja Opštine CETINJE	2012-2016	<p>Prioritet 2: Valorizacija kulturno- istorijskih potencijala na održivi način Mjera 2.1 Zaštita i očuvanje kulturno-istorijske baštine: <u>Projekat 27:</u> Cetinje - Siguran grad; <u>Projekat 28:</u> Beautiful Cetinje; <u>Projekat 29:</u> Rekonstrukcija tvrđave na Žabljaku Crnojevića i pristupnog puta. Mjera 2.2 Promocija kulturno-istorijske baštine: <u>Projekat 30:</u> Rekonstrukcija hotela „Lokanda“; <u>Projekat 31:</u> Međunarodna kulturno-privredna saradnja - „Cetinje i gradovi pobratimi“; <u>Projekat 32:</u> Projekat Cetinje Card. Prioritet 3 Unapređenje i razvoj turizma Mjera 3.1 Izgradnja i održavanje turističke infrastructure:</p>	

		<p>Projekat 33: Projekat turističke signalizacije u istorijskom jezgru Cetinja.</p> <p>Mjera 3.2JPP u funkciji kreiranja jedinstvene turističke ponude:</p> <p>Projekat 34: Izgradnja žičare Kotor-Lovćen-Cetinje;</p> <p>Mjera 3.3Podsticanje razvoja novih vidova turizma:</p> <p><u>Projekat 35:</u> Izgradnja eko naselja „Više palaca“ u Rijeci Crnojevića;</p> <p><u>Projekat 36:</u> Izmještanje ikone Bogorodice Filermose;</p> <p><u>Projekat 37:</u> Revitalizacija jednog od 14 mlinova u selu Poseljani (turistička valorizacija);</p> <p>Projekat 38: Valorizacija i aktiviranje Lipske pećine u turističke svrhe;</p> <p>Mjera 3.4 Promocija Prijestonice kao turističkog centra.</p>	Realizovano
Strateški plan razvoja Opštine TIVAT	2012-2016	<p>Mjera 4.1Repozicioniranje turističke ponude Tivta u pravcu stvaranja prepoznatljive turističke destinacije za nautički,kulturni i sportski turizam :</p> <p><u>Projekat 4.1.4</u> Razvoj sportsko – rekreativnog i manifestacionog turizma u naseljima duž zaliva;</p> <p>Mjera 5.1:Unapređenje uslova za dalji razvoj kulture i sporta:</p> <p><u>Projekat 5.1.1</u> Donošenje strategije razvoja kulture;</p> <p><u>Projekat 5.1.5</u> Očuvanje tradicionalne kulturne baštine (folklor, tradicionalnih muzičkih instrumenata i sl.).</p>	

<p>Strateški plan razvoja Opštine KOLAŠIN</p>	<p>2012-2016</p>	<p>Prioritet 1:Razvoj i unapređenje turizma Mjera1.1 Unapređenje kvaliteta turističkih usluga i razvijanje raznovrsne turističke i kulturne ponude: 1. <u>Projekat:</u> Nabavka ozvučenja za kulturne manifestacije; 2. <u>Projekat:</u> Zaštita kulturnog nasljeđa (renoviranje zgrade Muzeja i muzejskog prostora); 3. <u>Projekat:</u> Stalna postavka Spomen dom – Gornja Morača.</p> <p>Mjera 1.2Marketing i promocija turizma u Kolašinu: 8. <u>Projekat:</u> Internet prezentacija Lokalne turističke organizacije opštine Kolašin u okviru web sajta Opštine Kolašin; 9. <u>Projekat:</u> Izrada promotivnih materijala (brošure, mape) za potrebe LTO Kolašin; 10. <u>Projekat:</u> Dani Kolašina u Crnoj Gori i regionu (kroz sajmove).</p>	
<p>Opština GUSINJE</p>	<p>Jednogodišnji program 2016</p>		

2. PRIMJERI DOBRE PRAKSE

2.1. PRIMJERI MODELA ORGANIZACIJE I FINANSIRANJA

Načini formiranja partnerstava sa ciljem turističke valorizacije kulturnih dobara od presudne su važnosti za stavljanje potencijala kulturne baštine u funkciju turističke ponude u cilju formiranja održivog proizvoda čiji će se finansijski efekti pozitivno odraziti kako na sistematsko očuvanje kulturne baštine, tako i na povećanje standarda učesnika u procesu, lokalne zajednice i države u cjelini.

- **ECONOMUSEUM Society, Canada**

<http://www.ameriquefrancaise.org/en/article/594/Economuseums: Keeping Traditional Crafts and Know-How Alive in French-Speaking Canada.html>

Mreža Economuseum osnovana je sa ciljem očuvanja nematerijalne kulturne baštine, starih tradicionalnih zanata i vještina kao i postizanje finansijske održivosti njihovih nosilaca. Fokus je usmjeren na kulturi (prikaz tradicionalnih zanata), obrazovanju (prijenos tradicionalnih znanja) i poslovnim mogućnostima savremenih proizvoda baziranih na tradicionalnim iskustvima (dodatna Artis preduzeća). Mreža doprinosi stvaranju kulturne raznolikosti, očuvanju baštine i ostvarivanju održivog razvoja.

Mrežu Quebec čini 40 economuseums-a u 13 različitim regija, a proširila se i na Evropu (Irska, Island, Holandija). Njegovi su članovi proizvođači predmeta umjetničkih zanata i vještina kao što je npr. izrada prehrambenih i drugih proizvoda koji primjenjuju tradicionalne ili autentične proizvodne tehnike i procese (proizvodnja sira, vina, stolarije, prerada ribe, proizvodnja stakla, muzičkih instrumenata, užadi, papira, tkanje i slično). Istovremeno ih interpretiraju i otvaraju svoje radionice posjetocima.

Definisani su jasni i strogi uslovi - članovi moraju biti upisani u registar pravnih lica, proizvoditi u skladu sa tradicionalnim tehnikama, imati ostvarenu reputaciju za kvalitet, biti fizički dostupni, imati redovno radno vrijeme za posjetioce od najmanje četiri mjeseca godišnje i godišnji promet od minimalno 75,000 kanadskih dolara, imati odgovarajući prostor u sklopu proizvodnih pogona - recepciju, proizvodni dio koji posjetioci mogu posmatrati, interpretaciju proizvodnih procesa – u prošlosti i danas, kao i prodajni prostor.

Partneri: Mreža je osnovana uz podršku Odjeljenja kanadskog nasljeđa vlade Kvebeka, Laval Univerziteta i partnera koje čini raznolika struktura privrednika, naučnih radnika, zanatlija.

Primjer Artis aktivnost-i ECONOMUSEUM-a je u jedinstvena interpretacija tradicionalnih legendi Kvebeka preko drvenih skulptura. Pored legendi o vješticama, duhovima, vukodlacima, starih i savremenih, izvedenih u drvetu, posjetioci imaju mogućnost da sretnu skulptore i razgovaraju sa njima.

Udruženje kontorliše kvalitet, povezuje ih sa hotelskim sektorom i promovise članove na web-portalu i u štampanim medijima.

Mrežadanas broji preko 40 članova,sa oko 400 zaposlenih, godišnju prodaju od oko33 000 000 \$, više od 750.000 posjetilaca, sa tendencijom rasta. Evropske zemlje kao što sulrska, Island i Holandija planiraju uspostavljanje 18 ovakvih muzeja u sklopu projekta koji sufinansira EU.

Ukupna sredstva za ovaj projekt su \$2,5 miliona kanadskih dolara; ostale kanadske države preuzimaju ovaj koncept i organizuju partnerstva kako bi stručno i finansijskim podsticajima osposobile svoje proizvođače da zadovolje kriterijume članstva.

- **"Najljepša sela Francuske"**

<http://www.telegraf.rs/zanimljivosti/1927372-21-nestvarno-francusko-selo-zbog-ovih-mesta-bi-se-svako-vratio-zemljoradnji-foto>

<https://cordmagazine.com/markets/country-in-focus/france/turizam-skrivene-lepote-ruralne-francuske/>
"Najljepša sela Francuske" je nezavisno udruženje osnovano sa ciljem promocije malih, živopisnih francuskih sela koja spadaju u domen kulturne baštine kako bi se ostvarila dugoročna demografska i ekonomska održivost ovih mjesta kod kojih je bio vidan trend depopulizacije i propadanja vrijedne graditeljske baštine.

Osnovni kriterijum je da mjesto mora da ima manje od dve hiljade stanovnika, da ima ruralni karakter i najmanje dva kulturna dobra od nacionalnog značaja.

Strogi uslovi su i prepoznavanje ozbiljne namjere da očuvaju nasleđe netaknutim kao i uslovi vezani za estetski izgled, komunalnu infrastrukturu, uređenost, sistem informisanja i potvrda da inicijativa mora imati podršku stanovnika. **Ne ohrabruju se tzv. "etno-sela"**, već se insistira da to bude živo, stvarno mesto.

Selo koje želi da postane član udruženja mora prvo da podnese zvanični zahtjev, a ako bude prihvaćeno mora da plaća godišnju članarinu (tri eura po stanovniku); za uzvrat ima pravo da ističe svoje pripadništvo asocijaciji (recimo na drumskim znacima, u brošurama, reklamama, na internetu, itd). Identični projekti su pokrenuti u Valoniji, Kvebeku, Italiji i Španiji.

Rezultati su formiranje prepoznatog brenda, porast broja posjeta za 10-15%, zaustavljanje depopulacije, razvijanje smještajnih kapaciteta u objektima tradicionalne gradnje sa očuvanjem kulturno-istorijskih i ambijentalnih vrijednosti pojedinačnih objekata i prostora unutar cjeline i u njenom okruženju, razvoj suplementarne eko ponude (gastonomija, vinarije, umjetnički i tradicionalni zanati sa pratećim radionicama).

Francuska, neprikosnoveno uspješna turistička destinacija na svjetskom nivou, u zavidnoj mjeri je svoju očuvanu i konzerviranu graditeljsku baštinu stavila u funkciju turističke ponude. Prema Trip Advisoru (https://www.tripadvisor.com/TravelersChoice-VacationRentals-cHigh_end-g1), među 25 najpopularnijih hotela nema nijednog novoizgrađenog već su svi smješteni u istorijskim objektima i objektima tradicionalne arhitekture.

Chateau de Balazuc B&B
Belazuc, Francuska

Mas Suejol
Anduze, Francuska

- **Bajburi**

Bajburi je selo u jugozapadnoj Engleskoj, koje je izgrađeno u 14.vijeku. U selu su kuće izgrađene od lomljenog kamena, a za turiste je najatraktivniji niz kuća u ulici Alington, koje su do 17. vijeka bile prodavnice vune, a tada su postale kuće tkalja. Najveća zgrada u selu je izgrađena u 17.vijeku i danas je hotel. U Velikoj Britaniji 25% turista boravi u ruralnim sredinama, a Nacionalna Agencija za turizam procjenjuje kvalitet smještaja.

- **Dvorac Gedele**

Dvorac Gedele je najveći barokni dvorac u Mađarskoj, poznat je po svojoj bogatoj istoriji i jedinstvenom arhitektonskom stilu. Danas predstavlja muzej sa 26 uređenih odaja u svom starom sjaju, u kojima se prikazuje interesantan život carice Elizabete-Sisi i cara Franje Josipa I. Stalna postavka muzeja se nalazi na spratu prednja tri krila dvorca i sadrži tri tematske cjeline. Dvorac je vlasništvo Ministarstva nacionalne kulturne baštine Mađarske, Uprave grada Gedele i projektantskog biroa Manhil, što znači da je u nadležnosti države sa određenim stepenom samostalnosti. Dvorcem od 1994. godine upravlja Javno preduzeće Kraljevski dvorac. Mađarska je imala 4500 dvoraca i kurija, a danas se taj broj smanjio na 3500, različitih nivoa vrijednosti i zaštite. Promjenom društveno-ekonomskog sistema, u Mađarskoj devedesetih godina dvadesetog vijeka, privatizovano je oko 70% nekadašnjih plemićkih rezidencija. Dvorac Gedele je 1996. godine zvanično otvoren za posjetu. U dvorcu je zaposleno 60 osoba različitih profesija, koje su zadužene za očuvanje dvorca i njegovu valorizaciju. Dvorac nudi usluge iznajmljivanja dvorana i organizovanja raznih promocija, skupova, seminara i vjenčanja. Marketing sektor promovira sve aktivnosti dvorca, koristeći različita sredstva masovne komunikacije, kao i preko raznih događaja i edukativnih razgovora u samom dvorcu. Nacionalna turistička organizacija pri Ministarstvu privrede Mađarske, koja ima mrežu informativnih centara, po čitavoj zemlji, ima saradnju sa Javnim preduzećem Kraljevski dvorci, čiji je rezultat otvaranja turističke informativne kancelarije u prizemlju dvorca Gedele. Internet prezentacija muzeja je pregledna, a moguće je pogledati na mađarskom, engleskom i njemačkom jeziku. Muzej može da se prati putem Twitter-a, facebook-a i You Tube. Dvorac godišnje posjeti oko 200 000 posjetilaca, od kojih su 40% strani turisti, najviše iz Njemačke, Francuske, Italije i Austrije (www.kiralykastely.hu/).

2.2. TURISTIČKE RUTE I PUTEVI

Turističke rute i putevi su već prepoznati u Crnoj Gori kao jedan od segmenata turističke ponude, ali tek povezivanjem sa kulturnom baštinom i adekvatnim upravljanjem može se kao rezultat dobiti brend koji će ostvarivati poželjne finansijske efekte za lokalnu zajednicu i državu.

Primjeri dobre prakse:

- **Ruta Sira i jabukovače (Ruta'l kuesu i la sidra), Asturija, Španija**

Ruta je osnovana 1999. godine u Asiegu, selu sa preko 100 stanovnika, u blizini nacionalnog parka Los Picos de Europa. Projekat su pokrenuli lokalni stanovnici, u saradnji sa proizvođačima sira i jabukovače, ostali stanovnici Asiega i geografa.

Rutu čine dva dijela: posjeta vezana za proizvodnju sira i jaja i ruralni pejzaž Asturije u kojem se posjetioci upoznaju sa autentičnom seoskom kulturom (oko dva sata na 2 km staze); i espiča-tradicionalni društveni skup. Revalorizaciji i očuvanje ruralnog pejzaža i graditeljskog fonda postaje imperativ pošto njegova eksploatacija u vidu obilazak i smještaja obezbjeđuje prihode.

Rutu čine dva dijela: posjeta vezana za proizvodnju sira (poznati asturijski sir, Kabrales), proizvodnja jabukovog vina sidra sa specifičnim načinom posluživanja, proizvodnja jaja i ruralni pejzaž Asturije u kojem se posjetioci upoznaju sa autentičnom seoskom kulturom (oko dva sata na 2 km staze); i espiča-tradicionalni društveni skup. Revalorizaciji i očuvanje ruralnog pejzaža i graditeljskog fonda postaje imperativ pošto njegova eksploatacija u vidu obilazak i smještaja obezbjeđuje prihode.

Upravljanje: Formiranje turističkog proizvoda zasnovanog na tradicionalnoj asturijskoj kulturi rezultiralo je stvaranjem kompanije koja obezbjeđuje poslove i sprječava migraciju u gradove.

Finansiranje: Privatno uz značajan prihod od porodičnih resursa pri čemu prima subvencije za ekološku poljoprivredu i uzgoj životinja. Formiranje rute i njenu djelatnost nije pratilo finansiranje iz javnih fondova. Ona je dio većeg projekta, Caseria de Pamirandi ("Pamirandi Hunting") koji, pored turizma, podrazumijeva i dopunske aktivnosti koje podržavaju stazu. To uključuje ekološku poljoprivredu, ekološki uzgoj ovaca, proizvodnju i pružanje ruralnog smještaja.

Rezultati: Od prijema, popularnost rute je porasla sa 500, većinom domaćih posjetilaca, u 1999. na preko 5000 u 2009. godini. Još jedan pozitivan rezultat je stvaranje tri stalna i tri radna mjesta sa kraćim radnim vremenom. Po mišljenju inicijatora, budućnost sela ne leži u formiranju pseudo urbane kulture već u razvoju ruralne kulture, bez gubitka osnovnih vrijednosti. Ovaj projekat ima priliku da poveća brojke međunarodnih posjetilaca kroz promociju na šire tržište kada se riješi pitanja jezika.

- **Projekat „Putevima Mocarta“**

Projekat „Putevima Mocarta“ je međunarodna mreža, koja povezuje gradove, regione i institucije u 10 evropskih država, koje je Mocart posjetio na svojim putovanjima. Cilj ove asocijacije, nastale 2002. godine u Salzburgu je da promoviše pristup Mocartu kroz njegova putovanja, predlažući turističke maršute i podstičući umjetničke, kulturne, obrazovne i akademske aktivnosti sa posebnim osvrtom na njegov život i rad, uz saradnju između članova njegove mreže. Mocartova ruta je proglašena „Velikom kulturnom rutom“ od strane Savjeta Evrope, koji je 2002. godine pokrenuo program „Kulturne rute“ u kojem je zastupljeno 33 rute, u kojoj saraduje preko 2000 partnera. Deset evropskih zemalja (Austrija, Njemačka, Belgija, Holandija, Francuska, Velika Britanija, Italija, Švajcarska, Slovačka i Češka) i 75 evropskih gradova, kroz prezentaciju svoje autentične povezanosti sa Mocartom, ostvaruju ujedinjenu ponudu pod nazivom „Mocartova putovanja kroz Evropu“. Kulturna ruta „Putevima Mocarta“ ima svoj sajt, na kojem je opisano deset najatraktivnijih ruta, čiji itinereri predlažu nekoliko tematskih putovanja, koje su namijenjene grupnim putovanjima, kao i individualnim putnicima. Organizacija „Putevima Mocarta“ pravi itinerer za turooperatore i individualne putnike, mape sa destinacijam koje je Mocart posjetio, promovišu Mocartove muzeje i festival, štampaju sav promotivni material, kao što su brošure i vodiče (<https://mozarteum.at/www.mozartways.com/index.php>).

2.3. VJERSKI TURIZAM

Sinonim za vjerski turizam u Crnoj Gori predstavlja posjeta Manastiru Ostrog, ali nedostaje istraživanje o stvarnim efektima ove vrste turizma. To je prvenstveno iz razloga što se vjerski turizam uglavnom manifestuje kroz direktni kontakt posjetioca sa predstavnicima vjerskih zajednica, i ne predstavlja odraz

zaokruženog turističkog proizvoda. Jedna od karakteristika vjerskog turizma je masovnost u određenim periodima – vjerskim praznicima i svjetkovinama kada posjeta daleko premašuje prijemne kapacitete mjesta posjete i može negativno da utiče na kulturno dobro.

- **Lurd**

Svetilište Lurdu jugozapadnom dijelu francuskih Pirineja jedno je od najpoznatijih Marijanskih svetišta u Evropi koje predstavlja kombinaciju mjesta hodočašća, mjesto vjerskih događaja i mjesto vjerske turističke atrakcije. Osnovni motiv ovako velikog broja turista je činjenica da se 11. februara 1858.godine mladoj Bernadetici ukazala Bogorodica Devica Majka u pećini Masavil.

Godine 1947. je osnovan Međunarodni institut za Lurd, koji ima 25 članova, a koji su međunarodni priznati stručnjaci (načelnici klinika i šefovi fakultetskih katedri), od kojih nijesu svi katolici ni vjernici, ali njima predsjavaju biskupije Tarb i Lurd. Institut je osnovan zbog praćenja izliječenja svetom vodom, kojima je crkva priznala značaj čuda.

Sadržaji: U Lurdu od ustanova kultura postoji Muzej Rođenja Hrista, muzej Voštanih figura, muzej Mali Lurd i Muzej Pirineja. Muzej Rođenja Hrista ima stalnu postavku, koja je posvećena rođenju Isusa, najposjećeniji je muzej Voštanih figura (oko 2 miliona posjetilaca) u kojem postoji stalna postavka 18 scena sa preko 100 figura u prirodnoj veličini. Scena prikazuju život Isusa i sv. Bernadice. Muzej Mali Lurd je na otvorenom, koji prikazuje Lurd 1858. godine, kada se desilo ukazanje. Muzej Pirineja u okviru stalne postavke reprezentuju kulturu i tradiciju ovog kraja.

Efekt: U Lurdu živi oko 15.000 stanovnika, a svake godine ugosti oko 6 miliona turista. Po broju hotela se nalazi iza Pariza (sa 233 hotela), od kojeg je udaljen 822km i sa kojim je povezan brzom željeznicom (TZ). Na udaljenosti od 10km nalazi se aerodrom Tarbu, koji saobraća sa preko 50 avio kompanija (<https://en.lourdes-infotourisme.com/>; Office de tourisme de Lourdes).

2.4. INDUSTRIJSKA ARHITEKTURA KAO KULTURNO TURISTIČKI PROIZVOD

Tranzicioni procesi u Crnoj Gori ostavili su za sobom niz napuštenih industriskih objekata koji svojim prostornim kapacitetima mogu da, koristeći iskustva drugih zemalja, postanu vrijedni punktovi kulturnog turizma.

- **Zolveraj, Esen**

Industrijski lokalitet koji je 2001. godine upisan na Listu svjetske baštine UNESCO-a. Rudnik uglja Zolveraj i fabrika mrkog uglja, najveći objekti tih vrsta u Evropi sa vratilom u stilu Bauhauasa, koje se smatra arhitektonskim i tehničkim remek djelom. Nakon njegovog zatvaranja 1993. godine Vlada Njemačke ga pretvara u jedan od više tematskih parkova sa biciklističkim rutama. Transformacijom prostora, koji je zbog odvođenja otpadnih voda u rijeku Emšer bio jedan od žarišta zagađenja okoline, stvoren je ambijent u kojem glavna djelatnost postaju kultura i turizam.

Zbog eksploatacije mrkog uglja došlo do ulegnuća zemljišta, pa je kanalizacija prebačena u kanalisanu rijeku Emšer, što je predstavljalo opasnost za zagađenje životne sredine. U Rurskoj oblasti je bilo više ovako problematičnih lokaliteta, pa je vlada Republike Njemačke pokrenula desetogodišnji program sa

ciljem izgradnje više tematskih parkova sa biciklističkim rutama, što je dovelo do transformacije prostora, u kojem glavna djelatnost postaju kultura i turizam.

Sadržaji: Preuređen prostor se koristi za pozorišne predstave, koncerte, ples, restoran, organizaciju događaja, konferencija i privatnih zabava.

Efekte: 1,5 miliona posjetilaca (<https://www.zollverein.de/>).

2.5. ARHEOLOŠKI LOKALITETI

- **Arheološko nasljeđe Butrinta**

[https://sr.wikipedia.org/sr-el/Nacionalni park Butrint](https://sr.wikipedia.org/sr-el/Nacionalni_park_Butrint)

Arheološko nasljeđe Butrinta je jedno od od najvećih i najvažnijih arheoloških nalazišta u Albaniji i ono sadrži različite slojeve i objekte nastale u vremenskom rasponu od bronzanog doba preko srednjeg vijeka do otomanskog perioda i početka XIX vijeka, a uključuje gradske bedeme, kasnoantičku krstionicu, baziliku, rimski amfiteatar i dva zamka. Nalazi se u prirodnom okruženju Nacionalnog parka Butrint, sa kompleksnim ekosistemom. Uvršten je u Uneskovu Listu svjetske baštine. Danas je to jedinstvo spomenika nastalih u rasponu od više od dvije hiljade godina – od helenističkih hramova iz 4. vijeka prije Hrista do otomanskih tvrđava izgrađenih početkom 19. vijeka. Prema klasičnoj mitologiji, Buthrotum su osnovale izbjeglice nakon pada Troje.

Osnivači: Ministarstvo kulture [Albanije](#), [UNESCO](#), Informacioni centar za studije o očuvanju i restauraciji kulturnih dobara, i Međunarodnovijeće za spomenike i gradove.

Partneri : Butrint fondacija, [Svjetska banka](#) i [UNESCO](#), strani [univerziteti](#) i međunarodni stručnjaci i konsultanti

Upravljanje: direkcija u nadležnosti Ministarstva životne sredine Albanije sa sjedištem u [Sarandi](#).

Prateći programi: glavni centar za škole arheologije i konzervacije, pozorišne predstave, koncerti i programi za lokalne škole i koledže.

- **Viminacijum, Stari Kostolac, Srbija**

Izvor: www.nationalgeographic.rs/reportaze/clanci/594-viminacijum

Arheološki lokalitet – ostaci jednog od najznačajnijih legijskih logora na Dunavu i grada nastalog u prvom vijeku, jedno vrijeme i glavnog grada rimske provincije Gornje Mezije, koja je obuhvatala najveći dio Srbije, sjevernu Makedoniju i dio sjeverozapadne Bugarske.

Sadržaji: Lokalitet čini sedam pokrivenih objekata otvorenih za posjetioce: sjeverna glavna kapija legijskog logora, rimske terme, rimski amfiteatar, mauzolej u kojem je najvjerovatnije sahranjen rimski imperator Hostilijan, mamut park, naučno istraživački i turistički centar, kao i zanatski centar sa pećima za proizvodnju keramike i opeke.

Prateći sadržaji: smještajni kapacitet od 16 soba sa kupatilom, uređenih u antičkom maniru, taverna u kojoj se organizuje degustacija hrane pripremljene prema rimskim receptima od Apicija i Plinija, suvenirnica sa velikim izborom suvenira, knjiga i edukativnih igara, prostor za skupove kao što su Međunarodni simpozijum o antičkoj keramici „Rei Cretariae Romanae Favtores“ sa učesnicima iz cijelog svijeta održan je 2010. godine i IX regionalni samit UNESCO-a pod nazivom „Savremena umjetnost i pomirenje“ kome su prisustvovali brojni predsjednici i ministri zemalja jugoistočne Evrope. Na DVD je dostupan TV film „Viminacium lumen meum“ (engleski, srpski jezik), kao i CD Viminacijum (na njemačkom, engleskom i srpskom jeziku).

Rezultati: zaposleno 20 osoba iz okolnih mjesta. Sa evropskim brodarima postignut je dogovor o satnici posjete Viminacijumu. Posjeta Viminacijumu uvrštena je u biciklističku rutu Atlantik – Crno more kao punkt D210, turističke signalizacije iz svih putnih pravaca.

- **Arheološko nalazište Čičen Ica**

Arheološko nalazište Čičen Ica nalazi se na poluostrvu Yucatan i predstavlja ostatak grada, koji su izgradile Maje. Čičen Ica je 7. jula 2007. godine proglašen za jedno od sedam svjetskih čuda, što je doprinijelo još većoj posjeti turista, koja iznosi oko 1,5 miliona godišnje. Država je uložila značajna sredstva u očuvanje i valorizaciju ovog arheološkog lokaliteta. Organizacija na lokaliteta i stručnost osoblja je na izrazito visokom nivou. Projekat „Mundo Maja“ ima za zadatak da turistički valorizuje kulturno nasljeđe Maja, a započeo je 1992. godine, kada je dobio službenu državnu potvrdu članica, a to su: Meksiko, Gvatemala, Honduras, Salvador i Belize. Ministarstvo turizma svake zemlje je ujedno i službeni predstavnik svake zemlje potpisnice projekta. Cilj projekta je formiranje originalnog turističkog proizvoda, na osnovu kulture Maja, koji će doprinijeti očuvanju kulturnih karakteristika Maja, uz ostvarenje ekonomskih efekata. Radi očuvanja arheološkog lokaliteta i svijesti da veliki broj turista može da ga ugrozi, njihov broj godišnje ne može da iznosi više od 1,5 miliona. Pored arheološkog lokaliteta se nalazi „Hacienda Chichen Resort“, koji ima četiri zvjezdice i predstavlja hacijendu, čiji rad je u skladu sa održivim turizmom. Predstavlja eko-kulturno utočište sa spa centrom, koji podržava kulturu Maja, jer 99% zaposlenih su Maje. Ambijent hacijende je jedinstven, u njemu dominira cvijeće, tropsko drveće i veliki broj tropskih ptica. Sobe su opremljene na originalan način, a u ponudi je i 15 bungalova, cijena apartmana je 260\$. U ponudi su i posebni paketi, koji traju 2 do 3 dana, što je naročito interesantno za turiste. To je objedinjena ponuda za studijsko putovanje u Čičen Icu, koja košta 1100\$, a obuhvata: trokrevetnu sobu sa doručkom u hotelu srednje klase, vodiča sve vrijeme studijskog putovanja, koji govori engleski i privatan transfer u klimatizovanom kombiju (www.haciendachichen.com/; www.ancient.eu/Chichen_Itza/).

2.6. RITUALI I SVEČANOSTI, FESTIVALI

Brojnost festivala u Crnoj Gori u organizaciji kako državnih i lokalnih organa, tako i nevladinih organizacija zahtjeva strateški pristup kroz Strategije i Planove razvoja kulturnog turizma kako bi ove manifestacije bile kvalitetno ugrađene u kulturno turističke proizvode, a istovremeno bili smanjeni rizici od standardizacije.

- **Etno festival Kozara, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina**

Izvor: Svjetska turistička organizacija (UNWTO)

Lokacija / obim: region Kozara- devet opština Republike Srpske, Bosne i Hercegovine i Nacionalnog parka Kozara

Priroda turističkog iskustva: Četvorodnevni festival se održava u junu i djeluje kao katalizator razvoja ruralnog turizma u toj oblasti tokom cijele godine. Koristeći godišnje učešće između 200 i 400 članova kulturnih udruženja i muzičkih grupa, prikazana su razna kulturna dobra za turiste. Svako učesničko selo ima eko-etno-nacionalno tržište na kojem lokalna zajednica prodaje svoje proizvode posjetiocima. Posjetiocima se takođe ohrabruju da istraže sela i njihovu živu kulturu. Smještaj u seoskim domaćinstvima takođe daje finansijski podsticaj lokalnom stanovništvu

Prvi komercijalni etnoturizam u Bosni i Hercegovini, koji obuhvata posjetu etno kući sa trajnom izložbom tradicionalnih predmeta, tržnici i časove folklornog plesa.

Početak / partnerstva: Osmišljen u okviru Strategija razvoja poljoprivrede i ruralnih područja Republike Srpske, Strategije razvoja grada Banjaluke i specifičnih turističkih strategija za područje, projekat je pokrenut u 2005. godini od strane lokalnih stanovnika, Turističke zajednice Banja Luka i članova kulturno-umjetničkog udruženja KUD Piskavica.

Finansiranje: Prvo izdanje je održano uz pomoć sredstava Evropske unije i sredstava Grada Banja Luka. Festival trenutno finansira opština Kozara, Ministarstvo turizma, međunarodni donatori i lokalni sponzori.

Ključni akteri uključuju lokalne stanovnike i vlasti, naučne institucije, kulturno-umjetnička udruženja, folklornu muziku i plesne grupe, nevladine organizacije i turiste.

Rezultati: Lokalni stanovnici, uz podršku Turističke zajednice Banja Luka, aktivno su uključeni u organizovanje festivala i podsticanje razvoja turizma. Oni imaju koristi od kurseva obuke, radionica i osnaživanja u oblasti seoskog turizma, očuvanja i korištenja tradicionalnih vrijednosti, održivog razvoja, zakonodavstva, pristupa sredstvima i permakulturi. Stanovnici i kulturna udruženja takođe su uključeni u prikupljanje informacija o kulturnom nasljeđu, gostoprimstvu, planiranju sela, kulturnim i zabavnim programima, kao i lokalne proizvodnje hrane i pića. Događaj doprinosi promociji planinskog regiona Kozara, a sa odličnim marketingom privlači pažnju sve veće međunarodne publike.

Efekte: U 2010. godini učestvovalo je 400 učesnika iz osam evropskih zemalja, kao i više od 10.000 posjetilaca, od kojih se dvije trećine mogu kategorizirati kao turisti. Još 1.000 je posjetilo područje u drugim periodima godinu. Pokazuje pozitivan uticaj na lokalnu zajednicu kroz kulturnu razmjenu i njihovo direktno učešće u zaštiti i očuvanju tradicionalnih vrijednosti. Svi gosti i učesnici događaja odsijedaju u seoskim domaćinstvima, tako da se dio ekonomskih koristi vraća lokalnoj zajednici na dobit domaćih radnika.

Festival je predstavljen u svim planovima ruralnog razvoja u oblasti turizma i održivosti. Kao takav, to je odličan primjer integrisanog planiranja ruralnog razvoja koji sadrži turističko i nematerijalno kulturno nasljeđe kao ključnu komponentu.

2.7. INTERPRETACIJSKI CENTRI

Interpretacijski centri su savremeni proizvodi kulturnog turizma koji se osnivaju i grade sa ciljem da se posjetioci, na atraktivan, moderan, dinamičan, interaktivan bolje upoznaju sa kulturnom i prirodnom baštinom šireg područja (Skadarsko jezero, Durmitorsko područje), kao i da se upoznaju sa baštinom koja nije dostupna širokom krugu posjetilaca (podvodna baština crnogorskog dijela Jadrana).

Primjer: **Interpretacijski centar maritimne baštine ostrva Krka** koji na savremen i interaktivan način prikazuje i interpretira dugu i bogatu pomorsku tradiciju ostrva Krk

<https://www.grad-krk.hr/krk25-u-krku-otvoren-interpretacijski-centar-maritimne-bastine>

- **Romanički kompleks u dolini Boí (Vall de Boí)**

Izvor: [file:///C:/Users/Slavica/Downloads/03_42_1_4_2011_Carolina_Martin_Pinol%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Slavica/Downloads/03_42_1_4_2011_Carolina_Martin_Pinol%20(1).pdf)

Kompleks u dolni Boi, Francuska, sadrži devet romaničkih crkava sa nekim od najbolje očuvanih primjera zidnog slikarstva i romaničke arhitekture koja slijedi lombardsku romaniku.

Prostor za interpretaciju i sadržaje CRVB-a izabrali su stručnjaci za romaniku i historičari specijalizovani za ovu regiju. Osmišljena je interaktivna muzeološka postavka koja uključuje audiovizualne i muzeografske elemente koji na zabavan i didaktički način približavaju posjetiocu istorijski i umjetnički trenutak u kojemu su sagrađene romaničke crkve u dolini Boí.

Sadržaji Centra organizovani su u različite tematske cjeline. Na recepciji se nalazi pult na kojem se prodaju proizvodi povezani s periodom romanike. Uz recepciju su **dvije dvorane** u kojima se obrađuju različite teme. Svaka tematska cjelina je različito postavljena. Prvo područje predstavlja **audiovizualna prezentacija na velikom formatu pomoću kojega se posjetioci smještaju u kontekst istorijskih okvira romanike** na četiri jezika: engleski, francuski, kastiljanski i katalonski. **Interpretativni prostor gdje muzeografiju sačinjavaju predimenzionirane knjige** sataktilnim uređajem koji prikazuje romaničku ikonografiju i simboliku. Sljedeće područje, prezentirano je preko **velike otvorena knjige u kojoj se iznenada pojavljuje hroničar koji u prvom licu objašnjava događaje iz doline vezane za period romanike**. U **interaktivnom srednjovjekovnom skriptoriju** prikazuju se faze gradnje i restauracije uz primjenu raznovrsnih interaktivnih pomagala. Obilazak završava temom Glasovi doline. U Zadnjem prostoru **replika romaničke klupe** služi kao postolje na kojemu se pojavljuju tri **virtualne figure**, ključne osobe iz istorije doline **u formi svjedočenja u prvom licu prepričavaju događaje vezane za crkve i istorijski period u kojem su zaživjele**.

Centar je glavna okosnica turizma Doline Boí i predstavlja **kvalitetni brend sa vlastitim identitetom** različitim od ostalih destinacija. **Jedan je od glavnih katalonskih proizvoda** nastao na **inicijativi za obnovu kulturnih dobara i njihovog upisa na listu svjetske baštine**. Tek turistički sadržaji, kao što je Interpretacijski centar romanike, ubrzali su razvoj turizma i privlačenje posjetilaca koje između ostalog privlače i sadržaji vezani uz prirodnu baštinu kao što su Nacionalni park Aigüestortes, skijalište Boí Taüll Resort i toplice Caldes de Boí.

Izvor; **NOVI OBRAZAC KULTURNIH USTANOVA: PRIMJER KATALONSKOG CENTRA ZA INTERPRETACIJU ROMANIKE** dr. sc. CAROLINA MARTIN PIÑOL Sveučilište u Barceloni (Universitat de Barcelona)

Muzej Fride Kalo – „LA CASA AZUL“ je rodna kuća Fride Kalo i nosi naziv “Plava kuća”, a nalazi se u Kojoakanu. Kuća ima deset soba i malu tropsku baštu, u svom središnjem dijelu. Frida je bila posvećena tradiciji svoje zemlje, a njena djela su u kolekcijama mnogih nacionalnih muzeja, najpoznatija djela su u Muzeju modernih umjetnosti u Njujorku i u San Francisku. Muzej mjesečno posjeti oko 250 000 posjetilaca, od kojih su 45% stranci. Pristup je ograničen, a oni koji su kupili karte preko internet imaju prednost. Ulaznica za djecu je 15\$, za profesore i studente umjetnosti 40\$, za domaće stanovništvo 70\$ i za strance 120\$. Sajt muzeja omogućava uvid u Fridinu biografiju, kolekciju Fridinih umetničkih djela i njenih citata, video zapisi, kao i virtualnu posjetu muzeju. Sajt je na španskom jeziku, bez opcije za prevođenje. Muzej može da se prati putem Tvitera i Pinteresta. Plava kuća je u blizini Meksika Sitija i pravi je raj za turiste (<http://www.museofridakahlo.org.mx/en/the-blue-house/>).

Memorijalni centar Nikole Tesle je u vlasništvu Muzeja Like Gospić, koji spada pod Grad Gospić. Uređenje i izgradnju novih objekata jefinansirala država, uz pomoć donatora, a to su bila velika hrvatska preduzeća. Centar godišnje posjeti od 25 do 30 hiljada posjetilaca, najviše u proljeće, ljeto i jesen, a gosti su sa svih strana Svijeta. Memorijalni centar Nikole Tesle se nalazi u njegovom rodnom mjestu Smiljanu, kod Gospića u Lici. Centar se sastoji od rodne kuće, pravoslavne crkve Sv. apostola Petra i Pavla, gdje je Teslin otac, kao pravoslavni sveštenik služio liturgiju, poljoprivredni objekat, a tu su i tri nova sagrađena objekta. Oni predstavljaju multimedijalnu dvoranu u kojoj se prikazuje dokumentarni film o Tesli, a koja se iznajmljuje po potrebi u kulturne i sportske svrhe, naučno-istraživačka stanica, tačnije 10 puta umanjen Teslin laboratorij iz Colorado Springsa i dječije igralište. U planu je proširenje Memorijalnog centra sa ugostiteljskim sadržajem, tako da se turisti mogu zadržati cijeli dan. Projekat „Solarna oaza“, uz postojeće, uključivao bi i ugostiteljski objekat, koji bi imao u ponudi proizvode domaćih poljoprivrednih proizvođača, kongresni turizam, kulturni turizam, pa čak i kulturnu evropsku rutu kao dio projekta. Cilj je ujediniti sve potencijale tog kraja u kompletnu turističku ponudu (www.mcnikolatesla.hr).

3. UPOREDNA ANALIZA KULTURNOG TURIZMA KONKURENTSKIH ZEMALJA

3.1. KULTURNI TURIZAM REPUBLIKE HRVATSKE I CRNE GORE

Do početka 2000-tih, kulturni turizam u nacionalnim okvirima Hrvatske nije bio prepoznat kao turistički proizvod. Promotivni material je bio bogat fotografijama kulturnog nasljeđa, ali se njihova funkcija svodila na promociju Hrvatske, kao atraktivne turističke destinacije. Popularizacija kulturnog turizma kao samostalnog turističkog proizvoda je počela izradom nacionalne strategije razvoja kulturnog turizma, koja je počela da se sprovodi 2012.godine. U svrhu afirmacije kulturnog turizma lansirani su Nacionalni dani kulturnog turizma održani 2007. godine u Rijeci, 2009.godine u Varaždinu, 2011.godine u Dubrovniku i 2012. godine u Poreču. Prema kriterijumima atraktivnosti, u Strategiji razvoja turizma u Republici Hrvatskoj do 2020. godine, kulturni turizam se smatra sektorom trustičke privrede sa značajnim potencijalom.Hrvatska ima dva spomenikakulture i četiri prostorne kulturno-istorijske cjeline upisane na UNESCO listu, a to su: Diklecijanova palata u Splitu, Eufrazijeva bazilika u Poreču, Romanički grad Trogir, Stari grad Dubrovnik, Šibenska Katedrala I Starigradsko polje na Hvaru.

Da bi se oblikovala ponuda u kulturnom turizmu Hrvatske, potrebno je uključiti inovacije i kreativnost, koja će omogućiti doživljaje zasnovane na lokalnoj i autentičnoj kulturi. Na razvoju kulturnog turizma u Hrvatskoj radi se već duži niz godina, a dokaz za to je Strategija kulturnog turizma 2003 i definisane smjernice i ciljevi razvoja kulturnog turizma u Strategiji razvoja hrvatskog turizma do 2020.godine,kao i Akcioni plan razvoja kulturnog turizma 2015. godine.Strategija razvoja turizma Republike Hrvatske do 2020. godine postavila je zadatak, da Hrvatska bude novo, sadržajno i zanimljivo kulturno odredište, da veći gradovi budu uvršteni u zanimljive kulturno-turističke itinerere, da se osigura pristup novim turističkim segmentima i da Hrvatska postane destinacija sa bogatim kulturnim nasljeđem.

U Hrvatskoj kulturni resursi su nedovoljno iskorišćeni u formiranju turističke ponude. Jednim dijelom oni još nisu spremni za posjetu, a djelimično oni nisu izdiferencirani i valorizovani, barem nacionalne i regionalne kulturno-turističke atrakcije sa najvećim razvojnim potencijalom.Problem, koji se mogu identifikovati u razvoju kulturnog turizma u Hrvatskoj je nedovoljno zastupljena statistika (broj prodatih ulaznica), centralizacija i birokratizacija postupaka, površno znanje lokalnog stanovništva o vlastitom kulturnom nasleđu, nedovoljna saradnja između sektora kulture i turizma, nedovoljno znanje kondinatora projekta o kulturnom menadžmentu i nepostojanje savetodavne institucije za organizatore kulturno-turističkih projekata.Ministarstvo turizma je od 2002.godine uvelo periodično praćenje broj posjetilaca ustanovama kulture, među kojima je veliki broj turista, a to doprinosi elementarom uvidu kulturnu participaciji turista, na osnovu kojih se mogu kreirati strategije i kulturno-turistički planovi.

Stanovništvo u Hrvatskoj nije u dovoljnoj mjeri upoznato sa svojim kulturnim nasljeđem, zbog čega ni ne mogu da osjećaju kulturno nasljeđe, kao turistički resurs. Osnovne škole u obrazovnim programima, pružaju elementarno znanje o kulturnom nasleđu i ne naglašavaju u dovoljnoj mjeri njegovu vrijednost. Takođe, u školama se nedovoljno uči o lokalnom kulturnom nasljeđu i njegovom značaju, što otežava stvaranje lokalnog kulturnog imidža.Lokalno kulturno nasljeđe je zbog potrebe raznih dozvola, ograničeno u apliciranju za kulturno-turističke projekte, jer produžava vrijeme za aplikaciju. Zbog tromosti birokratije, dozvole često stižu, kada je već prošao rok za aplikaciju. Ako je u projekat uključeno inostrano preduzeće, onda se mora objaviti nadmetanje za najbolju ponudu, čak i u slučajevima kada se ne traži državna subvencija.

Saradnja između sektora kulture i sektor turizma nije na zadovoljavajućem nivou, i dešava se samo na nivou pojedinačnih projekata. Savremeno turističko tržište očekuje kompleksne proizvode, što zahtijeva interdisciplinarnu saradnju i realizaciju zajedničkih ciljeva. Dosadašnja iskustva u razvoju kulturnog turizma, pokazuju da je od najvećeg značaja stvaranje partnerstva kulturnog i turističkog sektora na nacionalnom nivou. Ovaj problem je trebalo prevazići formiranjem Ureda za kulturni turizam pri Hrvatskoj turističkoj zajednici, međutim Ured je ukinut i nastala je praznina u upravljanju razvojem kulturnog turizma. U području kulturnog menadžmenta, Hrvatska nema odgovarajući studijski obrazovni program. Kordinatori kulturnih projekata i zaposleni u ustanovama kulture završili su samo kurseve kulturnog menadžmenta u inostranstvu. Pojedinci zaposleni u kulturnom sektoru se oslanjaju na vlastito iskustvo, što nije dovoljno, jer se zahtjevi na tržištu mijenjaju. Sektor kulture i sektor turizma još uvijek nisu usaglašeni.

U Hrvatskoj ne postoji savjetodavna institucija za organizatore kulturno-turističkih projekata, kojoj bi se mogli obratiti sa najrazličitijim pitanjima za postupak pisanja i sprovođenje projekta. Osnovan je Ured za kulturni turizam 2004. godine u okviru Hrvatske turističke zajednice, koji je doprinijeo napretku u odnosu na prethodne godine, kada su državne institucije bile nezainteresovane za ovaj turistički proizvod. Oko 1500 predstavnika kulturnog i turističkog sektora prošlo je kroz program edukacije Ureda za kulturni turizam, međutim znanje o području razvoja kulturno-turističkog proizvoda je još uvek deficitarno i činjenica je da kulturni i turistički sektor ne nalaze način kako da prepoznaju zajedničke interese. Problemi u kulturnom turizmu Hrvatske su složeni i brojni, a da bi se doprinijelo njihovom rješavanju, potrebna je inicijativa i postupci, koji se nekada teško sprovode. Naprimjer, problem sa kojim se susreće kulturni sektor je loša signalizacija objekata kulturnog nasljeđa, loša infrastruktura, neuređenost prostora, otežan pristup, nestručno upravljanje i nedovoljna promocija sa neodovarajućom interpretacijom.

U Crnoj Gori, kao i u Hrvatskoj, sektor kulture i sektor turizma nemaju zadovoljavajuću saradnju i ona se dešava samo na nivou pojedinačnih projekata. Stanovništvo u Crnoj Gori, kao i u Hrvatskoj nije u dovoljnoj mjeri upoznato sa svojim kulturnim nasljeđem, pa isto ne oseća kulturno nasljeđe kao turistički resurs. Takođe i u Crnoj Gori je ograničeno apliciranje za kulturno-turističke projekte, zbog potrebe za raznih dozvolama, koje zbog nedovoljne efikasnosti u birokratskim postupcima, one kasno stižu. Međutim, Republika Hrvatska je prva u regionu uradila Strategiju razvoja kulturnog turizma sa akcionim planom 2015. godine i na taj način dala smjernice, kao i ciljeve razvoja kulturnog turizma do 2020. godine.

3.2. KULTURNI TURIZAM REPUBLIKE SLOVENIJE I CRNE GORE

Strategija razvoja turizma republike Slovenije za 2017-2021 je urađen na osnovu prethodnih iskustava i razvojnih specifičnosti. Turističku privredu Slovenije karakteriše razvoj konkurentskih prednosti, promocija sistemskih rješenja, efikasno povezivanje nacionalnih, lokalnih, regionalnih i preduzetničkih poduhvata u oblasti razvoja turizma. Slovenija ima uspjeh u uvođenju savremenih metoda upravljanja i tehnika u oblasti strateškog planiranja i fokusiranja konkurentskih mreža kompanija. Strategija je fokusirana na ubrzanom razvoju turizma, a dizajnirana je da postigne planirane ciljeve do 2021. godine, kao što je naprimjer povećanje zaposlenih sa punim radnim vremenom u sektoru turizma od 8.000 do 12.000 i ostvarenje zarade od oko 4 milijarde Eura. Predložena nova strateška vizija za slovenački turizam je Slovenijakao globalna zelena butik destinacija za zahtjevne goste, koji traže raznovrsnost, aktivno iskustvo, mir i ličnu dobrotu.

Slovinci imaju veoma dobar odnos prema njihovoj nacionalnoj kulturi i u njoj je dobro razvijena mreža kulturnih institucija, organizacija i udruženja, pa u tom pogledu može da se poredi sa najrazvijenijim evropskim zemljama. Kulturni život je razvijen u najvećim gradovima, ali i u skoro svakom uglu Slovenije. Brojni dvorci, crkve, arhitektonska remek djela, stara gradska jezgra sa gotskom i baroknom arhitekturom (Ptuj, Piran, Škofja Loka, Kranj, Ljubljana), živopisna ruralna arhitektura za mala naselja i kuće (kozolci) sa originalnim rešenjima, kulinarske i vinske ture, kao i tradicionalni običaji svjedoče o raznovrsnosti života prošlih generacija u Sloveniji. Kulturno nasleđe na UNESCO listi su baština Merkura, Almaden i Idrija, praistorijka sojenica oko Alpa.

Slovenija je 2017. godine bila u centru pažnje u raznim oblastima, zahvaljujuću Ani Roš, koja je proglašena za najboljeg ženskog kuvara u 2017. godini, kao i drugih vrhunskih kuvara, Slovenija se smatra skriveni evropskim draguljom, kada je u pitanju hrana i piće. Pokretno kulturno nasleđe se promovise u oko šezdeset muzeja sa brojnim muzejskim zbirkama. Najveći muzeji su Narodni muzej Slovenije i Muzej savremene istorije Slovenije, kao i regionani muzeji širom Slovenije. Najinteresantniji muzej je Kobarid muzej, koji je dobio nagradu za najbolji evropski muzej. Ikone slovenačke kulture su brojne, ali jedna od najpoznatijih je Lipica ergela, koja je prepoznata kao najstarije mjesto u Svijetu sa kontinuiranim uzgojom aristokratskih lipicanera. Od osnivanja 1580. godine, lipicaneri su ponos Slovenije, poznati po svojoj bijeloj boji, eleganciji i nevjerovatnim kapacitetom za učenje. Zatim Maribor, drugi po veličini slovenački grad sa najstarijom lozom na Svijetu i Ptuj jedinstven grad sa vinskim podrumima u starom dijelu grada. U Sloveniji je pronađen najstariji muzički instrument na svijetu, takozvana neandertala flauta, koja je izložena u Nacionalnom muzeju Slovenije u Ljubljani. Grad Idrija, sa napuštenim rudnikom žive, je dobro očuvan spomenik rane industrijske ere.

Za slovenački turizam je karakteristično da je u okviru turističkih proizvoda obuhvatio i kulturni turizam, i na taj način formirao svoj prepoznatljivi imidž, a svoju promociju je sproveo na ključnim tržištima, posebno u SAD i Francuskoj. Slovenija je 2017. godine bila i domaćin visokog profila međunarodne manifestacije, odnosno generalne skupštine Lufthansa, koja na svojim letovima promovise kulturno nasleđe atraktivnih destinacija, a Slovenija kao domaćin ovog značajnog događaja, svakako će biti preporučena destinacija.

Poštovanje i zaštita nacionalnog kulturnog nasleđa je obaveza svakog pojedinca. Slovenija gradi svoj identitet na svom bogatom kulturnom nasleđu, koje Slovenci dobro poznaju. Vlada Slovenije odvaja značajna sredstva za kulturu i država u potpunosti finansira nacionalnu mrežu institucija i pokriva većinu programa, aktivnosti i projekte u oblasti međunarodne kulturne saradnje. Lokalne zajednice su odgovorne za biblioteke i druge kulturne institucije, kao i kulturno-umjetnička društva. Međutim, tržišni mehanizam, vlada cijelom industrijom zabave. Turistička organizacija je pripremila operativan plan za turistički marketing i promotivne aktivnosti, uključujući i digitalizaciju. Strategija za razvoj slovenačkog kulturnog turizma će uskoro da se završi, a napisali su je stručnjaci iz različitih oblasti. Ključna prednost Slovenije je u njenoj disperziji kulturnog turizma iz Goričko na sjeveroistoku do Pirana na jugozapadu, od Alpa na sjeverozapadu do Bele Krajine na jugu.

U Sloveniji je kulturni turizam tema zajedničkih sjednica parlamentarnih odbora za kulturu i ekonomiju. Trenutno se završava državna strategija za turizam kulturnog nasleđa, takođe odbor za ekonomiju predlaže, da poglavlje o kulturnom turizmu treba da bude uključeno u strategiju za razvoj turizma.

Država Slovenija odvaja značajna sredstva za kulturu i država u potpunosti finansira nacionalnu mrežu institucija i pokriva većinu programa, aktivnosti i projekte u oblasti međunarodne kulturne saradnje, a lokalne zajednice su odgovorne ustanove kulture. Vlada Crne Gore takođe odvaja značajna sredstva za

kulturu, ali ekonomska sredstva Crne Gore su znatno manja, nego u Sloveniji, jer Slovenija spada u razvijene zemlje Evropske Unije. Slovenački turizam je u okviru turističkih proizvoda obuhvatio i kulturni turizam, i na taj način formirao svoj prepoznatljivi imidž, a svoju promociju je sproveo na ključnim tržištima. U Crnoj Gori kulturni turizam nije u dovoljnoj mjeri vezan za ostale turističke proizvode i nije u dovoljnoj mjeri iskorišćen kao samostalni turistički proizvod, koji nema sezonalni karakter. Strategija za razvoj slovenačkog kulturnog turizma će uskoro da se završi, a napisali su je stručnjaci iz različitih oblasti. U Crnoj Gori se takođe radi strategija razvoja kulturnog turizma, a pišu je turizmolozi, ekonomisti, konzervatori, arhitekta u saradnji sa kulturnim i turističkim sektorom Crne Gore.

3.3. KULTURNI TURIZAM REPUBLIKE SRBIJE I CRNE GORE

U Evropskom parlamentu pohvaljeni su kapaciteti koje Srbija ima u oblasti kulturnog turizma. Kultura mnogo više spaja ljude, nego što ih politika razdvaja, a kulturni turizam je velika šansa Srbije da popravi imidž u Svijetu. Turistički i kulturni potencijal Srbije može da bude šansa za prevazilaženje problema iz prošlosti, ali i za ostvarivanje ekonomskih efekata. Nominacija Novog Sada za Evropsku prijestonicu kulture 2021 je dokaz da je nešto pokrenuto i to je dobar znak, kada je u pitanju kulturni turizam i očuvanje kulturnog nasljeđa. Zatim sjajan primjer restauracije sinagoge u Subotici, koja je dobila stari sjaj i biće ponovo funkcionalna, a smatra se biserom srednjeevropske kulturne baštine. Obnova sinagoge počela je 2013. godine, sredstvima Evropske unije, kroz Program prekogranične saradnje Srbija-Mađarska. Projekat „DIAMOND – Dragulji na prekretnici vjekova – putovanje u čudesni svijet secesije“ obuhvatio je, pored obnove fasade sinagoge i djelimičnu obnovu Grofove palate u Segedinu. Ukupna vrijednost projekta bila je 344.787 eura, Evropska unija finansirala je obnovu sa 100.000 eura, a kompletna restauracija sinagoge izvedena je uz pomoć vlada Srbije i Mađarske. Evropske nagrade za kulturno nasljeđe u junu 2018. godine u Berlinu, dodeljena je za tri laureata iz Srbije, a jedan je za projekat konzervacije srednjovjekovne tvrđave u vojvođanskom mjestu Bač. Za 15 godina, koliko rekonstrukcija traje, ovo zdanje je od neprepoznatljivosti postalo sve posjećenija turistička atrakcija. Dani slave srednjovjekovnog Bača završeni su prije tri vijeka i tvrđava je propadala, a boravak u njoj nije bio bezbjedan. Danas je posjećuje oko sedam hiljada ljudi godišnje. Za pažljivo obnavljanje uskoro će primiti i najviše evropsko priznanje, koje zovu još i „oskarom za konzervaciju“. Za restauraciju je od evropskih fondova dobijeno oko 700.000 eura. Da bi tvrđava zasijala punim sjajem, neophodna je daleko veća podrška, kako države, tako i privatnih investitora. Na muzeje u Srbiji još uvijek se gleda kao trošak, mnogi od njih ne rade ili su u nekoj fazi rekonstrukcije. Noć muzeja je povod da se malo više o tome priča i oni posjete, ali čim manifestacija prođe, smanji se interesovanje javnosti. Situacija se ipak, polako mijenja, jer muzeji počinju da se približavaju svijetu biznisa. Javljaju se kolekcionari i privatnici, koji spašavaju zbirke dragocjenih stvari, koje su skupljale prašinu po tavanima i podrumima. Osim muzeja u državnom vlasništvu, prema nezvaničnim informacijama u Srbiji ima i oko 90 privatnih muzeja, ali prema podacima Ministarstva kulture zvanično je registrovano pet.

Srbija, kao i Crna Gora još uvek nema dovoljnu saradnju između sektora kulture i sektora turizma. Međutim, zahvaljujući pojedincima, koji su se našli na rukovodećim funkcijama i akcijama, koje su zasnovane na ličnoj inicijativi, kulturni turizam je počeo da se razvija i ima svijetlu budućnost.

3.4. KULTURNI TURIZAM REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE I CRNE GORE

Na prostoru Bosne i Hercegovine dolazi do mješavina novih i starih svjetova. Srednjovjekovno kulturno nasljeđe je dobro očuvano od starih franjevačkih i pravoslavnih manastira, do heraldskih mostova i džamija Osmanlija. Pored bogate kulturne baštine, u Bosni i Hercegovini desila se i posleratna „kulturna renesansa“ posebno u Sarajevu, koji je domaćin nekim od najavangardnijih festivala u jugoistočnoj Evropi, poput Sarajevo film festivala i Jazz festivala. Bosna i Hercegovina obiluje brojnim kulturnim

nasljeđem. Kao najposjećenije turističke destinacije u oblasti kulturnog turizma mogu se izdvojiti naprimjer Bašćaršija, kao jedan od najimpresivnijih i najšarmantnijih trgovinskih centara u zemlji. Mjesto za trgovinu i susrete već od 15. vijeka, jer su se karavani iz Azije, Dubrovnika i zapada ovdje sastajali i trgovali. Takođe, stari most u Mostaru je možda najreprezentativniji primjer otomanske kreativnosti i dalmatinskog zidarstva na zapadnom Balkanu. Ova predivna kamena struktura ne samo da spaja istočnu i zapadnu stranu Neretve, već i simbolizira raskršće istočne i zapadne civilizacije. Zatim Tekija na vrelu Bune izgrađena u 16. vijeku za potrebe derviškog reda i danas je najmističnije mjesto u Bosni i Hercegovini. Tekija je otvorena za posetioce tokom cijele godine, a u prelijepom vrtu, koji gleda na izvor Bune može se popiti osvježavajuće piće, turska kafa ili čaj. Travnička tvrđava je najimpresivnija tvrđava u Bosni i Hercegovini, koja još uvijek postoji i najbolje je očuvana od svih. Turski period obnovio je slavu Travnik, jer bio je glavni grad i vojni centar Otomanske imperije u Bosni i Hercegovini. Originalana trebinjski stari grad nastao je početkom 18. vijeka, a leži na obalama rijeke Trebišnjice, jedne od najvećih ponornica u Evropi, koja teče kroz samo srce grada. Rijeka i grad su bili oduvijek poznati po svojim starim mlinovima, dolapima na rijeci Trebišnjici. Mada, danas i nijesu u potpunoj funkciji, postoje kao simbol, ne tako davne prošlosti Hercegovine. Klobuk je najveća tvrđava u Trebinju, a nalazi se na samoj granici Hercegovine sa Crnom Gorom. Pretpostavlja se da je izgrađena u 9. vijeku.

Ovakvih mjesta, koja mogu zadovoljiti potrebe kulturnog turizma u Bosni i Hercegovini ima mnogo, ali se ona susrijeću sa mnogim specifičnim problemima, koji su nastali kao posljedica neorganizovanosti turističkog sektora, nedostatka finansijske podrške, kao i nedovoljne briga i nedostatka sredstava za održavanje kulturnog nasljeđa od strane opštinskih, kantonalnih i entitetskih organa. Upisana kulturna dobra iz Bosne i Hercegovine na UNESCO-ovoj Listi svjetske baštine samo su most Mehmed-paše Sokolovića u Višegradu i područje Starog mosta starog grada Mostara. Ovakav odnos državnih struktura, bez obzira na izrazito bogatu kulturnu baštinu, neće dovesti do adekvatne turističke valorizacije. Drugim riječima, državna intervencija, u cilju valorizacije kulturne baštine je neophodna. Kulturni turizam i uopšte turizam u Bosni i Hercegovini je trenutno nedovoljno razvijen i ona je najlošije pozicionirana zemlja na prostoru Balkana. Ona je prepoznata u uglednim svjetskim medijima poput CNN-a, The New York Timesa, The Guardian, kao i u specijalizovanim časopisima za turizam, međutim promet turista je nezadovoljavajući, pogotovo u odnosu na postojeće potencijale.

3.5. KULTURNI TURIZAM REPUBLIKE ALBANIJE I CRNE GORE

Kulturno nasljeđe i turizam imaju važnu ulogu u razvoju turizma u Albaniji. Prema zvaničnim podacima, broj posjetilaca spomenicima kulture, muzejima, dvorcima i arheološkim lokalitetima u 2016. godini je povećan za 17,5% u odnosu na 2015. godinu. Lokacije upisane na UNESCO listu su Butrinta, Berat i Đirokastra (Gjirokastra). Očekuje se da će Albanski dio Ohridskog jezera biti na UNESCO listi 2019. godine, a makedonski dio jezera je upisan na Listu svjetske baštine, kao prirodno i kulturno nasljeđe. Albanija predstavlja dobar primjer razvoja kulturnog turizma, kojem je posvetila značajnu pažnju izradom marketinške strategije u kulturnom turizmu. U ovoj zemlji je kulturna baština iskorišćena za socijalni i ekonomski razvoj. Jedan od najboljih primjera razvoja kulturnog turizma je Butrint za koji kažu da je mikrokosmos istorije Sredozemlja, jer je svjedok uspona i padova velikih carstava, koja su vladala ovim područjem. Danas je to jedinstvena prostorna kulturna-istorijska cjelina, nastala u rasponu, od više od dvije hiljade godina. Arheološko nasljeđe Butrinta je jedno od najvećih i najvažnijih arheoloških nalazišta u Albaniji, jer sadrži različite predmete i strukture, koje potiču iz bronzanog doba, pa sve do srednjeg vijeka. U Butrintu se nalazi i pozorište iz helenističkog perioda, koje je izgrađeno na padini akropole i okrenuto je prema kanalu Vivari. Korišćenje prirodnog nagiba brežuljka pružilo je praktično rješenje za smještaj gledalaca, što je tipična karakteristika antičkih grčkih pozorišta. Krstionica

je izgrađena u 6. vijeku, a predstavlja drugu po veličini krstionici u Istočnom rimskom carstvu, jer se najveća nalazi u Aja Sofiji u Istanbulu. Venecijanci su u 14. vijeku izgradili tvrđavu na vrhu brda, na zapadnom dijelu prostrane ravne površine antičke akropole. Kaštel na akropoli je najvažnija srednjovjekovna građevina Butrinta i uglavnom je produkt rekonstrukcije iz tridesetih godina dvadesetog vijeka. Butrint se nalazi u prirodnom okruženju, sa složenim eko sistemom od obližnjeg jezera i kanala, koji odvodi jezero u Jonsko more. Kombinacija kulturnog nasljeđa i prirodno okruženje čini Nacionalni park Butrint kulturno-prirodnim spomenikom. Park je postao centar kulture i prirode Albanije, a uz pomoć Butrint fondacije, Svjetske banke i UNESCO-a, situacija parka je poboljšana, pa je UNESCO uklonio Butrint sa liste ugroženog područja svjetske baštine 2005.godine. Danas se tu nalazi glavni centar za škole arheologije i konzervacije, koje je organizovala Butrint fondacija u partnerstvu sa albanskim institutima arheologije, stranim univerzitetima, međunarodnim stručnjacima i konsultantima. U parku se organizuje aktivan program događaja u pozorištu, kao i program za lokalne škole i koledže. U toku 2010. godine, vlasti su srušile preko 200 ilegalno izgrađenih objekata u selu Ksa.

Albanija je stvorila dobru podlogu za razvoj kulturnog turizma, u smislu jačanja institucija i strukturnih reformi, što je dovelo do vidnog razvoja kulturnog turizma. Na odličnom primjeru Nacionalnog parka Butrint pokazana je odlučnost države da sačuva izuzetno bogatu kulturnu baštinu, uz značajnu finansijsku podršku Američko-Albanskog fonda za razvoj i Svjetske banke. Crna Gora, u razvoju kulturnog turizma treba da preuzme primjer integrisane strategije i stvorene dobre podloge za razvoj kulturnog turizma, kao što je u Albaniji, koja se za relativno kratko vrijeme značajno pozicionirala u Svjetskoj turističkoj organizaciji kao zemlja u kojoj se razvija kulturni turizam. Ministarstvo kulture je odjeljenje albanske vlade odgovorno za turizam, kulturu, omladinu i sport. Ovo Ministarstvo u svojim okvirima ima sektor za kulturu i sektor za turizam, što je doprinijelo dobroj saradnji ova dva sektora, a što je za rezultat imalo razvoj kulturnog turizma. Crna Gora, za razliku od Albanije, nema dobru saradnju ova dva sektora, a nema ni značajnu finansijsku podršku iz inostranstva, međutim izradom Strategije za razvoj kulturnog turizma u Crnoj Gori, ovi problemi bi trebalo da se prevaziđu.

3.6. KULTURNI TURIZAM REPUBLIKE GRČKE I CRNE GORE

Savremena Grčka država ima korijene iz vremena Antičke Grčke, a Grčka se smatra kolijevkom savremene evropske civilizacije. Ona je domovina umjetnosti, pa se na UNESCO-voj listi svjetske baštine nalazi 18 lokaliteta. U Grčkoj svaki peti stanovnik zaposlen u turizmu, a kulturni turizam je razvijen i najviše se zasniva na kulturnom nasljeđu iz antičkog kritsko-mikenskog perioda, antičkog arhajskog perioda (Olimpija, Delfi, Korint, Epidauros) i antičkog klasičnog perioda (Atina). Arheološki lokalitet Olimp godišnje zaradi oko 2,6 miliona eura, arheološki lokalitet Mikena godišnje zaradi oko 1,6 miliona eura, a arheološki lokalitet Akropolj godišnje zaradi oko 11,9 miliona eura. Posle antičkog perioda, na prostoru Grčke se razvijalo Vizantijsko carstvo, koje je bilo pod velikim uticajem grčke misli i umjetnosti, a grčki jezik je bio službeni. U trajanju od hiljadu godina, razvila se umjetnost, kultura i običaji, pod uticajem hrišćanstva, a u hrišćanskoj arhitekturi se razvio originalni vizantijski stil. Sveta Gora i Meteori su najpopularniji lokaliteti za posjetu turista, koji su nastali u ovom periodu. Kulturno nasljeđe Grčke, koje je svjedok ljudskih dostignuća, izaziva divljenje i predstavlja motiv za posjetu turista iz cijelog Svijeta. I upravo u ovoj zemlji, udvostručio se broj kineskih turista, koji uglavnom dolaze na grupna ljetovanja, ali sve je više i onih koji dolaze individualno. Posebno su im interesantni Kikladski arhipelag (Krit) i Atina. Smatra se da će se broj turista iz azijskih zemalja u narednoj deceniji drastično povećati. Zbog velikog broja turista iz Kine 2017. godine uvedeni su direktni letovi između Atine i Pekinga. Za razliku od Crne Gore, u Grčkoj postoji saradnja između kulturnog i turističkog sektora. Do 2012. godine,

sektor kulture i turizma su bili spojeni u Ministarstvu kulture i turizma, što je doprinijelo da razvoj turizma u Grčkoj paralelno prati i razvoj kulturnog turizma, zasnovanog na izuzetno bogatoj kulturnoj baštini. Danas, ova dva sektora zbog velikog obima obaveza i odgovornosti, imaju dva odvojena ministarstva, ali saradnja između sektora kulture i sektora turizma se i dalje uspješno nastavlja.

Naručilac: Ministarstvo održivog razvoja i turizma

CRNA GORA

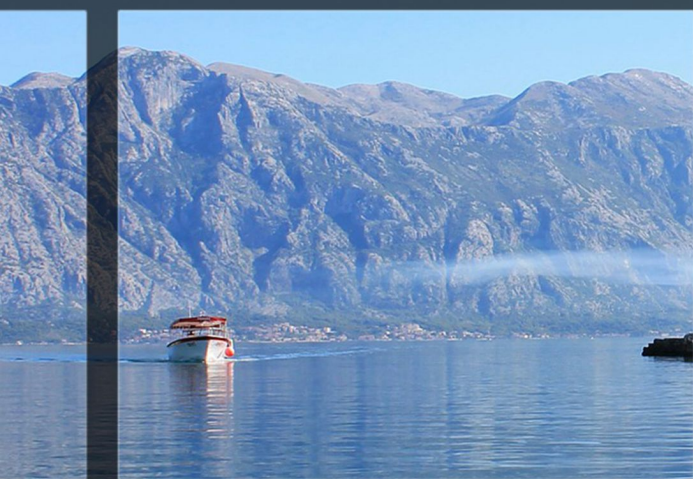
MINISTARSTVO ODRŽIVOG RAZVOJA
I TURIZMA

Strategija razvoja kulturnog turizma sa Akcionim planom do 2023.godine

14

15

16

14

15

16

Obrađivač:

CAU
Centar za Arhitekturu i Urbanizam

Strategija razvoja kulturnog turizma Crne Gore sa Akcionim planom do 2023. godine

- NACRT -

Aneks 2

VLADA CRNE GORE

CAU
Centar za Arhitekturu i Urbanizam

novembar, 2018. god.

KLIJENT:	Ministarstvo održivog razvoja i turizma
NAZIV PROJEKTA:	Strategija razvoja kulturnog turizma Crne Gore sa Akcionim planom do 2023. godine(u daljem tekstu SZKT)
FAZA:	Nacrt
DIO:	Aneks 2
RADNI TIM:	<p>Direktor Predrag Babić – Dipl.ing građ.</p> <p>Vođa tima Snežana Besermenji- Doktor geografskih nauka</p> <p>Koordinator izrade Strategije Zorica Babić, – Dipl. Ekonomista</p> <p>Sintezni tim: Zorica Babić, – Dipl. Ekonomista Slavica Jurišević- Dipl.ing. arhitekture -Konzervator Ksenija Vukmanović, Dipl. Ing.arhitekture</p> <p>Administrativno-tehnička podrška Mladen Vuksanović – Spec. App. in management</p> <p>Tehnička podrška Miroslav Vuković –Ing. Računarstva Rade Bošković – BSc arhitekture</p> <p>Prevod Bobana Knežević –Prof.eng.jezika I književnosti</p>

SADRŽAJ

I. NEPOKRETNOST KULTURNA DOBRA

- PRIMORSKI REGION	1
1. OPŠTINA BAR	1
2. OPŠTINA BUDVA	19
3. OPŠTINA HERCEG-NOVI	32
4. OPŠTINA KOTOR	48
5. OPŠTINA TIVAT	82
6. OPŠTINA ULCINJ	87
- SREDIŠNJI REGION	93
7. OPŠTINA CETINJE	93
8. OPŠTINA DANILOVGRAD	111
9. OPŠTINA NIKŠIĆ	114
10. OPŠTINA PODGORICA, TUZI, ZETA	125
- SJEVERNI REGION	140
11. OPŠTINA ANDRIJEVICA	140
12. OPŠTINA BERANE	141
13. OPŠTINA BIJELO POLJE	144
14. OPŠTINA GUSINJE	147
15. OPŠTINA KOLAŠIN	149
16. OPŠTINA MOJKOVAC	151
17. OPŠTINA PETNJICA	153
18. OPŠTINA PLAV	154
19. OPŠTINA PLJEVLJA	156
20. OPŠTINA PLUŽINE	163
21. OPŠTINA ROŽAJE	166
22. OPŠTINA ŠAVNIK	167
23. OPŠTINA ŽABLJAK	171
II. NEMATERIJALNA KULTURNA DOBRA	173
- PRIMORSKI REGION	176
- SREDIŠNJI REGION	194
- SJEVERNI REGION	207
III. MANIFESTACIJE	237
- PRIMORSKI REGION	238
- SREDIŠNJI REGION	271
- SJEVERNI REGION	291

OPŠTINA BAR

Br.	Kulturno dobro	Osnovni podaci	Elementi turističke valorizacije																							
			Stepen			Dostupnost			Objekti za posjetioce			Odnosi sa javnošću														
			Istraženosti	Konzervacije	Prezentacije	Stanje puta	Signalizacija	Parking	Ulazni hol	Toaleti	Gastronomija	Suvenirnica	Internet	Flajeri	Brošure	Spremnost predstavljanja										
1	Stari Bar sa čaršijom i podgrađem <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Bar</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Kulturno-istorijska cjelina</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>Ilirski period</td> </tr> <tr> <td>Kategorija</td> <td>Nacionalni, Na Tentativnoj listi</td> </tr> <tr> <td>Turistički značaj</td> <td>Regionalni/Međunarodni</td> </tr> </table> 	Lokacija	Bar	Vrsta	Kulturno-istorijska cjelina	Period nastanka	Ilirski period	Kategorija	Nacionalni, Na Tentativnoj listi	Turistički značaj	Regionalni/Međunarodni	<p>Arheološki nalazi u okolini Bara ukazuju postojanje naselja i prije rimskog kastruma u VI vijeku. Prvi put u istorijskim izvorima pominje se u X vijeku, pod nazivom Antibareos. Nalazio se u srednjevjekovnom saobraćajnom sistemu –Via de Zenta– kojim je Zetsko primorje bilo povezano sa centralnim oblastima Balkana.</p> <p>Vizantija je vladala Starim Barom 1018. g ., pod zetsku vlast potpada 1042. g. nakon što je Stefan Vojslav porazio vizantijsku vojsku.</p> <p>U Baru je 1067. g. krunisan zetski kralj Mihailo , a 1089. g. Barska episkopija dobija status arhiepiskopije. Od 1166. godine gradom vlada Vizantija sve do 1183. godine kada ga osvaja Stefan Nemanja. U toku prve polovine XV vijeka grad je pod različitim upravama i to: 1404-1412 je pod upravom Mlečana, 1412-1421 gradom vladaju Balšići, da bi od 1421-1427 godine bio u rukama despota Stefana Lazarevića. Od 1421. godine gradom, vrlo kratko, opet vladaju Mlečani, a od 1427. g je pod vlašću despota Đurđa Brankovića..</p> <p>Nakon jednogodišnje vladavine Stefana Vukčića, 1442-1443. ponovo pada u ruke Mlečana. Od 1571. do 1878. g. gradom vlada Otomansko carstvo, kada ga oslobađaju Crnogorci nakon teškog bombardovanja . nakon kojeg je napušten a naselje se formira u podgrađu. O značaju grada svjedoči i činjenica da su od Mletačke republike dobili privilegiju kovanja novca. Poznata je 31 varijanta folara i 19 varijanti polufolara iz perioda Đurđa Stratimirovića II Balšića, a krajem XV vijeka, pojavljuju se barsko-mletački bagatini, od čistog bakra.</p>	2	2	2	3	4	4	4	4	4	4				3
Lokacija	Bar																									
Vrsta	Kulturno-istorijska cjelina																									
Period nastanka	Ilirski period																									
Kategorija	Nacionalni, Na Tentativnoj listi																									
Turistički značaj	Regionalni/Međunarodni																									

<p><i>Foto: Stari Bar sa Podgrađem, preuzeto iz SZKD za potrebe PUP-a Bara iz , UZZKD</i></p> <p>Napomena:</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Upisan na Tentativnu listu</i> - <i>Predstoji izrada Menadžment plana</i> - <i>Predstoji izrada Studije zaštite sa planom razvoja</i> - <i>U gradu u kojoj se održavaju neki programi manifestacije Barski ljetopis na Ljetnjoj pozornici</i> <p><i>Stanje kulturnog dobra</i> <i>Veći dio objekata u sklopu cjeline (Stari grad) je oronuo, oštećenih konstrukcija i van funkcije.</i> <i>Podgrađe je zaraslo i zatrpano šutom. Izgradnjom savremenih objekata u neposrednoj blizini Škanjevića džamije, vizuelni integritet ovih kulturnih dobara je znatno degradiran. (Izvor: SZKD za potrebe PUP-a Opštine Bar, Obradivač: UZZKD)</i></p> <p><i>Zamišljen kao grad-muzej arhitektonske baštine, sa objektima u kojima su radionice ili ateljei umjetničkih zanata, istraživačko-muzejski punkтови, objekti u funkciji turizma, turističko-servisni punkтови i radno-boravišni prostori za istraživanje i zaštitu grada; (Izvor: SZKD za potrebe PUP-a Opštine Bar, Obradivač: UZZKD)</i></p>	<p>Najstariji arhitektonski ostaci vezuju se za crkvu Sv. Teodora iz VI vijeka. Značajniji pojedinačni objekti u Starom gradu:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ulazna kapija - XIV-XVI v. - Carinarnica – XV v., u funkciji informativnog punkta sa prezentacijom nalaza, a na spratu su kancelarije, - Ljetnja pozornica sa adaptiranim prostorima za ateljee, - Crkva Sv. Nikole – XIII v., konzervirani ostaci zidova i fresko slikarstva, - Barutana – XVIII v., - Citadela Tatarovica – X – XIX v., vojna kapela, - Akvadukt – XVIII v., - Kapija – XI –XIV v., sl. 31, sa svratištem za putnike – zgrada je u ruševnom stanju, - Jedan od najstarijih srednjevjekovnih profanih objekata Staroga Grada je u ruševnom stanju i sklon je padu, - Crkva Sv. Jovana – 1927. god. sa palatom iz XV vijeka obnovljene 80-tih godina XX vijeka, - Crkva Sv. Venerande – XIV v., obnovljena je 80-tih godina XX vijeka, a ostaci živopisa na sjevernom zidu nijesu konzervirani. Van kulta je i koristi se za kulturna dešavanja, - Katedrala Sv. Đorđa – XI – XV v. - Crkva Sv. Katarine XIV v., - Jedini autentično očuvani dimnjak iz turskog perioda - Sat kula – 1752. god., sa južnom kapijom u podnožju - Srednjevjekovna spratna kuća s grbom u ruševnom stanju i sklona padu - Amam – XVIII vijek, obnovljen i u funkciji, - Kneževa i Episkopska palata – XV – XVI v., Episkopska palata dijelom sanirana, planirana namjena je Muzej Starog Grada - Kula u zapadnom uglu bedema - Bedemi XI – XIX v. <p>Nakon napuštanja Starog Bara 1878. život se preselio u Podgrađe prvobitno prema sjeverozapadu. Starobarska čaršija je kulturno-istorijska cjelina koja se, u periodu otomanske vladavine, orijentalizirala u okviru srednjevjekovnog podgrađa.</p>													
---	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

2	Kulturno-istorijska cjelina Virpazar		<p>Naselje na ušću rijeka Crmnice i Orahovštice prvi put se pominje pod imenom Vir 1242. u povelji kralja Vladislava. Na obližnjem lokalitetu Mijeje, nekropola iz ranog srednjeg vijeka svjedoči o slovenskim naseljima u ovom području.</p> <p>O srednjovjekovnom životu i značaju ovog kraja svjedoči i utvrđenje Besac, sagrađeno na uzvišenju nad Virpazarom, krajem XV vijeka.</p> <p>Naselje Vir pominje se 1527. godine kada Skenderbeg Crnojević na Viru okuplja crmničku vlastelu da bi odredio granice zemljišta manastira sv. Nikola i Zabešana, a 1692. godine N. Eric ističe njegov pogodan geografski položaj i njegov značaj za trgovinu sa Skadrom. Ovaj prostor je služio Crmničanima kao pazar do kojeg s dolazilo čunovima. Tek je 1897. sagrađen most preko Orahovštice, a 1905. preko Crmnice.</p> <p>Nakon oslobođenja Crne Gore od osmanske vlasti varoše ubrzano gradi i postaje trgovački centar od 1888. god. povezan kolskim putem sa Barom, a od 1908. god. i željezničkom prugom uskog kolosjeka. Od 1864. U njemu je Carinarnica. Vodovod sproveden 1913. godine, sa Igumanove vode.</p> <p>Ograničeno sa svih strana vodom naselje se razvilo po obodu ostrva uz koji su građeni spratni objekti u nizu, a u centralnom prostoru bio je pazar. Zbog nedostatka prostora za širenje naselja ubrzo je formiran i centralni niz kuća. Nakon izgradnje mostova preko rijeka Crmnice i Oraovštice naselje se početkom XX vijeka širi i na desnu obalu Crmnice kuda prolazi uskotračna pruga kojom je povezano sa Barom.</p> <p>Prvobitno, pretežno kamene, spratne kuće sa malterisanim fasadama, sa dvovodnim krovovima pokrivenim kanalicom, u prizemlju imaju poslovni prostor a sprat je namijenjen stanovanju. Ređi su primjeri kuća građenih pod uticajem orijentalne arhitekture kakvu nalazimo u Rijeci Crnojevića: prizemlje građeno na stubovima sa prostraim izlozima trgovačkog dijela, sprat, vjerovatno, izveden u bondručnoj konstrukciji i plitki četvoroovodni krov pokriven kanalicom.</p>	4	2	3	4	3	3	4	4	4								
	Lokacija	Virpazar																		
	Vrsta	Kulturno-istorijska cjelina																		
	Period nastanka	Ilirski period																		
	Kategorija/značaj	Nacionalni																		
 <p>Izvor: http://outdoorandmore.me/en/must-see-places/virpazar</p> <p>Napomena:</p> <ul style="list-style-type: none"> • U Virpazaru se održava niz manifestacija vezanih za tradicionalne proizvode i aktivnosti na jezeru • Predstavlja polazišnu tačku za plovne rute po jezeru i vinske puteve • Pojačana potražnja za smještajnim kapacitetima prijeti da ugrozi kulturno istorijske specifičnosti mjesta i njegove okoline ukoliko se bude bazirala na izgradnji novih objekata umjesto na 																				

	<i>promišljenoj obnovi tradicionalnih cjelina i objekata</i>																			
3	Jednobrodna crkva kod sela Ckla		Srednjevjekovna sakralna građevina o kojoj nema poznatih arhivskih podataka. Crkva je bila jednobrodna građevina skromnih dimenzija sa polukružnom apsidom na istočnoj strani i dograđenom pripratom na zapadnoj strani.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	Lokacija	Ckla																		
	Vrsta	Arheološki lokalitet																		
	Period nastanka	Srednji vijek																		
	Kategorija/značaj																			
4	Lokalitet Tophala		Pretpostavlja se da je trikonhalna crkva sa pripratom, očuvana do visine cca 60 cm., građena tokom XII vijeka i da je mogla biti uzor ostalim trikonhalnim crkvama nastalim na ostrvima Skadarskog jezera u XIV vijeku. Kula je najvjerojatnije podignuta u XIV vijeku. Ima analogije sa manastirskim kompleksima Svete Gore, istog perioda. Sličnost se ogleda u pilastrima sa spoljašnje strane zidova. Kula je kvadratne osnove, sa stranama dužim od 12 m, sa četiri snažna pilastra na uglovima i još četiri na zidovima između njih.	3	2	2	V	3	-	-	-	-								
	Lokacija	Ostvo Tophala, Skadarsko jezero																		
	Vrsta	Arheološki lokalitet																		
	Period nastanka	XII vijek – XV vijek																		
	Kategorija/značaj	nacionalni																		
5	Manastir Moračnik		Osnivanje Manastira vezuje se za početak XV vijeka, a njegova izgradnja se pripisuje Balši III Đurđeviću. U istorijskim izvorima se prvi put pominje 1417. godine u jednoj povelji Balše III. Manastirski kompleks sastoji od trikonhalne crkve posvećene Sv. Bogorodici, ostataka priprate, prizidane bočne kapele, ostataka konaka i od moćne kule sa jugoistočne strane. U centralnom dijelu ostrva nalaze se neistraženi ostaci manje jednobrodne crkve Preobraženja Gospodnjeg.	4	3	3	V	3	-	-	-	-								
	Lokacija	Ostrvo Moračnik, Skadarsko jezero																		
	Vrsta	Sakralni kompleks																		
	Period nastanka	Početak XV vijeka																		
	Kategorija/značaj	nacionalni																		
6	Manastir Beška		Smatra se da je Manastir osnovan krajem XIV vijeka kada je Đurđe II Stracimirović Balšić sagradio crkvu Sv. Đorđa sagrađenu u dvije zadnje decenije XIV vijeka, a najkasnije 1403. prije Đurđeve smrti. U	4	3	3	V	3	-	-	-	-								

	<table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Ostrvo Beška, Skadarsko jezero</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralni kompleks</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>Krajem XIV vijeka</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Ostrvo Beška, Skadarsko jezero	Vrsta	Sakralni kompleks	Period nastanka	Krajem XIV vijeka	Kategorija/značaj	nacionalni	<p>neposrednoj blizini Đurđeva žena Jelena podigla je 1439. godine svoju grobnu crkvu, posvećenu Presvetoj Bogorodici, o čemu svjedoči ktitorski natpis.</p> <p>Izbor Beške za gradnju crkve vjerovatno je bio vezan i za činjenicu da su na njoj već postojali ostaci manje trobrodne bazilike koji se, po karakteristikama, može datirati u vrijeme Vojislavljevića.</p> <p>Sjeverozapadno od crkve Sv Đorđa sagrađena je krajem XIV vijeka zgrada konaka.</p> <p>Manastir je u srednjem vijeku bio važan prepisivački centar u kome su nastala i dva poznata rukopisa: Šestodnevnik i Gorički zbornik. Kompleks čine trikonhalna crkva Sv. Đorđa, trobrodna crkva Sv Bogorodice sagrađena na temeljima starije, ostaci prvobitnih konaka i zgrade novih konaka sagrađenih u prvoj deceniji XXI vijeka.</p>																			
Lokacija	Ostrvo Beška, Skadarsko jezero																												
Vrsta	Sakralni kompleks																												
Period nastanka	Krajem XIV vijeka																												
Kategorija/značaj	nacionalni																												
7	Manastir Starčevo	<table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Ostvo Starčevo, Skadarsko jezero</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralni kompleks</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1376-1378</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Ostvo Starčevo, Skadarsko jezero	Vrsta	Sakralni kompleks	Period nastanka	1376-1378	Kategorija/značaj	nacionalni	<p>Izgradnja Manastira Starčevo vezuje se za 1376 - 1378 godine, a kao osnivač se pominje starac Makarije po kome su manastir i ostrvo dobili ime. Krajem XIV vijeka u manastiru se nalazio poznati prepisivački centar u kome su nastala dva značajna rukopisa Prolog Starčeve Gorice i Četvorjevandlje Starčeve Gorice i odvijao intenzivan rad na prepisivanju knjiga. U grobici u južnoj, bočnoj kapeli, po sopstvenoj želji, sahranjen je u 1540. godine štampar, vojvoda Božidar Vuković-Podgoričanin.</p> <p>Sa istočne strane kompleks je omeđen nepristupačnim masivom stijena, a sa zapadne i jugoistočne strane visokim snažnim zidom sa monumentalnom kapijom. Kompleks manastira se sastoji iz trikonhalnog hrama posvećenog Uspenju Bogorodice sa pripratom i paraklisima, zgrade konaka i pomoćnih objekata.</p>	4	3	3	V	-	-												
Lokacija	Ostvo Starčevo, Skadarsko jezero																												
Vrsta	Sakralni kompleks																												
Period nastanka	1376-1378																												
Kategorija/značaj	nacionalni																												
8	Utvrđenje Grmožur	<table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Ostrvo, Skadarsko jezero</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Fortifikacija</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1843</td> </tr> </table>	Lokacija	Ostrvo, Skadarsko jezero	Vrsta	Fortifikacija	Period nastanka	1843	<p>Utvrđenje su podigli Turci 1843 na minijaturnom ostrvu u godinjskom zalivu koje je predstavljalo stratešku poziciju sa koje je ometana komunikacija između Crmničke i Riječke nahije. Zahvata kompletnu površinu ostrva. Crnogorci su ga osvojili u 1878. i ubrzo pretvorili u zatvor.</p> <p>Prostor utvrđenja čine dva objekta, između kojih je u sjeverozapadnom dijelu dvorište ograđeno visokim zidom sa kulom orijentisanom prema</p>																				
Lokacija	Ostrvo, Skadarsko jezero																												
Vrsta	Fortifikacija																												
Period nastanka	1843																												

	Kategorija/značaj		Vranjini i velikom polukružnom kulom orijentisanom prema plovnom putu iz pravca Skadra. Lokalno stanovništvo zvalo ga je "Ostrvo zmija", a ornitolozi, danas, i "Ostrvom ptica"																
9	Utvrđenje Besac		Utvrđenje su sagradili otomanski osvajači nakon pada Donje Zete 1478.godine na uzvišenju jugoistočno od Virpazara, na važnom strateškom položaju sa kojeg je mogla da se vrši kontrola saobraćaja po Skadarskom jezeru. Početkom XVIII vijeka osvajaju ga Crnogorci, pri čemu je pretpjelo značajna oštećenja. Između dva svjetska rata u njemu je bila žandarmerijska stanica, a u vrijeme italijanske okupacije- zatvor. Nakon II svjetskog rata utvrđenje je zapustjelo. Teško je oštećeno u zemljotresu 1979. godine. Opsežne konzervatorske mjere kojima su predhodila arheološka i arhitektonska istraživanja sprovedene su 2013. godine u saradnji sa Delegacijom Evropske Unije u Crnoj Gori, u okviru višekorisničkog projekta IPA (Instrument za predpristupnu podršku), Komplex u obliku izduženog nepravilnog četvorougla dužom stranom orijentisanog u pravcu sjeveroistok-jugozapad. Ograđen je bedemima na čijem su sjevernom i južnom uglu izgrađene osmatračnice-stražare. Velika ulazna kapija lučno zasvedena locirana je u osi prilaznog puta na zapadnom uglu južnog bedema. Unutar ograđenog prostora u sjevernom dijelu je kula, masivna, spratna pravougaona građevina ojačana sa dvije kružne kule na sjeveroistočnom i jugozapadnom uglu. Nad prizemnim dijelom kule izveden je plitki segmentni svod zidan dobro složenim, uskim blokovima tesanog kamena. Na zidovima kule su brojne puškarnice i otvori za topove. Južno od kule je prizemni, dvodjelni objekat kasarne pokriven dvovodnim krovom i manji pomoćni objekat.	5	5	4	5	4	3	-	-	-	-	2	-	-	-	4	
	Lokacija	Boljevići, Virpazar																	
	Vrsta	Fortifikacija																	
	Period nastanka	1478																	
	Kategorija/značaj																		
	Napomena:																		
		- uključivanja restauriranog utvrđenja Besac u kulturnu rutu 'Čuda Skadarskog jezera' nastale u okviru IPA projekta HERA; - Organizovanje multimedijalnog festivala "Besac Fest" u produkciji turtističke organizacije Guliver iz Podgorice.- sa cjelomjesečnim programom zanimljivih i važnih pozorošnih, književnih i muzičkih dešavanja																	
10	Veliki most		Današnji most preko Crmnice sagrađen je 1905. na mjestu starijeg. Most preko Crmnice je kamena mostovska konstrukcija sa tri lučna otvora. Uz centralne stuboove mosta i na uzvodnoj i na nizvodnoj strani	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
	Lokacija	Virpazar																	

	<table border="1"> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Inžinjerska arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1905</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Vrsta	Inžinjerska arhitektura	Period nastanka	1905	Kategorija/značaj	lokalni	izvedeni su dobro zidani, blago zaobljeni valobrani. Čitavom dužinom mosta uz kolovoz podignuta je niska kamena ograda.																			
Vrsta	Inžinjerska arhitektura																										
Period nastanka	1905																										
Kategorija/značaj	lokalni																										
11	Ambijentalna cjelina Lekovići <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Godinje</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Ruralna ambijentalna cj.</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>vezuje se sa X vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Godinje	Vrsta	Ruralna ambijentalna cj.	Period nastanka	vezuje se sa X vijek	Kategorija/značaj	nacionalni	<p>Osnivanje Godinja se vezuje za X vijek i dukljanskog kneza/kralja Vladimira, a sudeći po arhivskim izvorima, materijalnim ostacima i narodnim predanjima tu su rado boravili i zetski gospodari Balšići i Crnojevića kasnije i Petrovići. Najraniji pomen je iz 1242. u povelji kralja Stefana Vladislava, kojom se Godinje daruje manastiru Sv. Nikole na Vranjini.</p> <p>Ambijentalnu cjelinu skladno uklopljenu u prirodno okruženje karakterišu i tradicionalna privredna, odbrambena i javna arhitektura, a posebno je vrijedan kompleks -ostaci dvora Balšića. Ambijentalnu cjelinu Lekovića u čini 55 kuća, tri zidana mosta i po dva mlina, guvna i zidane vode. Urbani koncept koji imaju slični srednjovjekovni mali gradovi i sela na cijelom Mediteranu.</p>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Lokacija	Godinje																										
Vrsta	Ruralna ambijentalna cj.																										
Period nastanka	vezuje se sa X vijek																										
Kategorija/značaj	nacionalni																										
12	Stari bunar, Ostros <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Ostros</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Arheološki lokalitet</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1001 (po predanju)</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Ostros	Vrsta	Arheološki lokalitet	Period nastanka	1001 (po predanju)	Kategorija/značaj	lokalni	Vezuje se za Kosaru i prisustvo vladarske kuće Vojislavljevića na prostoru Krajine. Oko bunara sagrađena je kružna platforma ograđena niskim pižunom u koje su sa dvije strane ostavljeni uski otvori za prilaz bunaru. Stari bunar se sastoji od kružnog grla, čija dubina iznosi 12 m, a visina iznad zemlje 1 m.	3	3	3	3	3												
Lokacija	Ostros																										
Vrsta	Arheološki lokalitet																										
Period nastanka	1001 (po predanju)																										
Kategorija/značaj	lokalni																										
136	Manastir Prečista Krajinska <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Ostros</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Arheološki lokalitet</td> </tr> </table>	Lokacija	Ostros	Vrsta	Arheološki lokalitet	Prvu fazu predstavlja trikonhalna crkva (o vremenu nastanka postoje oprečna mišljenja), uz koju se kasnije (XIV –XV vijek) dograđuje narteks i u zadnjoj fazi je kula-zvonik sa prostorijom sa južne strane.																					
Lokacija	Ostros																										
Vrsta	Arheološki lokalitet																										

	<table border="1"> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>Prvi spomen u IX vijeku</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Period nastanka	Prvi spomen u IX vijeku	Kategorija/značaj		<p>Ne postoji čvrst dokaz da je postojala starija crkva na ovom mjestu Najstariji pokretni nalaz je dio krsta relikvijara (enkolpion) koji se datuje u široki vremenski period od IX-XII vijeka.</p> <p>U očuvanom prirodnom okruženju danas postoje konzervirani ostaci arhitektonskog kompleksa koji čine ostaci manastirske crkve posvećene Uspenju Bogorodice, priprata i kula (zvonik) na kojoj nijesu do kraja sprovedeni radovi na restauraciji zadnje etaže.</p>																					
Period nastanka	Prvi spomen u IX vijeku																										
Kategorija/značaj																											
14	Manastir Orahovo <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Orahovo, Crmnica</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralni kompleks</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1233. godine</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Orahovo, Crmnica	Vrsta	Sakralni kompleks	Period nastanka	1233. godine	Kategorija/značaj	lokalni	<p>U vranjinskim poveljama iz XII vijeka postoje indicije da je manastir sa crkvom Sv. Nikole u Orahovu sagradio episkop Ilarion.</p> <p>Manastirski kompleks čini crkva Sv. Nikole i zgrada konaka koji se nalaze u okviru kamenim zidom ograđene crkvene porte. U zapadnom dijelu porte je i aktivno groblje male crkve Sv. Jovana Krstitelja, koja je locirana Na nižem platou uz južni zid porte.</p> <p>Crkva Sv. Jovana Krstitelja je tip zasvedene jednobrodne crkve nerasčlanjene osnove sa polukružnom apsidom na istočnoj strani. Unutrašnjost crkve je dosta arhaično izvedena sa nepreciznim oblikovanjem svoda i apsidalne polukalote. Svod je na podužne zidove oslonjen preko masivnog horizontalnog kordon vijenca oblikovan u vidu četvrtine oblice.</p> <p>Na zapadnoj strani ulaz je opervažen masivnim dovratnicima na kojima su grubo izvedene kanelure i ravnom nadvratnom gredom sa motivom isklesanog krsta u centralnoj zoni i uklesanim plitkim rozetama na krajevima.</p> <p>Mlađa manastirska crkva Sv. Nikola je tip zasvedene jednobrodne crkve sa polukružnom apsidom na istočnoj strani. Naos je sa podijeljen na tri jednaka traveja sa dva para pilastera vezanih u zoni svoda naglašenim ojačavajućim lukovima.</p> <p>Zgrada manastirskog konaka nalazi se sa sjeverne strane crkve. To je spratna kamena građevina sa zasvedenim prizemljem i spratom koji je vjerovatno nadzidan, sudeći prema načinu zidanja naizmjeničnim redovima sivog i crvenog kamena, u vrijeme izgradnje zvonika na crkvi sv. Nikole. Sudeći prema karakteristikama zidanja i upotrijebljenih elemenata radi se o srednjevjekovnoj građevini na kojoj se uočava više kasnijih intervencija.</p>	1																
Lokacija	Orahovo, Crmnica																										
Vrsta	Sakralni kompleks																										
Period nastanka	1233. godine																										
Kategorija/značaj	lokalni																										

15 Crkva sv. Atanasija	Lokacija	Sotonići, Crmnica, Bar	<p>Kulturno dobro čini crkva Sv. Atanasija sa ostacima priprate i ostacima malog broja grobnih mjesta sa kamenim pločama. Jednbrodna građevina zasvedena prelomljenim svodom, sa nerasčlanjenim unutrašnjim prostorom. Pravougaona apsida prislonjena uz stijenu sa spoljne strane je formirana u vidu trougla sa asimetrično postavljenim minijaturnim prozorom.</p> <p>Na zapadnoj strani se nalaze ostaci priprate sa ulazom na južnoj strani, šire osnove, sa zidovima visine oko 2m. U okviru priprate se nalazi nekoliko monolitnih nadgrobni ploča.</p> <p>Nema pisanih podataka o nastanku crkve. Arhaična forma i prelomljeni, gotski svod nad naosom vežu objekat za grupu crkava sa pravouglom apsidom koje pripadaju periodu XIV i XV vijeka.</p>																		
	Vrsta	Sakralna arhitektura																			
	Period nastanka	XIV – XV vijek																			
	Kategorija/značaj	lokalni																			
16 Crkva sv. Petke	Lokacija	Sotonići, Crmnica, Bar	<p>Crkva je poluoblíčastim svodom zasvedena, jednbrodna građevina, nerasčlanjene osnove sa polukružnom oltarskom apsidom na istočnoj strani.</p> <p>Ulazni portal je pravougaonog oblika sa masivnim višedjelnim dovratnicima i masivnom nadvratnom gredom nad kojom je luneta sa nepravilnim lučnim završetkom. Zidana je dobro obrađenim tesanicima složenim u relativno pravilne horizontalne redove. Dvodni krov pokriven je kanalicom. Prozorski otvori su manjih dimenzija opervaženi višedjelnim kamenim okvirom nejednakih dimenzija. Pod je od kamenih ploča.</p>																		
	Vrsta	Sakralna arhitektura																			
	Period nastanka	XVIII vijek																			
	Kategorija/značaj	lokalni																			
17 Crkva sv. Jovana i sv. Arhandela Mihaila	Lokacija	Sotonići, Crmnica, Bar	<p>Dvojna nastala u jednom dahu sa centralnom pozicijom ulaza, rozete na zapadnoj i okulusa na istočnoj fasadi, kao i jedinstvenom obradom kamenih okvira oko prozora i krovnog vijenca.</p> <p>Oko crkve je seosko groblje. Na istočnoj strani su dvije oltarske apside. Nad zapadnim zidom crkve uzdiže se trodjelni zvonik na preslicu, ispod koga je u zid ugrađena ploča sa natpisom nad slijepom, osmokrakom rozetom u bogato profi lisanom kružnom okviru.</p> <p>Lučno završeni ulazni portal i prozori opervaženi su dobro tesanim kamenim okvirima naglašenim motivom tordiranog vijenca na ivicama. Krov je doslivni , pokriven kanalicom.</p>																		
	Vrsta	Sakralna arhitektura																			
	Period nastanka	Kraj XVIII vijeka																			
	Kategorija/značaj	lokalni																			

		Oltarski prostor u obije crkve je odvojen od naosa sa dva stilski ujednačena drvena ikonostasa, rad Vasilija i Milivoja Đinovski iz 1909. godine, sa bogatom plastičnom dekoracijom i pozlatom.																		
18	Manastir Donji Brčeli		<p>Osnivanje manastira vezuje se za početak XV vijeka. Smatra se da je prvobitnu crkvu Sv. Nikole podigla Jelena Balšić. Današnji izgled manastirska crkva dobila je za vrijeme knjaza Nikole 1861. godine. U okviru manastira je radila osnovna škola, koja je otvorena 1868. godine. Manastirski kompleks je obnavljan 1891. godine, a u II svjetskom ratu su porušeni konaci i škola. Nakon zemljotresa 1979. godine, zgrada konaka sjeverno od crkve je restaurirana, a ostali ostaci starih konaka su sanirani.</p> <p>Manastirski kompleks čini crkva Sv. Nikole i ostaci starih konaka. Crkva Sv. Nikole je jednobrodna građevina, izdužene pravougaone osnove, sa apsidom na istočnoj strani i trodjelnim zvonikom na zapadnoj. Građena je od svijetlih pravilnih tesanika, sa mjestimičnom upotrebom sivih kvadera. Dvoslivni krov na crkvi i oltarska apsida pokriveni su kanalicom. Unutrašnjost je zasvedena poluoblíčastim svodom sa poprečnim ojačavajućim lukovima. Na podužnim zidovima, između pilastera, formirani su prislonjeni lukovi.</p> <p>U crkvi se nalazi ikonostas rad Vasilija Đinovskog.</p>																	
	Lokacija	Donji Brčeli, Crmnica																		
	Vrsta	Sakralni kompleks																		
	Period nastanka	XV vijek																		
	Kategorija/značaj																			
19	Manastir Gornji Brčeli		<p>Sagrađen je u centralnom dijelu istoimenog crmničkog sela početkom XVIII vijeka, a njegov osnivač je vladika Danilo Petrović kome je služio kao zimska rezidencija. Dozidan je u vrijeme Petra I Petrovića Njegoša, a obnovljen 1906. godine. U okviru manastira je 1832. godine Njegoš osnovao prvu školu za obuku sveštenika i vojnih starješina.</p> <p>Kompleks čine crkva posvećena Pokrovu Bogorodice, konaci i pomoćni objekti, ograđeni visokim kamenim zidom. Crkva je jednobrodna građevina pravougaone osnove sa polukružnom apsidom na istočnoj strani. Građena je kamenom, bijele i sive boje, u pravilnim horizontalnim redovima. Ima dvovodni krov sa pokrivačem od kanalice.</p>																	
	Lokacija	Gornji Brčeli, Crmnica																		
	Vrsta	Sakralni kompleks																		
	Period nastanka	XVIII vijek																		
	Kategorija/značaj																			

		U crkvi se nalazi ikonostas iz 1928. godine, rad Petra Čolanovića. Zapadno od crkve nalaze se ostaci krila konaka, sa karakterističnim voltovima i terasama. Istočno od crkve nalaze se ostaci stare škole.																		
20	Zemljište oko manastira Donji i Gornji Brčeli		Donji manastir posvećen je Sv. Čudotvorcu Nikolaju, sagradila ga je kraljica Jelena, supruga Uroša Velikog Nemanjića. Odmah do crkve sjeverno ozidana je jedna kuća koja je bila ljetnji dvorac gospodara iz vladajuće porodice Balšića, a i kraljica Jelene. U ovom manastiru prebivao je Šćepan Mali skoro dvije godine. Gornji manastir je po predanju iz vremena Balšića, a današnji hram Pokrova Presvete Bogorodice je početkom XVIII vijeka sagradio vladika Danilo I. na ovom području su registrovani ostaci arhitekture ranijih perioda (vjerovatno iz XIV-XV vijeka)																	
	Lokacija	Donji i Gornji Brčeli																		
	Vrsta	Arheološki lokalitet																		
	Period nastanka	XIV – XV vijek																		
	Kategorija/značaj																			
21	Crkva sv. Trojice		Ostaci crkve Sv. Trojice se nalaze na vrhu planine Rasotac, iznad sela Gornji Brčeli. Crkva je građena kao manja jednobrodna građevina pravougaone osnove od lomljenog i pritesanog kamena u pravilnijim horizontalnim redovima. Očuvan je dio oltarske apside do visine 50 cm i jugozapadni dio do visine 70 cm, dok su ostali zidovi potpuno urušeni.																	
	Lokacija	Rasotac, Gornji Brčeli																		
	Vrsta	Sakralna arhitektura																		
	Period nastanka	1907																		
	Kategorija/značaj																			
22	Rodna kuća Jovana Tomaševića		Kuća se nalazi u Gornjim Brčelima u blizini istoimenog manastira. Na fasadi objekta postavljena je spomen-ploča od bijelog mermera na kojoj je uklesan natpis sljedeće sadržine: „U OVOJ KUĆI JE 3. JULA 1891. GODINE ROĐEN JOVAN TOMAŠEVIĆ OSNIVAČ KOMUNISTIČKE PARTIJE CRNE GORE, OPŠTINSKI ODBOR SAVEZA BORACA VIRPAZAR 30. VIII 1959. GOD.“																	
	Lokacija	Brčeli, Bar																		
	Vrsta	Memorijalni objekat																		
	Period nastanka	1959 (spomen-ploča)																		
	Kategorija/značaj																			
23	Manastir Ratac		Ruševine na malom polustrvu Ratac, između Sutomora i Bara, potiču od nekada ugledne i bogate benediktinske opatije, prvobitno posvećene Sv. Mihailu a kasnije Sv. Mariji. U istorijskim izvorima prvi put se																	
	Lokacija	Sutomore																		

	<table border="1"> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Arheološki lokalitet</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>IX – XIII vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Vrsta	Arheološki lokalitet	Period nastanka	IX – XIII vijek	Kategorija/značaj		<p>pominje 1247. godine. Od 1443. godine je pod mletačkom upravom, a 1571. godine Otomani i su ga spalili i razrušili.</p> <p>Među ostacima više građevina identifikuju se četvorotravejna crkva iz XI vijeka, manja dvotravejna crkva iz XII vijeka, trobrodna bazilika započeta u XIV vijeku, objekti stambene i ekonomske namjene i odbrambena kula.</p>																			
Vrsta	Arheološki lokalitet																										
Period nastanka	IX – XIII vijek																										
Kategorija/značaj																											
24	<p>Utvrđenje Nehaj</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Sutomore</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Fortifikacija</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>Prvi spomen 1542</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Sutomore	Vrsta	Fortifikacija	Period nastanka	Prvi spomen 1542	Kategorija/značaj		<p>Na vrhu strmog uzvišenja koje dominira Spičanskim poljem formirano je utvrđenje nepravilne je osnove prilagođeno konfiguraciji terena. Grad je koncipiran za borbu vatrenim oružjem.</p> <p>Na najvišoj koti nalazi se crkva posvećena Sv. Dimitriju koja je sagrađena prije gradnje utvrđenja.</p> <p>Unutar odbrambenih zidova nalaze se i ostaci stambenih i pomoćnih objekata.</p>																	
Lokacija	Sutomore																										
Vrsta	Fortifikacija																										
Period nastanka	Prvi spomen 1542																										
Kategorija/značaj																											
25	<p>Bivši dvorac Kralja Nikole, Topolica</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Topolica, Bar</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Profani objekat</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1885.</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table> <p>Napomena:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Od 1960. godine, u zgradi Velikog dvorca smješten je Zavičajni muzej. 	Lokacija	Topolica, Bar	Vrsta	Profani objekat	Period nastanka	1885.	Kategorija/značaj		<p>Omiljeni ljetnjikovac Nikole I sagrađen je 1885. Godine na samoj morskoj obali, na Topolici u Baru Prema projektu dvorskog arhitekta Josipa Sladea. Dvorski kompleks čini “Veliki i Mali dvorac” sa kulama i stražarama, dvorskom kapelom i zimskom baštom. Okružen je velikim dvorskim parkom. Veliki dvorac rađen je kao reprezentativni rezidencijalni objekat u eklektičkom maniru.</p> <p>Uz sjevernu fasadu Velikog dvorca 1910. godine dozidana je svečana balska dvorana sa aneksom, u stilu secesije. Takozvani Mali dvorac, nalazi se izvan dvorskog parka, uz šetalište, blizu morske obale i skromnijih je dimenzija. Dvorska kapela je u neposrednoj blizini Malog dvorca i predstavlja manji objekat pravougaone osnove.</p>																	
Lokacija	Topolica, Bar																										
Vrsta	Profani objekat																										
Period nastanka	1885.																										
Kategorija/značaj																											
26	<p>Zgrada monopola duvana</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Gradska zona, Bar</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Industrijska arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1903</td> </tr> </table>	Lokacija	Gradska zona, Bar	Vrsta	Industrijska arhitektura	Period nastanka	1903	<p>Na Pristanu 1903. godine izgrađena je moderna, tehnički opremljena zgrade za potrebe Monopola duvana. Zgrada je imala svoju funkciju sve do 1943. godine. Nakon II svjetskog rata zgrada je često mijenjala namjenu, a u zemljotresu iz 1979. godine bila je znatno oštećena. Danas je pretvorena u odlagalište.</p>																			
Lokacija	Gradska zona, Bar																										
Vrsta	Industrijska arhitektura																										
Period nastanka	1903																										

	<table border="1"> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>Lokalni</td> </tr> </table>	Kategorija/značaj	Lokalni	Zgrada Monopola duvana nalazi se u podnožju brda Volujice u neposrednoj blizini Luke Bar. Ima osnovu pravougaonog oblika, a zidana je od tesanog kamena u cementnom malteru, dok je zapadna fasada u pojedinim zonama omalterisana. Na fasadama su evidentni motivi venecijanske arhitekture.																									
Kategorija/značaj	Lokalni																												
27	<p>Omerbašića džamija</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Brbot, Stari Bar</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1662</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Brbot, Stari Bar	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	1662	Kategorija/značaj		<p>Sagradio je Omer-paša sa svoja tri sina 1662. godine, uz turbe koje potiče iz 1610. godine. Džamija je obnovljena poslije zemljotresa 1979. godine, potom 2006. godine. Manji sanacioni radovi na kompleksu, unutrašnjosti, krovu, drvenariji, haremu i minaretu, izvršeni su 2013. godine.</p> <p>Omerbašića džamija se nalazi u gornjem dijelu Starog Bara, u naselju Brbot. Kulturno dobro čini kompleks: džamija, Derviš Hasanovo turbe, manji objekat koji je služio kao gasalhana, a danas služi kao mekteb (vjerska škola) i džamijska kuća. U blizini se nalazi staro mezarje (groblje) sa nišanima. Kompleks je građen kamenom različite obrade, a obodom je ograđen zidom od kamena. Džamija je građevina pravougaone osnove sa naknadno dozidanim minaretom uz južni zid. Pripada tipu mahalskih džamija sa minaretom.</p>																			
Lokacija	Brbot, Stari Bar																												
Vrsta	Sakralna arhitektura																												
Period nastanka	1662																												
Kategorija/značaj																													
28	<p>Koncentracioni logor P.M. 137</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Gradska zona, Bar</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Memorijalni objekat</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1942</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>Lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Gradska zona, Bar	Vrsta	Memorijalni objekat	Period nastanka	1942	Kategorija/značaj	Lokalni	U toku 1942. godine Italijani su na ovom mjestu izgradili koncentracioni logor P. M. 137- Bar. Smatra se da je kroz taj logor prošlo nekoliko hiljada zarobljenika, a 25. juna 1943. godine iz logora je izvedeno i strijeljano 180 crnogorskih rodoljuba. Logor je rasformiran 9. oktobra 1943. godine.																			
Lokacija	Gradska zona, Bar																												
Vrsta	Memorijalni objekat																												
Period nastanka	1942																												
Kategorija/značaj	Lokalni																												
29	<p>Crkva sv. Mučenika Jevstahija</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Donji Brčeli, Crmnica</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> </table>	Lokacija	Donji Brčeli, Crmnica	Vrsta	Sakralna arhitektura	Nalazi se u blizini sela Tomići. Predstavlja jednobrodnu građevinu pravougaone osnove sa polukružnom oltarskom apsidom na istočnoj strani i zvonikom na preslicu na zapadnoj fasadi. Zidana je od pritesanog kamena u relativno pravilnim horizontalnim redovima sa kamenom zidanom svodnom konstrukcijom. Ima dotrajaao dvovodni krov pokrivenim starom kanalicom.																							
Lokacija	Donji Brčeli, Crmnica																												
Vrsta	Sakralna arhitektura																												

	<table border="1"> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XV – XVI vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>LOKALNI</td> </tr> </table>	Period nastanka	XV – XVI vijek	Kategorija/značaj	LOKALNI																							
Period nastanka	XV – XVI vijek																											
Kategorija/značaj	LOKALNI																											
30	Crkva sv. Dimitrija <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Nehaj, Sutomore, Bar</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XIII – XIV vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Nehaj, Sutomore, Bar	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	XIII – XIV vijek	Kategorija/značaj		<p>Crkva Sv. Dimitrija nalazi se na najvišem platou utvrđenja. Crkva Sv. Dimitrija koncipirana je kao jednobrodna, dvotravejna građevina pravougaone osnove, sa polukružnom oltarskom apsidom na istočnoj strani. Ispred zapadne strane crkve nekada se nalazila priprata, koja je bila naknadno dozidana. Građevina je zidana pritesanim kamenom, slaganim u horizontalne redove. Unutrašnjost crkve je zasvedena blago prelomljenim svodom.</p> <p>Tragovi freskomaltera ukazuju da je unutrašnjost crkve je bila živopisana.</p> <p>Danas se nalazi u ruševnom stanju.</p>																		
Lokacija	Nehaj, Sutomore, Bar																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	XIII – XIV vijek																											
Kategorija/značaj																												
31	Crkva sv. Tekle <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Sutomore, Bar</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XIII – XIV vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Sutomore, Bar	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	XIII – XIV vijek	Kategorija/značaj		<p>Grobljanska crkva skromnih proporcija, građena na tradicionalni način od grublje obrađenih kamenih blokova nejednakih dimenzija u relativno pravim redovima. Na zapadnoj fasad iznad ulaza je manji pravougaoni otvor i jednodjelni zvonik na preslicu. Krovni pokrivač je od kamenih ploča.</p> <p>Porta je ograđena zidom od kamenih blokova. U porti se nalaze starije grobnice i nadgrobne ploče kao i jedan broj novijih. Sa sjeverne strane izvršeno je proširenje porte za potrebe novog groblja.</p>																		
Lokacija	Sutomore, Bar																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	XIII – XIV vijek																											
Kategorija/značaj																												
32	Crkva sv. Roka <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Sutomore, Bar</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XIV vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Sutomore, Bar	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	XIV vijek	Kategorija/značaj		<p>Manja jednobrodna građevina, nepravilne pravougaone osnove koja se sužava prema oltaru bez oltarske apside. Zidana je pritesanim kamenom, nejednake veličine, slaganim u pravilnije horizontalne redove. Bila je zasvedena segmentastim svodom, a sa zapadne strane je imala manji dozidani dio. Crkva je u ruševnom stanju.</p>																		
Lokacija	Sutomore, Bar																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	XIV vijek																											
Kategorija/značaj																												

33	Crkva sv. Petke		<p>Crkva je manja jednobrodna građevina pravougaone osnove sa polukružnom apsidom i naknadno dozidanim jednodjelnim zvonikom na preslicu na zapadnoj fasadi. Ima naknadno dozidani otvoreni trijem iz 1796. godine, o čemu svjedoči kamena ploča ugrađena u zapadni zid trijem. Gradivni materijal je lomljeni i pritesani kamen, dok je zvonik zidan dobro klesanim kamenim tesanicima, složenim u u pravilne horizontalne redovie. Sa čeone strane je dvvodni krov, a na trijemu je krov na tri vode. Krovni pokrivač je crijep. Unutrašnjost crkve zasvedena je podužnim prelomljenim svodom. U okviru porte je groblje sa više starih grobova, ograđeno kamenim zidom.</p>																			
	Lokacija	Šušanj, Bar																				
	Vrsta	Sakralna arhitektura																				
	Period nastanka	Srednji vijek																				
	Kategorija/značaj																					
34	Crkva sv. Nikole		<p>Jednobrodna građevina pravougaone osnove sa apsidom na istočnoj strani i zvonikom na zapadnoj. Crkva je zidana u kombinaciji lomljenog i pritesanog kamena. Ima dvvodni krov prekriven kanalicom. Porta crkve je ograđena kamenim zidom. U unutrašnjosti porte evidentni su ostaci temeljne zone starijeg objekta i stare grobnice.</p>																			
	Lokacija	Mikulići, Bar																				
	Vrsta	Sakralna arhitektura																				
	Period nastanka	Kasni srednji vijek																				
	Kategorija/značaj																					
35	Crkva sv. Ilije		<p>Crkva predstavlja manju jednobrodnu građevinu podužne pravougaone osnove, sa polukružnom apsidom na istočnoj strani. Njen dvvodni krov je prekriven crijepom. U porti crkve nalazi se nekropola sa više kamenih nadgrobni ploča. Iznad zapadnog dijela crkve naknadno je u XIX vijeku izgrađen mali zvonik na preslicu sa jednim otvorom za zvono. U crkvi se nalazi kameni ikonostas novijeg datuma. Porta je ograđena niskom kamenom ogradom, sa ulaznom kapijom na zapadnoj strani.</p>																			
	Lokacija	Velje Selo, Pečurice, Bar																				
	Vrsta	Sakralna arhitektura																				
	Period nastanka	XV vijek																				
	Kategorija/značaj																					

MEMORIJALNI OBJEKTI

Memorijalne objekte čine pretežno spomen ploče, u novijem periodu zamijenjene pločama od crnog granita sa ponovljenim originalnim tekstom.

Od memorijalnih objekata u turističkoj ponudi od značaja je Spomenik palim Crnogorcima u borbi protiv Turaka u Podgrađu Starog Bara, koji svoje mjesto može da zauzme u turi obilaska Starog Bara I Podgrađa.

Kao kompleks izdvaja se Spomenik u Donjim Seocima, koji svojom pozicijom pored frekventne saobraćajnice i lijepo uređenim manjim parkom nudi mogućnost interpolacije raznih prigodnih sadržaja.

1. Spomenik narodnom heroju Branku M. Đonoviću, Tomići, Crmnica
2. Spomenik palim Crnogorcima u borbi protiv Turaka, Stari Bar
3. Spomenik u Donjim Seocima posvećen poginulim borcima iz tog kraja u NOR 1941-1945, Donje Seoce
4. Spomenik u Gornjim Seocima posvećen poginulim borcima u Narodnoj revoluciji 1941-1945. godine, Gornje Seoce
5. Spomen-ploča Ivu Nikiću, Limljani, Crmnica
6. Spomen-ploča na Gatu br. 2 u luci Bar posvećena trojici strijeljanih rodoljuba, Luka Bar
7. Spomen-ploča na mjestu bivšeg logora, Brčeli
8. Spomen-ploča na mjestu pogibije Blaža Orlandića, Godinje
9. Spomen-ploča na početak parti zanskih akcija u selu Spiču, Sutomore
10. Spomen-ploča na rodnoj kući Jovana Tomaševića osnivača KPJ za Crnu Goru, Brčeli
11. Spomen-ploča na zgradi Šlakovića, Stari Bar
12. Spomen-ploča pripadnicima NOR-a koje je ital. okupator bacio u bunar, Stari Bar
13. Spomen-ploča Ristu Markoviću, Zebes, Mijela, Virpazar
14. Spomen-ploča strijeljanim rodoljubima, Belveder, Stari Bar
15. Spomen-ploča u Gornjim Seocima, kuća Blaža Orlandića, Gornja Seoce
16. Spomen-ploča u znak borbe od 13 jula 1941, Virpazar
17. Spomen-ploča, Gluhi Do

DOBRA ZA KOJA JE PRIHVAĆENA INICIJATIVA ZA USPOSTAVLJANJE ZAŠTITE

1. Banja – Zgrada starog anti maleričnog dispanzera (Doma narodnogzdravlja u Baru), podnožje Starog Bara
2. Crkva sv. Ilije, Mačuge
3. Dom kulture, Novi Bar
4. Dom revolucije, Novi Bar
5. Hotel Korali, Sutomorska riva, Sutomore
6. Krajinske uble u Boljevićima, Ostros
7. Ostaci crkve Sv. Spasa, selo Menke
8. Robna kuća, Topolica
9. Selo Gornja Brca, Sutomore
10. Stare česme i bunari u Baru
11. Škanjevića Džamija, Stari Bar
12. Tvrđava Tabija, Golo brdo, Sutomore
13. Vijadukt u Zupcima, Zupci

POTENCIJALNI ARHEOLOŠKI LOKALITETI

1. Arheološki lokaliteti kopna i podmorja
2. Austrougarsko utvrđenje, Spas, Kopac
3. Crkva Sv. Romana, Sutomore
4. Crkva Sv. Stasija, Sustaš
5. Gradina (Lokalitet Vrh od grobovlja), brdo Volujica
6. Gradina iznad kuća Brkanovića, Dobre Vode
7. Muratovića groblje, Čikmiri
8. Ostaci crkve Sv. Ćirka, Dapčevići
9. Ostaci crkve Sv. Gospođe, Dapčevići
10. Ostaci crkve Sv. Nikole, Lisičići
11. Ostaci crkve Sv. Spasa, Dapčevići
12. Popova glavica, Čantići
13. Slovenska nekropola, Mijela 71 Tumul, Šušanj
14. Tumul, Durakovići
15. Tumul 1, Dobre vode
16. Tumul 1, Komarno

17. Tumul 1, Lisice
18. Tumul 2, Dobre vode
19. Tumul 2, Komarno
20. Tumul 2, Lisice
21. Tumul, Glavoč, Brčeli
22. Tumul, Volujica
23. Velja Mogila, Šušanj
24. Zemljan, Ravanj
25. Crkva u Briski
26. Crkva u Marsti jepoviće
27. Crkva u Runji
28. Crkvište, Livari
29. Dvije Gradine u Koštanjici
30. Gradina Mali Bes, Virpazar
31. Gradina u Ostrosu
32. Jugo-zapadna obala Skadarskog jezera (pećine kod Murića, između Seoca i naselja Pristan)
33. Lokalitet Kunja, Godinje
34. Lokalitet Mijela, Virpazar
35. Naselje oko prečiste Krajinske, Ostros
36. Ostaci crkve iz XV vijeka, Dragovići
37. Ostaci crkve u Tejanima
38. Ostaci crkvišta, Gornja Briska
39. Priobalni dio Dračevice (Podvodni lokalitet)

PROSTORI SA IZRAŽENIM AMBIJENTALNIM VRIJEDNOSTIMA I PRIMJERI TRADICIONALNOG GRADITELJSKOG NASLJEĐA

U formiranju kulturno turističkog proizvoda prostori sa izraženim ambijentalnim vrijednostima i primjeri tradicionalnog građevinstva, koji su brojni na području opštine Bar, naročito u prijezerskom dijelu, predstavljaju značajan potencijal za koji postoji izraženo interesovanje posjetilaca. Prostorni potencijal cjelina u kojima je velik broj tradicionalnih objekata očuvanih do visine krovnog vijenca pruža mogućnost da se, uz odgovarajuću stručnu obnovu i adaptaciju, realizuje značajan broj smještajnih jedinica na uštrb savremene gradnje.

Iskustvo vodećih mediteranskih turističkih destinacija (Francuska, Italija) potvrđuje da je opredjeljenje da se maksimalno čuvaju i unapređuju prostori sa ambijentalnim vrijednostima i adaptiraju za smještajne kapacitete jedan od ključeva uspjeha njihovih turističkih privreda.

1. **Ambijentalna cjelina Dračevica sa kulama, Dračevica**
2. **Ambijentalna cjelina Karanikići**
3. **Ambijentalna cjelina Komarno**
4. **Ambijentalna cjelina Starine sela Dupilo i Popratnica**
5. **Ambijentalne cjeline Brod i Liman (Luke i Ponta), Donje Krnjice**
6. Crkva Sv. Marka, Turčini
7. Crkva Sv. Nikole i Sv. Jovana, Boljevići
8. Crkva Sv. Tome, Limljani
9. Kuća Kaice Velovića, Gornji Tuđemili
10. Kuća Plamenca, Kolata, Boljevići
11. Kula Đurišića, Boljevići
12. **Mlinovi u basenu Skadarskog jezera**
13. **Osnovna škola u Gluhom Dolu, Crmnica**
14. **Osnovna škola u Mrkojevićima, Pečurice**
15. **Ribarsko naselje Pristan, Donja Seoca**
16. **Ribarsko naselje Raduš, Donja Seoca**
17. **Zidani izvori, ublovi i bisti jerne u basenu Skadarskog jezera**

EVIDENTIRANA DOBRA SA POTENCIJALNIM KULTURNIM VRIJEDNOSTIMA

1. **Ambijentalna cjelina Perazići, Godinje**
2. **Ambijentalna cjelina Sječ sa pristanom**
3. **Ambijentalna cjelina Tejani**
4. Barska Nadbiskupija, Stari Bar
5. Crkva Sv. Andrija, Dupilo
6. Crkva Sv. Ante Padovanski, Karanikići
7. Crkva Sv. Arhanđela Gavrila, Dupilo
8. Crkva Sv. Arhanđela Mihaila, Gluhi Do
9. Crkva sv. Arhanđela Mihaila, Krnjice
10. Crkva sv. Bogorodice, Gluhi do, Crmnica

11. Crkva sv. Đorđa, Brijegje
12. Crkva Sv. Đorđa, Komarno
13. Crkva Sv. Gospođe, Trново
14. Crkva sv. Gospođe, Virpazar
15. Crkva Sv. Jovana Bogoslova, Dračevica
16. Crkva Sv. Jovana i Sv. Arhanđela Mihaila, Donja Seoca
17. Crkva Sv. Jovana Krstitelja, Limljani
18. Crkva Sv. Jovana Krstitelja, Godinje
19. Crkva Sv. Lazara, Đuravci
20. Crkva Sv. Marije, Sutomore
21. Crkva Sv. Marije, Gretva
22. Crkva Sv. Mučenika Aleksandra, Tejani
23. Crkva Sv. Nikole, Godinje
24. Crkva Sv. Nikole, Gornja Seoca
25. Crkva Sv. Nikole, Zupci
26. Crkva Sv. Nikole, Limljani
27. Crkva Sv. Nikole, Zebes, Virpazar
28. Crkva Sv. Petke, Limnjani, Crmnica
29. Crkva Sv. Petke, Sutomorsko polje, Sutomore
30. Crkva Sv. Petke, Tuđemili, Stari Bar
31. Crkva sv. Petke, Milovići
32. Crkva sv. Petke, Kruševica
33. Crkva Sv. Petra i Pavla, Donje Polje, Livari
34. Crkva Sv. Stefana Dečanskog, Mišići, Čanj, Sutomore
35. Crkva Sv. Venerande, Dobreci, Livari
36. Crkva Sv. Vita, Zapadno od Starog Bara
37. Česma sjeverozapadno od kulturnog dobra Stari grad Bar, Turčini
38. Česma u naselju Brbot
39. Džamija, Bobovište
40. Džamija, Donji Murići
41. Džamija, Čurjan 169 Džamija, Runja
42. Džamija, Mali Ostros
43. Džamija, Veliki Ostros
44. Džamija, Koštanjica 4
45. Džamija, Tejani
46. Džamija, Gornji Murići
47. Džamija Arbneš
48. Džamija u Ljubanovićima, Ckla
49. Kadijina Česma, Stari Bar
50. Mostovi na Oraovšti ci
- 51. Pristan sa školom i bunarom, Donji Murići**
52. Pristan, Ckla Naziv GPS Koordinate
53. Selo Šestani
54. Spomen obilježje u Reni
55. Stara škola, Dobreci, Livari
56. Škola, Komarno
57. Tradicionalna kuća Krajine, Ljubatovići, Ckla
- 58. Zaselak Pristan**
- 59. Zaselak Raduš**

OPŠTINA BUDVA

Br.	Kulturno dobro	Osnovni podaci	Elementi turističke valorizacije																					
			Stepen			Dostupnost			Objekti za posjetioce			Odnosi sa javnošću		Spremnost predstavljanja										
			Istraženosti	Konzervacije	Prezentacije	Stanje puta	Signalizacija	Parking	Ulazni hol	Toaleti	Gastronomija	Suvenirnica	Internet		Flajeri	Brošure								
1	Stari grad Budva <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Budva</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Kulturno-istorijska cjelina</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>IV vijek p.n.e.</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table> <p>Napomena: U Starom gradu se odvija niz manifestacija i festivala koji privlače velik broj posjetilaca ne samo u vrijeme kupališne sezone. Najznačajniji je festival "Grad teatar".</p>	Lokacija	Budva	Vrsta	Kulturno-istorijska cjelina	Period nastanka	IV vijek p.n.e.	Kategorija/značaj	nacionalni	<p>Prvi pisani pomen Budve potiče iz V vijeka stare ere, dok se najstariji tragovi naselja vezuju za IV vijek stare ere, za period helenizma, kada se formira kao trgovački emporijum sa svim odlikama grčkih gradova tog vremena. Grad je bio opasan "kiklopskim" bedemima i sastojao se iz akropole (na mjestu današnje Citadele) i Podgrađa. Rimljani grad proširuju i utvrđuju, i iz tog vremena se pominje kao "opidum civium romanorum". Iz rimskog perioda su ostaci velike trobrodne bazilike sa podnim mozaicima, na platou ispod Citadele u neposrednoj blizini ostaci Termi, a nedaleko moćni stubovi sa kapitelima ukazuju na postojanje reprezentativnih objekata u utvrđenom gradu. U preiodu ranog hrišćanstva grad nastavlja da živi, da bi ga u IX vijeku razorili Saraceni.</p> <p>Grad je opasan bedemima sa kulama i kapijama, čiji djelovi potiču iz IX, XII, XIII, perioda Mlečana i vremena Austrije. Na najisturenijem dijelu nalazi se Citadela, gradska tvrđava sa tragovima zidova iz XIII-XIV vijeka, perioda Mlečana i vremena Austrije. U gradu se nalazi nekoliko sakralnih objekata. Urbano naselje je tipično mediteransko, sa uskim ulicama i malim pjacetama. Budva je kompletno obnovljena poslije zemljotresa 1979 godine.</p>	4	4	3		4	4	3	4	4	4	4	4	4	4
Lokacija	Budva																							
Vrsta	Kulturno-istorijska cjelina																							
Period nastanka	IV vijek p.n.e.																							
Kategorija/značaj	nacionalni																							

	Od značaja je formiranje zaokruženog proizvoda kulturnog turizma koji će stvoriti uslove za ciljanu posjetu gradu u toku čitave godine.																			
2	Crkva Santa Maria in Punta	Crkva se nalazi u sklopu gradskih bedema, na najisturenijem dijelu prema moru, po čemu je i dobila ime. Po natpisu na kamenoj ploči, sada uzidanoj u unutrašnjost crkve, doznaje se da je crkva izgrađena 840 godine. Crkva je jednobrodna zasvedena građevina s pravougaonom apsidom i zbog lokacije i terena orijentisana je pravcem sjever-jug. Više puta je prepravljana i sasvim je izgubila provbitni izgled iz IX vijeka. Najstariji dio je apsida i južni dio naosa. Zvonik je urađen u XVII, a velika dekorisana rozeta u XVIII vijeku. Crkva je odavno izvan kulta.																		
	Lokacija	Stari grad, Budva																		
	Vrsta	Sakralna arhitektura																		
	Period nastanka	840																		
	Kategorija/značaj	nacionalni																		
Napomena:		U crkvi se odvijaju programi vezani za manifestaciju "Grad Teatar"																		
3	Crkva sv. Ivana Krstitelja	Jedna od najstarijih budvanskih crkava koja je tokom vremena pretrpjela znatne izmjene. Nastala je kao katedralna crkva i to je bila do 1828, kada je ukinuta Budvanska biskupija. Stradala je u zemljotresu 1667 godine. Uz crkvu je sivoki zvonik podignut sredinom XIX vijeka, a desno je zgrada nekadašnjeg Biskupskog dvora. Crkva je trobrodna bazilika sa bočnim pijevnicama, horom i sakristijom. Crkva nema apsidu, a u njoj su sahranjivani crkveni dostojanstvenici i budvanski plemići. U sakristiji se čuvaju brojni predmeti od istorijskog i kultnog značaja.																		
	Lokacija	Stari grad, Budva																		
	Vrsta	Sakralna arhitektura																		
	Period nastanka	XII vijek																		
	Kategorija/značaj																			
4	Crkva sv. Save Osvećenog	Mala jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom, bez zvonika. Poznato je da su se crkvom služili pravoslavci i katolici, a u doba austrijske okupacije služila je u vojne svrhe. Unutrašnjost crkve je zasvedena poluoblčastim svodom i ima dva para plitkih pilastera. Na sjevernom zidu su dva, a na apsidi jedan mali prozor. Zidana je od grubih tesanika i lomljenog kamena, koji joj daju rustičan izgled. Prilikom sanacije otkiveni su ostaci fresko-slikarstva i fragmenti originalnog natpisa na latinskom jeziku.																		
	Lokacija	Stari grad, Budva																		
	Vrsta	Sakralna arhitektura																		
	Period nastanka	Nepoznat, postojala u doba Nemanjića i Balšića																		
	Kategorija/značaj																			

5	Crkva sv. Trojice		<p>Jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom, kupolom i trodjelnim zvonikom na presilicu. Građivo su pravilni tesanici, ružičasti i sivi, složeni u naizmjenične horizontalne redove. Unutrašnjost je presvođena poluoblíčastim svodom, a kupola počiva na padantifima.</p> <p>Ispred crkve nalazi se grob poznatog književnika Stjepana Mitrova Ljubiše.</p>																			
	Lokacija	Stari grad, Budva																				
	Vrsta	Sakralna arhitektura																				
	Period nastanka	XIX vijek																				
	Kategorija/značaj																					
6	Manastir Dujevo		<p>Manastirski kompleks čini crkva Sv. Stefana, zgrade konaka i djelimični ogradni zid sa kapijama. Sa južne strane je aktivno seosko groblje. Crkva Sv. Stefana je jednobrodna, izdužena građevina sa polukružnom apsidom, jednodjelnim zvonikom i slijepom rozetom na zapadnoj fasadi. Stariji, srednjovjekovni dio crkve je dobro proporcionalisan i ima blago prelomljeni gotički svod. U nepoznato vrijeme crkva je produžena i dobila je današnji izgled.</p> <p>Poslije zemljotresa 1979, u ovom prostoru je otkriven kvalitetan živopis sa karakterističnim stislkim prožimanjem gotičkih i vizantijskih elemenata. U mlađem krilu konaka radila je seoska škola.</p>																			
	Lokacija	Kuljače, Budva																				
	Vrsta	Sakralni kompleks																				
	Period nastanka	XIV vijek																				
	Kategorija/značaj	nacionalni																				
7	Manastir Gradište		<p>Prvi pomen manastira je iz 1305 godine, a češće se u pismenim izvorima pominje od XVII vijeka. Više puta je stradao od otomanskih pohara i u zemljotresu 1979 godine. Manastirski kompleks se sastoji od tri crkve, konaka i odbrambenog zida. Glavna crkva je posvećena Sv. Nikoli, a riječ je o prostranoj jednobrodnoj građevini islikanoj freskama, radom popa Strahinje iz Budimlja i manjim dijelom majstora Kozme. Ikonostas u crkvi uradio je i islikao Vasilije Rafailović, 1796 godine. Na platou starog groblja je i crkva Sv Save podignuta u XIX vijeku na mjestu neke starije građevine. Treća crkva posvećena Uspenju Bogorodice nalazi se izvan manastirskog okruženja i zapravo je grobljanska kapela malih dimenzija.</p> <p>Glavna vrijednost crkve su freske koje je također radio pop Strahinja iz Budimlja.</p>																			
	Lokacija	Budva																				
	Vrsta	Sakralni kompleks																				
	Period nastanka	XIV – XVII vijek																				
	Kategorija/značaj	nacionalni																				

8	<p>Manastir Podlastva</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Lastva Grbaljska, Budva</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralni kompleks</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XV vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Lastva Grbaljska, Budva	Vrsta	Sakralni kompleks	Period nastanka	XV vijek	Kategorija/značaj		<p>Manastir je, od postanka, bio duhovni i politički centar Grblja. Prvi pisani pomen o Podlastvi datira iz 1419 godine. U njemu je proglašen Grbaljski zakonik 1427 godine, a zapaljen je od strane Mlečana 1452. Pominju se obnove u XVII i početkom XVIII vijeka. Drastično je oštećen u Bokeljskom ustanku iz 1869, nakon čega je obnovljen 1875. 1915 strada od Austrijanaca i biva zapušten do 1936. U manastiru je u XX vijeku radila narodna škola.</p> <p>Crkva Uspenja Bogorodice podignuta je na mjestu ranohrišćanske bazilike iz V, VI vijeka, o čemu svjedoče otkriveni fragmenti mozaika i parapetne ploče. Crkva je jednobrodna izdužena građevina sa polukružnom apsidadom i trodjelnim zvonikom na preslicu. U starijem dijelu hrama pronađeni su fragmenti starijeg živopisa koji se vezuju sa kotorsko slikarstvo XV vijeka. Crkva je ponovo islikana krajem XVII vijeka, od strane mnogo slabijih majstora. Podlastva dobija današnji izgled u obnovi iz XIX vijeka rušenjem zapadnog zida starijeg dijela i produženjem hrama za još dva traveja. Sa južne strane crkve nalazi se dvospratna zgrada sa zasvedenim prizemljem, na koju se nadovezuje mlađe krilo konaka.</p> <p>U novijem period u kompleksu su sagrađeni objekti koji narušavaju kulturne vrijednosti kompleksa.</p>															
Lokacija	Lastva Grbaljska, Budva																								
Vrsta	Sakralni kompleks																								
Period nastanka	XV vijek																								
Kategorija/značaj																									
9	<p>Manastir Podostrog</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Maine, Budva</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralni kompleks</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1630 prvi pomen</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Maine, Budva	Vrsta	Sakralni kompleks	Period nastanka	1630 prvi pomen	Kategorija/značaj	nacionalni	<p>Prvi pouzdani podaci o manastiru potiču iz 1630 godine, kada je obnovljen živopis male crkve Uspenja Bogorodice. Manastirski kompleks čine dvije crkve i konaci sa voltovima, iznad kojih je velika kamena terasa sa bunarom. Na osnovu stilskih odlika arhitekture može se pretpostaviti da su crkvu zidali Crnojevići u XV vijeku. Podostrog je kasnije bio rezidencija crnogorskih mitropolita. U njemu je bio sahranjen Vladika Danilo Petrović.</p> <p>Vladika Sava Petrović je 1847 godine podigao drugu, veliku crkvu posvećenu Uspenju Bogorodice. Nukleus manastira predstavlja mala crkva Uspenja Bogorodice, sa kasnije dozidanom pripratom i stambenim dijelom manastira. Mlinovi su iz XIX vijeka. Godine 1869 manastir je stradao, a spaljene su obje crkve.</p>															
Lokacija	Maine, Budva																								
Vrsta	Sakralni kompleks																								
Period nastanka	1630 prvi pomen																								
Kategorija/značaj	nacionalni																								

10	Manastir Praskvica		<p>Manastirski kompleks se sastoji od dvije crkve, konaka i objekta ekonomske namjene. Manastir je bio duhovni i politički centar Paštrovića. Glavna crkva Sv. Nikole izgrađena je 1413 godine o čemu svjedoči povelja Balše III. Stradao je od Francuza početkom XIX vijeka kada je stradao veći dio pokretnog fonda i manastirska arhiva. Današnji izgled crkve potiče iz 1847 godine i čuva freske s kraja XVI ili početka XVII vijeka. Visoki izrezbareni i pozlaćeni ikonostas uradio je Nikola Aspioti, 1864 godine. Druga crkva je posvećena Sv. Trojici, izgrađena u XVII vijeku. Crkvu je islikao zoograf Radul sa pomoćnikom Dimitrije Daskalom, 1680 godine. U jednoj zgradi radila je škola.</p> <p>U manastirskom konaku, je bogata riznica sa vrijednim eksponatima, izložena bez muzeološke koncepcije.</p>																
	Lokacija	Budva																	
	Vrsta	Sakralni kompleks																	
	Period nastanka	XV vijek																	
	Kategorija/značaj	nacionalni																	
11	Manastir Reževići		<p>Narodno predanje postanak Manastir veže za XIV vijek. U XV vijeku pominje se živopisac Nikodim Reževići. Godine 1714. Maksim Kosijerevac obnavlja manastir. Arhimandrit N. Vuković 1780 godine gradi crkvu Sv. Trojice. U drugoj polovini XIX vijeka, arhitekta D. Perazić obnavlja crkvu Uspenja Bogorodice, koristeći materijal sa razrušenog hrama Sv. Stefana. Manastir je stradao od Turaka 1785 i od Francuza 1812 godine. Italijani su ga opljačkali i zapalili 1941 godine. Komplex se sastoji od dvije crkve i zgrade konaka, a opasan je niskim zidom. Stara crkva Uspenja Bogorodice je malih dimenzija. U provobintom dijelu crkve sačuvan je živopis iz XVI-XVII vijeka. U apside je vidljiv još jedan stariji sloj fresaka ispod mlađeg slikarstva.</p> <p>Od ikonostasa A. Lazovića iz 1833 godine sačuvani su samo fragmenti. Velika crkva Sv. Trojice ima karakterističan poprečni transept i sjevernim zidom naslanja se na malu Bogorodičinu crkvu. Pored vrata je kamena ploča sa zapisom o D. Peraziću. Ikonostas je rad M. Gregovića. U novije vrijeme crkva je neuko islikana. Između reževićkih crkava podignut je zvonik 1839 godine. Od treće crkve Sv. Stefana očuvan je dio sjevernog zida sa freskama, koji se našao u korpusu zgrade konaka.</p>																
	Lokacija	Budva																	
	Vrsta	Sakralni kompleks																	
	Period nastanka	XIV vijek																	
	Kategorija/značaj	nacionalni																	

12	Manastir Stanjevići		<p>Sagrađen je na mjestu mletačkog utvrđenja koje su Venecijanci ustupili vladiki Danilu poslije turskog rušenja Cetinjskog manastira. Godine 1736 vladika Sava podiže crkvu Sv. Trojice i otvara školu za sveštenike. U Stanjevićima Petar I proglašava prvi crnogorski zakonik, 1898 godine. Poslije Petra I Stanjevići stagniraju i Njegoš ih prodaje Austriji, 1839 godine. U Bokeljskom ustanku, manastir je razrušen.</p> <p>Stanjevići imaju izgled tvrđave koju čine dva masivna objekta. Na nižem je ulazna partija sa glavnom kapijom, a u prizemlju su bili voltovi u nizu. Viši objekat je služio za stanovanje. U istočnom dijelu tvrđave nalazi se crkva Sv. Trojice. To je jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom, zidana od crkvenastog i sivog kamena, složenog u naizmjenične redove. Zapadna fasada crkve se nalazi u korpusu tvrđave. Unutrašnjost je zasvedena poluoblisnim svodom. Austrijanci su iznad krova crkve dozidali aneks fortifikacione namjene.</p> <p>Čitav kompleks nesturčno je obnovljen u novije doba.</p>																
	Lokacija	Budva																	
	Vrsta	Sakralni kompleks																	
	Period nastanka	1736																	
13	Ostaci vile rustike sa mozaikom		<p>Ostaci kasnoantičke villae rustica-e sa mozaikom, otkriveni su 1902 godine. Nad mozaikom je podignut zaštitni paviljon. Polihromni mozaik izdijeljen je u kasete u okviru kojih se nalaze različiti geomterijski i vegetabilni motivi. Mozaik je datovan u IV vijek.</p>																
	Lokacija	Mirišta, Petrovac, Budva																	
	Vrsta	Arheološki lokalitet																	
	Period nastanka	Kasni antički period																	
14	Ostaci vile urbane u recepciji bivšeg hotela "Avala" i prostor sa prezentiranim antičkim grobnicama		<p>Ispod nivoa poda recepcije starog hotela "Avala" nalaze se ostaci arhitekture veće rimske stambene zgrade (villa urbana), sa djelovima hipokausta i fragmentima podnog mozaika, sačuvani u jednoj prostoriji koja izlazi iz gabarita hotela. Mozaik je rađen od bijelih i crnih tesela sa predstavama morskih životinja i ima direktnih analogija sa mozaicima iz Ostije kod Rima. Hronološki se vezuje za drugu polovinu I i početak II vijeka nove ere.</p>																
	Lokacija	Budva																	
	Vrsta	Arheološki lokalitet																	

	<table border="1"> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>I – II vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Period nastanka	I – II vijek	Kategorija/značaj		U neposrednoj blizini starog hotelskog kompleksa nalaze se rekonstruisane reprezentativne rimske grobnice, dislocirane sa prostora budvanske nekropole.																					
Period nastanka	I – II vijek																										
Kategorija/značaj																											
15	Sveti Stefan <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Budva</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Kulturno-istorijska cjelina</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1442</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Budva	Vrsta	Kulturno-istorijska cjelina	Period nastanka	1442	Kategorija/značaj		Bio je centar i zaklonište Paštrovića, danas je ekskluzivno turističko naselje. Po tradiciji od plijena sa turskih brodova sagrađeno je utvrđenje i po jedna kuća za svako od 12 paštrovskih bratstava. Utvrđenje je vremenom ojačavano kulama i bedemima, a naselje je postalo trgovački i politički centar Paštrovića. U njemu je zasijedao narodni sud "bankada". Objekti imaju vrijednosti tradicionalne narodne arhitekture, a očuvane su i tri crkve od kojih najrarija potiče iz XV vijeka																	
Lokacija	Budva																										
Vrsta	Kulturno-istorijska cjelina																										
Period nastanka	1442																										
Kategorija/značaj																											
16	Tvrđava Đurđevac <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Pobori, Budva</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Fortifikacija</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1426 (prvi pomen)</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Pobori, Budva	Vrsta	Fortifikacija	Period nastanka	1426 (prvi pomen)	Kategorija/značaj	lokalni	Izgrađena na obroncima Lovećena, kao važan strateški objekat koji je kontrolisao vezu između Grblja i Crne Gore. Danas u ruševinama sa nešto bolje su očuvanim ostacima crkve sv. Đorđa. Utvrđene je srušeno 1435 godine. Crkva je mala, jednobrodna građevina zidana od tesanika sa izrazito debelim zidovima. Obrušena je do krovnog vijenca.																	
Lokacija	Pobori, Budva																										
Vrsta	Fortifikacija																										
Period nastanka	1426 (prvi pomen)																										
Kategorija/značaj	lokalni																										
17	Crkva sv. Dimitrija <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Brajići, Budva</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1875</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Brajići, Budva	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	1875	Kategorija/značaj		Crkva Sv. Dimitrija je jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom i trodjelnim zvonikom na preslicu. Unutrašnjost je sa dva para masivnih pilastera podijeljena na tri jednaka traveja. Iznad središnjeg traveja uzdiže se plitko kube. Prozori imaju lučne završetke, a vrata lučni nadvratnik u vidu skromno profilisanog portala. Unutrašnjost crkve je malterisana.																	
Lokacija	Brajići, Budva																										
Vrsta	Sakralna arhitektura																										
Period nastanka	1875																										
Kategorija/značaj																											
18	Crkva sv. Krsta <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Novoselje, Petrovac</td> </tr> </table>	Lokacija	Novoselje, Petrovac	Jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom i trodjelnim zvonikom na preslicu . Unutrašnjost je zasvedena poluoblčanstim svodom. Jasno se vide dvije faze gradnje crkve. Stariji dio ima dva para																							
Lokacija	Novoselje, Petrovac																										

	<table border="1"> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XV vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	XV vijek	Kategorija/značaj	lokalni	<p>plitkih pilastera, dok je mlađi bez unutrašnje razuđenosti zidova i otvora. Dograđeni dio je širi od originalnog, slično crkvi sv. Stefana u Duljevu. Crkva je zidana od pravilnih tesanika. Stariji dio crkve je živopisan u XVII vijeku.</p>																				
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	XV vijek																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
19	<p>Crkva sv. Nikole</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Ostrvo sv. Nikola, Budva</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XVI vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Ostrvo sv. Nikola, Budva	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	XVI vijek	Kategorija/značaj	lokalni	<p>Crkva je jednobrodna sa polukružnom apsidom i zvonikom na preslicu. Zasvedena je poluoblíčastim svodom. Okolo crkve se nalaze brojni stari grobovi. Na groblju pored crkve sahranjivani su i budvani sve do 1936, kada je formirano novo groblje.</p>																		
Lokacija	Ostrvo sv. Nikola, Budva																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	XVI vijek																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
20	<p>Crkva sv. Petra</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Mažići, Budva</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XVIII vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Mažići, Budva	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	XVIII vijek	Kategorija/značaj		<p>Crkva je jednobrodna građevina sa zvonikom na preslicu. Zidana je od pravilnih tesanika sa uskim fugama. Iznad vrata je niša u zidu bifore, a iznad je uklesan krst. Unutrašnjost je zasvedena poluoblíčastim svodom sa izraženim pilastrima. Pod je popločan ružičastim kamenim pločama. Ikonostas je tipičan primjer levantijskog baroka XVIII vijeka. Crkva je zadužbina generala Rada Krapovića.</p>																		
Lokacija	Mažići, Budva																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	XVIII vijek																											
Kategorija/značaj																												
21	<p>Crkva sv. Tome</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Petrovac, Budva</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XV – XVI vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Petrovac, Budva	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	XV – XVI vijek	Kategorija/značaj		<p>Jednobrodna građevina sa polulružnom apsidom i zvonikom na preslicu sa tri otvora. Na zapadnoj fasadi je dekorativna kamena rozeta. Po predanju sagrađena je u XV ili XVI vijeku. Obnovljena je 1885 godine, od kada datira njen današnji izgled.</p>																		
Lokacija	Petrovac, Budva																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	XV – XVI vijek																											
Kategorija/značaj																												

22	Drobni pijesak	Drobni pijesak je prirodno žalo, nenarušeno gradnjom i predstavlja jedinstveni spomenik istorije Paštrovića Na lokalitetu se u prošlosti odvijao društveni, plemenski i politički život Paštrovića I zasijedala Paštrovska bankada na kojoj su donošene sve odluke važne za plemeniski život. Svake godine na Vidovdan birane su sudije i vlastela im je predavala zakonik i pečate – simbole uprave..																		
	Lokacija		Budva																	
	Vrsta																			
	Period nastanka																			
	Kategorija/značaj																			
23	Most na Velikoj vodi	Most se sastoji od jednog blago savijenog luka. Sa obje strane su prilazne popločane staze sa po dva stepenika kojima se pristupa gazišnoj površini mosta. Gazište mosta je nezatno izvijeno i prati formu luka. Ograđeno je niskom ogradom od tesanika grube izrade sa velikim fugama. Čitav most je, takođe, od grubih tesanika, izuzev gazišta i prilaza koji su od kamenih ploča.																		
	Lokacija		Budva																	
	Vrsta		Infrastrukturalni objekat																	
	Period nastanka		1807 – 1815																	
	Kategorija/značaj																			
24	Ostaci kastela i lazareta	Utvrđenje su izgradili Mlečani uz dozvolu paštrovske “bankade”. U utvrđenju se nalazio stalni mletački garnizon. Danas su od prvobitne tvrđave sačuvani samo ostaci. U neposrednoj blizini je i Lazaret, prva sanitarna zgrada u ovom kraju. Služila je za smještaj bolesnika od zaraznih bolesti koje su tada harale. Podigli su ga, takođe, Mlečani. Lazaret je bio očuvan samo u zidinama, a nakon sanacije i adaptacije pretvoren je u moderan ugostiteljski objekat. Sačuvane su fasadne vizure, dok je unutrašnjost dobila novu funkciju.																		
	Lokacija		Petrovac, Budva																	
	Vrsta		Fortifikacija																	
	Period nastanka		XVI vijek																	
	Kategorija/značaj																			
25	Prostor između hotela “Avala” i gradskih bedema	Ispod nivoa poda recepcije starog hotela “Avala” nalaze se ostaci veće rimske stambene zgrade (villa ubrana) sa djelovima hipokausta i fragmentima podnog mozaika, sačuvani u jednoj prostoriji. Pretpostavlja se da se ostaci vile nalaze i na prostoru između hotela “Avala” i gradskih bedema.																		
	Lokacija		Budva																	
	Vrsta	Arheološki lokalitet																		

	Period nastanka	I – IV vijek																			
	Kategorija/značaj																				
26	Tvrđava Kosmač																				
	Lokacija	Brajići, Budva																			
	Vrsta	Fortifikacija																			
	Period nastanka	1815																			
	Kategorija/značaj																				
			Izgrađena za vrijeme austrougarske okupacije kao ključni fortifikacioni objekat na ovom području. Tehnički dobro građena, debelih je zidova kiklopske strukture sa krečnim i cementim malterom. Tvrđava ima ugaone zaobljene kule, a krov je činila debela konstrukcija sa većim zemljanim nabačajem i betonskim postoljima za topove. Duž svih zidova su puškarnice. U sklopu zidina su magacinske prostorije i cistijerna za vodu.																		

MEMORIJALNI OBJEKTI

1. Spomen-česma posvećena Stani P. Vuković
2. Spomenik poginulim borcima u NOR
3. Spomenik posvećen poginulim Paštrovićima u NOR, Petrovac
4. Spomen-ploča na mjestu pogibije Stane i Milice Medigović
5. Spomen-ploča podignuta na rodnoj kući narodnog heroja Nika Anđusa
6. Spomen-ploča podignuta pored sela Stanišići, posvećena poginulim borcima u NOB
7. Spomen-ploča posvećena poginulim rodoljubima u bici na Paštrovnici 25 marta 1942.
8. Spomen-ploča posvećena poginulim rodoljubima, Buljarica
9. Spomen-ploča posvećena 13-julskom ustanku kod sela Lapčići
10. Spomen-ploča posvećena 13. julskom ustanku, osnovna škola, Maine
11. Spomen-ploča posvećena devetorici strijeljanih rodoljuba, Tolinjak
12. Spomen-ploča u znak borbe od 18. jula 1941
13. Spomen-ploča posvećena narodnom heroju Vukici Mitrović, Sveti Stefan
14. Spomen-ploča posvećena strijeljanim rodoljubima, Sveti Stefan
15. Spomen-ploča podignuta na zgradi NOO Petrovac posvećena revolucionarnom radu prve komunističke opštine
16. Spomen-ploča poginulim u Petrovcu, kod invalidskog odmarališta, posvećena šestorici poginulih rodoljuba strijeljanih od strane okupatora
17. Spomen-ploča u Pterovcu na tvrđavi Lazaret podignuta u spomen rodoljuba palih u NOR
18. Spomen-ploča posvećena Vasu Mitroviću
19. Spomen-ploča u Budvi na zgradi današnje apoteke

EVIDENTIRANA KULTURNA DOBRA

1. Antička kapija (Stari grad Budva)
2. Antička vila , Golubovići,
3. Arapova kula , Ivanovići, Maine,
4. Arheološki lokalitet Tunja (pličina od ostrvama sv.Nikola do Slovenske plaže)
5. Armenkova gomila Drenovice,

6. Austrougarsko utvrđenje i tumul	Paštrovska gora	38. Crkva sv.Jovana	Gornji Pobori
7. Crkva	Borete, Maine	39. Crkva sv.Jovana Preteče	Stanišići, Maine
8. Crkva	Zečevo selo, Pobori	40. Crkva sv.Luke	Lapčići, Maine
9. Crkva i samostan sv. Vida	Petrovac,	41. Crkva sv.Mine	Zagradac, Buljarica
10. Crkva Lesendro	Paštrovska gora,	42. Crkva sv.Neđelje	Petrovac
11. Crkva sv. Antona	u Budvi	43. Crkva sv.Neđelje	Vrba
12. Crkva sv. Dimitrija	Tudorovići	44. Crkva sv.Nikole	Vrba, Paštrovići
13. Crkva sv. Gospođe	Rustovo, Sveti Stefan	45. Crkva sv.Nikole	Stojanopvići, Brajići
14. Crkva sv. Ilije	Petrovac	46. Crkva sv.Nikole	Čučuci, Paštrovići
15. Crkva sv. Jovana	na putu Sveti Stefan-Petrovac	47. Crkva sv.Petke	Maine
16. Crkva sv. Neđelje	ostrvo Katič kod Petrovca	48. Crkva sv.Petke	Tudorovići
17. Crkva sv. Neđelje	Česminovo, Sveti Stefan	49. Crkva sv.Petke	Kanjoš
18. Crkva sv. Nikole	Rafailovići, Bečići	50. Crkva sv.Petra	Androvići, Kaluđerac
19. Crkva sv. Nikole	Buljarica	51. Crkva sv.Roka	Brda, Paštrovići
20. Crkva sv. Nikole	Petrovac	52. Crkva sv.Roko	Katun
21. Crkva sv. Pavla	Mažići	53. Crkva sv.save	Rijeka Reževića
22. Crkva sv. Petke	Bečići	54. Crkva sv.Save	Đenaš, Paštrovići
23. Crkva sv. Preobraženje	Bečići	55. Crkva sv.Spiridona	Ograđenica
24. Crkva sv. Spasa	brdo Spas	56. Crkva sv.Tome	Žukovica
25. Crkva sv. Spasa	Markovići	57. Crkva sv.Vračeva	Golubovići
26. Crkva sv. Stefana	Duljevo	58. Fortica	u Ograđenici, Paštrovići
27. Crkva sv. Tome	Bečići	59. Gomila	na Urovici, Markovići, Maine
28. Crkva sv. Vida	Petrovac	60. Gomila Kosmač,	Brajići
29. Crkva sv.Đorđa	Mrtvica, Kuljače	61. Gomila Mijovića krš,	Paštrovići
30. Crkva sv.Đorđa	Pobori	62. Gradina i tumul	na Košljunu, Košljun, Maine
31. Crkva sv.Gospođe	Rustovo	63. Gradina i tumul,	Zagradac
32. Crkva sv.Gospođe	Golubovići	64. Gradina i tumul,	Ograđenica
33. Crkva sv.Ilije	Novoselje, Paštrovići	65. Gradina Obla glava,	Duletići, Maine
34. Crkva sv.Ilije	Duletići, Maine	66. Higijenski zavod odnosno Riječno	na Slovenskoj plaži
35. Crkva sv.Jovana	Tudorovići	brodarstvo	
36. Crkva sv.Jovana	Markovići, Maine	67. Hotel Miločer sa devet pratećih	
37. Crkva sv.Jovana	Bečići	objekata i vilom Topliš	

68. Hotel Mogren	u Budvi	97. Škola kod manastira Reževići, Katun	
69. Hotel Palas u Petrovcu		98. Škola u Zečevo selo, Pobori	
70. Ivančeva gomila,	Katun, Paštrovići	99. Tumul i gradina Pobori	
71. Kanjoševa kula,	Kanjoši, Paštrovići, Buljarica	100. Tumul Kapa, Ravne, Paštrovići	
72. Katolički samostan	Petrovac	101. Tumul Plat, Katun	
73. Kula Boškovića,	Paštrovići	102. Tumul Rebro, Petrovac	
74. Kula Divanovića,	Divanovići, Paštrovići	103. Tumuli Brda, Paštrovići	
75. Lokalitet Babin Vir,	Bečići	104. Tumuli Granice, Brajići, Maine	
76. Lokalitet Brdo Kalac,	Drenovice	105. Tumuli Mijovića krš, Paštrovići	
77. Lokalitet Gradac,	Kaluderac	106. Tvrđava Mogren kod Budve	
78. Lokalitet Karaula	Katun	107. Vilina pećina, Lapčići, Maine	
79. Lokalitet Kneževo selo	Drenovice, Buljarica	108. Vilina pećina, Uglješići	
80. Lokalitet Midžorov krš	Buljarica	109. Skulpture Stevana Luketića	
81. Lokalitet Mirište	Rijeka Reževića	110. Zavjetni darovi Paštrovića riznice	
82. Lokalitet Orašč	Lapčići, Maine	manastira Reževići izložena u galeriji JU	
83. Luka Budva, amforište		Spomen dom Reževići	
84. Manastir Vojnici i crkve sv. Dimitrija i sv.Nikole, Kuljače		111. Spomen groblje Buljarica	kod Petrovca
85. Mlin za masline (Stari grad Budva)			
86. Objekat Jugoslovenskog riječnog brodarstva (Higijenski zavod)			
87. Objekat Lučke kapetanije			
88. Ostaci antičke građevine	(Stari grad Budva)		
89. Ostrvce i kućište Kršić, Pržno			
90. Požmin gomila, Drenovice			
91. Ranohrišćanska bazilika (Stari grad Budva)			
92. Rimske terme (Stari grad Budva)			
93. Rimski pločnici (Stari grad Budva)			
94. Saborna crkva sv. Nikole, Tudorovići			
95. Spomen dom Crvena komuna,	Reževići		
96. Srzentića kula, Brda, Paštrovići			

OPŠTINA HERCEG-NOVI

Br.	Kulturno dobro	Osnovni podaci	Elementi turističke valorizacije												
			Stepen			Dostupnost			Objekti za posjetioce			Odnosi sa javnošću		Spremnost predstavljanja	
			Istraženosti	Konzervacije	Prezentacije	Stanje puta	Signalizacija	Parking	Ulazni hol	Toaleti	Gastronomija	Suvenirnica	Internet		Flajeri

1	Urbana cjelina Stari grad Herceg Novi, Zapadno i Istočno podgrađe		<p>U izvorima Herceg Novi se prvi put pominje 1382. godine kada je bosanski kralj Tvrtko I izgradio je tvrđavu Sveti Stefan. Nakon njegove smrti kralja, tvrđavu je preuzeo knezu Sandalj Hranić, a potom i Herceg Stjepan Vukčić Kosača, pod čijom je vladavinom ojačala ekonomska moć zasnovana na trgovini solju i zanatskim radionicama. Naselje je dobilo status grada i njegovo današnje ime.</p> <p>Od 1482. godine gradom skoro dva viejka vlada Otomansko carstvo sa prekidom od 1538-1539, kada je preuzimaju Španci. Nakon ponovnog ulaska Španaca u grad 1688. godine grad je uključen u sastav Venecijanske Republike pod imenom Castelnuovo - "Novi grad" ili "Nova tvrđava". Krajem XVIII vijeka grad je privremeno bio u vlasti Austrije, Rusij,, Francusk,, Crne Gore. Nakon završetka I svjetskog rata 1918. godine, postao je dio Jugoslavije i Crne Gore.</p> <p>Jezgro, omeđeno sistemom fortifikacija, čine stambeni, sakralni i javni objekti locirani uz uske ulice koje u nepravilom sistemu vode prema centralnom starogradskom trgu kojim dominra crkva Sv Arhandela Mihajla . Graditeljska cjelina datira, sa skromnim ostacima, od kasnog srednjeg vijeka, preko markantnih objekata mletačkog perioda, turske karakteristične odbrambene arhitekture, do objekata sa početka XX vijeka. Pored kulturnoistorijskih vrijednosti pojedinačnih objekata, stara arhitektura ima ambijentalnu vrijednost, prepoznatljivu u spletu strmih ulica i stepeništa koje prate kaskade terena.</p> <p>Zapadno i istočno podgrađe se javiljaju istovremeno sa srednjevjekovnim gradom, ali ga na osnovu ostataka možemo regonoscirati počev od XVII vijeka. Potpuno definisanje i urbanističku artikulaciju dobilo je u drugoj polovini XIX i početkom XX vijeka.</p> <p>Sistem kontinualnih fortifikacija, u današnjem obliku uobličen je u toku otomanske dominacije kada su bedemi su učvršćeni i ojačani kulama . Oštećenja koja je utvrđenje pretrpjelo tokom mletačke opsade kao i usled klizišta i zemljotresa, popravljana su bez bitnijih promjena originalnog sklopa.</p>	3	3	3	3	4	4	3	4	4	3	3	3	-	3
	Lokacija	Herceg-Novi															
	Vrsta	Urbana cjelina															
	Period nastanka	srednji vijek															
	Kategorija/značaj	nacionalni															
 <p>Izvor: https://waytomonte.com/rs/p-931-the-old-town-herceg-novi</p> <p>Napomena: U Starom gradu se odvija niz manifestacija i festivala koji privlače velik broj posjetilaca ne samo u vrijeme kupališne sezone. Najznačajniji je festival "Praznik mimoze"</p> <p>Od značaja je formiranje zaokruženog proizvoda kulturnog turizma koji će stvoriti uslove za ciljanu posjetu gradu i njegovom zaleđu u toku čitave godine.</p>																	

2	Tvrđava Forte Mare		<p>Tvrđava predstavlja začetak srednjovjekovnog grada koji je zasnovao bosanski kralj Tvrtko, a oko koga se u vrijeme Stefana Vukčića Kosače formirao značajniji grad i utvrđenje. Na tvrđavi se sačuvao dio odbrambenog zida iz najstarijeg perioda. Radikalna rekonstrukcija izvršena je u vrijeme turske dominacije, kada je dobila današnje gabarite, oblike i visine, sve do odbrambene krune sa otvorima za topove. Sredinom XVI vijeka tvrđava se pominje kao "jaka kula" i kao "kula Abas-paše", a početkom XVIII vijeka rekonstruisali su je Mlečani. Sadašnji izgled tvrđave uglavnom su dali Austrijanci koji su 1833 izveli niz dogradnji.</p>																
	Lokacija	Herceg-Novi																	
	Vrsta	Fortifikacija																	
	Period nastanka	1382																	
	Kategorija/značaj	nacionalni																	
3	Kanli kula		<p>U fortifikacionom smislu predstavlja citadelu, poslednje branjeno uporište. Čini se izvjesnim da je započeta još u srednjem vijeku, a svoj današnji oblik poprima tokom XVI vijeka. Od objekata u unutrašnjosti očuvana je cistijerna, koja je tokom XVI i XVII vijeka korišćena kao zatvor. Na zidovima se još uvijek nalaze brojni crteži od kojih se ističu oni sa predstavama galija. Nakon zemljotresa 1979, kuća je adaptirana u ljetnju pozornicu, čime je donekle poremećena njena autentičnost.</p>																
	Lokacija	Herceg-Novi																	
	Vrsta																		
	Period nastanka	Fortifikacija																	
	Kategorija/značaj	nacioanalni																	
4	Tvrđava Španjola		<p>Po zauzimanju grada Turci su na tom mjestu podigli manje utvrđenje, koje su Španci za vrijeme uprave gradom proširili i ojačali 1548. Turci su porušili ranije utvrđenje i podigli tvrđavu današnje veličine i oblika. O građenju postoji natpis na arapskom jeziku, koji je uzidan iznad ulaza u tvrđavu.</p> <p>Današnji izgled Španjole u potpunosti ima pečat Austougarske fortifikacione arhitekture.</p> <p>Utvrđenje je kvadratne osnove sa četiri isturena kružna bastiona na uglovima. Glavni ulaz je dodatno obezbijeđen spoljašnjim zidom, tzv. predstražom. U sklopu utvrđenja nalaze se stambeni i ekonomski objekti i skladišta.</p>																
	Lokacija	Herceg Novi																	
	Vrsta	Fortifikacija																	
	Period nastanka	1548																	
	Kategorija/značaj	nacionalni																	
5	Manastir Savina		<p>Manastirski kompleks čine tri crkve (sv. Save, i dvije Uspenja Bogorodice), konak, groblje i popločani prilaz sa ogradnim zidom. Mala crkva Uspenja Bogorodice ima jednobrodnu osnovu sa polukružnom</p>	4	4	4	4	4	4	4	4	3	4	4	4	4	4	4	4
	Lokacija	Herceg-Novi																	

	<table border="1"> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralni kompleks</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>I</td> </tr> </table>	Vrsta	Sakralni kompleks	Period nastanka		Kategorija/značaj	I	apsidom i zvonikom na preslicu. Presvođena je prelomljenim gotičkim svodom sa ojačavajućim lukom, oslonjena na par pilastara. Ispod fresaka iz XVI vijeka nađene su freske koje pripadaju kotorskom gotičkom slikaru Lovru Marinovu Dobričeviću, a sve freske je djelimično preslikao Aleksije Lazović 1831 godine. Velika crkva Uspenja Bogorodice građena je od 1776 do 1799 godine. To je jednobrodna crkva sa apsidom i kupolom na kockastom tamburu, i trospratnim zvonikom na zapadnoj fasadi. Ima duborezni pozlaćeni ikonostas. Uz manastir je konak sa bogatom zbirkom crkvenih knjiga, posuda i ikona.																				
Vrsta	Sakralni kompleks																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	I																											
6	Crkva sv. Neđelje <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Jošica, Kamenari</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Jošica, Kamenari	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	Jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom an istočnoj strani, i ovalnom kupolom na četvrtastom postolju. Pred glavnim ulazom na zapadnoj fasadi je zvonik sa otvorenim prizemljem i oktogonalnom kupolom po ugledu na zvonik manastira Savina. Crkva je omalterisana dok je zvonik od klesanih kamenih kvadera. U sjevernom zidu u unutrašnjosti je ugrađena rozeta u vidu krsta, koja potiče sa stare crkve. U neposrednoj blizini je lokalno groblje.																		
Lokacija	Jošica, Kamenari																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
7	Crkva sv. Petke <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Mrkovi, Heceg-Novi</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Mrkovi, Heceg-Novi	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	Jednobrodna građevina manjih razmjera, pravougaone osnove, sa polukružnom apsidom na istočnoj strani. Na zapadnoj je dozidana priprata sa zvonikom na preslicu iznad ulaza. Zidana je od kamena u pravilnim redovima a pokrivena je dvovodnim krovom sa pokrivačem od kanalice. Ikonostas crkve je iz XVIII vijeka, a predstavlja rad Dimitrija Daskala.																		
Lokacija	Mrkovi, Heceg-Novi																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
8	Crkva sv. Sergia i Vakha <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Podi, Herceg-Novi</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Podi, Herceg-Novi	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Crkva, okružena grobljem, je jednobrodna kupolna građevina sa polukružnom apsidom na istočnoj i ulazom na zapadnoj strani. Nad ulazom je naknadno izgrađen barokni zvonik na preslicu sa tri zvona. Na podužnim stranama, iz ravni zida, formirani su visoki transpeti koji planu daju vidu slobodnog krsta. Crkva je zasvedena gotičkim prelomljenim svodom iz kojeg izrasta nisko kubično postolje visokog okruglog tambura koji se završava kupolom. Naglašena vertikalnost ukazuje na gotičke																				
Lokacija	Podi, Herceg-Novi																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka																												

	<table border="1"> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Kategorija/značaj	lokalni	<p>uticaje, mada je po svom arhitektonstkom sklopu bliska raškim spomenicima. Posjeduje zbirku vrijednih sakralnih predmeta kao i ikone bokokotorske škole.</p>																						
Kategorija/značaj	lokalni																									
9	<p>Crkva sv. Stefana</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Sušćepan, Herceg-Novi</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Sušćepan, Herceg-Novi	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	<p>Jednobrađna građevina sa polukružnom apsidom na istočnoj i ulazom na zapadnoj strani, nad kojim je zvonik na pšreslicu sa tri zvona. Zidana je u kamenu a potom malterisana i bojena u bijelom tonu. Crkvu završava visok profilisani vijenac. Današnji izgred crkva je dobila krajem XIX vijeka. Dvije pronađene parapetne ploče sa reliefom tročlanog prepleta potiču iz preromaničke crkve koja se na ovom mjestu nalazila u X-XI vijeku. U crkvi se čuva zbirka crkvenih predmeta.</p>																
Lokacija	Sušćepan, Herceg-Novi																									
Vrsta	Sakralna arhitektura																									
Period nastanka																										
Kategorija/značaj	lokalni																									
10	<p>Crkva sv. Tome</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Kuti, Herceg-Novi</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Kuti, Herceg-Novi	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	nacionalni	<p>Crkva, pravougaone osnove, jednobrađna je sa apsidom na istočnoj i ulazom na zapadnoj strani. Apsida je spolja četvrtasta a iznutra polukružna. Uočavaju se dvije faze gradnje: starija, kojoj pripadaju sjeverni zid i dio apsida i mlađa kojoj pripada južni zid od pravilnih većih kvadra. Unutrašnjost crkve bila je ukrašena fresko dekoracijom, nastalom krajem XI i početkom XII vijeka.</p>																
Lokacija	Kuti, Herceg-Novi																									
Vrsta	Sakralna arhitektura																									
Period nastanka																										
Kategorija/značaj	nacionalni																									
11	<p>Crkva sv. Tome</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Trebesin, Herceg-Novi</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Trebesin, Herceg-Novi	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	<p>Jednobrađna građevina sa polukružnom apsidom na istočnoj, a ulazom i zvonikom na preslicu na zapadnoj strani. Iznad portala je ugrađena ploča sa natpisom o gradnji crkve. Pokrivena dvovodnim krovom sa pokrivačem od kanalice. Zidana kamenom u pravilnim redovima. Oko crkve se nalazi prostrano groblje.</p>																
Lokacija	Trebesin, Herceg-Novi																									
Vrsta	Sakralna arhitektura																									
Period nastanka																										
Kategorija/značaj	lokalni																									
	<p>Crkva sv. Trifuna</p>	<p>Građevina malih razmjera, pravougaone osnove, sa polukružnom apsidom na istočnoj i ulazom na zapadnoj strani. Zidana je od</p>																								

	<table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Klinci, Herceg-Novi</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Klinci, Herceg-Novi	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	priklesanog kamena. Presvedena je polukružnim svodom. Krov je na dvije vode sa pokrivačem od kanalice. U unutrašnjosti su sačuvani djelovi živopisa datovanog u prvu polovinu XVIII vijeka.																		
Lokacija	Klinci, Herceg-Novi																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
12	Crkva sv. Trojice <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Kuti, Herceg-Novi</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Kuti, Herceg-Novi	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	Jednobrodna kupolna građevina krupnih razmjera, pravougaone osnove, sa polukružnom apsidom na istočnoj i ulazom na zapadnoj strani. Pred ulazom je podignut zvonik-kula koji se završava osmougaonim postoljem nad kojim je kube. Crkva je zidana od fino klesanih kvadera. Presvedena je poluružnim svodom iz koga izrasta kradratno postolje osmougaonog tambura, koje se završava kupolom. Krov je na dvije vode, koji nadvišava četvorovodni krov postolja tambura i krov sa osam voda kupole. Pokrivač je od novija kanalice.																		
Lokacija	Kuti, Herceg-Novi																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
13	Sakralni kompleks sa Njegoševom školom <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Topla, Herceg-Novi</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralni kompleks</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Topla, Herceg-Novi	Vrsta	Sakralni kompleks	Period nastanka		Kategorija/značaj	nacionalni	Ograđeni sakralni kompleks koji obuhvata dvije crkve, malu zgradu u kojoj je vladika Petar II Petrović Njegoš učio pismenost, kao i okolno groblje. Crkva sv. Spasa je građena od korčulanskog kamena, a na ulatnoj fasadi dominira portal sa stubovima i timpanonom, nad kojim je rozeta i zvonik na preslicu, kao i tri okna sa skraćenim pilastrima. Mala crkva sv. Đorđa je sagrađena krajem XVII vijeka na ostacima turske džamije. Ikonostas se pripisuje Bokokotorskoj školi. Obije crkve imaju veliki broj vrijednih ikona, srebrnih sasuda i starih štampanih knjiga.																		
Lokacija	Topla, Herceg-Novi																											
Vrsta	Sakralni kompleks																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	nacionalni																											
17	Sakralni kompleks na ostrvu Žanjice <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Žanjica, Herceg-Novi</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralni kompleks</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Žanjica, Herceg-Novi	Vrsta	Sakralni kompleks	Period nastanka		Utvrđeni manastirski kompleks sa crkvom Vavedenja Bogorodice. Najstariji dio cjeline predstavlja jednobrodna crkva za koju se vjeruje da potiče iz XV vijeka. Oko nje su u kasnijoj fazi izgrađeni zidovi utvrđenja približno kvadratne osnove sa kružnom kulom u sjeverozapadnom uglu, kao i manje manastirske zgrade prislonjene uz zidove na južnoj i istočnoj strani utvrđenja. Prvobitni krovni pokrivač od kamenih ploča zamijenjen je kanalicom u poznijim pregradnjama.																				
Lokacija	Žanjica, Herceg-Novi																											
Vrsta	Sakralni kompleks																											
Period nastanka																												

	Kategorija/značaj	lokalni																						
19	Utvrđenje Mamula		Fortifikacioni kompleks koji čini sistem prostorija lučnog oblika sa ravnim krovom i masivne kružne kule u sjeverozapadnom dijelu. Ulaz u kompleks je sa sjeveroistočne strane, do koga se dolazi preko pokretnog mosta nad širokim rovom. Arhitektonsko rješenje utvrđenja je maksimalno prilagođeno karakteristikama terena kamenitog ostrva. Zidano je krupnim kvaderima precizno klesanog kamena sa nglješnim oblicima otvora. Sticajem okolnosti, utvrđenje nikada nije korišćeno u vojne svrhe, za šta ga je Austrija i izgradila, nego se u njemu tokom oba svjetska rata nalazio zloglasni zatvor.																					
	Lokacija	Lastvica																						
	Vrsta	Fortifikacija																						
	Period nastanka																							
	Kategorija/značaj	nacionalni																						
20	Crkva sv. Andrije		Po predanju iz XV vijeka, ali se pretpostavlja da je na njenom mjestu postojala starija crkva (IX-X vijek). Jednobrodna građevina pravougaone izdužene osnove sa polukružnom apsidom na istočnoj, ulazom i zvonikom na preslicu sa jednim zvonom na zapadnoj strani. Pokrivena je dvovodnim krovom sa pokrivačem od kanalice. Oko crkve je staro seosko groblje, a kompleks je ograđen kamenim zidom.																					
	Lokacija	Kuti, Herceg-Novi																						
	Vrsta	Sakralna arhitektura																						
	Period nastanka																							
	Kategorija/značaj	lokalni																						
21	Crkva sv. Andrije		Crkva je malih razmjera, pravougaone osnove, sa polukružnom apsidom na istočnoj i ulazom na zapadnoj strani. Iznad ulaza je zvonik na preslicu sa jednim zvonom, Zidana je od kamena u pravilnim redovima.																					
	Lokacija	Luštica, Herceg-Novi																						
	Vrsta	Sakralna arhitektura																						
	Period nastanka																							
	Kategorija/značaj	lokalni																						
22	Crkva sv. Ane		Jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom, koja se iznutra pretvara u apsidiolu. Presvođena je polukružnim svodom i ima zvonik na preslicu. Osvijetljena je sa dva polukružna niska prozora na sjevernom i južnom sidu, i okulusom na glavnoj fasadi. Građena je od pravilnih																					
	Lokacija	Savnska Dubrava																						
	Vrsta	Sakralna arhitektura																						

	<table border="1"> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1604</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Period nastanka	1604	Kategorija/značaj	lokalni	blokova kamena u redovima, a iznutra je omalterisana. Pokrivena je kanalicom. U sredini crkve je grobnica porodice Gonzaga iz vremena španskog osvanja Herceg-Novog.																					
Period nastanka	1604																										
Kategorija/značaj	lokalni																										
23	Crkva sv. Arhanđela Mihaila <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Klinci, Luštica</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Klinci, Luštica	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	Crkva je smještena na platou ograđenom kamenim zidom. Jednbrodna građevina pravougaone osnove sa polukružnom apsidom na istočnoj, a portalom i zvonikom na preslicu sa jednim zvonom na zapadnoj strani. Presvedena je polukružnim svodom, a pokrivena dvoslivnim krovom sa pokrivačem od kanalice. Fasade su od precizno obrađenog kamena, u podnožju krovnog vijenca izgrađen je friz slijepih arkada na konzolama. U crkvi se čuvaju vrijedne bogoslužbene knjige iz XVI vijeka.																	
Lokacija	Klinci, Luštica																										
Vrsta	Sakralna arhitektura																										
Period nastanka																											
Kategorija/značaj	lokalni																										
24	Crkva sv. Đorđa <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Kuti, Herceg-Novi</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Kuti, Herceg-Novi	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	Građevina srednjih dimenzija, jednbrodna, zasvedena poluoblčastim svodom, sa polukružnom apsidom na istočnoj i ulazom na zapadnoj strani, iznad koga je zvonik na preslicu sa jednim zvonom. Zidana je fino obrađenim kvaderima a pokrivena dvoslivnim krovom sa pokrivačem od kanalice.																	
Lokacija	Kuti, Herceg-Novi																										
Vrsta	Sakralna arhitektura																										
Period nastanka																											
Kategorija/značaj	lokalni																										
25	Crkva sv. Đorđa <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Radanovići, Luštica</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Radanovići, Luštica	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	Crkva se nalazi u okviru prostranog ograđenog dvorišta u kome su smještene i stara i nova zgrada seoske škole. Jednbrodna građevina zasvedena poluoblčastim svodom, sa polukružnom apsidom na istočnoj, i ulazom i naknadno dozidanim zvonikom na preslicu na zapadnoj strani. Zidana je fino obrađenim kvaderima, a krov je dvovodan, pokriven kanalicom.																	
Lokacija	Radanovići, Luštica																										
Vrsta	Sakralna arhitektura																										
Period nastanka																											
Kategorija/značaj	lokalni																										
26	Crkva sv. Gospođe <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Kuti, Herceg-Novi</td> </tr> </table>	Lokacija	Kuti, Herceg-Novi	Jednbrodna građevina malih dimenzija, zasvedena poluoblčastim svodom, sa polukružnom apsidom na istočnoj, i ulazom na zapadnoj strani, nad kojim je zvonik na preslicu sa jednim zvonom. Zidana je fino																							
Lokacija	Kuti, Herceg-Novi																										

	<table border="1"> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	obrađenim kvaderima. Krov je dvovodan, pokriven kanalicom, a krov apside pločama. Prema predanju crkva je među najstarijima u okolini, i čuva zbirku crkvenih vrijednosti.																				
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
27	Crkva sv. Gospođe <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Ubli, Herceg-Novi</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Ubli, Herceg-Novi	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	Jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom na istočnoj, i ulazom na zapadnoj strani, nad kojim je zvonik na preslicu sa jednim zvonom. Sa južne i zapadne strane okružena seoskim grobljem. U crkvi se nalazi zbirka ikona i kandila.																		
Lokacija	Ubli, Herceg-Novi																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
28	Crkva sv. Gospođe <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Velje Brdo, Herceg-Novi</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Velje Brdo, Herceg-Novi	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	Jednobrodna građevina izdužene pravougaone osnove sa polukružnom apsidom na istočnoj i zvonikom na preslicu sa jednim zvonom na zapadnoj strani. Crkva je zasvedena polukružnim svodom, pokrivena dvoslivnim krovom sa pokrivačem od kanalice. Sanirana poslije zemljotresa 1979 godine.																		
Lokacija	Velje Brdo, Herceg-Novi																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
29	Crkva sv. Ilije <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Kuti, Herceg-Novi</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XX vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Kuti, Herceg-Novi	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	XX vijek	Kategorija/značaj	lokalni	Građevina krstoobrazne osnove, sa kupolom osmougaonog tambura na kockastom postolju. Kupola je pokrivena bakarnim limom, dok su ostali krovovi pokriveni falc-crijepom. Na zapadnoj strani je zvonik na preslicu sa tri zvona.																		
Lokacija	Kuti, Herceg-Novi																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	XX vijek																											
Kategorija/značaj	lokalni																											

30	Crkva sv. Ilije		Malih razmjera, pravougaone osnove sa polukružnom apsidom na istočnoj i zvonikom na preslicu na zapadnoj strani. Zasvedena polukružnim svodom, pokrivena dvovodnim krovom od kamenih ploča. Osvijetljena malim, uskom prozorima.																	
	Lokacija	Mokrine, Herceg-Novi																		
	Vrsta	Sakralna arhitektura																		
	Period nastanka																			
Kategorija/značaj	lokalni																			
32	Crkva sv. Ilije		Na samoj granici Crne Gore sa Hrvatskom, na razmeđi Ubala i Gornjeg Morinja, na mjestu sa kojeg se pruža jedinstven pogled na cijelu Boku Kotorsku, Lovćen i dio Konavla sagrađena je jednobrodna crkva crkva skromnih dimenzija i obrade, sa jednodjelnim zvonikom na preslicu na zapadnoj strani polukružnom apsidom na istočnoj. Dvoslivni krov pokriven je kamenim pločama.																	
	Lokacija	Ilijina Kita, Žvinje																		
	Vrsta	Sakralna arhitektura																		
	Period nastanka																			
Kategorija/značaj	lokalni																			
33	Crkva sv. Jovana		Jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom na istočnoj i ulazom na zapadnoj strani. Nad ulazom je naknadno izrađen zvonik na preslicu sa jednim zvonom. Crkva je zasvedena poluoblčastim svodom. Pokrivena je dvoslivnim krovom sa pokrivačem od nepravilnih kamenih ploča. Posjeduje vrijedne bogoslužbene predmete.																	
	Lokacija	Kalimož, Bjelske Kruševice																		
	Vrsta	Sakralna arhitektura																		
	Period nastanka																			
Kategorija/značaj	lokalni																			
34	Crkva sv. Jovana		Jednobrodna crkva pravougaone osnove orjentisana u pravcu istok-zapad, sa polukružnom apsidom na istočnoj strani. Podužni zidovi ojačani su sa dva para pilastara. Niski ostaci zidova sačuvani su na južnoj, istočnoj i zapadnoj strani, dok je sjeverni zid sasvim uništen a ne mogu se uočiti tragovi poda.																	
	Lokacija	Kuti, Herceg-Novi																		
	Vrsta	Sakralna arhitektura																		
	Period nastanka																			

	Kategorija/značaj	lokalni																				
35	Crkva sv. Jovana		Jednobrodna građevina pravougaone osnove sa polukružnom apsidom na istočnoj i zvonikom na preslicu na jedno zvono na zapadnoj strani. Iznad portala je polukružna niša u kojoj je oslikan krst. Crkva je zasvedena polukružnim svodom, a pokrivena dvovodnim krovom sa pokrivačem od kanalice. Fasade su izvedene od kamena u pravilnim redovima.																			
	Lokacija	Rajevići, Sutorina																				
	Vrsta	Sakralna arhitektura																				
	Period nastanka																					
	Kategorija/značaj	lokalni																				
36	Crkva sv. Krsta		Jednobrodna građevina zasvedena poluoblčastim svodom, sa polukružnom apsidom na istočnoj i ulazom na zapadnoj strani, nad kojim je zvonik na preslicu sa tri zuvona. Zidana je podužnim kamenim blokovima u pravilnim redovima, a pokrivena je dvoslivnim krovom sa pokrivačem od kamenih ploča.																			
	Lokacija	Mokrine, Herceg-Novi																				
	Vrsta	Sakralna arhitektura																				
	Period nastanka																					
	Kategorija/značaj	lokalni																				
37	Crkva sv. Neđelje		Jednobrodna građevina zasvedena poluoblčastim svodom, sa polukružnom apsidom na istoku i ulazom na zapadnoj strani, nad kojim je zvonik na preslicu sa jednim zvonom. Zidana je fino obrađenim kvaderima u špravljenim redovima. Pokrivena je dvoslivnim krovom sa pokrivačem od kanalice. Na nadvratniku je natpis o gradnji crkve.																			
	Lokacija	Mojdež, Herceg-Novi																				
	Vrsta	Sakralna arhitektura																				
	Period nastanka																					
	Kategorija/značaj	lokalni																				
38	Crkva sv. Nikole		Jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom na istoku. Nad ulazom na zapadnoj fasadi je trostruki zvonik na preslicu. Crkva je iznutra zasvođena sa prostranom horskom galerijom. Na ikonostasu se																			
	Lokacija	Baošići, Herceg-Novi																				

	<table border="1"> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	prepoznaju stare ikone, rad Aleksija Lazovića Bjelopolja iz 1806 godine. U crkvi se čuva izuzetno vrijedna ruska plaštanica iz 1884 godine, kao i ostale crkvene dragocjenosti.																				
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
39	Crkva sv. Nikole <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Đurići, Kamenari</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Đurići, Kamenari	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	Manja jednobrodna zasvedena građevina sa polukružnom apsidom na istočnoj i ulaznim vratima na zapadnoj strani. Pokrivena je dovodnim krovom sa krovnim pokrivačem od kanalice. Pod je od kamenih ploča a unutrašnjost osvjetljena uzanim prozorom na južnoj fasadi. Na oltarskoj pali slikanoj na drvetu prikazane su stojeće figure sv. Nikole, sv. Antona, i sv. Tripuna.																		
Lokacija	Đurići, Kamenari																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
40	Crkva sv. Nikole <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Podi, Mandići</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Podi, Mandići	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	Tipična jednobrodna grobljanska crkva sa polukružnom apsidom na istoku i trojelnim zvonikom na preslicu na zapadnoj fasadi. Dvoslivni krov pokriven je kamenim pločama.																		
Lokacija	Podi, Mandići																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
41	Crkva sv. Petra i Pavla <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Brguli, Luštica</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Brguli, Luštica	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	Crkva je porušena do temelja, a bila je jednobrodna građevina pravougaone osnove sa apsidom na istočnoj i ulazom na zapadnoj strani. Nad ulazom je bio zvonik na preslicu sa jednim zvonom. Imala je dvovodni krov pokriven kanalicom a iznutra je bila zasvedena pokružnim svodom.																		
Lokacija	Brguli, Luštica																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
42	Crkva sv. Petra	Crkva je malih razmjera, pravougaone osnove, jednobrodna, sa polukružnom apsidom na istočnoj i ulazom na zapadnoj strani, bez																										

	<table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Bijela, Herceg-Novi</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Bijela, Herceg-Novi	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	<p>zvonika. Prilikom zidanja je korišćen materijal sa starog benediktinskog manastira, poruđenog 1242 godine. Prema fragmentima kamenog natipisam uzidanom u crkvu, vrijeme gradnje manastira se može datovati u IX vijek.</p>																		
Lokacija	Bijela, Herceg-Novi																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
43	<p>Crkva sv. Stefana</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Đenovići, Herceg-Novi</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Đenovići, Herceg-Novi	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	<p>Izgrađena na teško pristupačnom uzvišenju iznad Đenovića Crkva Sv. Stefana kao jednobrodna građevina zasvedena poluoblíčastim svodom sa polukružnom apsidom na istočnoj strani i dvodjelnim zvonikom na preslicu na zapadnoj. Iznad ravne nadvratne gede ulaza nalazi se plitka luneta a nad nom, uski otvor tipa puškarnice.</p> <p>Neo</p>																		
Lokacija	Đenovići, Herceg-Novi																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
44	<p>Episkopska rezidencija Ljubibratića</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Topla, Herceg-Novi</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Topla, Herceg-Novi	Vrsta		Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	<p>Dvospratna građevina u priklesanom kamenu sa apsidom kapele na visini prvog sprata, i zvonikom na preslicu sa jednim otvorom sa južne strane. Krov je dvoslivan. Građevina je sanirana na neadekvatan način, sa cementnim fugama, tako da je izgubila dio spomeničke autentičnosti. Ovdje je bila episkopska rezidencija od 1690-1716 godine.</p>																		
Lokacija	Topla, Herceg-Novi																											
Vrsta																												
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
45	<p>Kuća Miroslava Šturmbergera</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Herceg-Novi</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Herceg-Novi	Vrsta		Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	<p>Nalazi se u prostranom terasastom vrtu punom mediteranskog drveća, između koga su smešteni eksponati iz života pomorskog kapetana. Samu zgradu podigao je kapetean Šturmberger da bi u njoj izložio bogatu zbirku koju je skupljao tokom dugog niza godina. Kuća je od bunjastog kamena, neobične arhitekture, sa viđenicama i ograšenom terasom na krovu, bogato profilisanim portalima i neobaroknim prozorima, bočnim krilima i dr.</p>																		
Lokacija	Herceg-Novi																											
Vrsta																												
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											

47	Samostanski kompleks sv. Antuna		Samostanski kompleks čine crkva, samostan, škola i malo starinsko groblje. Crkva sv. Antuna je barokna građevina sa ravnom tavanicom i prigrađenim transeptom i bočnim oltarima, sakristijom i zvonikom na sjevernoj strani. Fasade su omalterisane spolja, a unutrašnjost je ostvijenjena jednim velikim polukružnim prozorom.																			
	Lokacija	Herceg-Novi																				
	Vrsta	Sakralni kompleks																				
	Period nastanka																					
	Kategorija/značaj	lokalni																				
	Zadužbina Duković		Kuća spratnosti P+1 sa prostranim uređenim vrtom, polonjena Herceg-Novom od strane Elize Lombardić u svrhu školovanja mladih talenata. Zbog značajnih kulturno-istorijskih, memorijalnih, arhitektonskih i ambijentalnih vrijednosti zadužbina Duković se upisuje u Registar spomenika kulture na osnovu rješenja.																			
	Lokacija	Topla, Herceg-Novi																				
	Vrsta																					
	Period nastanka																					
	Kategorija/značaj	lokalni																				

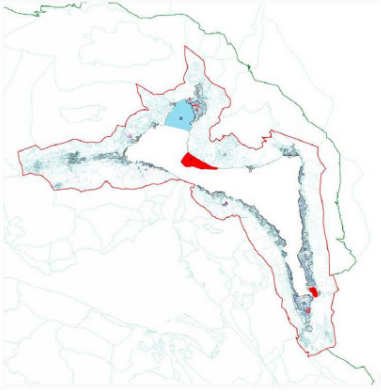
EVIDENTIRANA KULTURNA DOBRA

1. Crkva sv. Spiridona	Đenovići	14. Crkva Svete Petke	Petijevići, Mokrine
2. Crkva Sv. Stefana	Šćepoševići, Sutorina	15. Crkva Svete Tekle	Kruševice
3. Crkva Sv. Trojice	Rose, Luštica	16. Crkva Svete Varvare	Mokrine
4. Crkva Sv. Vasilja Ostroškog	Kumbor	17. Crkva Svetog Arhanđela Mihaila	Kruševice
5. Crkva Sv. Vračeva	Ratiševina	18. Crkva Svetog Arhangela Mihaila	Brajkovina, Podi
6. Crkva sv.Ane	Đurići	19. Crkva Svetog Đorđa	Lazarevići (Kosići), Mokrine
7. Crkva sv.Neđelje	Ratiševina	20. Crkva Svetog Đorđa	Ubli
8. Crkva sv.Nikole	Radovanići, Luštica	21. Crkva Svetog Jeremije	Kruševice
9. Crkva sv.Roka	Meljine	22. Crkva Svetog Jovana	Bronzići, Kameno
10. Crkva sv.Spiridona	Ilijina Kita	23. Crkva Svetog Jovana	Kruševice
11. Crkva sv.Tome	Trebesin	24. Crkva Svetog Nikole	Kameno
12. Crkva sv.Trojice	Ratiševina	25. Crkva Svetog Nikole	Žlijebi
13. Crkva Svete Gospođe	Prijedor		

26. Crkva Svetog Nikole	Kruševice	52. Lokalitet Crkvina,	Rose
27. Crkva Svetog Petra	Trebesin	53. Lokalitet Obale u selu	
28. Crkva Svetog Stefana	Sasovići	Klinci	
29. Crkva Svetog Stefana	Kameno	54. Mala-Gornja gomila	u Eracima
30. Crkva Svetog Vasilija	Svrčuge, Mokrine	55. Milašinovića mlin	Herceg Novi
31. Disanova gomila,	Brguli	56. Mlinovi u Mojdežu	
32. Dvije zone potencijalnih		57. Most na Sutorini	
arheoloških lokaliteta		58. Mostovi Herceg Novog	
podmorja		59. Objekat Dječjeg	(KP192, KO Topla 1 i 2)
33. Dvorac Ivana Burovića	Herceg Novi	odjeljenja u Igalu	
34. Dvorana Park		60. Objekat Opštine	u Herceg Novom
35. Gomila	iznad uvale Dobreč	(KP145/26)	
36. Gomila	u selu Klinci	61. Objekat Pošte (KP145/25)	u Herceg Novom
37. Gomila Gomiljar	u Begovićima	62. Objekat preko puta parka	
38. Gomila Gradište	u Radovanićima	Boka	
39. Gomila kod crkve sv.Petra	u Brgulima	63. Objekat u nastavku	
i Pavla		opštine u Herceg Novom	
40. Gomila Kosmač	u Begovićima	64. Ostaci bazilike na	Luštica
41. Igalo- mala kuća za		lokalitetu Male Rose	
željezničke građevinske		65. Rezidencija Savatije	Topla
radnike koja je napuštena		Ljubibratića	
42. Kamena kula	Trebesin	66. Rimski put	Luštica
43. Kameni most kod Mlinova	Podi	67. Ruralna cjelina Življe	
44. Kameno selo Žlijebi,		68. Samostan Sv. Frana	Herceg Novi
Herceg Novi –		69. Seoska cjelina Kruševice	
45. Kamenolom	u Đurićima	70. Seoska cjelina Žlijebi	
46. Kobila donja (fortifikacija)		71. Sutorina – stanica	
47. Kobila gornja		Sutorina sa malom	
(fortifikacija)		zgradom toaleta	
48. Kobila, flankirana baterija		72. Sutorina – veliki propust	
49. Kobila, stražarsko		za vodu u Sutorini iznad	
utvrđenje		magistrale u blizini	
50. Kobila, torpedna baterija		raskrsnice za Njivice	
51. Kompletna trasa bivše		73. Topla – tunel na Toploj	
željeznice			

74. Tvrđava Ponta Oštro na sjevernoj strani ulaza u Boku		
75. Velja-Donja gomila u Eracima		
76. Vila Galeb u Igalu		
77. Zavičajni muzej Herceg Novi		
78. Zelenika – magacin		
79. Zelenika – mulo na kojem se nalazio vojni kolosek gdje se istovarala roba za vojsku, a kasnije i za manje brodice		
80. Zelenika – pomoćne zgrade u kojima danas žive nasljednici nekadašnjih željezničara		
81. Zelenika – stanica Zelenika		
82. Zelenika – tunel ispod Lalovine		
83. Željeznička stanica	Zelenici	
84. Austrougarski obalni top, brodogradilište Bijela		
85. Ostaci antičkog broda kod Zlatne luke, blizu Luštice		
86. Skulpture Koste Kilibarde	Zelenika	
87. Željeznički vagon	u Igalu	

OPŠTINA KOTOR

Br.	Kulturno dobro	Osnovni podaci	Elementi turističke valorizacije												
			Stepen			Dostupnost		Objekti za posjetioco			Odnosi sa javnošću				
			Istraženosti	Konzervacije	Prezentacije	Stanje puta	Signalizacija	Parking	Ulazni hol	Toaleti	Gastronomija	Suvenirnica	Internet	Flajeri	Brošure
1	<p>Prirodno i kulturno-istorijsko područje Kotora</p> <p>Kulturno dobro "Prirodno i kulturno istorijsko područje Kotora upisano je na listu svjetske baštine UNESCO-au okviru</p> <p>5.5.9.18. Granice Područja</p>	<p>Kulturno-istorijsko područje čini vrijedan i specifičan prostor sa karakterističnim interakcijama čovjeka i prirode koji obuhvata unutrašnji dio kotorsko-risanskog zaliva i širok priobani pojas u kojem su povoljni geografski i klimatski uslovi omogućili nastanjivanje čiji se tragovi se prate još od neolita. Kulturni slojevi manifestuju se kroz praistorijske lokalitete (Lipci) ilirske i helenističke lokalitete III-II vijeka p.n.e. (Risan), ranohrišćanske sakralne građevine V i VI vijeka, materijalne ostatke iz vremena Vizantijske vladavine od 476.g. do osamostaljenja Duklje 1042.g, Nemanjičke države do 1371.g. Materijalne ostatke od IX-XV vijeka karakterišu graditeljsko-stilske karakteristike preromanike, romanogotike i rane gotike koji se manifestuju na brojnim sakralnim objektima, stambenim objektima i fortifikacijama Kotora. Nakon kratkotrajnih faza ugarske i bosanske vlasti i perioda samostalnosti od 1391-1420.g. Kotor pod svoju zaštitu stavlja Mletačka Republika do 1797.g. kada Austrija preuzim Boku. Poslije kratkotrajne ruske uprave nad gradom nastupa period francuske vladavine do 1813., pa Druge Austrijske vladavine do oslobođenja 1918.g. kada je u okviru Dalmacije do 1923.g. kada se pripaja Zetskoj oblasti u okviru kraljevine Jugoslavije.</p>													

		<p>Nakon II svjetskog rata, kao doi Crne Gore nalazi se u viru Socijalističke Jugoslavije, a nakon osamostaljenja Crne Gore 2006.g. ostaje u Republici Crnoj Gori.</p> <p>Kulturno-istorijskom prostoru pripadaju Stari grad Kotor, Stari grad Perast, Risan, Dobrota, Ljuta, Donji Orahovac, Dražin rt, Strp, Lipci, Donji Morinj, Gornji Morinj, Kostanjica, Donji stoliv, Prčanj, Muo, Škaljari.</p> <p>Stare gradove Kotor i Perast karakteriše urbanizam uspješno integrisan u prirodno okruženje sa brojnim primjerima arhitektonskih djela visokog kvaliteta. Sa naseljima u zalivu bili su nosioci kreativnih procesa u regionu, a “njihova umjetnost, zlatarske I graditeljske škole ostavile su dubok trag I trajno uticale na umjetnost područja jadranske obale.” (Komitet za svjetsku baštinu, Doha 2014.g.)</p> <p>Zaštićenu okolinu kulturnog dobra čini širi prostor u koji je uljučen veći dio teritorija opština Herceg Novi i Tivat.</p>															
--	--	---	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

2	Stari grad Kotor sa bedemima		<p>Stari grad Kotor, najveća stara urbana cjelina u Crnoj Gori, razvila na trouglastom prostoru između gorskog zaleđa i mora, rijeke Škurde i vrela Gurdič.</p> <p>U antičkom periodu pominju antički pisci Livije, Plinije Stariji i Ptolomej grad Akruvijum koji se nalazio na mjestu ili u blizini današnjeg Kotora. Od VII vijeka se pojavljuje pod imenom Dekaderon i Dekatarum, od čega je izveden slovenski naziv - Kotor. Pisani izvori pominju "gornji grad", što se odnosi na najstariji dio naselja, na vrhu brda Sv.Ivan, i "donji grad", kojega su 841. opustošili Saraceni, a krajem X vijeka makedonski car Samuilo. U XI vijeku je u sastavu dukljanske države Vojsavljevića. Od 1185. godine pripada Raškoj, kada pod doživljava privredni i kulturni procvat. Nakon propasti Raške 1371. kraće vrijeme njime vladaju ugarsko-hrvatski kraljevi, zatim bosanski kralj Tvrtko, da bi od 1391-1420. bio samostalan do potpadanja pod mletačku vlast sve do 1797.</p> <p>Predstavlja jedinstvenu cjelinu srednjevjekovnih ulica i trgova sa primjerima graditeljstva romanike XII vijeka, gotike XV vijeka, renesanse XVI vijeka, preko monumentalnih baroknih palata XVII-XVIII vijeka, do građanske utilitarističke arhitekture XIX vijeka. Posebno značajno mjesto zauzima pet romaničkih crkava XII-XIII vijeka, kao i jedinstven fortifikacioni sistem koji zaokružuje urbano jezgro grada.</p> <p>U crkvama i brojnim kulturnim institucijama nalaze se dragocene zbirke pokretnog fonda.</p> <p>Fortifikacioni kompleks tvrđave i bedema sastoji se iz dvije cjeline. Jednu čine bedemi koji opasuju staro urbano jezgro, sa pet bastiona i troje vrata za ulaz u grad, a drugu bedemi koji se penju istočnom i južnom stranom brda sveti Ivan i sastaju se u tvrđavi na vrhu, uključivši i crkvu Gospe od Zdravlja u jedinstvenu cjelinu. Ukupna dužina bedema iznosi preko 4 km, debljina 2-15 m, a visina dostiže mjestimično i 20m. U današnjem obliku bedemi Kotora su jedinstven primjer srednjevjekovne fortifikacionie arhitekture na Mediteranu</p>	4	4	4	4	5	4	5	4	5	4	4	4	5	4
	Lokacija	Kotor															
	Vrsta	Urbana cjelina															
	Period nastanka																
	Kategorija/značaj	Međunarodni															
 <p>Izvor: https://eu.wikipedia.org/wiki/Kotor#Hiri_senidetauk</p> <p>Mletačko utvrđenje Kotora upisano je na listu svjetske baštine UNESCO-a u okviru serijska nominacija Italije, Hrvatske i Crne Gore.</p>																	

3	Toranj sa satovima		Trg kod glavnih gradskih vrata Kotora tradicionalno se naziva "Trg od oružja", po mletačkom Arsenalom koji se na njemu nalazio. Definitivno je ubličen tokom XVIII-XIX vijeka, a okružuju ga renesanso-braokne palate i zgrade građanske arhitekture. Predstavlja tipičan primjer barokne urbanizacije u kojoj dolaze do izražaja objekti javne namjene, utilitarne vojne funkcije i stambene arhitekture reprezentativnog karaktera.																			
	Lokacija	Kotor																				
	Vrsta																					
	Period nastanka																					
	Kategorija/značaj	nacionalni																				
4	Katedrala sv. Tripuna		Posvećena je zaštitniku grad, setitelju čiji je kult prenio iz Male Azije početkom IX vijeka. Katedrala sv. Tripuna je spomenik kulture najvišeg ranga i kompleksne istorijske, kulturne, graditeljske i umjetničke vrijednosti. Podignuta je 1166. godine nad ostacima prvobitne crkve iz 809. godine kao trobrodna bazilika sa tri apside na istočnoj, i zvonnicima, međusobno povezanim trijemom, na zapadnoj strani. Unutrašnjost je bila oslikana 1331. godine. U radikalnoj rekonstrukciji 1584-1613. godine uklonjena je kupola i nestalo je freskoslikarstvo. Zvonicu srušeni u zemljotresu 1667. Godine, obnovljeni su u današnjem obliku. Jedinственu funkcionalnu cjelinu sa crkvom čine sakristija i riznica sa izuzetno bogatim zbirkama pokretnog spomeničkog fonda. Tokom sanacionih radova otkriveni su vrijedni fragmenti fresko slikarstva iz XIV vijeka. Kameni ciborijum sa pozlaćenom srebrnom oltarskom palom je remek-djelo kotorskog srednjovjekovnog zanatstva.	5	5	5	4	5	4	5	5	5	4	5	5	5	5					
	Lokacija	Stari grad, Kotor																				
	Vrsta	Sakralna arhitektura																				
	Period nastanka																					
	Kategorija/značaj	nacionalni																				

5	Crkva sv. Luke		<p>Prema ktitorskom natpisu na zapadnoj fasadi crkvu je sagradio 1195. Mavo Kazafrangi sa ženom Bonom. Od 1511. Predana je sestrama franjevkama, a 1657. Ustupljena je pravoslavnim vjernicima. Do 1812. U crkvi je postojao i katolički oltar.</p> <p>Crkva je primorski tip romaničke jednobrodne kupolne crkve blizak vizanijskom tipu crkava sažetog upisanog krsta. Uz sjeverno fasadu je dograđena kapela sv. Spiridona, sa kitnjastim italo-kritskim ikonostasom iz XVIII vijeka. U crkvi su očuvani ostaci fresko slikarstva iz vremena gradnje, kao i originalne srednjovjekovne grobnice.</p> <p>Bogat ikonostas, rad bokokotorske slikarske škole, upotpunjuje izuzetno visoke spomeničke vrijednosti crkve, koje se svrstavaju u najznačajnije spomenike kulture ovoga područja.</p>															
	Lokacija	Stari grad, Kotor																
	Vrsta	Sakralna arhitektura																
	Period nastanka																	
	Kategorija/značaj	nacionalni																
6	Crkva sv Marije Koledate		<p>Podigli su je 1221. kneževi Dersa I Bizak, na mjestu ranohrišćanska bazilike iz VI vijeka. U XIV vijeku dograđena je sa sjeverne strane kapela Sv Ivana. Obnavljana je 1434. i 1682. godine.</p> <p>Reprezentativan primjer romaničke, jednobrodne, trotravejne kupolne građevine sa polukružnom apsidom i poznijim baroknim, troetažnim zvonikom na istočnoj strani. Fasade su izvedene od naizmjenično složenih horizontalnih redova kamena u dvije boje sa bogatim detaljima kamene plastike . Prilikom posljednje sanacije krovu je vraćen prvobitni pokrivač od kamenih ploča.</p> <p>Očuvani su fragmenti fresko slikarstva s početka XIV vijeka.</p>															
	Lokacija	Stari grad, Kotor																
	Vrsta	Sakralna arhitektura																
	Period nastanka	1221																
	Kategorija/značaj	nacionalni																
7	Crkva sv. Mihaila		<p>Prvi put se pominje u povelji osveštavanju katedrale Sv Tripuna 1166. godine.</p> <p>Jednobrodna crkva sa polukružnom apsidom na istočnoj strani i izraženim brojnim gotičkim arhitektonskim detaljima. Produžava kontinuitet kultnog mjesta od ranohrišćanskog perioda preko preromanike i romanike, o čemu, osim istorijskih zapisa, svjedoče i konkretni nalazi djelova arhitekture prvobitnih građevina, kao i vrijedni fragmenti fresko slikarstva iz XIV vijeka. Kompleksnim sanacionim radovima omogućeno je sagledanje svih faza građevine kroz stoljeća.</p>															
	Lokacija	Kotor																
	Vrsta	Sakralna arhitektura																
	Period nastanka	X-XI -XII vijek																
	Kategorija/značaj	nacionalni																

8	Crkva sv. Nikole		<p>Sagrađena je 1902-1909.godine na mjestu dominikanske crkve Sv Nikola koju je službeno predata pravoslavicima dekretom maršala Marmona 1810. Uz prvobitnu crkvu prilagođenu potrebama bogoslužjenja sagrađene zvonik 1835. godine. Nakon što je uništena u požaru 1896. Godine na mjestu prvobitne sagrađena je današnja crkva.</p> <p>Crkva je orjentisana u pravcu sjever-jug sa osnovom u obliku slobodnog sažetog krsta i masivnom kupolom sa osmostranim tamburom. Ulaz flankiraju dva zvonika sa osmostranim ložama za zvona. Fasade su od kamenih kvadera pikovanih površina. Crkva je primjer eklektične arhitekture sa reminiscencijama na srednjovjekovne vizantijske crkve.</p>																
	Lokacija	Stari grad, Kotor																	
	Vrsta	Sakralna arhitektura																	
	Period nastanka	1902-1909.godine																	
	Kategorija/značaj	lokalni																	
9	Crkva sv. Pavla		<p>Prema ktitorskom natpisu na zapadnom zidu podigli su je 1263. Pavle Bari i njegova žena Bona koji su je 1266. Predali dominikancima. U XVII vijeku sagrađena je nova crkva nad ostacima prvobitne. U vrijeme francuske okupacije pretvorena je u kasarnu a oltar I mošti Blažene Ozane prenijeti su u crkvu Marije Koleđate gdje se I danas nalaze.</p> <p>Crkva je jednobrodna sa polukružnom apsidom, orijentisana u pravcu sjever-jug. Naos je zasveden krstastim svodom i prelomljenim lucima. Od ulice je odvojena visokim srednjovjekovnim zidom koji formira uzdignuti palto pre crkvom.</p> <p>U luneti arkosolijuma sačuvan je fragmen freskoslikarstva iz XIII veka</p>																
	Lokacija	Stari grad, Kotor																	
	Vrsta	Sakralna arhitektura																	
	Period nastanka																		
	Kategorija/značaj	lokalni																	
Napomena: Adaptiran je kao multifunkcionalna dvorana .																			
10	Crkva sv. Ane		<p>Prvobitno je posvećena Sv Martinu, kasnije Sv Venerandi (SV Petka) a kasnije Sv Ani.</p> <p>Na osnovu stilskih karakteristika datira se u kraj XII ili pčetak XIII vijeka. Prvobitno je to bila zasvedena, dvotravejna, jednobrodna građevina sa kulpolom. U XVI ili XVII vijeku dograđena je sa sjeverne strane bočna kapela I povezana sa crkvenim brodom.</p> <p>Tragovi živopisa otkriveni su u unutrašnjim prostorima i na zapadnoj fasadi.</p>																
	Lokacija	Stari grad, Kotor																	
	Vrsta	Sakralna arhitektura																	
	Period nastanka	XII (XIII) vijek																	
	Kategorija/značaj	lokalni																	

11	Crkva sv. Josipa		<p>Sagrađena je 1631.godine nad ostacima srednjovjekovne crkvice Sv.Magdalene, uz franjevački samostan koji je ugašen 1820. godine. Sa sjeverne strane, vjerovatno krajem XIX vijeka, dograđena je sakristija. Na jugoistočnom uglu crkve izgrađen je dvoetažni zvonik-kula.</p> <p>Ulazni portal izveden je u baroknom maniru.</p> <p>U podu crkve nalaz se grobnice kotorskih porodica XVII-XVIII vijeka. Glavni oltar djelo je Frančeska Kapabjanke. Uz istočni zid je drveni oltar prenijet iz crkve Sv Mihaila, a uz zapadni mermerni oltar Sv Križa.</p>																		
	Lokacija	Stari grad, Kotor																			
	Vrsta	Sakralna arhitektura																			
	Period nastanka	1631.																			
	Kategorija/značaj	lokalni																			
12	Samostanski kompleks sa crkvom Gospe od Anđela (Kini “Boka”) Crkva sv. Pavla		<p>Kompleks je nastao početkom XVI vijeka pretvaranjem palate porodice Bolica u samostan sa dogradnjom crkve. Nakon teških oštećena u zemljotesu 1667. Godine crkva je obnovljena 1722. godine.</p> <p>Jednobrodna crkva, nerasčlanjene osnove dograđena je pod pravim uglom u odnosu na dvospratnu građevinu prvobitne palate-klaustera koja se prema romanogotskim elementima zidanja i fasade datira u drugu polovinu XIII ili prvu polovinu XIV vijeka.</p> <p>Samostanski objekti sa crkvom uobličavaju južnu i zapadnu stranu Trga od Kina.</p>																		
	Lokacija	Stari grad, Kotor																			
	Vrsta	Sakralna arhitektura																			
	Period nastanka	početkom XVI vijeka																			
	Kategorija/značaj	lokalni																			
13	Dominikanski samostan		<p>Gradnja samostana počela je 1545. godine nakon rušenja samostana na Tabačini 1539.godine prema naređenju Mletačkih vlasti. Nalzi se u sjevernom dijelu grada uz bedeme</p>																		
	Lokacija	Stari grad, Kotor																			
	Vrsta	Sakralna arhitektura																			
	Period nastanka	početkom XVI vijeka																			
	Kategorija/značaj	lokalni																			

14	Franjevački samostan sa crkvom sv. Klare		Kompleks čine crkva svete Klare sa zvonikom i samostanske zgrade koncentrisane oko zatvorenog atrijuma. Crkvu svete Klare odlikuje renesansno prostorno rješenje i barokna obrada unutrašnjosti koja kulminira bogato obrađenim oltarom od bijelog i crvenog mermera, djelom Frančeska Kabjanke iz 1708 godine. U samostanu se čuva izuzetno vrijedna biblioteka sa oko 20000 knjiga, brojnim inkunabulama i rukopisima, kao i zbirka umjetničkih slika i ikona.																	
	Lokacija	Kotor																		
	Vrsta	Sakralni kompleks																		
	Period nastanka																			
15	Kompleks samostana sv. Franja		Kompleks čine temelji crkve sv. Franja, kapele sv. Katarine, manastirskih zgrada, 137 grobnica i temelji ogradnog zida sa kulama, kao i ostaci odbrambenih objekata iz mletačkog perioda. Crkvu sv. Franja je podigla kraljica Jelena, žena kralja Uroša I. Porušena je po nalogu mletačkih vlasti pred napad Turaka 1657 godine. Posebnu vrijednost čine nadgrobne ploče sa natpisima i grbovima kotorskih znamenitih porodica i zanatlija, koji pružaju dragocjene podatke za proučavanje istorije srednjevjekovnog Kotora.																	
	Lokacija	Kotor																		
	Vrsta	Sakralni kompleks																		
	Period nastanka																			
16	Stara apoteka – Palata Grubonja		Današnji izgled palate Grubonja je rezultat temeljite sanacije sredinom 60-ih godina, uz preciznu rekonstrukciju glavne fasade kakva je bila u XVI vijeku kada je zgrada i podignuta. Ima prizemlje i dva sprata. Odlike renesanse prepoznatljive su u profilaciji prozora čije pragove nose konzole u obliku lavljih glava. Nesumnjivo najvađniji dekorativni element na glavnoj fasadi je ploča sa reljefom, na kome je gotički monogram IHS i lobanja sa kostima kroz koju se provlače zmije, dok su okolo miš, gušter i kornjača.																	
	Lokacija	Kotor																		
	Vrsta	Profani objekat																		
	Period nastanka																			
17	Zgrada istorijskog arhiva		Zgrada Istorijskog arhiva u Škaljarima je, zajedno sa depoima, kvalitetno sanirana po svim savremenim principima, tako da pruža odgovarajuću zaštitu vrijednoj istorijskoj građi koja je ovdje pohranjena. Dragocjene arhivalije deponovane u ovoj zgradi čini je značajnim spomenikom kulture ovoga područja.																	
	Lokacija	Škaljari																		
	Vrsta																			

	<table border="1"> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni																							
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
18	Crkva Gospe od snijega (stara) <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Škaljari</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Škaljari	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	<p>Prvi pomen je u crkvenim dokumentima 1519. godine iako ima indicija je je postojala u srednjem vijeku. Današnji izgled ima karakteristike gradnje XVII-XVIII vijeka. Poznata je i kao Sv Luka.</p> <p>Jednobrodna građevina, zasvedena obličastim kamenim svodom, sa polukružno apsidom na istoku i trodjenim zvonikom na preslicu na zapadnoj fasadi. Nad jednostavno profilisanom arhitravnim gredom nad ulazom, polukružna luneta formirana je od spolija sa preromaničke građevine. Nad lunetom je osmokraka rozeta.</p>																		
Lokacija	Škaljari																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
19	Crkva Gospe od snijega (nova) <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Škaljari</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1889.</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Škaljari	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	1889.	Kategorija/značaj	lokalni	<p>Nakon kupovine parcele od crkve Sv Andrija 1887. Godine, odobren je projekat 1897. Godine I postavljen kamen temeljac 1898.godine.</p> <p>U ograđenoj crkvenoj porti sagrađena je jednobrodna nerasčlanjene izdužene osnove sa prezbiterijumom I petougsonom sakristijom ja južnoj strani i sa troetažnom kulom- zvonikom nad ulaznim vetrobranom na sjevernoj fasadi.</p>																		
Lokacija	Škaljari																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	1889.																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
20	Pravoslavno groblje sa kapelom Pokrova Bogorodice <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Škaljari</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1846.</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Škaljari	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	1846.	Kategorija/značaj	lokalni	<p>Sagrađena 1846. za potrebe pravoslavnog groblja, po uzoru na crkvu kotorske crkve Sv Luka kao jednobrodna, kupolna crkva sa polukružnom apsidom na istoku i trodjelnom preslicom na zapadnoj fasadi. Zapadna fasada je reprezentativna, neoklasicistički obrađena sa timpanonom nad portalom. Na groblju su sahranjene mnoge značajne ličnosti iz kulturnog života Kotora i šire regije.</p>																		
Lokacija	Škaljari																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	1846.																											
Kategorija/značaj	lokalni																											

21	Crkva Sv Mihovila sa rimokatoličkim gradskim grobljem		<p>Nakon zabrane sahranjivanja u Starom gradu formirano je groblje za sve tri religije u Škaljarima, pored potoka Zverinjak.</p> <p>Kapela je sagrađena 1865.godine prema projektu gradskog arhitekta Marka Benconija kao oktogonalni korpus sa trijemom, sa piramidalnim krovom na kojem je osmougaona lanterna. Timpanon trijema nose četiri toskanska stuba.</p> <p>Gtobljr jr ograđeno kamenim zidom sa kapijama na istočnoj I sjevernoj strani I posebnim parcelama za vojničko groblje poginulih u I svjetskom ratu, na koem su sahranjene I vođe Ustanka mornara AU flote 1918. godine.</p>																		
	Lokacija	Škaljari																			
	Vrsta	Sakralna arhitektura																			
	Period nastanka	1865.																			
	Kategorija/značaj	lokalni																			
22	Crkva sv. Vicencija		<p>Prema ktitorskom napisu pored ulaznog portala izgradio je Trifon Zifra 1828.godine na svom imanju zapadno od porodične vile.</p> <p>Jednobrodna, trotravejna građevina zasvedena poluoblčastim kamenim svodom, zidana od tesanog kamena. Vidljivi su ostaci probitne dekoracije, od koje se naročito ističe renesansni portal, vjerovatno se neke starije kotorske crkve.</p>																		
	Lokacija	Škaljari																			
	Vrsta	Sakralna arhitektura																			
	Period nastanka																				
	Kategorija/značaj	lokalni																			
23	Crkva Sv Kuzme i Damjana		<p>Sagrađena 1778. Godine uz ostatke crkve iz XIII vijeka koji su pretvoreni u sakristiju . U podu crkve je nekoloiko grobnica.</p> <p>Jednobrodna građevina nerasčlanjene osnove, zasvedena plitkim svodom,. Na pročelju je prostrani ulaz nad kojim je profilisana arhitravna geda nad kojom je naglašena rozeta. Zabat završava trodjelnom preslicom.</p> <p>U crkvi se od 1810.-1864.godine čuvao sarkofag sa moštima Blaženog Gracije.</p>																		
	Lokacija	Muo																			
	Vrsta	Sakralna arhitektura																			
	Period nastanka	1778																			
	Kategorija/značaj	lokalni																			

24	Franjevački samostan sa crkvom sv. Nikole		<p>Granja crkve započela je trajala je 1730. do 1739.godine a samostan je završen 1769. Obaveza franjevaca bila je da otvore osnovnu školu za mještane, a u samostanu je djelovala i škola za pomorce i apoteka za čije se potrebe ljekovito bilje uzgajalo u prostranom samostanskom vrtu. Samostanski kompleks sačinjavaju crkva sv. Nikola i tri samostanska krila koja zatvaraju klaustar. Dva krila povezana su sa atrijumom preko trijemova.</p> <p>Crkva je jednobrodna sa fino obrađenom glavnom fasadom od tesanog korčulanskog kamena, nad čijim ulazom je kitnjasta rozeta i zvonik na preslicu.</p> <p>Samostan ima vrlo bogatu biblioteku, zbirke slika, tekstila i metala.</p>																					
	Lokacija	Prčanj																						
	Vrsta	Sakralni kompleks																						
	Period nastanka																							
	Kategorija/značaj	lokalni																						
25	Crkva Porođenja Blažene Djevice Marije (Bogorođičin hram)		<p>Gradnja crkve počela je 1789.godine prema projektu Bernardina Makarucija i sa kraćim i dužim prekidima trajala do 1901. godine, dok je monumentalno barokizirano stepenište arhitekta Milana Karlovca završeno 1913.godine.</p> <p>Obrada crkve ukazuje na uticaje rimskog baroka. Trobrodna, četvorotraveja građevina završava se u gornjoj zoni naglašenom masom centralnog broda i transepta nad čijim je presjekom kupola čija polukalota završava naglašenom lanternom.</p> <p>U hramu su vrijedne zbirke srebra, tekstila, slika i skulptura najpoznatijih umjetnika.</p>																					
	Lokacija	Prčanj																						
	Vrsta																							
	Period nastanka	1789.-1901 (1913.) god.																						
	Kategorija/značaj	lokalni																						
26	Ostaci crkve sv. Tome		<p>Od preromaničke crkve svetog Tome zatečeni su vidljivi istočni zid sa apsidom, djelovi sjevernog i južni zid do visine od 2m. Prilikom istražnih radova arhitektura građevine je bliže određena, a otkriveni su i kapiteli i nekoliko fragmenata stubova, kao i kamena ploča sa ornamentom tročlanog prepleta. Osnova crkve je brod u obliku blago deformisanog kvadrata sa ulazom na sjevernoj strani i tri polukužne konhe spolja ravno završenih zidnih ravni. Nad centralnim dijelom bila je kupola oslonjena na četiri stuba završena dekorisanim kapitelima.</p>																					
	Lokacija	Prčanj																						
	Vrsta	Sakralna arhitektura																						
	Period nastanka	IX-XI vijek																						
	Kategorija/značaj	lokalni																						

27	Crkva Sv Antuna Padovanskog		<p>Sagradio je kapetan Bruno Lazari krajem XVII vijeka na imanju porodice Lazari. Otvoreno predvorje pokriveno je u XIX vijeku.</p> <p>Jednobrodna građevina nerasčlanjene osnove zasvedena poluoblčastim svodom sa pravouglom apsidom zasvedenom krstastim svodom i jednodjelnim zvonikom na preslicu nad ulaznom kapijom.</p>																					
	Lokacija	Prčanj																						
	Vrsta	Sakralna arhitektura																						
	Period nastanka	IX vijek																						
Kategorija/značaj	nacionalni																							
28	Crkva Sv Ivana Krstitelja		<p>Izvori ukazuju daje na lokaciji postojala crkva u XIII vijeku. U dokumentima se pominje 1397., 1500. kao posjed porodice Drago, oko 1590. Kao posjed porodice Grgurović-Verona. Obnovljena je početkom XVII vijeka od kad je u posjedu porodice Gjurović.</p> <p>Jednobrodna građevina nerasčlanjene osnove zasvedena poluoblčastim svodom sa pravouglom apsidom uz koju je dograđena sakristija, i jednodjelnim zvonikom na preslicu na naglašeno visokom pročelju.</p>																					
	Lokacija	Prčanj																						
	Vrsta	Sakralna arhitektura																						
	Period nastanka	Obnovljena početkom XVII v																						
Kategorija/značaj	lokalni																							
29	Stara župna crkva		<p>Pominje se 1399. godine kao <i>Santa Maria de Parzana</i>. Prepravljena je 1672. godine.</p> <p>Oko 1740. godine sa zapadne strane dograđena je osmougaona kapela sa kupolom. U crkvi se nalaze grobnice uglednih prčanjskih porodica. A na groblju i druge čuvene ličnosti između kojih je čuveni pomorac Ivo Vizin.</p> <p>Crkva je kompleksan građevina nastala u različitim vremenskim periodima. Uz zapadnu stranu prvobitne zasvedene građevine dograđen je prostrani brod, a kasnije uz istočni dio osmostrana kapela, a uz južni zid dvoetažni zvonik sasatom.</p>																					
	Lokacija	Prčanj																						
	Vrsta	Sakralna arhitektura																						
	Period nastanka	Pominje se 1399.																						
Kategorija/značaj	lokalni																							
30	Crkva sv. Ane		<p>Na osnovu materijalnih ostataka datira se u srednji vijek. U dokumentima se javlja kao Crkva Sv Marije i Sv Venerande. Oltarska pala je iz 1725. godine.</p>																					
	Lokacija	Prčanj																						

	<table border="1"> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>Srednji vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	Srednji vijek	Kategorija/značaj	lokalni	Jednobrodna, dvotravejna građevina sa polukuržnom apsidom na istoku i jednodjelnom preslicom na zapadnoj fasadi.																				
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	Srednji vijek																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
31	Palata “Tri sestre” <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Prčanj</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Profana arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Prčanj	Vrsta	Profana arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj		Jedan od rijetkih profanih arhitektonskih spomenika u gotičkom stilu u Boki, a ujedno i najstarija kuća na Prčanju. Daje utisak da je komponovana od tri arhitektonski jednako izvedene cjeline poput tri spojene kule, pokrivene svaka za sebe dvolivnim krovom.																		
Lokacija	Prčanj																											
Vrsta	Profana arhitektura																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj																												
32	Grad Perast <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Perast</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Perast	Vrsta		Period nastanka		Kategorija/značaj	nacionalni	Iako njegovu istoriju pratimo od neolita, ilirsko-rimskog perioda i doseljavanja Slovena, preko mletačke vladavine, njegov procvat je vezan za XVII-XVIII vijek, kada je zahvaljujući pomorstvu dostigao zavidnu ekonomsku i kulturnu visinu. U to vrijeme nastaju i kitnjaste plemićke palate, tako da orbanu cjelinu Perasta predstavlja najcjelovitiji i stilski najčistiji kompleks baroknih građevina na istočnoj obali Jadrana što ga čini spomenikom kulture od izuzetnog značaja za ovu regiju.																		
Lokacija	Perast																											
Vrsta																												
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	nacionalni																											
33	Crkva sv. Gospođe <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Perast</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1757</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>III</td> </tr> </table>	Lokacija	Perast	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	1757	Kategorija/značaj	III	Jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom na istoku i zvonikom na preslicu na ulazom. Fasade su omalterisane a krov je dvovodan, pokriven kanalicom. Crkva ima i zbirku ikona iz XII-XIX vijeka, kao i zbirku crkvenih knjiga iz XIX vijeka.																		
Lokacija	Perast																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	1757																											
Kategorija/značaj	III																											

37	Crkva i ostrvo sv. Đorđa <table border="1" data-bbox="199 298 730 526"> <tr> <td data-bbox="199 298 424 354">Lokacija</td> <td data-bbox="424 298 730 354">Perast</td> </tr> <tr> <td data-bbox="199 354 424 409">Vrsta</td> <td data-bbox="424 354 730 409"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="199 409 424 464">Period nastanka</td> <td data-bbox="424 409 730 464">XII vijek</td> </tr> <tr> <td data-bbox="199 464 424 526">Kategorija/značaj</td> <td data-bbox="424 464 730 526">nacionalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Perast	Vrsta		Period nastanka	XII vijek	Kategorija/značaj	nacionalni	Specifičan položaj ostrva, kao i ostaci starog benediktinskog samostana i srednjevjekovnih grobnica čine ostrvo sv. Đorđa spomenikom od velikog značaja za regiju u kojoj se nalazi. Peraštani su oko ostrva ispleli romantičnu legendu o fra Franu, koji je i sam sahranjen ispred crkve.															
Lokacija	Perast																								
Vrsta																									
Period nastanka	XII vijek																								
Kategorija/značaj	nacionalni																								
38	Palata Ivelić <table border="1" data-bbox="199 586 730 803"> <tr> <td data-bbox="199 586 424 641">Lokacija</td> <td data-bbox="424 586 730 641">Risan</td> </tr> <tr> <td data-bbox="199 641 424 696">Vrsta</td> <td data-bbox="424 641 730 696">Profana arhitektura</td> </tr> <tr> <td data-bbox="199 696 424 751">Period nastanka</td> <td data-bbox="424 696 730 751">XVIII vijek</td> </tr> <tr> <td data-bbox="199 751 424 803">Kategorija/značaj</td> <td data-bbox="424 751 730 803">lokalni</td> </tr> </table> <p data-bbox="199 803 331 836">Napomena</p> <p data-bbox="199 836 730 922">Nakon obnove planirano je da se u nju useli Međunarodni arheološko-istraživački centar</p>	Lokacija	Risan	Vrsta	Profana arhitektura	Period nastanka	XVIII vijek	Kategorija/značaj	lokalni	Sagrađena je u XVIII vijeku u centralnoj zoni ulce Gabela zaštićene kao Urbano jezgro Risna. Postavljena u istočnom dijelu prostranog dvorišta ograđenog kamenim zidom sa kružnim kulicama na uglovima. Ima dva sprata sa potkrovljem i viđenicama. Karakteriše je bogato raščlanjena fasada sa parnim ulazima, ponavljanjem simetričnih otvora i dvojnim balkonom sa lijepom kamenom balustradom. Niža bočna krila nejednake dužine imaju samo jedan sprat kasnije su dograđena. Iako u krajnje zapuštenom stanju, palata Ivelić svojim graditeljskim vrijednostima i stilskim osobinama, kao i stepenom sačuvanosti izvornog rješenja i obrade, predstavlja jedinstven primjer baroknog graditeljstva u Risnu.															
Lokacija	Risan																								
Vrsta	Profana arhitektura																								
Period nastanka	XVIII vijek																								
Kategorija/značaj	lokalni																								
39	Kompleks crkve sv. Petra i Pavla <table border="1" data-bbox="199 976 730 1193"> <tr> <td data-bbox="199 976 424 1031">Lokacija</td> <td data-bbox="424 976 730 1031">Risan</td> </tr> <tr> <td data-bbox="199 1031 424 1086">Vrsta</td> <td data-bbox="424 1031 730 1086">Sakralni kompleks</td> </tr> <tr> <td data-bbox="199 1086 424 1141">Period nastanka</td> <td data-bbox="424 1086 730 1141"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="199 1141 424 1193">Kategorija/značaj</td> <td data-bbox="424 1141 730 1193">lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Risan	Vrsta	Sakralni kompleks	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	Kompleks sačinjavaju: crkva svetog Petra i Pavla i prota ispred nje, mala crkva sv. Arhangela Mihaila, kao i gradsko groblje između njih. Crkva djeluje impozantno. Trobrodna je sa kupolom na kubičnom postolju sa oktogonalnim tamburim. Apsida je polukružna. Ima bogate zbirke ikona, crkvenih knjiga i predmeta od srebra i tekstila.															
Lokacija	Risan																								
Vrsta	Sakralni kompleks																								
Period nastanka																									
Kategorija/značaj	lokalni																								

40	Zadužbina Ljubatovića sa crkvom sv. Dimitrija		Podignuta je na rtu Rtac, 1888.godine kao zadužbina stare risanske porodice Ljubatović, sa ciljem da bude utočište i lječilište za stare.																		
	Lokacija	Risan	Spratni objekat izdužene osnove, simetrično koncipirane, sa naglaskom na troetažnu kulu zvonika (sada srušenog) crkve Sv Dimitrija u centralnoj zoni objekta u pažljivo uređenom parteru.																		
	Vrsta	Profana arhitektura																			
	Period nastanka	1888. godine																			
	Kategorija/značaj	lokalni																			
41	Manastir Banja		Manastirski kompleks čine crkva sv. Đorđa, dvije zgrade konaka i groblje u neposrednoj blizini. Crkva je podignuta na razvalinama Nemanjine zadužbine. Od kamena je, jednobrodna sa polukružnom apsidom, dva pjevnička transepta i zvonikom na preslicu nad ulazom. Iznad vrata je niša sa ikonom sv. Đorđa i rozetom. Unutrašnjost je zasvođena. Ispred crkve je posebno ozidan trodjelni zvonik na preslicu. Manastir ima bogatu riznicu u kojoj se posebno izdvaja zbirka ikona bokokotorske slikarske škole i epitrahilj svetog Save.																		
	Lokacija	Risan																			
	Vrsta	Sakralni kompleks																			
	Period nastanka																				
	Kategorija/značaj	lokalni																			
42	Crkva Sv Jovan		Sagrađena najkasnije 1758. godine kada je darovano zvono sa prigodnim natpisom. Sagrađena je u očuvanom prirodnom ambijentu ruralnog naselja Male u zaleđu Risna, u ograđenoj porti, kao grobljanska crkva, jednobrodne osnove, sa polukružnom apsidom na istoku i jednodjelnim zvonikom na preslicu na zapadnoj fasadi. Zapadnu fasadu karakterišu barokni elementi ulaznog portala nad kojim je osmokraka rozeta.																		
	Lokacija	Male, Risan																			
	Vrsta	Sakralna arhitektura																			
	Period nastanka	XVIII vijek																			
	Kategorija/značaj	lokalni																			
43	Crkva sv. Luke		Pretpostavlja se da je sagrađena u XV vijeku. Crkva je jednobrodna, sa polukružnom apsidom na istočnoj i pijevničkim transeptima na sjevernoj i južnoj strani. Ima visoki prelomljeni podužni gotički svod. Građena je od pritesanog kamena. Priprata je prizidana u novije vrijeme. Uz ulaznu																		
	Lokacija	Smokovac, Risan																			
	Vrsta	Sakralna arhitektura																			

	<table border="1"> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XV vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Period nastanka	XV vijek	Kategorija/značaj	nacionalni	<p>fasadu prizidan je kasnije trodjelni zvonik na preslicu ispod kojeg je šestokraka rozeta.</p> <p>Zidani ikonostas sa neuko oslikanom freskodekoracijom nastao je u prvoj deceniji XXI vijeka.</p>																						
Period nastanka	XV vijek																											
Kategorija/značaj	nacionalni																											
44	<p>Crkva sv. Ane</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Gornjii Stoliv</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XII-XIII vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Gornjii Stoliv	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	XII-XIII vijek	Kategorija/značaj	lokalni	<p>Prema raspoloživoj dokumentaciji datira se u XII-XIII vijek.</p> <p>Jednobrodna građevina prislonjena oltarskom zonom uz stijenu sa pročeljem završenim jednodjelnom preslicom.</p>																		
Lokacija	Gornjii Stoliv																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	XII-XIII vijek																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
45	<p>Crkva sv. Ilije</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Gornjii Stoliv</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>Proširena 1556.godine</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Gornjii Stoliv	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	Proširena 1556.godine	Kategorija/značaj	lokalni	<p>Prema natpisu nad ulazom proširena je 1557.godine. Troetažni zvonik je podignut 1883. uz sjeverni ugao pročelja. Nalazi se na najvišjoj tački naselja, u okviru porte uz čiju je južnu stranu spratna crkvena kuća i mala kapela Sv Antuna, a zapadno od ogradnog zida porte je i objekat stare škole.</p> <p>Crkva je jednobrodna, trotravejna građevina zasvedena poluoblíčastim svodom, sa kvadratnom apsidom-prezbiterijumom na istoku uz koju je sa sjeverne strane prislonjena sakristija.</p>																		
Lokacija	Gornjii Stoliv																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	Proširena 1556.godine																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
46	<p>Crkva sv. Bazilije</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Donji Stoliv</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XV vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Donji Stoliv	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	XV vijek	Kategorija/značaj	lokalni	<p>Prema ktitorskom natpisu ispisanog, u fresko tehnici na italijanskom i staroslovenskom jeziku iznad južnog ulaza, na unutrašnjem zidu crkve, bila je posvećene Sv Gospođi. Oslikao je 1451.godine Mihailo iz Kotora, učenik Jove zografa iz Debra.</p> <p>Jednobrodna kamena građevina sa polukružnom apsidom, presvedena blago prelomljenim gotičkim svodom. Prema rasporedu fresaka i podu vidi se da je prvobitno bila podijeljena drvenim ikonostasom.</p>																		
Lokacija	Donji Stoliv																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	XV vijek																											
Kategorija/značaj	lokalni																											

47	Crkva Imena Marijinog		<p>Prema natpisu na pročelju sagrađena je 1774.godine kao porodična kapela porodice Milatović U crkvi se čuvaju artefakti prenijeti iz kotorske crkve Sv Pavla u XIX vijeku od kojih je najznačajnije drveno raspeće is početka XVII vijeka.</p> <p>Jednobrodna građevina sa pravougaonom apsidom u čijem je nastavku nešto sužena sakristija, a uz zapadni ugao pročelja troetažna kula zvonika završena krovom u obliku četvorostrane piramide.</p>																	
	Lokacija	Donji Stoliv																		
	Vrsta	Sakralna arhitektura																		
	Period nastanka	1774. g																		
	Kategorija/značaj	lokalni																		
48	Crkva sv. Đorđa		<p>Sagrađena ne krajem XVIII vijeka na temeljima starije građevine. Priprata sa trodjelnim zvonikom na preslicu dozidanje 1870. godine. U crkvenoj porti pregovarali su vladika Petar I Petrović Njegoš i francuski general Gotije, za vrijeme francuske olupacije Boke 1807-1813. godine.</p> <p>Crkva je jednobrodna, trotravejna građevina zasvedena poluobljčastim lukom sa polukružnom apsidom na istočnoj I dograđenom pripratom sa trodjelnom preslicom na zapadnoj fasadi.</p>																	
	Lokacija	Mirac																		
	Vrsta	Sakralna arhitektura																		
	Period nastanka																			
	Kategorija/značaj	lokalni																		
49	Crkva sv. Đorđe		<p>Sagradilo je bratstvo Šofrana. Malih dimenzija, sa polukružnom apsidom na istoku i otkrivenom pripratom na zapadu nad čijim je bočno postavljenim ulazom u sancionim radovima krajem XX vijeka izveden jednodjelni zvonik na preslicu.</p> <p>Izuzetno vrijedni živopis rad je Dimitrija Daskala iz 1699. godine. Ikonostas je rad majstora bokokotorske škole Dimitrijevića-Rafailovića.</p>																	
	Lokacija	Šišići																		
	Vrsta	Sakralna arhitektura																		
	Period nastanka																			
	Kategorija/značaj	lokalni																		
50	Crkva sv. Nikole		<p>Sagrađena je u XVII vijeku na mjestu starog manastira Sv Nikole koji, po predanju, potiče iz IX vijeka a razrušili su ga otomanski osvajači u XIV vijeku kada je razrušen I grad Grispoli po kojemje Grbalj dobio ime.</p>																	
	Lokacija	Donji Grbalj																		
	Vrsta	Sakralna arhitektura																		

	<table border="1"> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XVII vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Period nastanka	XVII vijek	Kategorija/značaj	lokalni	Pripada tipu jednobrodni, zasvedenih crkava nerasčlanjene osnove sa polukružnom apsidom na istoku. Uz zapadno pročelje dozidana je vosoka dvoetažna priprata sa spoljnim stepeništem za ulaz na gornji nivo. Na pročelju prirate je jednodjelni zvonik na preslicu.																						
Period nastanka	XVII vijek																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
51	Crkva sv. Georgija <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Glavati, Donji Grbalj</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>Početak XVIII</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Glavati, Donji Grbalj	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	Početak XVIII	Kategorija/značaj	lokalni	<p>Ubrzo nado izgradnje početkom XVIII vijeka crkva je obnovljena 1765.godine kada je dozidana priprata sa jednodjelnim zvonikom na preslicu koji je zamijenjen trodjelnim u obnovi početkom XX vijeka.</p> <p>Pripada tipu jednobrodnih, zasvedenih crkava, nerasčlanjene osnove, sa polukružnom apsidom na istoku i trodjelnim zvonikom na preslicu na zapadnom pročelju nakon je nad ravnom arhitravnom gredom nad ulazom isveden aminijaturna luneta na nad njov osmokraka, slijepa rozeta. Ulaz je nadvišen u odnosu na nivo porte sa četiri polukružna stepenika, dok je u istočnom dijelu, zbog pada terena, apsidalni dio gotovo utopljen u teren.</p>																		
Lokacija	Glavati, Donji Grbalj																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	Početak XVIII																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
52	Crkva sv. Nikole <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Glavati, Donji Grbalj</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1757.godine</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Glavati, Donji Grbalj	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	1757.godine	Kategorija/značaj	lokalni	<p>Grobna crkva sagrađena 1757.godine na temeljima starije.</p> <p>Pripada tipi jednobrodnih, zasvedenih trotravejnih crkava sa kupolom na kružnom tamburu nad centralnim travejem, visokom polukružnom apsidom na istoku i trodjelnim zvonikom na preslicu na zapadnom pročelju na kojem je nad arhitravnom gredom nad ilazom ugrađena kamena ploča sa natpisom o darodavcima , a nad njom je u luneti prikaz patrona crkve u mozaiku novijeg datuma.</p>																		
Lokacija	Glavati, Donji Grbalj																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	1757.godine																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
53	Crkva sv. Petke <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Glavatičići, Donji Grbalj</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1859-1862.godine</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Glavatičići, Donji Grbalj	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	1859-1862.godine	Kategorija/značaj	lokalni	<p>Grobljanska crkva sagrađena 1859-1862.godine na mjestu starije.</p> <p>Pripada tipi jednobrodnih, zasvedenih trotravejnih crkava sa elipsastom kupolom nad centralnim travejem, polukružnom apsidom na istoku.</p> <p>Prvobitni ikonostas iz 1877.godine bio je rad Josifa Katurića, kaluđera iz manastia Banje.</p>																		
Lokacija	Glavatičići, Donji Grbalj																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	1859-1862.godine																											
Kategorija/značaj	lokalni																											

54	Crkva Rođestva Bogorodice		Podignuta je u XVII vijeku a obnovljena 1876. godine.																		
	Lokacija	Kovači, Donji Grbalj	<p>Pripada tipu jednobrodnih, zasvedenig građevina nerascđlanjene osnove, sa polukružnom apsidom na istoku I započetim postoljem za zvonik za prelicu na zapadnoj fasadi. Ispred ulazu se nalaze ostaci priprate stare crkve na čijem je zapadnom zidu sagrađen viskok trodjeljni zvonik na preslicu.</p>																		
	Vrsta	Sakralna arhitektura																			
	Period nastanka	XVII vijek																			
Kategorija/značaj	lokalni																				
55	Crkva sv. Arhandema Mihaila		Grobljanska crkva, sagrađena u XIX vijeku na mjestu starije koja se datira u XV (XVI) vijek.																		
	Lokacija	Kovači, Donji Grbalj	<p>Pripada tipu jednobrodnih, trotravejnih, zasvedenih crkava sa kupolom nad centralnim travejem, polukružnom apsidom na istoku I trodjelnom preslicu na zapadnom pročelju na kojem je nad ravnom nadvratnom gredom izvedena polukružna luneta u punoj širini vrata a nad njom osmokraka rozeta.</p>																		
	Vrsta	Sakralna arhitektura																			
	Period nastanka	XIX vijek																			
Kategorija/značaj	lokalni																				
56	Crkva sv. Save		Smatra se da je podignuta u srednjem vijeku ali je više puta prepravljana. Današnji izgled je rezultat obnove u XX viijeku. Prvobitno je imala dugačku pripratu u kojoj je radila do 1874.godine seoska škola. Nova crkva čiji zidovi obuhvataju staru crkvu nikada nije završena. Starija crkva je jednobrodna, zasvedena građevina nerascđlanjene osnove sa polukružnom apsidom na istoku i jednodjelnom preslicom na zapadnom pročelju, dok je nova crkva trotravejna sa polukružnom apsidom, a gornja zona nije završena.																		
	Lokacija	Savina Glavica, Donji Grbalj	<p>Smatra se da je podignuta u srednjem vijeku ali je više puta prepravljana. Današnji izgled je rezultat obnove u XX viijeku. Prvobitno je imala dugačku pripratu u kojoj je radila do 1874.godine seoska škola. Nova crkva čiji zidovi obuhvataju staru crkvu nikada nije završena. Starija crkva je jednobrodna, zasvedena građevina nerascđlanjene osnove sa polukružnom apsidom na istoku i jednodjelnom preslicom na zapadnom pročelju, dok je nova crkva trotravejna sa polukružnom apsidom, a gornja zona nije završena.</p>																		
	Vrsta	Sakralna arhitektura																			
	Period nastanka	XVI vijek																			
Kategorija/značaj	lokalni																				
57	Crkva sv. Rize Bogorodice		Grobljanska crkva sagrađena u ograđenoj porti.																		
	Lokacija	Krimovice, Donji Grbalj	<p>Pripada tipu jednobrodnih crkava, nerascđlanjene osnove sa polukružnom apsidom na istoku. Na zapadnoj strani dograđena je otvorena priprata na čijem je pročelju visoki jednodjeljni zvonik na preslicu.</p> <p>Ikonostas je rad Daskala Rafailovića.</p>																		
	Vrsta	Sakralna arhitektura																			
	Period nastanka	XVIII vijek																			
Kategorija/značaj	lokalni																				

	Kategorija/značaj	lokalni																	
58	Crkva sv. Vartolomeja		Sagrađena je u XVI vijeku a dograđena u XVII vijeku. Ikonostas je iz 1891.godine rad Josifa Katurića, kaluđera manastira Banja.																
	Lokacija	Krimovice, Donji Grbalj	Pripada tipu jednobrodnih zasvedenih građevina nerasčlanjene osnove, sa polukružnom apsidom na istoku i jednodjelnom preslicom na zapadu.																
	Vrsta	Sakralna arhitektura	Temeljena je na stijeni, U strukturi zida jasno se uočavaju dvije faze zidanja.																
	Period nastanka	XVI vijek																	
	Kategorija/značaj	lokalni																	
59	Crkva sv. Roždestva Presvete Bogorodice (Sv Gospođa)		Podignuta je u prvoj polovini XX vijeka na ostacima znatno starije crkve.																
	Lokacija	Kubasi, Grbalj	Pripada tipu jednobrodnih, trotravejih, zasvedeni poluobličastim svodom, sa polukružnom apsidom na istoku.																
	Vrsta	Sakralna arhitektura																	
	Period nastanka	XX vijek																	
	Kategorija/značaj	lokalni																	
60	Crkva sv. Trojice		Smatra se da je podignuta u XVII vijeku na mjestu kuće popa Pavla Marovića.																
	Lokacija	Kubasi, Grbalj	Mala jednobrodna, zasvedena građevina sa polukružnom apsidom na istoku i jednodjelnim zvonikom na preslicu na zapadnoj fasadi koju karakteriše jednostavna obrada sa asimetrično postavljenim ulazom.																
	Vrsta	Sakralna arhitektura	Sjevernom fasadom oslonjena je na stijenu.																
	Period nastanka	XVII vijek																	
	Kategorija/značaj	lokalni																	
61	Crkva sv. Đorđe		Nema materijalnih ostataka starije crkve mada du, prema predanju, na groblju sahranjeni monasi koji su sredinom XV vijeka napustili razrušeni manastir Sv Mihaila na Prevlaci. Kako je ikonostas iz 1752.godine može se zaključiti da je sadašnja crkva sagrađena u prvoj polovini XVIII vijeka.																
	Lokacija	Liješevići, Grbalj																	

	<table border="1"> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>Prva polovina XVIII vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	Prva polovina XVIII vijek	Kategorija/značaj	lokalni	Mala jednobrodna, zasvedena građevina sa polukružnom apsidom na istoku. Na pročelju je nad arhitravnom gredom ulaza mala lučno završena luneta, a u zoni sljemena minijaturni krst.																			
Vrsta	Sakralna arhitektura																										
Period nastanka	Prva polovina XVIII vijek																										
Kategorija/značaj	lokalni																										
62	Sakralni kompleks u Pelinovu <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Pelinovo, Kotor</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralni kompleks</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Pelinovo, Kotor	Vrsta	Sakralni kompleks	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	Ograđeni sakralni kompleks koji čine crkva Sv Trojice i crkva Sv Nikole. Crkva Sv Trojice je saborna, reprezentativnog izgleda i dimenzija. Jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom na istočnoj l Zvonik na preslicu iznad ulaza je za tri zvona, na bočnim zidovima su po četiri prozora, a fasade su brižljivo tesanog kamena. Crkva sv. Nikole je malih dimenzija, sa znatno dužom pripratom. Apsida je polukružna a zvonik na preslicu sa tri zvona je na sastavu crkve i priprate.																	
Lokacija	Pelinovo, Kotor																										
Vrsta	Sakralni kompleks																										
Period nastanka																											
Kategorija/značaj	lokalni																										
63	Crkva sv. Petra <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Ljuta, Dobrota</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1780.</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Ljuta, Dobrota	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	1780.	Kategorija/značaj	lokalni	Jednobrodna barokna građevina sa zapadnom fasadom građenom od pravilno oblikovanih i složenih tesanika od korčulanskog kamena. Ima bogato ukrašenu dvanaestokraku rozetu iznad visokih kamenih vrata, i tri velika kipa na krovnom zabatu. Uz južni ugao crkvenog broda sagrađen je dvoetažni zvonik završen šestostranim piramidalnim krovom. Enterijer krasi tri barokna mramorna oltara sa oltarskim palama.																	
Lokacija	Ljuta, Dobrota																										
Vrsta	Sakralna arhitektura																										
Period nastanka	1780.																										
Kategorija/značaj	lokalni																										
64	Crkva sv. Ivana <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Dobrota</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XVI vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Dobrota	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	XVI vijek	Kategorija/značaj	lokalni	Na osnovu arhitektonskih karakteristika predpostavlja se da je izgrađena u XVI vijeku, vjerovatno dogradnjom starije, manje kapele o čemu svjedoče tragovi u strukturi istočnog zida. Jednobrodna građevina sa pravougaonom apsidom na istočnoj strani i jednodjelnim zvonikom na preslicu na zapadnoj fasadi. Nad jednostavno profilisanom ravnom arhitravnom gredom nad ulazom, od spolija sa starijeg gotičkog objekta, izvedena je polukružna luneta sa ugrađenim krstom. Na mjestu rozete ugrađen je trolisni kameni motiv – ostatak bifioe sa nekog starijeg objekta. Unutrašnji prostor zasveden je prelomljenim svodom. U zapadnoj zoni naosa izveden je drveni crkveni hor.																	
Lokacija	Dobrota																										
Vrsta	Sakralna arhitektura																										
Period nastanka	XVI vijek																										
Kategorija/značaj	lokalni																										

	<table border="1"> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>Početak XIII vijeka</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Period nastanka	Početak XIII vijeka	Kategorija/značaj	lokalni	<p>gede nalazi ugrađena je manja šestokraka rozeta, a u vrhu zabata minijatični jednodjelni zvonik na preslicu.</p> <p>Dvoslivni krov pokriven kanalicom oslanja se na podužne zidove preko profilisanog, naglašenog krovnog vijenca.</p>																						
Period nastanka	Početak XIII vijeka																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
69	Crkva (Crkva Svih Svetih-nova) <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Dobrota</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>Druga polovina XIII vijeka</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Dobrota	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	Druga polovina XIII vijeka	Kategorija/značaj	lokalni	<p>Sagrađena je u drugoj polovini XVIII vijeka kao jednobrodna sa pravougaonom apsidom. Nikada nije bila u kultu . Jedno vrijeme poslije II svjetskog rata služila je akao skladište, a od 1950. godine adaptirana je za stambovanje. OD objekta je sačuvan barokni portal spoljni zidovi izvršeni od dobro obrađenih tesanika korčulanskog kamena. Na njima su u fazi prilagođavanja za stambenu namjenu probijeni prozorski otvori opervaženi kamenim okvirima bez profilacije.s</p>																		
Lokacija	Dobrota																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	Druga polovina XIII vijeka																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
70	Crkva Svih Svetih (Sv Vrača) <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Dobrota</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1503.</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Dobrota	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	1503.	Kategorija/značaj	lokalni	<p>Crkva Svih Svetih , poznata kao crkva Sv Vrača, prvobitno posvećena svetim vračevima Kuzmi i Damjanu, sagrađena je krajem XV ili početkom XVI vijeka.</p> <p>Današnji izgled je posljedica mnogobrojnih prepravki. Prema ostacima se vidi da je prvobitno bila zasvedena prelomljenim svodom. Obnovljena je 1080. Godine kada je uklonjen glavni brod kojem je prijetilo urušavanje, a oltarski prostor je transformisan u crkvu.</p>																		
Lokacija	Dobrota																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	1503.																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
71	Zgrada “Centralne komisije” <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Dobrota</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Profana arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Dobrota	Vrsta	Profana arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	<p>Nekadašnja palata Ivanović-Tripković dugo vremena je bila u derutnom stanju. Danas je kompletno obnovljena sredstvima brodovlasnika Bođa Dabinovića u spomen njegovom ocu akademiku Antonu Dabinoviću, dok je kompletna oprema nabavljena iz sredstava Republičkog fonda za obnovu i izgradnju područja stradalog u zemljotresu. Ovako sanirana, data je na korišćenje biblioteci Više pomorske škole. Istorijski značaj zgrade je u tome što je u njoj održana Skupština ujedinjenja Crne Gore i Boke Kotorske 1813 godine, kao i sjednica Pokrajinskog vijeća i Centralne komisije. Ovdje su donesene i sve glavnije odluke pravne organizacije privremene vladavine ujedinjenih provincija Crne Gore i Boke Kotorske.</p>																		
Lokacija	Dobrota																											
Vrsta	Profana arhitektura																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											

72	Palata Tripković		Palata je primjer originalnog rješenja reprezentativne palate koja se odlikuje skladnošću proporcija i maštovito profilisanim arhitektonskim detaljima. Zidana je tesanim kamenim blokovima složenim u horizontslne redove, Ima prizemlje I dva sprata. Njena osobenost je u tome što uži, čeonni zid predstavlja glavnu fasadu okrenutu prema moru, koja je arhitektonski i likovno obrađena sa velikom pažnjom.															
	Lokacija	Dobrota																
	Vrsta	Profana arhitektura																
	Period nastanka																	
Kategorija/značaj																		
73	Palata Kamenarović		Skladnih proporcija i uzdržanog otmenog arhitektonskog detalja, koncipirana je kao cjelina dva identična simetrična dijela. Ima prizemlje i dva sprata. Opremljena je stilskim namještajem, slikama, ogledalima, bibliotekom i različitim predmetima iz davnih vremena donijetih sa dalekih putovanja. Palata sa svojim dragocjenim inventarom, kao i terasasti vrt sa starinskim bunarom, zaštićeni ogradnim zidom, predstavljaju značajnu spomeničku cjelinu visokih kvaliteta.															
	Lokacija	Dobrota																
	Vrsta	Profana arhitektura																
	Period nastanka																	
Kategorija/značaj																		
74	Palata Natale i Vido Milošević – "Veliki palac", Dobrota		Današnji izgled dobila je na prelasku XVIII u XIX vijeka. Palata je izuzetno velikih dimenzija, postavljena je na uzvišenju u vrtu koji se proteže na dva nivoa. Cio kompleks je ograđen zidom sa dva arkadna portala sa monogramima graditelja. Građena je kao dvojna kuća sa prizemljem, dva sprata I potkrovlja sa i prostranim belvederom. Balkone i portale za vrata na drugom spratu karakteriše obgata kasnobarokna obrada. Specifičnost objekta su isturena puškarnice na uglovima. Vrijednost palate uvećava autentično očuvano rješenje enterijera, kao i bogat inventar stilskog namještaja, slika i drugih predmeta vezanih za porodičnu tradiciju.															
	Lokacija	Radomir, Dobrota																
	Vrsta																	
	Period nastanka	Prva polovina XVII vijeka																
Kategorija/značaj		nacionalni																
75	Palata Dabinović		Poznata kao <i>Kokotova kula</i> sagrađena je na prelasku XVII u XVIII vijek. Osnovna karakteristika spratnog objekta sa potkrovljem na kojem je prostrani belveder je njegoa završnica timpanonom formiranim od															
	Lokacija	Dobrota																

	<table border="1"> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>Prva polovina XVII vijeka</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Vrsta		Period nastanka	Prva polovina XVII vijeka	Kategorija/značaj	nacionalni	<p>dvije velike kasnobarokne volute. Na portalima ja takođe zastupljena kasnobarokna obrada.</p> <p>Barokni izraz prepoznatljiv je koko u plastičnoj dekoraciji, tako i u obradi enterijera i karakterističnom rasporedu prostorija.</p> <p>Građena je od korčulanskog kamena.</p>																				
Vrsta																												
Period nastanka	Prva polovina XVII vijeka																											
Kategorija/značaj	nacionalni																											
76	<p>Palata Radimiri – Dabinović</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Radimir, Dobrota</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>Prva polovina XVII vijeka</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Radimir, Dobrota	Vrsta		Period nastanka	Prva polovina XVII vijeka	Kategorija/značaj	lokalni	<p>Današnji izgled dobila je na prelasku XVIII u XIX vijeka.</p> <p>Primjer originalnog rješenja u pogledu projekcije, spoljašnjeg oblika i unutrašnje funkcije. Osnovna karakteristika zgrade je glavna fasada u obliku otvorenog slova U, bočnim krakom orijentisana prema moru. U prizemlju ima dva slična portala a na drugom spratu dva balkona sa neogotskim balustradama od kovanog gvožđa na kamenim ornamentisanim konzolama.</p>																		
Lokacija	Radimir, Dobrota																											
Vrsta																												
Period nastanka	Prva polovina XVII vijeka																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
77	<p>Palata Ivanović</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Dobrota</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>Prva polovina XVII vijeka</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Dobrota	Vrsta		Period nastanka	Prva polovina XVII vijeka	Kategorija/značaj	nacionalni	<p>Kompleks palate čine glavni objekat sa aneksom, pomoćnim zgradama, bistijernom i terasastim vrtom, oko koga je ogradni zid sa ulaznim portalom, nad kojim je porodnični grb.</p>																		
Lokacija	Dobrota																											
Vrsta																												
Period nastanka	Prva polovina XVII vijeka																											
Kategorija/značaj	nacionalni																											
78	<p>Kuća Boža Dabinovića</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Radimir, Dobrota</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Profana arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Radimir, Dobrota	Vrsta	Profana arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	<p>Palata u vlasništvu jednog krila čuvene porodice brodovlasnika i pomoraca Dabinović današnji izgled dobila je na prelazu XVIII u XIX vijek.</p> <p>Krivi palac je primjer originalnog rješenja u pogledu usklađenosti spoljašnjeg oblika i unutrašnje funkcije. Osnovna karakteristika zgrade je osnova u obliku otvorenog slova U. U prizemlju ima dva slična portala, a na drugom spratu dva balkona sa neo-gotskim ogradama od kovanog gvožđa na kamenim ornamentisanim konzolama.</p>																		
Lokacija	Radimir, Dobrota																											
Vrsta	Profana arhitektura																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											

79	Kuća Pavla Kamenarovića		<p>Reprezentativna palata Kamenarović, skladnih proporcija i uzdržanog otmene arhitektonskog detalja, koncipirana je kao cjelina dva identična simetrična dijela. Ima prizemlje i dva sprata. U prizemlju se na krajnjim osama nalaze dva volta iznad kojih su grobovi porodice. Palata sa svojim dragocjenim inventarom, kao i terasasti vrt sa starinskim bunarom, zaštićeni ogradnim zidom, predstavljaju značajnu spomeničku cjelinu visokih kvaliteta.</p>																	
	Lokacija	Dobrota																		
	Vrsta	Profana arhitektura																		
	Period nastanka																			
Kategorija/značaj		lokalni																		
80	Kuća Matovića		<p>Kuća je ograđeni građevinski kompleks nastao u dužem periodu sukcesivnim dograđivanjem. Po arhitektonskoj koncepciji to je, danas, artijumski građevinski blok koji definišusa tri strane dvospratna zakošena krila a prema moru ogradni zid sa ulaznim portalom.</p> <p>Rješenje je očitio posljedica položaja parcele u odnosu na morsku obalu i nastojanja da se što iskoristi raspoloživa lokacija.</p>																	
	Lokacija	Ilijaševići, Dobrota																		
	Vrsta	Profana arhitektura																		
	Period nastanka	Početak XIX vijeka																		
Kategorija/značaj		lokalni																		
81	Slavjanska čitaonica		<p>Namjenski projektovani prostor koji je do 1941.godine služio kao centar za društvena, kulturna i politička okupljanja Dobročana.</p> <p>Prostrana spratna građevina sa visokim postamentom i naglašenim krovnim vijencem. Masa centralnog dijela naglašena je kako u osnovi tako i u visini. Arhitektonsku obradu malterisanih fasada karakterišu pseudoklaicistički elementi i naglašavanje uglova lezenama izvedenim u malteru.</p>																	
	Lokacija	Dobrota																		
	Vrsta	Profana arhitektura																		
	Period nastanka																			
Kategorija/značaj		lokalni																		
82	Crkva sv. Đorđe		<p>Sagrađena je na visokoj stijeni odakle dominira okolinom. Prvi put se pominje 1446 godine, a današnji izgled je iz 1883 godine, kada je prvobitna crkvice pretvorena u oltar a dozidani prostrani nartek preuzeo je funkciju glavnog crkvenog prostora. Živopisana je vjerovatno početkom XVII vijeka. Plato na kome je crkva obuhvaćen je ogradnim zidom, nad čijom kapijom je trodjelni zvonik na preslicu. Oko crkve je</p>																	
	Lokacija	Donji Orahovac																		
	Vrsta	Sakralna arhitektura																		
Period nastanka		1446. godina																		

	Kategorija/značaj	nacionalni	mjesno groblje sa starim grobnicama. Cio kompleks crkve sa platoom i grobljem ograđen je kamenim zidom.																		
83	Crkva sv. Petke		<p>Predpostavlja se da je sagrađena u XVII vijeku I kasnije nekoliko puta popravljana.</p> <p>Arhitektura crkve karakteristična je za ovo područje: jednobrodna je, izdužene osnove, sa polukružnom apsidom na istoku i trodjelnim zvonikom na preslicu nad ulazom. Krov je dvovodni, pokriven "mediteranom". U crkvenoj porti je lokalno groblje. Ambijentalne vrijednosti koje posjeduje, čine crkvu svete Petke značajnim spomenikom kulture ovoga kraja.</p>																		
	Lokacija	Bunovići, Morinj																			
	Vrsta	Sakralna arhitektura																			
	Period nastanka																				
	Kategorija/značaj	lokalni																			
84	Kuća Miloša Vukasovića		<p>Kuća pomorskog kapetana Miloša Vukasovića koji je u Buenos Airesu osnovao parobrodarsko društvo "La Platense" koje će dugi niz godina biti najjače u Južnoj Americi.</p> <p>Spratna kuća građena u duhu primorske tradicionalne arhitekture sa netipičnom asimetičnim rješenje.</p>																		
	Lokacija	Dražin vrt, Orahovac																			
	Vrsta	Profana arhitektura																			
	Period nastanka																				
	Kategorija/značaj	lokalni																			
85	Kula Baja Pivljanina		<p>Interesantan primjer primorske arhitekture koja u sebi spaja stambene i pomoćne funkcije sa odbrambenim. Građeviu karakteriše evelika osnova koja se ponavlja kroz prizemlje, dva sprata i potkrovlje, sa nevelikim prozorskim otvorima I puškarnicama na gornjim etažama.</p>																		
	Lokacija	Dražin Vrt, Orahovac																			
	Vrsta	Profana arhitektura																			
	Period nastanka	Prva pol. XVII vijeka																			
	Kategorija/značaj	lokalni																			
86	Kuća vojvode Tome Milinovića		<p>Prena natpisu o gradnji na sjevernoj fasadi sagrađio je Kirile Matov Milinović. U kući je od 1928.godine osnovna škola.</p>																		
	Lokacija	Donji Morinj																			
	Vrsta	Profana arhitektura																			

	<table border="1"> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1848.godine</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Period nastanka	1848.godine	Kategorija/značaj	lokalni	Kuća je spratna građevina sa visokim potkrovljem sa centralnom viđenicom orijentisanom prema moru i dozidanom kružnom kulom uz sjeverozapadni ugao.																						
Period nastanka	1848.godine																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
87	Prva škola na narodnom jeziku <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Svrčak, Morinj</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Svrčak, Morinj	Vrsta		Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	U periodu od 1803-1918 u Morinju je radila prva škola na narodnom jeziku u Boki Kotorskoj. Otvaranje ovakve škole u uslovima strane dominacije na ovim prostorima sa ciljem da se očuva nacionalni integritet i snažna nacionalna svijet događaj je od izuzetnog značaja. Škola je do 1871. radila u kući Kirila Milinovića na Svrčku, koju je on testamentom izričito zavještao u tu svrhu. Dvospratna kuća pokrivena četvorovodnim kovom sa kanalicom jendostavne arhitektonske .obrade																		
Lokacija	Svrčak, Morinj																											
Vrsta																												
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											

EVIDENTIRANA KULTURNA DOBRA

1. Austrougarska carina			
2. Austrougarski put ka utvrđenju Vrmac			
3. Babina gomila	Pelinovo, Donji Grbalj,	13. Bjelića gomila	, Vranovići, Donji Grbalj,
4. Babina gomila	Pelinovo, Donji Grbalj	14. Boškovića gomila	Višnjevo
5. Babina gomila	Nalježići	15. Cistijerna	, Bigova, Donji Grbalj,
6. Baterija for Škaljari		16. Crkva Gospe od Karmena	, Perast
7. Baterija for Trašte		17. Crkva Gospe od zdravlja	(u brdu iznad Perasta)
8. Baterija fortifika. Trojica		18. Crkva na tumulu	, Ledenice,
9. Baterija fortifikac. Kavač		19. Crkva Pokrova Bogorodice	, Dragalj
10. Baterija polustalnog tipa Škaljari – stara		20. Crkva presvetog Otkupljenja	Perast
11. Bistijerna i gumno u dvorištu porodice Štiletta	, Lješevići, Donji Grbalj,	21. Crkva sa grobljem	, Malev do, Donje Krivošije
12. Bistijerna kod kuće Stanka Giljače	, Lješevići, Donji Grbalj,	22. Crkva sv Gospođe	Višnjeva, Donji Grbalj
		23. Crkva sv Ivana (stara)	, Dobrota
		24. Crkva sv. Andrije	, Krimovica, Donji Grbalj,
		25. Crkva Sv. Ane	iznad Perasta sa pristupnim putem i kapelicama

26. Crkva Sv. Arhandela	Kuti, Luštica	29. Crkva sv. Đorđa	Kubasi, Donji Grbalj
27. Crkva sv. Bogorodice	Krimovica, Donji Grbalj	30. Crkva sv. Gospođe	Lješevići, Donji Grbalj
28. Crkva Sv. Dujma	Škaljari		
31. Crkva sv. Haritona	Lješevići, Donji Grbalj	62. Crkva sv. Stefana	Vranovići, Donji Grbalj
32. Crkva sv. Ilije	brdo Sutilija, Zagora, Donji Grbalj	63. Crkva sv. Stefana(Stjepana?)	Krimovica, Donji Grbalj
33. Crkva sv. Ilije	Gornji Stoliv	64. Crkva sv. Teodora Tirona	Zagora, Donji Grbalj
34. Crkva sv. Ivana Krstitelja	Perast	65. Crkva Sv. Tome	Gornji Morinj, Morinj
35. Crkva Sv. Jovana	Dragoševo Selo, Donje Krivošije	66. Crkva Sv. Tripuna	uvala Suvara, Morinj
36. Crkva sv. Jovana	Kubasi, Trešnjica, Donji Grbalj	67. Crkva Sv. Tripuna	Mrkova, Luštica
37. Crkva sv. Jovana	Pobrđe, Zagora, Donji Grbalj	68. Crkva sv. Trojice	Kubasi
38. Crkva sv. Jovana	Pobrđe, Donji Grbalj	69. Crkva Sv. Vartolomeja	Mardari, Luštica
39. Crkva Sv. Jovana Bogoslova	Svrčak, Morinj	70. Crkva sv. Vartolomeja	Krimovica, Donji Grbalj
40. Crkva sv. Jovana Bogoslova	Ubalac, Gornji Orahovac	71. Crkva sv. Varvara (Vara)	Vranovići, Donji Grbalj
41. Crkva sv. Jovana Krstitelja	Velje selo, Gornji Orahovac	72. Crkva sv. Vasilija Velikog	Zagora, Donji Grbalj
42. Crkva sv. Jovana Krstitelja	Velinići, Gornji Orahovac	73. Crkva sv.Arhandela Mihaila	Lastva grbaljska, Gornji Grbalj
43. Crkva Sv. Lazara	Mrkova, Luštica	74. Crkva sv.Đorđa	Kraljev do, Gornji Grbalj
44. Crkva sv. Luke	Smokovac	75. Crkva sv.Đorđa	Ukropci, Kubasi, Donji Grbalj
45. Crkva sv. Marka	Perast	76. Crkva sv.Gospođe	Gradac, Nalježići, Donji Grbalj
46. Crkva sv. Nikole	Donje Ledenice	77. Crkva sv.Gospođe	Kostanjica
47. Crkva sv. Nikole	Bigova, Donji Grbalj	78. Crkva sv.Gospođe	Kubasi, Donji Grbalj
48. Crkva sv. Nikole	Ercegovići, Grbalj	79. Crkva sv.Ivana	Lipci
49. Crkva sv. Nikole	Ravnica, Gornji Orahovac	80. Crkva sv.Ivana	Kostanjica
50. Crkva sv. Nikole	Lješevići	81. Crkva sv.Jovana	Dub, Donji Grbalj
51. Crkva sv. Nikole	Glavati, Donji Grbalj	82. Crkva sv.Mihovila	Perast
52. Crkva Sv. Nikole sa nedovršenom crkvom i zvonikom	Perast	83. Crkva sv.Neđelje	u Kumboru
53. Crkva Sv. Pantelejmona	Klinci, Luštica	84. Crkva sv.Neđelje (duuuuuga crkva)	Šišići, Gornji Grbalj
54. Crkva Sv. Petke	Gornje Ledenice	85. Crkva sv.Nikole	Vranovići, Donji Grbalj
55. Crkva sv. Petke	Poljice,Donje Krivošije	86. Crkva sv.Nikole	Vranovići, Donji Grbalj
56. Crkva sv. Petke	Oraovački do, Gornji Orahovac	87. Crkva sv.Petke	Prijedor
57. Crkva sv. Petke	Glavatičići, Donji Grbalj	88. Crkva sv.Petke	Lješevići, Donji Grbalj
58. Crkva Sv. Save	Morinj	89. Crkva sv.Petra	Pelinovo, Gornji Grbalj
59. Crkva Sv. Save	Klinci, Luštica	90. Crkva sv.Save-crkva u crkvi (Crkva Petoselica)	na međi pet sela, Donji Grbalj
60. Crkva sv. Save	Savina Glavica, Donji Grbalj	91. Crkva sv.Spasa	Strp
61. Crkva sv. Sergeja	Višnjeva, Donji Grbalj	92. Četrnaest kamenih tumula	-Ograđena gomila, Višnjevo,

93. Deset kamenih tumula	Donji Grbalj	119. Grupacija tumula u blizini crkve Svetog Save	Glavati
94. Devetnaest kamenih tumula	Zagora, Donji Grbalj	120. Grupacija Tumula,	Dragalj
95. Dragalj humke	Krimovice, Donji Grbalj	121. Grupacije tumula	u sjeverno dijelu K.O. Kubasi
96. Dva tumula	u sjevernom dijelu K.O. Kovači	122. Grupacije tumula sjeverno i južno	od (stare), crkve Sv. Ilije Zagora, u neposrednoj blizini
97. Dva tumula u središnjem dijelu K.O. Glavati – sjeveroistočno od crkve Crkva Sv. Georgija	Glavati	123. Hotel	Gornje Krivošije
98. For Crkvice		124. Hrid sa crkvom sv. Nikola	Grbalj
99. For Dragalj – samo memorijalno – srušena je zbog novog puta		125. Humke kod crkve	u selu Dragalj
100. For Greben		126. Humke-7,	Ledenice
101. For Kom		127. Ilirska tvrđava Gradina –	iznad Risna
102. For Ledence – Velenjak		128. Kamena gomila-	Stražnik, Bigova, Donji Grbalj
103. For Površnica		129. Kamena gomila Prijeradi,	Gornji Grbalj
104. For Stražnik		130. Kameni tumul-	Ograđena gomila, Glavatičići, Donji Grbalj
105. For Sv. Nikola		131. Kameni tumul Bućini,	Glavatičići, Donji Grbalj
106. For Uber		132. Kameni tumul Glavati	Glavatičići, Donji Grbalj
107. For Unter		133. Kameni tumul iznad Čolana,	Glavatičići, Donji Grbalj
108. Fortifikacija Vrmac		134. Kameni tumul južno od crkve sv. Jovana	u Pobrđu, Donji Grbalj
109. Gomila sa stubom,	Nalježići	135. Kameni tumul Tomaševa gomila,	Vranovići, Donji Grbalj
110. Gomile,	Dragalj	136. Kameni tumul Zagora,	Donji Grbalj
111. Gomile, bez navedenog mjesta		137. Kameni tumul,	Lješevići, Donji Grbalj
112. Gospa od Rozarija	Perast	138. Kameni tumul-gomila Kovač,	Donji Grbalj
113. Gradina, refugijum i grad Mirac,	Mirac	139. Kameni tumuli kod crkava sv. Haritona i Petke,	Lješevići, Donji Grbalj
114. Grupa forova Jankov vrh		140. Kameni tumuli Njegaljevica,	Glavati, Donji Grbalj
115. Grupacija tumula	sjeverozapadno od Markovića gomile	141. Kameni tumuli,	Glavatičići, Donji Grbalj
116. Grupacija tumula	jugoistočnom dijelu K.O. Zagora	142. Kameni tumuli,	Kubasi, Donji Grbalj
117. Grupacija tumula između crkve Uspenja Bogorodice i crkve Svete Petke	Lješevići;	143. Kamenolom i humka,	Nalježići
118. Grupacija tumula jugozapadno od crkve sv. Andrije	Krimovice	144. Kapela Sv. Trojstva	Stoliv
		145. Karaula Bunovići	
		146. Kompleks fabrike Rivijera	
		147. Kompleks kuća uz kapelu Sv. Antuna	Prčanj
		148. Kompleks porodice Đurković,	Risan

149. Kompleks sv. Antona sa crkvom i samostanom,	Perast		
150. Kompleks utvrđenja	Crkvice		
151. Kompleks Vojvodića sa dva mlina	Morinj		
152. Kraljeva kuća	Sutvara		
153. Kraljevića gomila,	Glavatičići, Donji Grbalj		
154. Kuća Petričevića	u Dobroti		
155. Kuća porodice Lipovac,	Škaljari		
156. Kuća Vzin	Prčanj		
157. Kula Ripavica-Kovačija,	Nalježići, Donji Grbalj		
158. Kula,	Bigova, Donji Grbalj		
159. Kulica Buća,	Vranovići, Donji Grbalj		
160. Lokalitet Bigova			
161. Lokalitet Dragalj			
162. Lokalitet Grabovac,	Lješevići, Donji Grbalj		
163. Lokalitet Knež Laz			
164. Lokalitet Morinj-podni mozaik	Donji Morinj		
165. Lokalitet Orašće	Vranovići, Donji Grbalj		
166. Lokalitet Štrekanica,	na granici Dragalja prema Grahovu		
167. Lušina gomila,	Lješevići, Donji Grbalj		
168. Mala Gruda,	Lješevići, Donji Grbalj		
169. Markovića gomila – zapadno od crkve Rize Bogorodice	Krimovica		
170. Marovića gomila, Kubasi, Donji Grbalj			
171. Međa, Ograđena Gomila, Višnjevo, Donji Grbalj			
172. Miljokaz, Ledenice			
173. Mirin grad, Lastva grbaljska, Gornji Grbalj			
174. Mirine (Šebeljgrad)	Lastva Grbaljska		
175. Mlini Čatovića	Morinj		
176. Mlinovi u Morinju (Svrčak i u polju)			
177. Modernističke kuće u Njegoševoj ulici			
		178. Naselje Gornji Prčanj	
		179. Naselje Gornji Stoliv	
		180. Naselje Svrčak,	Morinj
		181. Naselje Špiljari	
		182. Nekropola pod stećcima	Gornje Krivošije
		183. Nekropola stećaka i crkva,	Dragalj
		184. Nekropole pod stećcima i groblje, Dragalj	
		185. Nekropole stećaka, Dragalj	
		186. Niz kuća uz uvalu Glavati	Prčanj
		187. Njegoševa ulica, Kotor –integralno: poprečni profili, objekti uličnog fronta sa obje strane (osim hotela Fjord), parkovske zelene površine	
		188. Ograđena gomila sa grupacijom tumula sjeverno od crkve Svetog Srđa	Višnjeva
		189. Oklopljeni for Dvrsnik	
		190. Oklopljeni for Grabovac	
		191. Oklopljeni fortifikac. Vrmac	
		192. Olupina Parobroda Oreste - rt Jaz - podmorje	
		193. Olupine motornog broda KARLOTA - Mala Krekavica	Krimovice -podmorje
		194. Olupine motornog broda Maria Pompei - Velika Krekavica	Krimovice -podmorje
		195. Olupine torpednog razarača HUSAR - Seka Albaneze	greben Kalafat, Glavatičići - podmorje
		196. Palata Balović	Perast
		197. Palata Bronza	Perast
		198. Palata Bujović, Perast	
		199. Palata Čorko	Perast
		200. Palata Mazarović	Perast
		201. Palata Mrša	Perast
		202. Palata Smekja („Jadran“)	Perast

203. Palata Šestokrilović	Perast	226. Put Pipoljevac – Goražda	Grbalj
204. Palata Štukanović	Perast	227. Put Risan-Greben	
205. Palata Visković	Perast	228. Put Trojica Luković	Muo
206. Palata Zmajević / Biskupija/sa crkvom Gospe od Ruzarija i zvonikom, Perast		229. Put Velja Rijeka-Stara župna crkva*Markov rt	Prčanj
207. Pavležina gomila, Pelinovo, Donji Grbalj		230. Raškov brijeg sa kućom porodice Bilafer do magistrale	Dobrota
208. Pečatni dolac	Nalježići	231. Rimski put, Ledenice	
209. Pećina Daletina	Dobrota;	232. Ruralna cjelina Gornji Orahovac	
210. Pećina Doletina		233. Ruralna cjelina Ljuta	
211. Pećina Spila	Perast	234. Ruralna cjelina Mali Zalazi	
212. Pećina Tamnica	Perast	235. Ruralna cjelina Veliki zalazi	
213. Pećina Tamnica i Spila	Perast	236. Ruralni kompleks sa kulom	Vranovići, Grbalj
214. Petnaest kamenih tumula Višnjevo,	Donji Grbalj	237. Ruševine crkve Sv. Pavla, Muo	
215. Pješačka staza za katun Vališta	Dobrota	238. Seoska cjelina Šišići, Gornji Grbalj	
216. Pješačka staza za Male Zalaze	Dobrota	239. Seoska cjelina u Sutvari, Gornji Grbalj	
217. Pješačka staza za Velike Zalaze	Dobrota	240. Sistem bistjerni	Ledenice
218. Platačka gomila - istočno od crkve sv. Stjepana u Krimovici		241. Spasov krst-ostaci crkve, bez navedenog mjesta	
219. Područja starog Prčanja uz stari put	Prčanj	242. Srednjovjekovni put, Čavor	
220. Područje Maale sa kompleksima starih imanja i kuća, popločanim potokom i kamenim mostom, Risan		243. Stambeni objekat na Staroj Slanici u Risnu (KP933-KO Risan)	
221. Priobalni niz kuća od palate Tri sestre do samostana Sv. Nikole sa kapelom Gospe od Karmena	Prčanj	244. Stara škola	Kljavići, Gornji Orahovac
222. Priobalni put Stoliv – Kotor sa mandračima i pontama; kišobranaste pitospore duž starog puta koje su integralni autentični dio priobalnog graditeljstva		245. Stari pješački put Kotor – Cetinje	
223. Priobalno naselje Muo		246. Šest humki JZ od Dragalja	
224. Put Donje Ledenice		247. Šest kamenih tumula u Pobrđu, Donji Grbalj	
225. Put Donji Stoliv – Gornji Stoliv		248. Škola	Gornje Krivošije
		249. Trobrodna bazilika Šebeljgrad na imanju Živanović	
		250. Tumul iznad Žandarmerijske kasarne – Ježevići	
		251. Tumul kod crkava sv. Nikole i sv. Trojice u Pelinovu, Donji Grbalj	

252. Tumul Kosmata ili Janovića, Lješevići, Donji Grbalj		276. Tvrđava sv. Ivan	Stari grad Kotor
253. Tumul Krstac, Nalježići, Donji Grbalj		277. Tvrđava Sveti Križ iznad Perasta	
254. Tumul Kulježa i Drakulovića gomila, Vranovići, Donji Grbalj		278. Upravna zgrada Jugooceanije u Kotoru	
255. Tumul Lušina gomila – u sjevernom dijelu K.O. Lješevići		279. Ušće rijeke Ljuta sa mlinom za žito i ostacima crkve sv. Krsta	Dobrota
256. Tumul Mačkova gomila		280. Utvrđeni logor Crkvice	
257. Tumul na granici K.O. Kovači i K.O. Glavati		281. Utvrđeni logor Grkavac - donje Ledenice	
258. Tumul u blizini crkve Crkva Sv. Trojice	Kubasi	282. Utvrđenje na Trojici	Škaljari
259. Tumul u Nalježićima		283. Uvala Bigova	Glavatičići-podmorje
260. Tumul u okviru lokaliteta Bigova		284. Velika gomila, Lješevići, Donji Grbalj	
261. Tumul u Pelinovu		285. Velika gruda, Lješevići, Donji Grbalj	
262. Tumul u Višnjevu istočno Platačka gomila u Krimovici		286. Velje selo	Gornji Orahovac
263. Tumula u blizini Grupe forova Jankov vrh	Krivošije gornje	287. Vila Anđelija	Dobrota
264. Tumuli kod crkve Petoselice - sv. Save, Donji Grbalj		288. Vile nastale u drugoj polovini XX vijeka sa lijeve strane ulice sa velikim parkovskim površinama	
265. Tumuli Kubasi, Donji Grbalj		289. Zaprečna tvrđava Goli vrh	
266. Tumuli Pelinovo, Donji Grbalj		290. Zaprečna tvrđava Grkavac	
267. Tumuli Ravni, Lješevići, Donji Grbalj		291. Zaprečna tvrđava Šanik	
268. Tumuli Velja Rudina, Pelinovo, Donji Grbalj		292. Zaprečna tvrđava Vranovo brdo (tvrđava sv. Andrije)	
269. Tumuli-6 Grabovac, Lješevići, Donji Grbalj		293. Zaprečno utvrđenje Cerovik	
270. Tumuli-7 Gradišta, Kubasi, Donji Grbalj		294. Zaprečno utvrđenje Sutvara	
271. Tvrđjava Sv. Krst	Perast	295. Zdenovo gumno	Bigova, Donji Grbalj
272. Tvrđava Donji Grkavac	Krivošije	296. Zgrada Jugooceanije	
273. Tvrđava Gornji Grkavac	Krivošije	297. Žandarmerijska kasarna	Ježevići
274. Tvrđava Grabovac	Gornji Grbalj	298. Likovna zbirka Galerije solidarnosti u Kotoru	
275. Tvrđava iznad Orahovca		299. Top Falkonet, inv.br. V 273, Etnografska zbirka, podzbirka oružje, Muzej grada Perasta	

OPŠTINA TIVAT

Br.	Kulturno dobro	Osnovni podaci	Elementi turističke valorizacije																			
			Stepen			Dostupnost			Objekti za posjetioce			Odnosi sa javnošću										
			Istraženosti	Konzervacije	Prezentacije	Stanje puta	Signalizacija	Parking	Ulazni hol	Toaleti	Gastronomija	Suvenirnica	Internet	Flajeri	Brošure	Spremnost predstavljanja						
1	Crkva Gospe od Anđela	Kompleks čine crkva Gospe od Anđela, kapelica Gospe od Oriza, kao i prostor između njih na potez od magistrale od obale. Crkva je jednobrodna građevina sa pravougaonom apsidom i prelomljenim svodom. Na zapadnoj strani je zvonik na preslicu. Zbog specifičnog položaja na južnoj strani Veriga, najužeg dijela Bokokotorskog zaliva, objekat osim sakralnog ima i fortifikacioni karakter.																				
	Lokacija		Verige, Lepetani																			
	Vrsta		Sakralna arhitektura																			
	Period nastanka																					
	Kategorija/značaj	lokalni																				
2	Kompleks Buća – Luković	Ljetnikovac porodice Buća, jedne od najulgednijih kotorskih plemićkih porodice. Današnji izgled ovog utvrđenog stambenog kompleksa rezultat je nekoliko velikih pregradnji, od kojih se najnovija desila u naše vrijeme, kada je izgrađena savremena ljetnja pozornica usred nekadašnjeg vrta, koji se od odbrambene kule prostirao do mora. Najstariji dio kompleksa predstavlja kula sa pokrivenom lođom na vrhu (XV vijek), uz koji je izgrađena monumentalna kapija.																				
	Lokacija		Tivat																			
	Vrsta																					
	Period nastanka																					
	Kategorija/značaj	lokalni																				
3	Poluostrvo Prevlaka sa ostacima manastira sv. Mihaila	Najstariji nalazi vezuju se za novac ilirskog kralja Balajosa, a najkasnije u I vijeku izgrađena je <i>villa maritima</i> . Ostaci trobrodne bazilike su iz VI vijeka a na njenim temeljima su IX i XI vijeku benediktinci sagradili manastir Sv Mihila prenoseći njegov kult sa Monte Gargana. Početkom																				

	<table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Prevlaka, Tivat</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Arheološki lokalitet</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>Od I-XIV vijeka</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Prevlaka, Tivat	Vrsta	Arheološki lokalitet	Period nastanka	Od I-XIV vijeka	Kategorija/značaj	lokalni	<p>XIII vijeka manastir postaje sjedište Zetske episkopije, a 1346. dobija status mitropolije. Za vrijeme Nemanjića crkva je obnovljena i dobija kupolu, ojačava se kontraforama i sakristiju iz XI vijeka, dograđuje se aneks. Naglo propada naglo u drugoj polovini XIV vijeka kada se nad ovim područjem smjenjuju vlasti Balšića, Crnojevića, Sandalja Hranića, kotorske vlastele i Mlečana.</p> <p>N lokalitetu su nađeni mnogobrojni, vrijedni primjerci preromaničke kamene plastike, fragmenti živopisa iz XIII vijeka, novac Stefana Prvovenčanog.</p>																		
Lokacija	Prevlaka, Tivat																											
Vrsta	Arheološki lokalitet																											
Period nastanka	Od I-XIV vijeka																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
4	Crkva sv. Antuna <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Belanovo</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1373</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Belanovo	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	1373	Kategorija/značaj	lokalni	<p>Kompleks Pima-Paskvali sa crkvicom sv. Antona nosi sve karakteristike reprezentativne stambene cjeline koja je pripadala poznatoj vlastelskoj porodici. Kompleks je, i pored narušavanja izgradnjom novih savremenih stambenih zgrada na prostoru nekadašnje cjeline, sačuvan u mjeri koja omogućava da se sagleda njegov izvorni izgled.</p>																		
Lokacija	Belanovo																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	1373																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
5	Crkva sv. Gospođe <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Radovići</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Radovići	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	<p>Crkva je velikih dimenzija, pravougaone osnove, sa polukružnom apsidom na istočnoj strani. Na zapadnoj strani, ispred ulaza, je imponzantan zvonik sa trijemom, po ugledu na manastir Savinu, koji se završava osmostranim kubetom. Kupola crkve je na kvadratnoj bazi, pokrivena bakarnim limom. Oko crkve je lokalno groblje, okruženo ogradnim zidom, sa ulazom na zapadnoj strani.</p>																		
Lokacija	Radovići																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
6	Crkva sv. Luke <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Gošići</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> </table>	Lokacija	Gošići	Vrsta	Sakralna arhitektura	<p>Sadašnja crkva je jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom na istoku i visokim impresivnim zvonoikom pred zapadnim ulazom, koji se završava osmostranom kupolom. Crkva je građena od pritesanog kamena, presvođena je poluboličastim svodom, a pod je popločan kamenim pločama. Teren u neposrednoj okolini crkve je evidentiran kao</p>																						
Lokacija	Gošići																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											

	<table border="1"> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	značajan arheološki lokalitet iz ilirskog i rimskog perioda. Crkva je vjerovatno podignuta na mjestu nekadašnje benediktinske opatije.																						
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
7	Crkva sv. Petra <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Bogdašići</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Bogdašići	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	Crkva je jednobrodna, sa kvadratnom apsidom i dva niska pjevnička transpeta raškog tiša. Nad ulazom je trodjelni zvonik na preslicu. Crkva je predmet interesovanja i proučavanja mnogih naučnika zbog njenih izrazitih istorijskih i likovnih vrijednosti.																		
Lokacija	Bogdašići																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
8	Crkva sv. Trojice <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Ostrvo Cvijeća, Prevlaka</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Ostrvo Cvijeća, Prevlaka	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	Jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom na istoku i trodjelnim zvonikom na preslicu na zapadu. Građena je od tesanika a pokrivena je kanalicom. Na zapadnoj fasadi, iznad portala, je kamena ploča sa ktitorskim natpisom kontese Katarine Vlastelinović, a iznad ploče je ugrađena spolja sa preromanskim prepletom, koja može poticati sa crkve sv. Mihaila čiji su temelji u neposrednoj blizini. Na lokalnom groblju koje se nalazi oko crkve je i grob Katarine Vlastelinović.																		
Lokacija	Ostrvo Cvijeća, Prevlaka																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
9	Crkva sv. Vida <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Gornja Lastva</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Gornja Lastva	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	Jedan od najboljih vidikovaca na ovom dijelu zaliva. U dokumentima se prvi put pominje 1327 godine, ali se pretpostavlja da je sagrađena na starijem kulturnom mjestu. Na nadvratniku i kamenici za blagoslovenu vodu uklesani su krstovi vizantijskog tipa. Crkva je jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom na istočnoj, a ulazom i zvonikom na preslicu na zapadnoj strani. Pokrivena je dvovodnim krovom sa pokrivačem od kanalice. Fasade su zidane kamenim blokovima u pravilnim redovima. Rekonstruisana je poslije zemljotresa 1979 godine.																		
Lokacija	Gornja Lastva																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
10	Palata Verona – Bizanti <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Račica, Tivat</td> </tr> </table>	Lokacija	Račica, Tivat	Utvrđena palata, smještena na samoj obali mora, prvobitno je pripadala kotorskoj plemićkoj porodice Bizanti, da bi početkom XVIII vijeka prešla u ruke porodice Verona sa Prčanja.																								
Lokacija	Račica, Tivat																											

Vrsta		Njen položaj, kao i reprezentativna gradnja sa centralnom kulom i bočnim krilima, pristan za brodove i prostrano imanje u zaleđu sa nekoliko bunara sa slatkom vodom, karakterišu stambene ansamble poznatih kotorskih vlastelskih porodice, smještene na obali Tivatskog zalive.														
Period nastanka																
Kategorija/značaj	lokalni															

EVIDENTIRANA KULTURNA DOBRA

1. Ambijentalna cjelina Bjelila	– Kakrc	22. Crkva sv. Gospa od Otoka	
2. Ambijentalna cjelina Bogišići		23. Crkva sv. Ivana	Bogišići
3. Ambijentalna cjelina Donja Lastva		24. Crkva sv. Ivana	Tivat
4. Ambijentalna cjelina Đuraševići i Meštovići		25. Crkva sv. Ivana	Đuraševići
5. Ambijentalna cjelina Đurđevo Brdo		26. Crkva sv. Jovana	Đuraševići
6. Ambijentalna cjelina Gornja lastva		27. Crkva Sv. Kuzmana i Damjana	Gornji
7. Ambijentalna cjelina Gornji Krašići			Bogdašići
8. Ambijentalna cjelina Kostići		28. Crkva Sv. Marije	Gornja Lastva
9. Ambijentalna cjelina Lepetane		29. Crkva sv. Marije-Ane	Lepetani
10. Ambijentalna cjelina Milovići		30. Crkva Sv. Nikole	Gornji Krašići
11. Ambijentalna cjelina Prtkovići		31. Crkva sv. Roka	Donja Lastva
12. Ambijentalna cjelina Radovići		32. Crkva sv. Save	Tivat
13. Antička vila u Božinovićima	, Bogdašići,	33. Crkva sv. Spasa	Radovići, Krtoli
14. Bivši Pomorski Arsenal odnosno MTRZ "Sava Kovačević"		34. Crkva sv. Šimuna	Đurđevo Brdo
15. Crkva Mučenika	Krašići,	35. Crkva sv.Srđa	Đurđevo brdo
16. Crkva Sv. Agate	na Mrčevcu	36. Crkva sv.Vida i gradina	
17. Crkva sv. Antona	, Tripovići,	37. Fortifikacija Donja Lastva	
18. Crkva sv. Antuna	, Lepetani,	38. Fortifikacija Nakuk	
19. Crkva Sv. Anuncijata	Seljanovo	39. Fortifikacija Podkuk	
20. Crkva sv. Arhanđela Mihaila	Đuraševići	40. Fortifikacija Ruljina	
21. Crkva Sv. Đorđa	Gornji
Bogdašići	41. FortifikacijaMažina	
		42. Gomila	na padini
Đurđevog
brda, Nikolići

43. Gomila	na Kalcu	60. Kula	na Dančulovini
44. Gomila od Hrasne	u Gošićima	61. Lokalitet Bačve-cistijerna	
45. Gospa od Milosti, crkva-konak-otok		62. Lokalitet Bobovište – grad	
46. Granična i gomila Bijelića,	Đuraševići	63. Lokalitet Mrceljevina	
47. Hotel Kamelija	u Donjoj Lastvi	64. Lokalitet rt Seljanovo, ambijentalna cjelina	
48. Hotel Mimoza		65. Niz kuća kojeg sačinjavaju stara škola i	Donja Lastva
49. Kapela sv. Mihaila,	Tivat	kuće Gašparina	
50. Kompleks Drago sa crkvom Anuncijate,	Seljanovo	66. u blizini crkve sv. Roka	
51. Kuća Drago	Donja Lastva	67. Ostaci crkve sv.Nikole i groblje na Čelu u	
52. Kuća Jakonja sa kapelom Sv. Jakova		Gornjoj Lastvi	
53. Kuća kapetana Nikolića	Donja Lastva	68. Ostrvo sv.Marko, Krtole	
54. Kuća na ruševinama Svetog Spasa	Grgurevina	69. Palata Zmajević – Jakonja	Donja Lastva
55. Kuća porodice Fažo		70. Rezervat „Solila“	
56. Kuća Radali	Seljanovo	71. Solana Solila	
57. Kuća sa kulom Buća	Tripovičićima	72. Vila „Marija“	
58. Kuća Vizin,	Seljanovo	73. Vila Grabić, Seljanovo	
59. Kuća Vrakjen	Tivat	74. Umjetnička i etnografska zbirka Centra za	
		kulturu Tivat	

ULCINJ

Br.	Kulturno dobro	Osnovni podaci	Elementi turističke valorizacije																					
			Stepen			Dostupnost		Objekti za posjetioce			Odnosi sa javnošću													
			Istraženosti	Konzervacije	Prezentacije	Stanje puta	Signalizacija	Parking	Ulazni hol	Toaleti	Gastronomija	Suvenirnica	Internet	Flajeri	Brošure	Spremnost predstavljanja								
1	Stari grad Ulcinj <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Ulcinj</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Kulturno-istorijska cjelina</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>V – IV vijek p.n.e.</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>Nacionalni</td> </tr> </table> 	Lokacija	Ulcinj	Vrsta	Kulturno-istorijska cjelina	Period nastanka	V – IV vijek p.n.e.	Kategorija/značaj	Nacionalni	<p>Jedan od najstarijih gradova na Jadranskoj obali čiji najraniji tragovi vode u V vijek p. n. e. Osnovali su ga Kolhiđani kao Colihinium, 163. god. p.n.e osvojili su ga Rimljani od ilirskog plemena Olcinijatas i nazvali Olcinijum.</p> <p>Za vrijeme rimske vladavine bio je grad sa naročitim privilegijama (opida civijum romanorum) a kasnije grad sa samostalnim statusom (Municipij).</p> <p>Obnovljen je i utvrđen u vrijeme Justilijana. Srpski župan Stefan Nemanja zauzeo ga je 1183. godine a kasnije su njime vladali Balšići, Mlečani i Otomanska imperija.</p> <p>Bedemi koji ga okružuju, direktno izbijajući iz mora, obuhvataju površinu od 3 ha. Unutar bedema smještena je na najvišem kamenom platou citadela dok naselje zahvata prostor južno od nje.</p> <p>Pored sjeverne kapije grada je glavni plato uz koji se nalazi Kula Balšića ispred koje je Mali ili Trg robova, ograđen voltovima.</p> <p>U blizini je i dio bedema iz mletačkog perioda, poznatiji kao Balani, rampa - ravelina i turska česma iz 1749. godine. Ispred južnog ulaza u grad nalaze se temelji nekadašnje pravoslavne Bogorodične crkve, iz XII vijeka, kasnije pretvorene u katoličku - crkvu Sv. Marka.</p> <p>Nedaleko je velika mletačka gradska cisterna, a malo dalje je i turska barutana iz XVIII vijeka. U blizini je Palata Venecija u čijoj se neposrednoj blizini bili Dvori Balšića iz XIV vijeka. Prije ulaska u Stari</p>	0	1	2	5	6	1	2	2	2	2	2	2	2	2
Lokacija	Ulcinj																							
Vrsta	Kulturno-istorijska cjelina																							
Period nastanka	V – IV vijek p.n.e.																							
Kategorija/značaj	Nacionalni																							

		grad nalazi se turbe, svojevrsni pečat vremena iz doba vladavine Otomanskog carstva. Ulcinj, odnosno tadašnja luka Valdanos bio je piratsko utočište, a za taj period vezuje se dovođenje oko 100 crnih, robova, koji su u Ulcinju živjeli do 1900. godine. Oni su nakon oslobođenja uzeli prezimena porodica u kojima su služili i postali ravnopravni građani.																			
2	Muzej crkva-džamija		Jednobrodna građevina pravougaone osnove sa zvonikom, dvovodnim krovom i apsidom na istoku. Građena je od klesanih kvadera složenih u pravilne redove. Dolaskom Turaka, pretvorena je u džamiju pri čemu su uklonjeni apsida i zvonik a postavljeni mihrab i minber, dok je minare sagrađeno uz južni zid. U objektu je danas smješten ahreološki muzej.																		
	Lokacija	Stari grad, Ulcinj																			
	Vrsta	Profani objekat																			
	Period nastanka	XIII – XIV vijek																			
	Kategorija/značaj																				
3	Utvršeni grad Svač		Utvršeni grad smješten je na vrhu grebena, a imao je snažne bedeme sa kulama na tri strane. Na najistaknutijem mjestu utvrđenja podignuta je jednobrodna katedrala posvećena sv. Jovanu. Uz nju je bila prislonjena kula u koju je zadirala apsida crkve. Na prostranoj zemljanoj površini na prilazu Svaču nalazi se podgrađe gdje su danas vidljivi ostaci manastira Svete Bogorodice, manastirske kapije, vizantinske kapele i još sedam crkava.																		
	Lokacija	Šas, Vladimir, Ulcinj																			
	Vrsta	Arheološki lokalitet																			
	Period nastanka	VII-VIII vijek																			
	Kategorija/značaj																				
4	Saborna crkva sv. Nikole		Građevina trikonhalne osnove, sa pijevnicama na sjevernoj i južnoj strani i apsidom na istoku. Nad centralnim dijelom se uzdiže kupola koja počiva na heksagonalnom tamburu. Zvonik je dozidan 1933 godine. Ikonostas je poklon ruskog konzula.																		
	Lokacija	Podgrađe, Ulcinj																			
	Vrsta	Sakralna arhitektura																			
	Period nastanka	XIX vijek																			
	Kategorija/značaj																				

5	Bećir-begova kuća		Stambeni kompleks sa Bećir-begovom kućom podignut je na samom rubu starog grada, sa izvanrednim pogledom na zaliv. Bećir-begova kuća podijeljena je na dva dijela, koji su u prizemlju zasvedeni poluoblíčastim svodovima. Ima prizemlje i dva sprata, a zidana je od grubo tesanog kamena sa prozorskim okvirima i konzolama od fino klesanog kamena.															
	Lokacija	Star grad, Ulcinj																
	Vrsta	Profani objekat																
	Period nastanka	Srednji vijek																
Kategorija/značaj																		
6	Pašina džamija sa hamamom		Unutar harema uz džamiju je hamam, a u istočnom dijelu kompleksa nalazi se turbe. Na platou je dozidan prizemni objekat sa prostorm za pranje prije molitve, i stepenište kao veza sa galerijom i minaretom. Džamija pripada tipu "kuće" – sa jedinstvenim prostorm pod četvorovodnim krovom. Kompleks je ograđen kamenom ogradom. Specifičan je kameni minirate koji iz kvadratne prelazi u dvanestougaonu osnovu.															
	Lokacija	Pristan, Ulcinj																
	Vrsta	Sakralna arhitektura																
	Period nastanka	XVIII vijek																
Kategorija/značaj																		
7	Sahat kula		Četvorougaona kula zidana pritesanim kamenom, sa lođom sa četiri velika otvora natkrivenom raščlanjenim krovom čiji je donji dio četvorovodan a gornji oktogonalan. Izgrađena je dobrovoljnim prilozima građana.															
	Lokacija	Podgrađe, Ulcinj																
	Vrsta	Profani objekat																
	Period nastanka	1754																
Kategorija/značaj																		
8	Pašina kuća sa tavanicom u duborezu		Urušena u zemljotresu 1979 godine, do kada je korišćena za stanovanje. Imala je stilski i estetski vrijednu dekoraciju tavanice u obliku kvadrata u koji je upisan osmougao, ispunjen floralnom ornamentikom. Nakon oštećenja na kući, ovaj izuzetno vrijedan duborez čuva se u Etnografskom muzeju.															
	Lokacija	Podgrađe, Ulcinj																
Vrsta		Profani objekat																

	<table border="1"> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1743</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Period nastanka	1743	Kategorija/značaj																								
Period nastanka	1743																											
Kategorija/značaj																												
9	Namazjah džamija <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Ulcinj</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1728</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Ulcinj	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	1728	Kategorija/značaj		Jednoprostorna građevina sa četvorovodnim krovom izdužene osnove, specifična po kratkom kamenom minaretu smještenom na kružnom postolju. Džamija je osvijetljena prozorima postavljenim u dva reda. Zidana je od pritesanog kamena, a minber, mahvil, pod, tavanica i krovna konstrukcija su od drveta.																		
Lokacija	Ulcinj																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	1728																											
Kategorija/značaj																												
10	Kruče <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Kruče, Ulcinj</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Arheološki lokalitet</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>VI vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Kruče, Ulcinj	Vrsta	Arheološki lokalitet	Period nastanka	VI vijek	Kategorija/značaj		Lokalitet koji čine ostaci villa rustica arhitekture je djelimično istražen - sondažom definiane dvije veće pravougaone prostorije, dio termi zidanih u opus kvadratum tehnici, i ostaci drugih prostorija nedefinisane namjene.																		
Lokacija	Kruče, Ulcinj																											
Vrsta	Arheološki lokalitet																											
Period nastanka	VI vijek																											
Kategorija/značaj																												
11	Crkva sv. Nikole pod Bijelom Gorom <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Bijela Gora, Ulcinj</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1866</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Bijela Gora, Ulcinj	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	1866	Kategorija/značaj		Jednobrodna građevina izdužene pravougaone osnove, sa polukružnom apsidom na istoku i zvonikom na preslicu na zapadu, ispod kog je smještena rozeta. Građena je od kamena u krečnom malteru, a krov je dvovodni i pokriven kanalicom. Oko crkve je aktivno pravoslavno groblje.																		
Lokacija	Bijela Gora, Ulcinj																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	1866																											
Kategorija/značaj																												

12	Spomen ploča sedmorici palih boraca u NOR-u <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Vladimir, Ulcinj</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Memorijalni objekat</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XX vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Vladimir, Ulcinj	Vrsta	Memorijalni objekat	Period nastanka	XX vijek	Kategorija/značaj		Spomen-ploča podignuta u sjećanje na sedmoricu palih boraca u NOR-u. Ploča je postavljena na betonski spomenik oko kojeg je kultivisana zelena površina. Spomenik je ograđen metalnom ogradom.															
Lokacija	Vladimir, Ulcinj																								
Vrsta	Memorijalni objekat																								
Period nastanka	XX vijek																								
Kategorija/značaj																									
13	Spomen ploča palim borcima za oslobođenje Ulcinja <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Bijela Gora, Ulcinj</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Memorijalni objekat</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XX vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Bijela Gora, Ulcinj	Vrsta	Memorijalni objekat	Period nastanka	XX vijek	Kategorija/značaj		Spomenik su činili ograda od četiri stuba povezana metalnim šipkama i spomen-pločom izrađenom u bijelom mermeru. Ploča je sačuvana i danas stoji iznad garaže privatnog objekta, dok je ostatak spomenika uništen.															
Lokacija	Bijela Gora, Ulcinj																								
Vrsta	Memorijalni objekat																								
Period nastanka	XX vijek																								
Kategorija/značaj																									
14	Kuća Nikole Đ. Đakonovića <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Meterizi, Ulcinj</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Memorijalni objekat</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1866, 1941-1943 bila sjedište MKKPJ</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Meterizi, Ulcinj	Vrsta	Memorijalni objekat	Period nastanka	1866, 1941-1943 bila sjedište MKKPJ	Kategorija/značaj		U kući je za vrijeme Drugog svjetskog rata bio smješten mjesni komitet KPJ, čemu svjedoči dvojezično ispisana mermerna ploča na očuvanum zidu.															
Lokacija	Meterizi, Ulcinj																								
Vrsta	Memorijalni objekat																								
Period nastanka	1866, 1941-1943 bila sjedište MKKPJ																								
Kategorija/značaj																									

EVIDENTIRANA KULTURNA DOBRA**ARHEOLOŠKI LOKALITETI**

1. Lokalitet Pavare
2. Lokalitet Rastiš sa tri tumula
3. Lokalitet Brklja
4. Lokalitet Šančevi
5. Lokalitet Gač
6. Lokalitet Gajat
7. Tri kamena tumula na imanju Petra Spahića
8. Lokalitet Duškokuć
9. Tumul na imanju Milovana Vujoševića
10. Lokalitet Rupa duboka
11. Lokalitet Možura – devet kamenih tumula
12. Ostrvo Stari Ulcinj
13. Gradina
14. Srednjevjekovni drum
15. Lokalitet Crkvina (Ćirik)
16. Ostaci arhitekture na imanju Delića
17. Lokalitet Savardak
18. Lokalitet Gradina
19. Lokalitet Crkvica, Valdanos
20. Parobrod „Carola“
21. Parobrod „Goritia“

INFRASTRUKTURNI OBJEKTI

22. Stari most na Klezni

KULTURNO-ISTORIJSKE CJELINE

23. Selo Mide
24. Selo Suma
25. Selo Možura
26. Ulcinjska Solana

MEMORIJALNI OBJEKTI

27. Dva turbeta porodice Pulti (Resulbegović)
28. Turbe-Familije Fani

PROFANI OBJEKTI

29. Kula Balšića
30. Upravna zgrada „Bajo Sekulić“ – Solana
31. Vila „Nikci“, Ulcinj

SAKRALNI OBJEKTI

32. Džamija Vrhpazar
33. Džamija u Gornjim Kravarima
34. Crkva sv. Đorđa
35. Crkva sv. Vasilija Ostroškog
36. Crkva sv. Petra i Pavla u Salču

SREDIŠNJ REGION

OPŠTINA CETINJE

Br.	Kulturno dobro	Osnovni podaci	Elementi turističke valorizacije																				
			Stepen			Dostupnost			Objekti za posjetioce		Odnosi sa javnošću												
			Istraženosti	Konzervacije	Prezentacije	Stanje puta	Signalizacija	Parking	Ulazni hol	Toaleti	Gastronomija	Suvenirnica	Internet	Flajeri	Brošure	Spremnost predstavljanja							
1	Istorijsko jezgro Cetinja <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Cetinje</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Urbana cjelina</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XV-XX vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Cetinje	Vrsta	Urbana cjelina	Period nastanka	XV-XX vijek	Kategorija/značaj	nacionalni	<p>od najezdom Otomanske imperije, Ivan Crnojević preselio je centar zetske države u podlovcenski dolac, gdje je 1482. podigao sebi dvorac, a dvije godine kasnije Manastir posvećen Bogorodici u koji je 1485. premjestio sjedište Zetske mitropolije. Nakon pada Zete (1499.), tek 1701., Vladika Danilo obnavlja Cetinjski manastir. Početkom XIX vijeka Vladika Petar I podiže na sjevernoj strani Manastira prvi administrativni objekat - Sionicu. Kasnije, za potrebe Senata, državne administracije, kao i za svoju rezidenciju Njegoš podiže Biljardu 1838., u čijoj blizini počinju da se grade i prve stambene kuće. Na planu iz 1860., koji predstavlja prvo urbanističko iscrtavanje Cetinja, uočava se da osim Manastira, Biljarde I Tablje postoji formirano naselje uz dvije ulice: Dvorske u pravcu istoka i Katunske u pravcu sjeverozapada. Stambene kuće bile su prizemne, zidane od grubo tesanog kamena u „suvomeđi“ ili krečnom malteru, sa dvovodnim krovovima pokrivenim slamom. Krajem XIX vijeka Cetinje se ubrzano razvija, i širi, a kuća evoluirala prema savremenim potrebama. Ulice su šire sa zasađenim drvoredima, a formirana su i dva gradska parka (dvorski i gradski). U gradu se, 1891., gradi moderni vodovod i uvodi, 1910., uvodi električno osvjetljenje. Godine 1884. gradi se nova gradska pijaca sa tezgama (Balšića Pazar).</p>													
Lokacija	Cetinje																						
Vrsta	Urbana cjelina																						
Period nastanka	XV-XX vijek																						
Kategorija/značaj	nacionalni																						

		<p>Početak XX vijeka evropske države već imaju ili grade na najljepšim lokacijama, rezidencije za svoja diplomatska predstavništva od kojih su najznačajnija: austrijsko, rusko, francusko, englesko i italijansko. Između dva svjetska rata, podignut je i jedan broj reprezentativnih objekata javne namjene: Zgrada Banske uprave, Žandarmerijska stanica, zgrada Državne hipotekarne banke, zgrada Crkvenog suda, Osnovna škola „Njegoš“. U ovom periodu sagrađeni su hoteli „Njujork“, „Beograd“ i „Nikšić“. Nakon završetka Drugog svjetskog rata, nakon preseljenja administrativnog centra u Podgoricu, usporava se razvoj grada čija se urbana matrica i dalje čuva kroz planove arhitekta Bogdana Bogdanovića, 1956. i arhitekta Vukote Vukotića 1957.. U periodu nakon zemljotresa 1979. izvršeni su brojni radovi na sanaciji i revitalizaciji kulturno-istorijskih objekata.</p>																						
2	<p>Cetinjski manastir</p> <table border="1" data-bbox="199 716 728 959"> <tr> <td data-bbox="199 716 426 768">Lokacija</td> <td data-bbox="426 716 728 768">Cetinje</td> </tr> <tr> <td data-bbox="199 768 426 820">Vrsta</td> <td data-bbox="426 768 728 820">Sakralni kompleks</td> </tr> <tr> <td data-bbox="199 820 426 906">Period nastanka</td> <td data-bbox="426 820 728 906">Građen 1863. g. Preuređen 1910. g.</td> </tr> <tr> <td data-bbox="199 906 426 959">Kategorija/značaj</td> <td data-bbox="426 906 728 959">nacionalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Cetinje	Vrsta	Sakralni kompleks	Period nastanka	Građen 1863. g. Preuređen 1910. g.	Kategorija/značaj	nacionalni	<p>Cetinjski manastir je obnovio Vladika Danilo između 1701. i 1704. Ubrzo poslije podizanja Manastir doživljava drastična rušenja, 1712. i 1714. a zatim i 1785. godine od strane Otomanske vojske. Sv. Petar podigao je za sebe izdvojenu ćeliju, tzv. Isposnicu. Vladika Petar II Petrović Njegoš proširuje konake. U devetoj deceniji XIX vijeka formira se dvorsko porodično groblje. Godine 1896. na kuli-zvoniku u gornjoj etaži postavljen je sat, a zvonik se završava konstrukcijom za zvono. Manastir je radikalno obnovljen 1925-27. godine kad je srušena zgrada Njegoševog konaka i na njenom mjestu dozidan mitropolitov stan. U ovoj intervenciji kula-zvonik dobio je današnji izgled. Značajne izmjene na Manastiru bile su 1962. i 1963. godine kada su otvoreni zazidani voltovi u prizemlju centralnog konaka, kao i 80-ih godina prošlog vijeka kada je sagrađen Mitropoljski dvor. Cetinjski manastir je složeno zdanje, čiji nukleus čini crkva posvećena Rođenju Bogorodice. Crkva je jednobrodne osnove sa, bočnim pijevnicama u vidu nižeg transepta, pripratom i visokom polukružnom apsidom. U crkvu su ugrađeni kitorska ploča Ivana Crnojevića i kapiteli i dekorativni elementi sa starog Manastira. U južnoj pijevnici je manastirska svetinja, Čivot sv. Petra Cetinjskog. U manastiru su pohranjene dvije velike hrišćanske relikvije – ruka Svetog Jovana</p>														
Lokacija	Cetinje																							
Vrsta	Sakralni kompleks																							
Period nastanka	Građen 1863. g. Preuređen 1910. g.																							
Kategorija/značaj	nacionalni																							

		Krstitelj i čestica Časnog Krsta Gospodnjeg. Uz bočne zidove naosa su grobovi knjaza Danila i velikog vojvode Mirka Petrovića. Sa jugozapadne strane na crkvu se naslanja staro krilo konaka. Kompleks je opasan kamenim zidom, na čijoj se sredini nalazi kapija, koja vodi u popločano dvorište – Stabor, gdje su grobovi Vladike Save, porodice knjaza Danila i Vladike Mitrofana Bana. Ikonostas je rad grčkih majstora iz sredine XIX vijeka.																		
3	Biljarda		Vladika Petar II Petrović Njegoš 1838. godine podigao je zgradu za centralnu vlast i svoju rezidenciju, prema nacrtu ruskog diplomate i pukovnika Jakova Nikolajeviča Ozereckovskog. Biljarda je do 1867. godine služila kao dvorska rezidencija crnogorskih knjaževa. U njoj su do 1910. bila smještena ministarstva i državne institucije, prve srednje škole i dr. Zdanje Njegoševe Biljarde je više puta trpjelo izmjene.																	
	Lokacija	Cetinje																		
	Vrsta																			
	Period nastanka																			
	Kategorija/značaj	nacionalni																		
4	Dvorac Kralja Nikole		U narodu poznata kao Palac, dominira Dvorskim trgom Izgrađen 1867. g. kao spratna građevina pravougaone osnove sa potkrovljem, proširen je 1871.g. dogradnjom bočnih krila prema dvorištu (austrijski inženjer Pakler). Neoklasičističke elemente dobija u rekonstrukciji 1910.g. prema projektu italijanskog arhitekta Ferdinanda Balaka. Enterijer Dvora, u duhu secesije, bio je prilagođen i rezidencijalnom i porodičnom životu. Muzej raspolaže zbirkama umjetničkih slika, skulptura, odlikovanja, oružja, plakata, pečata, grbova, zastava i fotografija, kao i brojnim predmetima primijenjene umjetnosti. U dvorišnoj zgradi je Bibliotečko-arhivsko odjeljenje.																	
	Lokacija	Cetinje																		
	Vrsta																			
	Period nastanka	1863 - 1867																		
	Kategorija/značaj																			
5	Vladin dom		Sagrađen 1909/10. godine, za potrebe Narodne skupštine i smještaj državnog aparata, prema projektu italijanskog arhitekta A. C. Koradinija. Nakon Drugog svjetskog rata u zgradi su bile smještene brojne institucije, Štamparija i Pošta.																	
	Lokacija	Cetinje																		
	Vrsta																			

	<table border="1"> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1909 - 1910</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Period nastanka	1909 - 1910	Kategorija/značaj	nacionalni	<p>U vrijeme gradnje, najveća građevina u Crnoj Gori, predstavlja spratni objekat koji se razvija oko prostranog atrijuma. Na naglašenom pročelju, nad ulaznim trijemom dominira raskošna atika sa skulpturama, reljefnim ukrasima i satom. U enterijeru se ističe svečana sala „Ivan Crnojević“, bogato ukrašena dinastičkim grbovima i različitim dekorativnim elementima u štukaturi.</p> <p>U Vladinom domu smješteni su Umjetnički, Istorijski i Arheološki muzej.</p>																						
Period nastanka	1909 - 1910																											
Kategorija/značaj	nacionalni																											
6	Zetski dom <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Cetinje</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1884 - 1896</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Cetinje	Vrsta		Period nastanka	1884 - 1896	Kategorija/značaj	nacionalni	<p>Sagrađen je po projektu trogirskog inženjera Josipa Sladea kao Knjaževsko crnogorsko pozorište kao bazilikalna građevina sa pročeljem naglašenim ulaznim trijemom. Enterijer je bio po uzoru na evropska pozorišta sa parterom, kraljevskom ložom i bočnim ložama na dvije galerije, u pozlatama i štukaturama, sa crvenim plišom, kristalnim ogledalima i raskošnim lusterima. Zavjesu portala od crvenog pliša oslikao je češki slikar Zigler, dok je tavanicu iznad partera oslikao češki slikar Ženišek. Nakon paljenja 1916.g. pozorišna zgrada obnovljena je 1931. godine sa značajnim izmjenama na pročelju i u enterijeru. Rekonstrukcijom iz 1985 je vraćen autentični izgled timpanona i trijema i vrši se osavremenjavanje scenskih prostora produžavanjem bočnih brodova.</p>																		
Lokacija	Cetinje																											
Vrsta																												
Period nastanka	1884 - 1896																											
Kategorija/značaj	nacionalni																											
7	Bivše Rusko poslanstvo u Kraljevini Crnoj Gori <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Cetinje</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1903</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Cetinje	Vrsta		Period nastanka	1903	Kategorija/značaj	nacionalni	<p>Sagrađena prema projektu italijanskog arhitekta Koradinija, u stilu kasnog ruskog baroka - „Peterburškog ampira“. Sastoji se od podruma, prizemlja, sprata i naglašene mansarde. Na fasadama su otvori naglašeni bogatom štukaturom sa motivima fantastičnih bića, girlandi i palmi. Nakon požara 2012. godine dok je u njoj bila smještena Akademija likovnih umjetnosti, građevina je obnovljena 2015. g. za potrebe Ministarstva vanjskih poslova.</p>																		
Lokacija	Cetinje																											
Vrsta																												
Period nastanka	1903																											
Kategorija/značaj	nacionalni																											
8	Bivše Englesko poslanstvo u Kraljevini Crnoj Gori	<p>Izgrađena je godine po projektu engleskog arhitekta Hartija.</p>																										

	<table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Cetinje</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1913</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Cetinje	Vrsta		Period nastanka	1913	Kategorija/značaj	nacionalni	Jednostavna spratna građevina sa potkrovljem izvedena je u duhu tipičnog engleskog ljetnjikovca. Za prvobitnu namjenu služila je do 1915. Danas je u njoj smještena Muzička akademija.																		
Lokacija	Cetinje																											
Vrsta																												
Period nastanka	1913																											
Kategorija/značaj	nacionalni																											
9	Plavi dvorac <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Cetinje</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Profani objekat</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1894</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Cetinje	Vrsta	Profani objekat	Period nastanka	1894	Kategorija/značaj		<p>U dvorišnom prostoru izgrađeno je tenisko igralište i bazen a 1910. I betonski podijum za skejting.</p> <p>Nakon 1916. godine, kada je objekat izgubio rezidencijalni karakter, u njemu je bila smještena Velika gimnazija, a nakon II svjetskog rata, stalna postavka Umjetničke galerije i Muzej NOB-a. Služio je i kao ekspozicioni prostor svih do sada održanih postavki Cetinjskog bijenala. Danas ima funkciju rezidencije Predsjednika Crne Gore.</p> <p>Građen je u maniru imperijalnog stila - ampira. Na spratnoj građevini sa visokim potkrovljem fasade su rasčlanjene prislonjenim pilasterima završenim korintskim kapitelima izvedenim u malteru. Nad lučnim portalom na pročelju izveden je konzolni svečani balkon.</p>																		
Lokacija	Cetinje																											
Vrsta	Profani objekat																											
Period nastanka	1894																											
Kategorija/značaj																												
10	Grand hotel "Lokanda" <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Cetinje</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Profani objekat</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1863</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Cetinje	Vrsta	Profani objekat	Period nastanka	1863	Kategorija/značaj	lokalni	<p>Izgradnjom Lokande grad dobija prvi hotel za potrebe izvanjaca koji su pokazivali sve veći interes ca Crnu Goru.</p> <p>Nad objektom sagrađenim kao prizemna zgrada sa osam soba i restoranom, 1881. godine se gradi sprat, tako da je hotel imao dvadeset soba, dva restorana, kafanu, kupaonicu, čuvenu francusku kuhinju, najbolja vina. U hotelu se igrao bilijar, šah i karte, organizovane su igranke, maskenbali, dočeci novih godina, birane su najlepše devojke... Gosti su bili poznate ličnosti iz sveta diplomatije, ali i umetnosti, kao što su Bernard Šo, pesnik Bajron, koji se oduševljavao lepotama Crne Gore, i drugi. Diplomate, novinari i putopisci, radoznalci i boemi su bili redovni gosti, a birano osoblje hotela je govorilo nekoliko jezika. U hotelu su se prodavale i strane novine.</p> <p>Prije II svjeskog rata objekat ima podrum, prizemlje, dva sprata i potkrovlje. Naglašavanjem bočnih krila, blago izvučenih iz ravni fasade stvorena je dinamična arhitektonska kompozicija čistih linija i skladnih</p>																		
Lokacija	Cetinje																											
Vrsta	Profani objekat																											
Period nastanka	1863																											
Kategorija/značaj	lokalni																											

		proporcija. Strogost kompozicije razbijena je formiranjem prostrane polukružne terase oslonjene na kružne stubove, ispred istočnog krila. Objekat je zbog teških oštećenja koja je pretrpio u zemljotresu 1979. srušen.																										
11	Zgrada bivšeg devojačkog instituta "Carica Marija"	Sagrađena prema projektu austrijskog inženjera Paklera za potrebe „Devojačkog instituta carice Marije Aleksandrovne“, prvog ženskog srednjoškolskog zavoda u Crnoj Gori. Objekat je pretrpio više adaptacija čime je umnogome izgubio svoj autentični izgled. Današnji izgled dobio je u periodu obnove nakon zemljotresa kada je preuređen za studentski dom.																										
	<table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Cetinje</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Profani objekat</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1869</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Cetinje	Vrsta	Profani objekat	Period nastanka	1869	Kategorija/značaj	lokalni																			
Lokacija	Cetinje																											
Vrsta	Profani objekat																											
Period nastanka	1869																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
12	Bivše Tursko poslanstvo u Kraljevini Crnoj Gori	Kuća vojvode Maša Vrbice je 1888. otkupljena za potrebe Turskog poslanstva. Poznata i pod nazivom Pašina kuća, koristila se za potrebe Turskog poslanstva do oktobra 1912. godine. Objekat je jednostavna cspratna cetinjska kuća. Prva državna apoteka osnovana 1878. u Crnoj Gori nalazi se na današnjoj lokaciji od 1931. g. Posebnu vrijednost jednostavne spratne cetinjske kuća sa potkrovljem, predstavlja očuvani autentični enterijer, rad austrougarskih majstora .																										
	<table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Cetinje</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Profani objekat</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>80-ih godina XIX vijeka</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Cetinje	Vrsta	Profani objekat	Period nastanka	80-ih godina XIX vijeka	Kategorija/značaj																				
Lokacija	Cetinje																											
Vrsta	Profani objekat																											
Period nastanka	80-ih godina XIX vijeka																											
Kategorija/značaj																												
13	Apoteka u Njegoševoj ulici br. 17	Prva državna apoteka osnovana 1878. u Crnoj Gori nalazi se na današnjoj lokaciji od 1931. g. Posebnu vrijednost jednostavne spratne cetinjske kuća sa potkrovljem, predstavlja očuvani autentični enterijer, rad austrougarskih majstora .																										
	<table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Cetinje</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Profani objekat</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1881</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Cetinje	Vrsta	Profani objekat	Period nastanka	1881	Kategorija/značaj																				
Lokacija	Cetinje																											
Vrsta	Profani objekat																											
Period nastanka	1881																											
Kategorija/značaj																												

14	Dvorska crkva na Ćipuru		<p>Na temeljima Crnojevića manastira knjaz Nikola je podigao dvorsku kapelu posvećenu Rođenju Bogorodice. Zbog loše izvedenih građevinskih radova, crkva je ubrzo srušena. Ponovo je izgrađena 1890. Prije sanacionih radova 1989. imala je drveni hor u zapadnom traveju. To je jednobrodna zasvedena kupolna građevina sa polukružnom apsidom na istoku i trojdelnim zvonikom na preslicu na zapadu. Nad ulaznim portalom je kamena ploča sa ktitorskim natpisom. U unutrašnjosti je sačuvan ikonostas, rad petrogradskih zografa sa kraja XIX vijeka.</p> <p>Uz južni i sjeverni zid zapadnog trveja formirani su mermerni sarkofazi kralja Nikole I kraljice Milene.</p> <p>U centralnom dijelu istočnog traveja je grobnica Ivana Crnojevića.</p>																		
	Lokacija	Cetinje																			
	Vrsta																				
	Period nastanka	1886																			
15	Ostaci Manastira Crnojevića, Ćipur		<p>Nakon podizanja manastira u njega se 1485. g. presejlava rezidencija crnogorskog mitropolita i štamparija Crnojevića. Biva privremeno napušten 1496.g nakon stradanja u napadu otomanske vojske, kada je došlo i do gašenja štamparije. Konačno je razoren 1692.g.</p> <p>Prema opisu u Marijana Bolice iz 1614.g. „Sinjor knjaz Ivan Crnojević sagradio je mali ali prekrastan Manastir“</p> <p>Manastir je predstavljao je složeni kompleks dimenzija cca 40 x 40 m, U središtu je , na platou na najvišoj tački huma sagrađena crkva Rođenja Bogorodice sa tijrmom, a po obodu konaci i pomoćni objekti. Sa sjeverne strane prizidana je manja jednobrodna crkvica posvećena sv. Petru, istočno od nje je cisterna za vodu, a uz nju, nad voltom koji je premošćavao sjeverni krak nekadašnje Cetine, prostorija koja je, vjerovatno služila za potrebe štamparije.</p>																		
	Lokacija	Cetinje																			
	Vrsta																				
	Period nastanka	1484																			
16	Grob Vladike Danila na Orlovom kršu		<p>Sagrađen je na uzvišenju Orlov krš, koje dominira Cetinjskim poljem, na mjestu gdje se nalazila odbrambena kula koju je podigao Ivan Crnojević. Izveden je na osnovu makete spomenika koju je izradila princeza Jelena u saradnji sa francuskim arhitektom Frušeom. Na vještački zaravnjenom platou, na izdignutom četvotougaonom podijumu postavljen je kameni srkofag nad kojim je podignuta svodna konstrukcija koja se preko</p>																		
	Lokacija	Cetinje																			
	Vrsta	Memorijalni objekat																			

	<table border="1"> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1896</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Period nastanka	1896	Kategorija/značaj	nacionalni	<p>polukružnih kamenih lukova oslana na četiri vitka stuba kružne osnove. Na sarkofagu, rebrastom svodu, stubovima i lucima ugrađeni su kameni elementi u bogatom reljefu.</p> <p>Ceremonija prenošenja i sahrane posmrtnih ostataka vladike Danila izvršena je 15. januara 1897.</p>																						
Period nastanka	1896																											
Kategorija/značaj	nacionalni																											
17	<p>Mlin Ivana Crnojevića</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Cetinje</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1484</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Cetinje	Vrsta		Period nastanka	1484	Kategorija/značaj	lokalni	<p>Ivan Crnojević je da bi regulisao proticanje vode kroz ponor ispod Orlovog krša njegov površinski dio obložio zidovima i nedaleko od njega 1484. godine podigao vodenicu za potrebe dvora i Manastira. Od XVIII ne služi osnovnoj namjeni.</p> <p>To je bio prizemni objekat pravougaone osnove sa dvovodnim krovom, vratima i jednim prozorskim otvorom manjih dimenzija. Sačuvani volt nad vodotokom je jedini vidljivi arhitektonski element prvobitnog objekta koji je prezidan u devetoj dečeniji XX vijeka .</p>																		
Lokacija	Cetinje																											
Vrsta																												
Period nastanka	1484																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
18	<p>Tablja</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Cetinje</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1833</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Cetinje	Vrsta		Period nastanka	1833	Kategorija/značaj		<p>Vladika Petar II Petrović Njegoš 1833. godine podiže odbrambenu kulu Tablju koja se koristila za ispaljivanje počasnih salvi prilikom dolaska važnih gostiju na Cetinje. Običaj isticanja odsječenih turskih glava ukinut je 1850. g. Srušena je 1934. godine, nakon čega je na stijeni u blizini ozidana manja kula-zvonara.</p>																		
Lokacija	Cetinje																											
Vrsta																												
Period nastanka	1833																											
Kategorija/značaj																												
19	<p>Reljef Crne Gore</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Cetinje</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1916</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Cetinje	Vrsta		Period nastanka	1916	Kategorija/značaj	lokalni	<p>Izveden je po ideji majora Hubke, za potrebe boljeg sagledavanje teritorije Crne Gore u objektu lociranom u južnom dvorišti Biljarde. Nakon zemljotresa 1979. godine prvobitna bazikalna konstrukcija nad reljefom zamijenjena je novom čiji je autor arhitekta Dragoslav Mijušković.</p> <p>Reljef je rađen veoma precizno, na islikanoj betonskoj podlozi, u razmjeri 1: 10.000.</p> <p>Sagledavanje reljefa obezbijeđeno je sa betonske staze i čelične mostovske konstrukcije</p>																		
Lokacija	Cetinje																											
Vrsta																												
Period nastanka	1916																											
Kategorija/značaj	lokalni																											

20	Zgrada arhiva Crne Gore <table border="1" data-bbox="201 302 730 516"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Cetinje</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1931</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Cetinje	Vrsta		Period nastanka	1931	Kategorija/značaj	lokalni	<p>Zdanje današnjeg Državnog arhiva sagrađeno je za potrebe Žandarmerijske stanice, a nakon II svjetskog rata ovdje je radila Štamparija „Obod“.</p> <p>Za potrebe Državnog arhiva zgrada je adaptirana 1980. g. Zdanje se sastoji od podruma, prizemlja, sprata i potkrovlja. Fasadni zidovi su obrađeni u duhu klasicizma sa naglašenim poljima između otvora u obliku plitkih pilastera.</p> <p>Prema projektu Vukote Vukotića 1967. godine dograđeno je mansardno potkrovlje.</p> <p>U zdanju se čuva istorijsko-dokumentaciona građa od neprocjenjivog državnog značaja.</p>														
Lokacija	Cetinje																							
Vrsta																								
Period nastanka	1931																							
Kategorija/značaj	lokalni																							
21	Zgrada bivšeg vojnog stana <table border="1" data-bbox="201 662 730 876"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Cetinje</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1895</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Cetinje	Vrsta		Period nastanka	1895	Kategorija/značaj	lokalni	<p>Sagrađen za potrebe crnogorske vojske. Pri sanaciji 80-tih godina XX vijeka sa dvorišne strane dograđena je sportska hala. Prostor Vojnog stana danas služi za potrebe smještaja javnih službi, preduzetništva, ugostiteljstvo, sport i kulturu.</p> <p>Monotoniju spratne građevine sa potkrovljem, izdužene pravougaone osnove razbija naglašeni centralni ulazni dio na pročelju i naglašena krila sa dvorišne strane.</p>														
Lokacija	Cetinje																							
Vrsta																								
Period nastanka	1895																							
Kategorija/značaj	lokalni																							
22	Bivše Francusko poslanstvo u Kraljevini Crnoj Gori <table border="1" data-bbox="201 976 730 1190"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Cetinje</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1910</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Cetinje	Vrsta		Period nastanka	1910	Kategorija/značaj		<p>Sagrađena na osnovu projekta firme „Perret Freres“ I svjetski poznatog arhitekta Ogista Perea - tvorca armiranog betona.</p> <p>Za potrebe Francuskog poslanstva zgrada je služila do 1915. godine. Između dva svjetska rata, u njoj je radila Narodna, a zatim Srpsko-albanska banka. Nakon II svjetskog rata korišćena je za potrebe UDB-e za Crnu Goru, a od 1949. godine Centralne biblioteke "Đurđe Crnojević". Danas je ovdje smješteno Odjeljenje stare i rijetke knjige.</p> <p>Građevinu karakteriše osobeni izraz francuske secesije koje se manifestuje kroz upotrebu gleđosanje polihromne keramike kojom su naglašeni arhitektonski elementi.</p> <p>U entreijeru pažnju privlači foaje sa mermernim mozaik podovima, kao i 9 kamina u 9 salona, pri čemu je svaki druge bojemera i drugačijeg izgleda.</p>														
Lokacija	Cetinje																							
Vrsta																								
Period nastanka	1910																							
Kategorija/značaj																								

23	Vlaška crkva		<p>Prvobitna crkva je 1450. od „plota“ i „kočeva“, na nekropoli sa oko 150 stećaka koji su prilikom izgradnje ugrađeni u njene temelje. Donjokrajci, više puta su je prepravljali, povećavali i sagradili od kamena. Posljednji put su je iznova izgradili na starim temeljima 1864. godine, od kada datira i njen današnji izgled.</p> <p>Pripada tipu jednobrodnih, zasvođenih crkava, s polukružnom apsidom na istoku i trodjelnim zvonikom na zapadu. Nad portalom je četvrtasta kamena ploča sa natpisom o obnovi crkve. Ikonostas iz 1878. godine je djelo Vasilija Đinovskog. Prilikom arheoloških istraživanja sprovedenih 1985. godine otkriveni su fragmenti fresko-slikarstva</p> <p>Crkva i konzervirano groblje oko nje ograđeni su originalnom ogradom od 1544 puščane cijevi zaplijenjene od Otomanske vojske.</p>																	
	Lokacija	Cetinje																		
	Vrsta																			
	Period nastanka	1450, 1864																		
	Kategorija/značaj																			
24	Spomenik potoljenim dobrovoljcima kod Medove – “Lovćenska vila”		<p>Podignut dobrovoljnim priložima u znak sjećanja na Crnogorce koji su 1915. godine, kao dobrovoljci iz Sjedinjenih Američkih Država, pritekli u pomoć svojoj domovini u Prvom svjetskom ratu, a čiji je brod torpedovan i potopljen nadomak albanske luke Šindon, u Medovskom zalivu. Spomenik čini visoko postolje na kojem je u bronzi izlivena figura djevojke – simbolično okrenute ka Lovćenu, u čijoj je lijevoj ruci lovorov vijenac, a u desnoj mač (rad akademskog vajara Rista Stijovića). Na postolju su sa svih strana ugrađene bronzane ploče sa reljefnim prikazom scena vezanih za događaj kojem je spomenik posvećen.</p>																	
	Lokacija	Cetinje																		
	Vrsta																			
	Period nastanka	1939																		
	Kategorija/značaj																			
25	Bolnica “Danilo I”		<p>Sagrađena prema planu francuskog ljekara G. Frilley od novca dobijenog prodajom darova donesenih na krštenje prestolonasljednika Danila. Proradila je 1875. godine, a ranjenici iz hercegovačkog ustanka prvi pacijenti bili su prvi pacijenti. Krov gdje je bila smještena operaciona sala bio od stakla, jer do 1910. nije bilo struje. Godine 1912., uoči Balkanskih ratova bolnica je proširena, rekonstruisana i modernizovana a 1913. proradio je i prvi rendgen.</p>																	
	Lokacija	Cetinje																		
	Vrsta																			
	Period nastanka	1872 – 1873																		
	Kategorija/značaj																			

26	Zgrada bivše Crnogorske banke Kraljevine Crne Gore		<p>Porodična afirmisanog neimara Miloša Lepetića kuća izgradnje od 1899-1906. zakupljena je za potrebe Poštansko-telegrafske štacije, a od 1910. Crnogorske banke, kada je i radikalno preuređena i podignuta za jedan sprat. Projekat njene rekonstrukcije je uradio arhitekta iz Vojvodine, Momčilo Tapavica i Dragutin Belada. Crnogorska banka ju je koristila kao svoj poslovni prostor sve do Drugog svjetskog rata. Danas je objekat u vlasništvu Centralne Banke Crne Gore i u njemu je smješten Muzej novca.</p>																	
	Lokacija	Cetinje																		
	Vrsta																			
	Period nastanka	1899 – 1906																		
Kategorija/značaj	lokalni																			
27	Crkva sv. Antuna Padovanskog		<p>Građena prema projektu italijanskog arhitekta Koradinija koji je predviđao raskošnu građevinu od koje se odustalo zbog nedostatka sredstava. Na prozorima su vitraži, od kojih je najinteresantniji na srednjem prozoru sjevernog zida sa predstavom patrona hrama sv. Antuna Padovanskog. Sa sjeverne strane je dozidana rimokatolička kapela čije pročele završava atikom na kojoj su tri niše sa skulpturama Bogorodice sa Hristom i dva anđela.</p>																	
	Lokacija	Cetinje																		
	Vrsta	Sakralni objekat																		
	Period nastanka	1901 – 1912																		
Kategorija/značaj	lokalni																			
28	Bivše Austrougarsko poslanstvo u Kraljevini Crnoj Gori		<p>Građena prema projektu Josipa Sladea. Za potrebe poslanstva korišćen sve do 1914. Između dva svjetska rata u objektu je bila smještena Komanda zetske divizije nakon II svjetskog rata, u zgradi su se nalazile razne pedagoške ustanove. Obimni sanacioni radovi izvedeni su nakon zemljotresa 1979.g. kada je u nju smješten Republički zavod za zaštitu kulturnih dobara. Objekt je spratna građevina sa suteranim i potkrovljem sa naglašenom centralnom, ulaznom zonom.</p>																	
	Lokacija	Cetinje																		
	Vrsta	Profani objekat																		
	Period nastanka	1896 – 1899																		
Kategorija/značaj																				
29	Stara električna centrala		<p>Za projektovanje, izvođenje i ostale radove oko elektrifikacije grada bila je angažovana firma Antuna Krausa, Austrijanca iz Trsta. 1976. Object se preuređuje u muzej.</p>																	
	Lokacija	Cetinje																		
	Vrsta																			

	<table border="1"> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1910</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Period nastanka	1910	Kategorija/značaj	lokalni	Prvobitni objekat centrale bio je prizemni, kameni, sa ravnim krovom. Postrojenje tipa termoelektrane, prateći alati, aparati i oprema, pisana i foto dokumentacija su sada muzejski eksponati, jedini te vrste u Crnoj Gori.																						
Period nastanka	1910																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
30	Bivše Italijansko poslanstvo u Kraljevini Crnoj Gori <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Cetinje</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1905 – 1910</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Cetinje	Vrsta		Period nastanka	1905 – 1910	Kategorija/značaj		Građeno po projektu italijanskog arhitekta Koradinija. U objektu je smješšana Centralna biblioteka “Đurđe Crnojević” Objekt je spratna građevina sa suteranim i potkrovljem sa centralnom, ulaznom zonom naglašenom trijemom iznad kojeg je svječani balkon.																		
Lokacija	Cetinje																											
Vrsta																												
Period nastanka	1905 – 1910																											
Kategorija/značaj																												
31	Žabljak Crnojevića <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija		Vrsta		Period nastanka		Kategorija/značaj		Prema nekim mišljenjima, Žabljak se može datirati u X vijek, vrijeme dukljanskih vladara Vojislavljevića. Prvo pisano svjedočanstvo je iz mletačkih arhiva iz 1453. g. Bio je sjedište Zetske države od 1466. do 1478. Za vrijeme Stefana I Ivana Crnojevića Tokom srednjeg vijeka postao je, za to vrijeme, veliko naselje od 300 kuća i nazivan je „varoš“. Godine 1479. pada pod tursku vlast sve do 1878. kada je pripojen Crnoj Gori. Utvrđenje, smješteno na vrhu uzvišenja, čine bedemi sa šest kula građeni u različitim fazama i unutrašnji proctor u kojem je, pored dvorca Crnojevića, cisterne i stambenih i pomoćnih objekata, postojala crkva posvećena sv. Đorđu koju su Otomani pretvorili u džamiju. Nakon																		
Lokacija																												
Vrsta																												
Period nastanka																												
Kategorija/značaj																												
32	Manastir Kom Crnojevića sa crkvom Uspenja Bogorodice <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija		Vrsta		Manastir opasan zidom sa dvije kapije, osim crkve posvećene Uspenju Bogorodice čine i zgrade konaka i pomoćnih objekata. Kula zvonara i nekoliko objekata sagrađeni su početkom XXI vijeka. Crkva je sagrađena četvrtinom XV vijeka ali postoji pretpostavka da je tada obnovljena postojeća crkva iz XIII ili XIV vijeka. Sredinom XV vijeka dograđeni su paraklisi i trijem. Manastir je aktivno živio do pada Žabljaka, 1478.godine. Jedno vrijeme u njemu je bilo i sjedište Zetske																						
Lokacija																												
Vrsta																												

	<table border="1"> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Period nastanka		Kategorija/značaj		<p>mitropolije. Njegoš je 1831. godine na Komu rukopoložen za arhimandrita.</p> <p>Crkva, jednobrodna građevina s polukružnom apsidom i zasvedena blago prelomljenim svodom, živopisana je u dva navrata, po drugi put osamdesetih godina XVI vijeka.</p> <p>U podu naosa nalaze se četiri reljefno ukrašene grobne ploče članova dinstije Crnojevića, ispod kojih nema grobova.</p>																						
Period nastanka																												
Kategorija/značaj																												
33	<p>Obod Crnojevića</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Riječki grad</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Fortifikacija</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1475</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Riječki grad	Vrsta	Fortifikacija	Period nastanka	1475	Kategorija/značaj		<p>Sagrađen je prije pada Žabljaka, 1475. godine. U okviru grada sagrađen je i manastir Sv Nikole. Od 1475. do 1482., Obod je sjedište države Ivana Crnojevića i Zetske mitropolije. Srušen je 1692. godine. Za Obodski grad vezuje se rad štamparije Crnojevića. U manastiru Sv Nikole pisana je 1485. godine čuvena Povelja Ivana Crnojevića, kojom dariva dobra Cetinjskom manastiru.</p> <p>Fortifikacioni sistem očuvan je u fragmentima. Ostale su zidine na jugoistočnom dijelu, prema kojima se može suditi o solidnosti gradnje cijeloga grada. U crkvenoj porti sačuvani su ostaci cistijerne.</p>																		
Lokacija	Riječki grad																											
Vrsta	Fortifikacija																											
Period nastanka	1475																											
Kategorija/značaj																												
34	<p>Crkva sv. Nikole</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Riječki grad</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralin objekat</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1743</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Riječki grad	Vrsta	Sakralin objekat	Period nastanka	1743	Kategorija/značaj		<p>Obnovljena na mjestu starije od koje je sačuvana sjevna pijevnica i zazidani luk nekadašnjeg trijema na sadašnjoj priprati.</p> <p>Pripada tipu jednobrodnih, zasvedenih građevina sa niskim transptom koji formiraju bočne pijevnice.</p>																		
Lokacija	Riječki grad																											
Vrsta	Sakralin objekat																											
Period nastanka	1743																											
Kategorija/značaj																												

MEMORIJALNI SPOMENICI

1. Bista Vuka Mandušića, Park „13 jul“
2. Bista Sime Milutinovića, Njegošev park
3. Bista Ljube Nenadovića, Njegošev park
4. Spomen-bista Jovana Tomaševića, Trg Revolucije

5. Spomen-bista Marka Mašanovića, Trg Revolucije
6. Spomen-kosturnica na Trgu revolucije
7. Spomenik na Balšića pazaru
8. Spomen-ploča na Umjetničkoj galeriji
9. Spomen-ploča na zgradi Komiteta Cetinje
10. Spomen-ploča trojici strijeljanih Bjeloša
11. Spomen-ploča na zgradi P.T.T.
12. Spomen-ploča na kući Jovana Tomaševića
13. Spomen-ploča u ulici Jovana Tomaševića br. 2
14. Spomen-ploča na kući u kojoj je poginuo Marko Mašanović
15. Spomen-ploča na restoranu „Crmnica“
16. Spomen-bista na grobu Jovana Tomaševića, Staro groblje
17. Spomen-grobnica Musi Buta Hodžiću na Novom groblju
18. Spomen-ploča, Donji kraj

121. Brovska pećina	Donja Brova
122. Bugarsko poslanstvo u bivšoj Kralj CG	Gradska kafana
123. "Crkovna" kuća Kustudija	Majstori, Lovćen
124. Crkva	u Vukodolu
125. Crkva kod Bostura	Lovćen
126. Crkva Mala Gospođa	Cuce
127. Crkva Rođenja Bogorodice	Kobilji Do
128. Crkva Rođenja Bogorodice	Đinovići
129. Crkva Rođenja Bogorodice	Župa Dobrska
130. Crkva Rođenja Bogorodice (kapelica, staro groblje)	Cetinje
131. Crkva sv. Arhađela Mihaila u zaseoku Miške	Čevo
132. Crkva sv. Arhađela Mihaila	Ubli Čevski
133. Crkva sv. Arhađela Mihaila	Raičevići, Njeguši
134. Crkva sv. Arhađela Mihaila	Gornji Uliči
135. Crkva sv. Arhađela Mihaila	Barjamovica
136. Crkva sv. Arhađela Mihaila	Bošnjani
137. Crkva sv. Arhađela Mihaila	Smokovci
138. Crkva sv. Atanasija	Riječki grad
139. Crkva sv. Bogorodice	Njeguši
140. Crkva sv. Dimitrija	Ugnji –
141. Crkva sv. Đorđa	Prediš, Bjelice
142. Crkva sv. Đorđa	Raičevići, Njeguši
143. Crkva sv. Đorđa	Meterizi
144. Crkva sv. Đorđa	Šabani, Gornji Ljubotinj
145. Crkva sv. Đorđa	Tomići, Bjelice
146. Crkva sv. Đorđa	Vučići Do
147. Crkva sv. Đorđa	Gađi
148. Crkva sv. Đorđa	Vučji Do, Čekličići
149. Crkva sv. Đorđa	Meterizi
150. Crkva sv. Đorđa	Dujeva
151. Crkva sv. Đorđa	Ljubotinj
152. Crkva sv. Đorđa (Trojice)	Uba
153. Crkva sv. Gospođe	Gospoština

EVIDENTIRANA DOBRA

112.6 tumula sa obje strane puta iznad lokacije Krug	Trnjine
113. Ambijentalna cjelina Rijeka Crnojevića	
114. Arhitektonsko ambijentalni kompleks-
Krajnji Do
Banski stanovi	
115. Barjamovica - Živa pećina i još jedna potkapina u blizini na ulazu u selo.	
116. Bistijerna u Vojkovićima	
117. Bivša upravna zgrada Oboda	
118. Bivši hotel „Beograd“	
119. Bivši hotel „Nikšić“	
120. Bivši hotel „Njujork“	Objekat Pošte

154. Crkva sv. Ilije	Kosijeri	188. Crkva sv. Nikole	Dugi Do, Njeguši
155. Crkva sv. Ilije	Vojnići, Čevo	189. Crkva sv. Nikole	Začir
156. Crkva sv. Ilije	Ilijnski Do, Čeklići	190. Crkva sv. Nikole	Trešnjevo
157. Crkva sv. Ilije – Stećak	Kosijeri	191. Crkva sv. Nikole	Ivanovo polje, Meterizi
158. Crkva sv. Jeremije	Žanjev Do	192. Crkva sv. Nikole	Češljari
159. Crkva sv. Jovan Krstitelj – Stećak	Resna	193. Crkva sv. Nikole	Dubova
160. Crkva sv. Jovana	Gračani	194. Crkva sv. Nikole	Šišovići
161. Crkva sv. Jovana	Očinići	195. Crkva sv. Nikole	Donja Dubova
162. Crkva sv. Jovana	Guše	196. Crkva sv. Nikole	Bjeloši
163. Crkva sv. Jovana	Donja Zaljut	197. Crkva sv. Nikole	Čevo
164. Crkva sv. Jovana	Šišovići	198. Crkva sv. Nikole	Dubova
165. Crkva sv. Jovana	Mali Zalazi	199. Crkva sv. Nikole	Dujeva
166. Crkva sv. Jovana Bogoslova	Petrov Do	200. Crkva sv. Pantelejmona	Velestovo
167. Crkva sv. Jovana Krstitelja	Radomir	201. Crkva sv. Paraskeve	Dobrsko selo
168. Crkva sv. Jovana Krstitelja	Čelopek	202. Crkva sv. Petke	Vrba, Njeguši
169. Crkva sv. Jovana Krstitelja	Bjelilo, Donja Zaljut	203. Crkva sv. Petke	Kučišta
170. Crkva sv. Jovana Krstitelja	Bajice	204. Crkva sv. Petke	Čukovići
171. Crkva sv. Jovana Krstitelja	Lipa Cucka	205. Crkva sv. Petke	Mikulići
172. Crkva sv. Luke	Štitari	206. Crkva sv. Petke	Čeklići
173. Crkva sv. Luke	Mracelj	207. Crkva sv. Petra	Vojkovići
174. Crkva sv. Mrate ili sv. Stefana na Mratinju	Začir	208. Crkva sv. Petra Cetinjskog	Bobija
175. Crkva sv. Neđelje	Erakovići, Njeguši	209. Crkva sv. Petra i Pavla	Donji Ulići
176. Crkva sv. Nikole	Očinići (živopis)	210. Crkva sv. Petra i Pavla	Vrela
177. Crkva sv. Nikole	Vignjevići, Ljubotinj	211. Crkva sv. Petra i Pavla	Ugnji
178. Crkva sv. Nikole	Milijevići	212. Crkva sv. Sava	Vučići Do
179. Crkva sv. Nikole	Grab, Cuce	213. Crkva sv. Save	Erakovići, Njeguši
180. Crkva sv. Nikole	Donji Ulići	214. Crkva sv. Save	Krajnji Do, Čeklići
181. Crkva sv. Nikole	Dragomi Do, Čeklići	215. Crkva sv. Spasa	Rijeka Crnijevića
182. Crkva sv. Nikole	Riječani	216. Crkva sv. Spasa	Tomići, Stavor
183. Crkva sv. Nikole	Jankovića krš, Jankovići	217. Crkva sv. Spasa - Stećak	Bokovo
184. Crkva sv. Nikole	Njive (Seljani)	218. Crkva sv. Spasa (Uspenjas Hristovog)	Markovina
185. Crkva sv. Nikole	Kopito, Njeguši	219. Crkva sv. Stefana	Dujeva
186. Crkva sv. Nikole	Prekornica	220. Crkva sv. Stefana	Zagora
187. Crkva sv. Nikole	Trnjine	221. Crkva sv. Stefana	Jezer
		222. Crkva sv. Stefana	Zagora

223. Crkva sv. Trojice	Majstori	252. Duhovni centar	(sada Bogoslovija),–
224. Crkva sv. Trojice	Čeklići	253. Duhovni centar (sada Bogoslovija) –	
225. Crkva sv. Vasilija Ostroškog	Obzovica	Arhitektura 20 vijeka	
226. Crkva sv. Vračeva	Velji Zalazi	254. dva crkvišta u ataru Orašana	Kosijeri - Riječka nahija -
227. Crkva sv. Đorđa	Žabljak Crnojevića	255. Dva tumula	na lokaciji Blatište, Ivanova Korita
228. Crkva sv. Đorđa	Donji kraj, Gornji Ceklin	256. Dva tumula kod spomen ploče,	Ivanova Korita
229. Crkva sv. Đorđa	Vrba, Njeguši	257. Dva tumula,	Markovina
230. Crkva sv. Đorđa, Vrba, Njeguši – <i>prethodna do dec. 2018. (formiran tim)</i>		258. Dvije stambene vile	
231. Crkva sv. Jovana Krstitelja	Đalci	259. Dvorac Kralja Nikole Ljeskovac,	Rijeka Crnojevića
232. Crkva sv. Nikole	Donji kraj, Gornji Ceklin	260. Gornji Ulići -	Riječka nahija-
233. Crkva sv. Nikole	Drušići	261. Grab -	Iznad sela sa sjeverne strane su Javorova i Mirina
234. Crkva sv. Nikole	Dodoši		pećina-
235. Crkva sv. Nikole, Drušići		262. Grad Soko,	Štitari-
236. Crkva sv. Petke	Vojkovići	263. Građani-kompleks tradicionalne	
237. Crkva sv. Trojice	Uba	arhitekture	
238. Crkva Svetog arhanđela Mihaila – Stećak	Barjamovica	264. Grand Hotel	
239. Crkva Svetog Jovana Krstitelja – Stećak	Blace	265. Koščeli - Riječka nahija- Crkva sv. Luke	
240. Crkva Svetog Nikole – Stećak	Trešnjevo	s-z od sela Košće	Špuri, Šindon
241. Crkva Svetog Panteleja – Stećak	Velestovo	266. Kružna kamena formacija,	u Vučem Dolu
242. Crkva Uspenja Bogorodice	Dodoši	267. Kuća Gvozdrenovića	Pjaca na Njegušima
243. Crkva Uspenja Bogorodice	Zovina	268. Kuća Laza Vučkovića u Vrpolju	
244. Crkva Uspenja Hristovog	Bokovo	269. Kuća Spasića	
245. Crkva Velje Gospođe – Stećak	Resna	270. Kuća Vučekovića	
246. Crkvena kuća	Trešnjevo	271. Kuća Vujovića	Njegaševa ulica
247. Crnogorska gubna na prostoru NP Lovćen i SJ (Više opština)		272. Kuća Vukotića	
248. Ctkva sv. Jeremije	Njeguši	273. Kuće Gvozdrenovića u Vučem Dolu	u Erakovićima
249. Češljari - Riječka nahija - Kod Oštrog brda tumuli i Mala pećina.		274. Kuće Petrovića	u mjestu Miške, na Čevu
250. Dom kulture Marko Mašanović	Ceklin	275. Kuće Vukotića	Riječka nahija
251. Drobiška pećina,	Dujeva	276. Lipska pećina -	Dujeva
		277. Lokacija Mogila-tumuli,	Dodoši
		278. Lokalitet „Crkvice“,	Jankovića Krš
		279. Lokalitet crkva sv. Nikole,	zaselak Pipac, Rvaši
		280. Lokalitet Crkvice,	Vičetijeva greda, Dodoši
		281. Lokalitet Crkvice na kamenoj gredi u litici,	

282.Lokalitet Crkvište,	Bokovsko brdo, Bokovo	314.Pećina Koronjina	
283.Lokalitet Dobra voda,	Prošeni Do	315.Podgrađe Žabljaka Crnojevića	
284.Lokalitet Gomilica,	Češljari	316.Poseljani - Riječka nahija - Gradina iznad sela Poseljani	
285.Lokalitet Grčka voda	Lipa Cucka	317.Prekornica - Riječka nahija - „Rimsko groblje“ - Tumul na komunicaciji Kokorin	
286.Lokalitet Grobnice	Špuri, Šinđon	318.Prekornica - Riječka nahija - Crkva sv. Nikole	
287.Lokalitet Kula-Kulina	Prevlaka	319.Prosjeni do - Katunska nahija – Stećak	
288.Lokalitet Ljubina dolina	Lipa Cucka	320.Resna-selo i voda	
289.Lokalitet Magazin,	Kupljena glavica, Šinđon	321.Ržani do – Katunska nahija - kod crkve sv. Jovana je devastirani tumul	
290.Lokalitet Miške (tri tumula)	Čevo	322.Ržiška gradina, Trešnjevo	
291.Lokalitet Pešin do	Štitari	323.Saborna crkva sv. Ilije, Ilinski do	
292.Lokalitet Pijavice, tumuli Strugari	GornjiCeklin	324.Saborna crkva Svetog Nikole – Stećak, Čevo	
293.Lokalitet Škrke		325.Selo Dodoši	
294.Lokalitet Voda,	Cucka rupa, Lipa cucka	326.Selo Jezer	
295.Lokaliteti Sinjački krš i Močila,	Zagora	327.Selo Strugari	
296.Ljetnja pozornica		328.Selo Štitari	
297.Milačka pećina, Poseljani		329.Seocka pećina, Prevlaka	
298.Mlinovi Vrela		330.Soko-grad, Štitari	
299.Nadgrobni spomenici "Cucka raspeća"		331.Spomen dom	Njeguši
300.Naselje Karuč		332.Spomen kompleks Gornji Ceklin	
301.Naselje Poseljani	Skadarsko jezero	333.Spomenik Ivana Crnojevića	
302.Naselje Štitari		334.Spomenik partizanu borcu, Bata, Cuce	
303.Njemačko poslanstvo u bivšoj Kraljevini CG		335.Srpsko posl. u bivšoj Kraljevini Crnoj Gori	
304.Očinići - u blizini crkve sv. Nikole		336.Stan Mitropolita kod Cetinjskog manastira	
305.Odmaralište	na Ivanovim koritima	337.Stara barutana i kuća Perka Vukotića	Čevo
306.Orlov krš – arheološki lokalitet		338.Stećak u porti crkve Svetog Nikole, Grab	
307.Osnovna škola	na Ljubotinju	339.Trasa Trojica - Krstac na starom putu Kotor – Cetinje	
308.Ostaci antičke komunikacije,	Trešnjevo		
309.Ostaci crkve sv. Mitra, Ljumovići, Jankovića Krš			
310.Ostaci crkve u Đalcima			
311.Ostaci crkve u Gospoštinama, Rvaši			
312.Ostaci stare crkve na uzvišenju Mogila, Dujeva			
313.Pećina Duruk, Jankovića Krš			

340. Trešnjevo - Iznad sela se u pravcu juga nalazi Gradac na nepristupačnom terenu		357. Vasiljev krš-tumuli, Zagora	
341. Tumul 1, Ivanova Korita		358. Vezačka pećina, Rvaši	
342. Tumul 4 kod kuća Draškovića u zaseoku Zaljuće, Čevo		359. Vinarija u Njegoševom parku	
343. Tumul 5, Čevo		360. Vladičina bašta, arheološki lokalitet	
344. Tumul na 100 m od skretanja za Trnjine iz pravca Čeva, Trnjine		361. Vodička gomila, Jankovića Krš	
345. Tumul, Njeguši		362. Vodička pećina, Jankovića Krš	
346. Tumul, Pejovići kod Prediša		363. Vodovod Koritnik na Njegušima	
347. Tumul, Štitari		364. Vukmirovići, Tumuli	
348. Tumul, Velestovo		365. Začirska pećina, Začir	
349. Tumuli	Gornji Ceklin,	366. Zadrudni dom	Njeguši
350. Tumuli, Ljubina dolina, Lipa Cucka		367. Zgrada bivše Hipotekarne banke	
351. Tumuli 6, 7, 8, 9, Čevo		368. Zgrada Crkvenog suda-Bogoslovija-Bogoslovska škola	
352. Tumuli Resna		369. Zgrada Osnovne škola Njegoš	
353. Tumuli, Bjelice		370. Zgrada Trgoprometa-Galerija	
354. Tumuli, Prediš		371. Zgrada Zadružnog doma	
355. Ublovi Durmitori na Gornjem Ceklinu		372. Potopljeni parobrod Skenderbeg u NP Skadarsko jezero	
356. Ugnji - Pećina južno od sela na uzvišenju Krš		373. Zbirka dnevnika princeze Ksenije na francuskom jeziku	

OPŠTINA DANILOVGRAD

Br.	Kulturno dobro	Osnovni podaci	Elementi turističke valorizacije																				
			Stepen			Dostupnost			Objekti za posjetioce			Odnosi sa javnošću		Spremnost predstavljanja									
			Istraženosti	Konzervacije	Prezentacije	Stanje puta	Signalizacija	Parking	Ulazni hol	Toaleti	Gastronomija	Suvenirnica	Internet		Flajeri	Brošure							
1	Manastir Ostrog <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Danilovgrad</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XVII vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>II</td> </tr> </table>	Lokacija	Danilovgrad	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	XVII vijek	Kategorija/značaj	II	<p>Gornji manastir osnovao je mitropolit zahumsko-budimljanski Vasilije Jovanović (1610 - 1671), koji se na mestu današnjeg manastira nastanio 1656. godine, u okapini pri vrhu Ostroške grede, na mjestu pećinskih isposnica u kojima je boravio Sveti Isaija, koji je već bio izgradio pećinsku crkvicu Vavedenja Presvete Bogorodice. Njegovu pećinsku isposnicu 1665. je jeromonah Isaije sagradio crkvu Časnog krsta.</p> <p>Od 1678. godine dan smrti Sv Vasilije praznuje se kao dan Svetog Vasilija Ostroškog i nastaje kult nastao na čudima koja su pripisivana moštima Sv Vasilija Ostroškog. U napadu Numan paše Ćuprilića na Crnu Goru 1714. g. mošti Sv Vasilija zakopane su neposredno uz rijeku Zetu koja je to mesto poplavila, ali su nakon godinu dana nađene neoštećene. Za taj događaja vezuje se početak hodočašća u manastir Ostrog. U manastiru su se još od tog vremena ustalili i narodni sabori za Trojičindan, Petrovdan, Ilindan, Veliku Gospojinu i dan Svetog Vasilija. Mošti sveca su zbog opasnosti bile sklanjanje u još nekoliko navrata i to 1852. i 1877. godine zbog borbi sa Turcima, a 1942. godine zbog okupacije Crne Gore od strane Italije</p>													
Lokacija	Danilovgrad																						
Vrsta	Sakralna arhitektura																						
Period nastanka	XVII vijek																						
Kategorija/značaj	II																						
2	Manastir Ždrebaonik <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija		<p>Prema predanju podignut kao filijala Manastira Morača neposredno nakon njegove izgradnje. Postojeća crkva sagrađena je 1818. na vidljivim ostacima starije, sagrađene krajem XVI ili početkom XVII vijeka.</p>																			
Lokacija																							

	Vrsta	Sakralna arhitektura	<p>Manastir je obnovljan 1885. godine, Priprata i zvonik dozidani su 1926. god.</p> <p>Manastirska crkva Sv Arhanđela Mihaila je jednobrodna, trotravejna, sa naosom zasvedenim poluoblíčastim svodom i polukružnom apsidom na istočnoj strani. Uz zapadnu fasadu dograđene priprate, u kojoj je formiran hor, flankirana je dvoetažna kula-zvonik.</p> <p>Ikone na zidanoj oltarskoj pregradi su rad slikarske porodice Đinovski. U crkvi je od 1920. godine pohranjen čivot sa moštima Sv Arsenija srpskog.</p>																			
	Period nastanka	XIII, XVI, XIX vijek																				
	Kategorija/značaj																					

EVIDENTIRANA KULTURNA DOBRA

1. Crkva Blagovještenja	u selu Glizica, Martinići,	24. Ivanova kula	na vrhu Malog Garča, Gornji Zagarač
2. Crkva sv. Arhanđela Mihaila	na Nožici	25. Kula Milatovića	u Dabovićima
3. Crkva sv. Bogorodice	Zuri	26. Lokalitet Ljubičića gomila,	Jabuka
4. Crkva sv. Đorđa	selo Sretnja	27. Lokalitet Srebrna gomila,	Brzo
5. Crkva sv. Jovana Krstitelja	Zagarač	28. Lokalitet Babina jama	, Bare Šumanovića,
6. Crkva sv. Nikole	Orja Luka	29. Lokalitet Bandiči sa tumulom,	selo Bandiči
7. Crkva sv. Petra Cetinjskog	Spuš	30. Lokalitet Bistijerna sa tumulima,	Gornji Frutak
8. Crkva sv. Petra i Pavla	Bandiči	31. Lokalitet Bjelova glavica,	Jelenak
9. Crkva sv. Save	Frutak	32. Lokalitet Crkvina,	Gornji Martinići
10. Crkva sv. Simeona	Donji Zagarač	33. Lokalitet Dolovi,	Donji Rsojevići
11. Crkva sv. Vrača	Slatina	34. Lokalitet Donji Frutak,	Frutak
12. Crkva sv. Gospođe	Gornji Rsojevići	35. Lokalitet Đežezi sa ostacima crkve i groblja,	selo Đežezi
13. Crkva sv. Nikole	Jelenak	36. Lokalitet Đeviža crkva,	Vuksanovo gumno, Gradina
14. Crkva sv. Nikole	Podvrće	37. Lokalitet Đuričkovići,	Gornji Zagarač
15. Crkva sv. Nikole	Povrpoljina, Donji Zagarač	38. Lokalitet Glavica	, Brijestovo,
16. Crkva sv. Nikole	Poda	39. Lokalitet Glavica sa stećcima,	Donji Frutak
17. Crkva sv. Nikole, Poda		40. Lokalitet Glavica u porti crkve sv. Save (sv. Spasa),	Donji Frutak
18. Crkva sv. Petke	Bare Šumanovića	41. Lokalitet Gomila Doljana,	Bandiči
19. Crkva sv. Spasa	Vinići	42. Lokalitet Gomila kod grobovlja,	Jabuka
20. Devet tumula	u Gornjem Frutku, Frutak	43. Lokalitet Gomile,	Vinići
21. Devet tumula, Frutak			
22. Hotel Zeta			
23. Istorijsko jezgro Danilovgrad			

44. Lokalitet Gradac Jovanovića sa ostacima crkve sv.Đorđa	, Gornji Rsojevići,	72. Lokalitet Preobraženje	Gostilje Brajovičko
45. Lokalitet Graovište	Vinići	73. Lokalitet Prgomet	Jelanak
46. Lokalitet Grobnice	Plana	74. Lokalitet Raskršće	Donji Frutak
47. Lokalitet Gumno	Stanjevića Rupe, Gradina	75. Lokalitet Rudine	Kriva Ploča
48. Lokalitet izvorište Vrba	, Brijestovo,	76. Lokalitet Rudine-	Burova Glava, Kriva Ploča
49. Lokalitet Kamenica	, Gornji Rsojevići/Jovanovići,	77. Lokalitet Rudine-	Zabjelaš do, Kriva Ploča
50. Lokalitet Katunina	Jabuke	78. Lokalitet Rudine kod Jasenovca	Kriva Ploča
51. Lokalitet Komarda	Brijestovo	79. Lokalitet Sađevac sa ostacima bedema, Bandići	
52. Lokalitet Konopište – Podmakljinje	Orja Luka	80. Lokalitet Sađevac sa tumulom,	Bandići
53. Lokalitet Konjova šuma	Jabuke	81. Lokalitet Sjenokos-	Doljani, Bandići
54. Lokalitet Koravac	Jabuke	82. Lokalitet Šipkova glavica, Gradina	
55. Lokalitet Kosova Gomila	Vinići	83. Lokalitet Velja Gomila, Vinići	
56. Lokalitet Krivjača	Vinići	84. Lokalitet Vinići	, selo Vinići
57. Lokalitet Krst	Vinići	85. Lokalitet Vinići sa kamenim tumulom	, Vinići
58. Lokalitet Krst Kujavski	Kujava	86. Lokalitet Vinići sa ostacima kuće	Vinići
59. Lokalitet Kukavičina gomila	Plana	87. Lokalitet Zaglavica,	Bare Šumanovioća
60. Lokalitet Kulina Piperska	Stanjevića Rupe, Gradina	88. Lokalitet Zavala	, Gornji Rsojevići,
61. Lokalitet Kurilo	Orja Luka	89. Lokalitet zemljane gomile,	Jabuke
62. Lokalitet Lečevište-Mala Gomila	, Vinići,	90. Lokalitet Zmijinje kopito,	Grić
63. Lokalitet Luke	Jelenak	91. Obala Zete,	Spuž
64. Lokalitet Lukovići	Đežezi	92. Ostaci mosta na Zeti	Spuž
65. Lokalitet Milina gomila	Jelenak	93. Tumuli u Kujavi, selo Kujava	
66. Lokalitet Petrovač	selo Petrovač	94. Turski most na potoku Vranjak,	Jelenak
67. Lokalitet Plana-srednjekovni put	Plana	95. Velja i mala gomila, Plana	
68. Lokalitet Pod Bjelovu	Jelenak	96. Zgrada bivšeg dvorca kralja Nikole Petrovića, Rsojevići	
69. Lokalitet Podkuk	Vinići	97. Zorska crkva,	selo Grbe
70. Lokalitet Podkuk,Bandići			
71. Lokalitet Popovići	Slatina		

OPŠTINA NIKŠIĆ

Br.	Kulturno dobro		Osnovni podaci		Elementi turističke valorizacije																	
					Stepen			Dostupnost		Objekti za posjetioce			Odnosi sa javnošću			Spremnost predstavljanja						
					Istraženosti	Konzervacije	Prezentacije	Stanje puta	Signalizacija	Parking	Ulazni hol	Toaleti	Gastronomija	Suvenirnica	Internet		Flajeri	Brošure				
1	Crvena Stijena Lokacija: Nikšić Vrsta: Arheološki lokalitet Period nastanka: Praistorija Kategorija/značaj: nacionalni		Pećina 1954. g.i smatra se nalazištem sa najdebljim kulturnim slojem (od musterijena do bronzanog doba), najbogatijom stratigrafskom raslojenošću na Balkanu i izuzetno očuvanim ostacima materijalne kulture, koji pružaju uvid u razvoj paleolitskih kultura. Predstavlja lokalitet sa kulturama srednjeg i mlađeg paleolita, mezolita, starijeg i srednjeg neolita i ranog bronzanog doba. Najstariji kameni artefakti su stari oko 180.000 godina, a nalazi o postojanju pračovjeka preko 100.000 godina. Rezultati istraživanja pokazali su postojanje 31 kulturnog sloja.																			
2	Duga, klanac sa utvrđenjem Lokacija: Planina Golija, Nikšić Vrsta: Memorijalni Period nastanka: XVIII – XIX Kategorija/značaj: nacionalni		Klanac Duga prostire se u dužini 4-5 km na nadmorskoj visini od od oko 1500 m. Prostor brane tri kule - Presjeka, Nozdra i Smederevo. Imao je značaj u oslobodilačkim borbama Crnogoraca sa Otomanima u XVIII I XIX vijeku																			
3	Crkva sv. Apostola Petra i Pavla Lokacija: Nikšić		Sagrađena na staroj nekropoli stećaka od kojih su neki ugrađeni u zidove crkve. Pravougaona građevina sa polukružnom apsidom na istoku i spratnom kulom-zvonikom na zapadnoj strani.																			

	<table border="1"> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XVII vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	XVII vijek	Kategorija/značaj	nacionalni	Istočna polovina sa apsidom sa očuvanim ostacima živopisa nije starija od XVII vijeka. Dogradnja sa zapadne strane je, najvjerojatnije, izvršena u prvoj polovini XVIII vijeka kada su prošireni svi prozori na crkvi i uokvireni fino klesanim kamenim gredama. Kula-zvonik sa piramidalnim krovnim završetkom sagrađena je poslije oslobođenja Nikšića od Turaka krajem XIX vijeka																				
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	XVII vijek																											
Kategorija/značaj	nacionalni																											
4	Dvorski kompleks Kralja Nikole <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Nikšić</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Profana arhitektura, Zavičajni muzej</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1890</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Nikšić	Vrsta	Profana arhitektura, Zavičajni muzej	Period nastanka	1890	Kategorija/značaj		<p>Dvorski kompleks kralja Nikole čine zgrade dvora i ljetnjikovca sagrađenog u periodu od 1878 –1890. Godine. Reprezentativna građevina podignuta za potrebe crnogorskog dvora završena je u avgustu 1900. godine.</p> <p>Dvorac kojeg karakteriše renesansni stil projektovao je dr Josip Slade. Služio je kao ljetnja rezidencija crnogorskom vladaru. Poslije Prvog svjetskog rata u njemu je bila osnovna škola, zatim gimnazija, sve do 1957.godine. Danas se u Dvorcu nalazi Zavičajni muzej, Gradska biblioteka, Galerija i Arhiv,Zavičajni muzej.</p>																		
Lokacija	Nikšić																											
Vrsta	Profana arhitektura, Zavičajni muzej																											
Period nastanka	1890																											
Kategorija/značaj																												
5	Saborna crkva sv. Vasilija Ostroškog <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XIX vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija		Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	XIX vijek	Kategorija/značaj	lokalni	<p>Djelo je ruskog arhitekta Mihaila Timofeeviča Preobraženskog. Ovaj monumentalni spomenik podignut je u slavu poginulih crnogorskih i hercegovačkih junaka u ratovima od 1875.-1880. godine. Predradovi su počeli 1886. godine. Komisija koju su predvodili vojvoda Šako Petrović i inženjer dr. Josip Slade, izabrali su za mjesto izgradnje crkve Petrovu glavicu.</p> <p>Kamen temeljac za Sabornu crkvu postavljen je 17.jula 1895. G, a završena je 28.8. 1900. godine.</p> <p>Između dva rata na zvoniku je postavljen veliki sat, prečnika 2,36 m.</p>																		
Lokacija																												
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	XIX vijek																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
6	Džamija <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Nikšić</td> </tr> </table>	Lokacija	Nikšić	Jedini spomenik islamske arhitekture iz otomanskog perioda Podigao je Hadži Ismail Lekić. Uz jednosravni pravougaoni prostor uz kooji je tipični munare, na pročelju je naknadno dograđen drveni zatvoreni trijem. U ograđenom dvorištu nalaze se grobovi nikšićkih muslimana, boraca iz II svj.rata.																								
Lokacija	Nikšić																											

	<table border="1"> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura, Aktivni vjerski objekat</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1804</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Vrsta	Sakralna arhitektura, Aktivni vjerski objekat	Period nastanka	1804	Kategorija/značaj	lokalni																					
Vrsta	Sakralna arhitektura, Aktivni vjerski objekat																											
Period nastanka	1804																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
7	Gradski bedemi – ostaci Onogošta <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Nikšić</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Fortifikacija</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Nikšić	Vrsta	Fortifikacija	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	Onogošt (Sanderua, Anderva, Nagoste, Anagastum, Onogošt, Nikšić, je naselje, dvor i naziv za župu koje prethodi nastanku Nikšića. Naziv Onogošt dolazi iz veza sa Gotima u predslovenskom vremenu. Onogošt je bio važna raskrsnica puteva. Osnivanje grada se vezuje za postojanje rimskog kastruma srušenog u invaziji varvara.. kFortifikacioni kompleks činili su Donji grad sa pet kula I Gornji grad na stijeni sa šest kula.																		
Lokacija	Nikšić																											
Vrsta	Fortifikacija																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
8	Kula Lekovića <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Kočani</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Profani objekat</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XVIII vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Kočani	Vrsta	Profani objekat	Period nastanka	XVIII vijek	Kategorija/značaj	lokalni	Podigla je begovska porodica Lekovića u XVII vijeku. Spratna kamena građevina sa zasvedenim prostorom u prizemlju stambenim na spratu. Zidana je dobro tesanim I složenim kamenim blkovima.																		
Lokacija	Kočani																											
Vrsta	Profani objekat																											
Period nastanka	XVIII vijek																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
9	Kula u starom selu <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Župa Nikšićka</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Fortifikacija</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>SVIII vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Župa Nikšićka	Vrsta	Fortifikacija	Period nastanka	SVIII vijek	Kategorija/značaj	lokalni	Spratni objekat pravougaone forme sa dvije kružne kule na naspramim uglovima kao i kule na Bescu, i Lesendru, na Skadarskom jezetu.																		
Lokacija	Župa Nikšićka																											
Vrsta	Fortifikacija																											
Period nastanka	SVIII vijek																											
Kategorija/značaj	lokalni																											

10	Manastir Kosijerevo		Kompleks dislociran sa prvobitne pozicije zbog izgradnje akumulacionog jezera čini četvorotravejna crkva trolisne osnove sa kupolom nad centralnim travejem I drugom nad zapadnim travejem kojom završava kula zvonika.																		
	Lokacija	Petrovići																			
	Vrsta	Sakralna arhitektura, Aktivni vjerski kompleks																			
	Period nastanka	Prva polovina XIV vijeka, Prezidana 1864, Dislociran 1966																			
	Kategorija/značaj	lokalni																			
11	Manastir Župa		Na temeljima crkve iz doba Crnojevića kralj Nikola sagradio je crkvu za dušu stricu Danilu. Naglašeno visoka, jednobrodna građevina sa transeptom koji formira dvije plitke bočne vijevnice i kupolom .																		
	Lokacija																				
	Vrsta	Sakralni kompleks																			
	Period nastanka	XV vijek, XIX vijek																			
	Kategorija/značaj	lokalni																			
12	Most na Moštanicima		Smatra se da je podignut u tećem vijeku. Više puta rušen I obnavljan zadržao je tipično rimski arhitektonski sklop.																		
	Lokacija																				
	Vrsta	Inžinjerska arhitektura																			
	Period nastanka																				
	Kategorija/značaj	lokalni																			
13	Ostaci nekropole stećaka		U porti crkve sv Arhandela Mihaila nalazi se reprezentativna skupina stećaka. Stećci sa uklesanim natpisom ugrađeni su u zidove postojeće crkve.																		
	Lokacija	Prigradina, kod Velimlja																			
	Vrsta	Sakralna arhitektura																			

	<table border="1"> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni																							
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
14	Ostaci nekropole stećaka <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Šipačno</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sarkalna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Šipačno	Vrsta	Sarkalna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	Nedaleko od Vidrovana, u blizini osn. Škole nekropola sa 56 stećaka od kojih 14 ima klesane ukrase.																		
Lokacija	Šipačno																											
Vrsta	Sarkalna arhitektura																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
15	Ruševine kastela – Salthua <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Vliusi, Riječani</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Fortifikacija</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Vliusi, Riječani	Vrsta	Fortifikacija	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	Neistražen lokalitet poznat u nauci po dva natpisa iz I vijeka. Smatra se da je Salthua bila satelitski kastel "res publicae Docletum" kakav su Rimljani podizali oko gradova koji su bili centar provincija ili oblasti.																		
Lokacija	Vliusi, Riječani																											
Vrsta	Fortifikacija																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
16	Crkva sv. Arhandela Mihaila <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Stražica</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Stražica	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	Prema fresco natpisu iznad vrata crkva je živopisana 1602. g. Crkva je mala, rustična jednobrodna građevina, sa polukružnom apsidom, bez zvonika.																		
Lokacija	Stražica																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
17	Crkva sv. Đorđa <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Trebjesa</td> </tr> </table>	Lokacija	Trebjesa	Jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom I jednodjelnim zvonikom na preslicu. Freskodekoracija je sasvim uništena.																								
Lokacija	Trebjesa																											

	<table border="1"> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni																					
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
18	Crkva sv. Jovana Krstitelja <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Tupan</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XVI vijek, Obnovljena 1896</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Tupan	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	XVI vijek, Obnovljena 1896	Kategorija/značaj	lokalni	Rustična jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom I kasnije dozidanim jednodjelnim zvonikom na preslicu. Bila je pokrivena kamenim pločama. U plitkoj niši Iznad vrata uklesan je natpis sa o gradnji crkve 1510. G. I njenoj obnovi 1896.																		
Lokacija	Tupan																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	XVI vijek, Obnovljena 1896																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
19	Crkva sv. Jovana <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Drijenak, Petrovići</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XV – XVI vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Drijenak, Petrovići	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	XV – XVI vijek	Kategorija/značaj	lokalni	Jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom I kasnije dozidanim jednodjelnim zvonikom na preslicu. U temeljnoj zoni uzidani su stećci kojih ima I u crkvenoj porti.																		
Lokacija	Drijenak, Petrovići																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	XV – XVI vijek																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
20	Crkva sv. Jovana <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Velimlje</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Velimlje	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	Jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom i jednodjelnim zvonikom na preslicu. U temeljnoj zoni uzidani su ornamentisani stećci. Nad portalom ploča sa klesanim natpisom kojina vodi sada je "hram sačinjen 1500.g. obnovljen 1907.g." U crvenoj porti je aktivno groblje sa reprezentativnim primjerima ornamentisanih grobnica – sarkofaga iz XIX vijeka.																		
Lokacija	Velimlje																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											

21	Crkva sv. Nikole		Na osnovu očuvanog živopisa koji se pripisuje majstoru Radulu datuje se u XVII vijek. Jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom i kasnije dozidanim jednodjelnim zvonikom na preslicu Zapadni travej prizidan je 1911.godine.																		
	Lokacija	Drenoštica																			
	Vrsta	Sakralna arhitektura																			
	Period nastanka	XVII vijek, Obnovljena 1911																			
Kategorija/značaj	lokalni																				
22	Crkva sv. Nikole		Živopisana početkom XVI vijeka. Jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom i jednodjelnim zvonikom na preslicu.U porti su ostaci nekropole stećaka.																		
	Lokacija	Grahovo																			
	Vrsta	Sakralna arhitektura																			
	Period nastanka	1499 – 1502 Obnovljena 1878																			
Kategorija/značaj	lokalni																				
23	Crkva sv. Spasa		Grobljanska, jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom i jednodjelnim zvonikom na preslicu. Živopis koji se pripisuje popu Strahinji iz Budimlja javlja se samo u starijem, istočnom dijelu, dok je zaadni travej kasnije dograđen.																		
	Lokacija	Dragovoljići																			
	Vrsta	Sakralna arhitektura																			
	Period nastanka																				
Kategorija/značaj	lokalni																				
24	Crkva sv. Spasa		Podignuta je 1864. g u čast velike bitke u Grahovcu 1858. g. po naredbi kralja Nikole na simboličan način, jer je, kao i bitka na Grahovcu, njena gradnja počela u utorak, a završena u četvrtak, na Spasovdan. Njeni																		
	Lokacija	Grahovac																			

	<table border="1"> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	<p>temelji su iskopani na mjestu gdje se nalazio šator Husein paše, komandanta turske vojske.</p> <p>Crkva je malih dimenzija, jednobrodne osnove sa polukružnom apsidom i jednodjelnim zvonikom. Na nadvratnoj gredi je uklesan krst. Slijepa rozeta je u obliku kormila i ugrađena je na sredini fasade. Na crkvi je postavljena spomen ploča, prilikom proslave stogodišnjece bitke, sa natpisom: Spomenik je vašeg junaštva, Crna Gora i njena sloboda.</p> <p>Ikostas je radio Vaso Krstov Vujičić 1907. g. i Marko Đ. Vujović sa Cetinja</p>																			
Vrsta	Sakralna arhitektura																										
Period nastanka																											
Kategorija/značaj	lokalni																										
25	<p>Tvrđava Klačina</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Jezero Slano</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Fortifikacija</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XVIII vijeka</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Jezero Slano	Vrsta	Fortifikacija	Period nastanka	XVIII vijeka	Kategorija/značaj	lokalni	<p>Na malom otoku usred jezera utvrđenje su sagradili Nikšićki muslimani 20-ih godina XVIII vijeka.</p>																	
Lokacija	Jezero Slano																										
Vrsta	Fortifikacija																										
Period nastanka	XVIII vijeka																										
Kategorija/značaj	lokalni																										

EVIDENTIRANA KULTURNA DOBRA

98. arheološki lokalitet – Donji grad.	Ispod gradskih bedema Onogošt,	105. Crkva sv. Luke	Dragovoljci
99. Bezimena potkapina	, Milovići,	106. Crkva sv. Nikole	Vidrovan
100. Borjanina-Berenguzina pećina	, Miljanići,	107. Crkva sv. Nikole	Banjani
101. Cmilova pećina	, Željev Do,	108. Crkva sv. Save	Počivala
102. Crkva	u Štedimu	109. Crkva sv. Jovana	Petrovići
103. Crkva sv. Đorđa	Bogetići	110. Crkva sv. Vavedenja	Dragovoljci
104. Crkva sv. Đorđa-Đurđevska crkva (Crkva Kovačevića) sa nadgrobni spomenicima (spomenik Serdaru Paju Jezdovu Kovačeviću, spomenik ruskom ljekaru Petru Vasilijevom Palisadovu i spomenik poginulim Petrovićima)	Grahovo	111. Četiri tumula na imanju Lučića	Banjani
		112. Devet tumula,	Dubrava, Glibavac
		113. Dom kulture	
		114. Dom kulture, Nikšić, Arhitektura 20 vijeka	
		115. Drulića pećine,	imanje Koprivica
		116. Dva miljokaza,	Drpe

117.Dva ogromna tumula,	Gornja Trepča	152.Lokalitet Kameni krst	Zaslap
118.Đačka pećina,	Riđani	153.Lokalitet Koprivice	Dolovi
119.Đurđevska crkva na Grahovu		154.Lokalitet Manastir, Manastirsko	Vodni Do, Gornja Trepča
120.Globušnica-	Turčinova greda	groblje i Crkva,	
121.Gomile-	Proplanci, Rastovac	155.Lokalitet pod Brankovicom sa nadgr.	Grahovo
122.Gradina	u Brezoviku	Spom. iz 1792.godine	
123.Gradina	iznad stare pruge, Donja Trepča	156.Lokalitet Pod Lokvice sa sedam	Koprivice
124.Gradina,	Rastovac	tumula	
125.Grčko groblje,	Gornje Crkvice	157.Lokalitet Razvaline-Snježice, tumuli	Zebljak
126.Grčko groblje,	Vidov potok, Rastovac	158.Lokalitet Razvršje	Zavrh
127.Grčko groblje,	Jasenovo polje	159.Lokalitet Stoci,	Zaslap
128.Groblje	na Grahovcu	160.Manina pećina, Jasnovu polje	
129.Groblje sa stećcima,	Štedim	161.Misijeva ljut-pećina, Jasnovu Polje	
130.Gusareva gomila,	Kočane	162.Mlinska pećina, na izvoru Zete, Vir	
131.Hadži Ismailov most		163.Most na Duklu - Hadži Ismailov most	
132.Ilirska tvrđava i pećina na Kašljevcu	lokalitet Kovačina, Grahovo	na ušću Bistrice u Zetu	
133.Ilirski tumuli	na području Banjana	164.Motel Jastreb	
134.Jakšića pećina-Rukovačka pećina		165.Mramorci,	Štedim
135.Jama Culjuša,	Milovići	166.Naselje Grahovo	
136.Jokina pećina,	imanje Kovačevića	167.Nekropola pod humkama, Gornja	
137.Kameni krst-stećak,	Vir	Vrbica	
138.Kameni tumul,	Kruševačka glavica, Glibavac	168.Nekropola pod humkama, Grahovo	
139.Kočanska crkva i tumuli pored nje,	Kočane	169.Nekropola pod humkama, Podvrš	
140.Krst u Peraj Dolu		170.Nekropola pod humkama,	
141.Kuća Boža Petrovića	Brezovica	Vraćenovići	
142.Kuća Dobrilovića	u Nikšiću	171.Nekropola pod stećcima na potesu	
143.Kula Đakovića,	Grahovo	Vidne, Počekovići	
144.Kula Kujačića u Nudolu		172.Nekropola pod tumulima, Petrovići	
145.Lazova pećina,	Bačovići, Klenak	173.Nekropola pod tumulima, Zaslap	
146.Lokalitet Arboretum-miljokazi,	Grahovo	174.Nekropola stećaka	Moštanica
147.Lokalitet Bogomolja,	Salthua, Riječani	175.Nekropola stećaka Gradac	
148.Lokalitet Bojina Gomila,	Zagora	176.Nekropola stećaka Vilusi	
149.Lokalitet Crkvina,	Zaslap	177.Nekropola stećaka, Moštanica	
150.Lokalitet Grčko groblje	Vraćenovići	178.Nekropole pod humkama, Štrpce	
151.Lokalitet Grčko groblje	Zaslap		

179.Nekropole pod tumulima, Vračnovići		209.Stećak u Barama	uz put-ispred kuće Draškovića, Grahovo
180.Nikšina ploča na Dublju (stećak)	Zagrad	210.Stećak-Kadijina ploča (Kulina), Zaslav	
181.Pećina Bećiruša		211.Stećci kod škole u Šipačnu	
182.Pećina Bela dolina, Broćanać Nikšićki		212.Stećci pored crkve sv.Đorđe,	Vračnovići
183.Pećina Grabovica, Grahovo		213.Stećci u Spili Grahovskoj	
184.Pećina Nikčevića,	Opačica	214.Šipova gomila, Petrovići	
185.Pećina Perovića,	na izlazu tunela NK-PG	215.Štedimska pećina, Štedim	
186.Pećina Prigrađe,	Klenak, Banjani	216.Tumul kod kuće Baćovića, Podine,	
187.Pećina Sirbaba,	Donja Trepča	Gornji Broćanac	
188.Pećina Šabanovača,	potez Lukovo-Ivanje	217.Tumul kod kuće Lučića, Gornji	
189.Pećina u Trebjesi		Broćanac	
190.Pećina u Žirovnici,	brdo Žirovnica	218.Tumul kod vojnog vodovoda,	
191.Pećina Vergašuša,	Baćovići, Klenak	Brezovik	
192.Pećine Rašulja		219.Tumul na Kosmatoj Glavici, Petrovići	
193.Pelina pećina,	Perovići, Pelino brdo	220.Tumul na Maloj gradini, Donja	
194.Perova pećina,	Zanugline, Crni kuk, Banjani	Trepča	
195.Pet tumula u Vilinom polju,	Gornji Broćanac	221.Tumul na putu, Pilatovci	
196.Poklonac sa dva tumula, Stuba		222.Tumul na Rupama, Glibavac	
197.Potopljena crkva i stećci, Slano		223.Tumul na Velikoj Gradini, Donja	
jezero, Kuside		Trepča	
198.Riđanska pećina, Peraj do		224.Tumul sa stećcima, Bajova torina,	
199.Rimski bunar, Riječani		Gornji Broćanac	
200.Sedam tumula na lokalitetu Knež Do,		225.Tumul sa stećcima, Riječani	
Počekovići		226.Tumul Šumata Glavica, Vilusi	
201.Selina pećina, brdo Tisovac		227.Tumul Vidne, Počekovići	
202.Seosko groblje, Gornja Vrbica		228.Tumul, Leskovac	
203.Seosko groblje, Pilatovci		229.Tumuli ispod Velike gradine, Donja	
204.Spomen park Ustanka i Revolucije	Grahovo	Trepča	
205.Sremslova gomila, Petrovići		230.Tumuli iznad sela Riječani	
206.Srijensle pećine, Petrovići, Stajkova		231.Tumuli južno od manastira	
gomila		Kosijerevo, Donje Selo, Petrovići	
207.Stećak Kameni krst, Rastovac		232.Tumuli na visoravni u Gornjoj Trepči	
208.Stećak na seoskom groblju, Nudo		233.Tumuli na Vučkovini, Vilusi	

234. Tumuli oko lokaliteta Crkva, Gornja Trepča		252. Spomen obilježje bolnici Crvenog krsta	Brankovica
235. Tumuli sa stećcima kod crkve, Gornji Broćanac		253. Spomenik harambaši i perjaniku Ristu Manojloviću ispred Nikoljske crkve	Grahovo
236. Tumuli Stara Tlačina, Šipačno		254. Spomenik Jovana Milutinova Kovačevića iz 1792. godine	pod Brankovicom
237. Tumuli u Gornjem Broćancu		255. Udruženje domaće radinosti "Vrijedne ruke"	
238. Tumuli, Gluščevine, Klenak		256. Azane – ostaci crkve	na groblju sela Azane u Petnjici
239. Tumuli, Vidrovan		257. Džamija	
240. Tupanjsko groblje, Gornji Broćanac		258. Gornja Vrbica-slučajni nalazi, u petnjičkom regionu	
241. Tvrđava Trebjesa		259. Gradina Godočelje,	iznad sela Godočelje
242. Uništeni tumul sa cistom, centar Petrovića		260. Gradina-Tucanje,	selo Tucanje iznad Šabotića
243. Vasilička pećina, Vasilička glavica		261. Pećina Grad u Radmanskoj klisuri	
244. Velja pećina, u kamenolomu		262. Praistorijski lokalitet Torine u Radmancima	
245. Vilina pećina, Stuba, lokacija Gola glava		263. Vještina izrade bihorskog ćilima	
246. Vodna pećina, Riđani		264. Dani borovnice u Plavu	
247. Volat u kući Janjuševića, Rastovac		265. Gotovac	
248. Vrbička pećina, Presjeka		266. Gurabije	
249. Zvonovića pećina,	Velimlje, potez Zaljuta	267. Hačajlija	
250. Nadgrobni spomenici komandira Nikole Andrijana i Sava Nikolina	Grahovo		
251. Kovačevića na groblju crkve sv. Vasilija Ostroškog u Spilu			

OPŠTINA PODGORICA

Br.	Kulturno dobro	Osnovni podaci	Elementi turističke valorizacije																							
			Stepen			Dostupnost			Objekti za posjetioce			Odnosi sa javnošću		Spremnost predstavljanja												
			Istraženosti	Konzervacije	Prezentacije	Stanje puta	Signalizacija	Parking	Ulazni hol	Toaleti	Gastronomija	Suvenirnica	Internet		Flajeri	Brošure										
1	Duklja / Doclea <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Podgorica</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Arheološki lokalitet</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>I – VI vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Podgorica	Vrsta	Arheološki lokalitet	Period nastanka	I – VI vijek	Kategorija/značaj	nacionalni	Najznačajniji ostaci urbanog centra iz perioda rimske dominacije nastao u I vijeku. Od VI vijeka episkopsko sjedište i centar ranosrednjevjekovne Duklje. Otkriveni forum, hramovi, terme, stambeni objekti...																
Lokacija	Podgorica																									
Vrsta	Arheološki lokalitet																									
Period nastanka	I – VI vijek																									
Kategorija/značaj	nacionalni																									
2	Medun <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Gornji Medun</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Fortifikacija</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>Ilirski i srednjovjekovni period</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Gornji Medun	Vrsta	Fortifikacija	Period nastanka	Ilirski i srednjovjekovni period	Kategorija/značaj	nacionalni	Srednjovjekovno utvrđenje iz turskog perioda sagrađeno nad kiklopskim zidovima ilirskog utvrđenja Meteon. Unutar kompleksa nalazi se crkva obnovljena 1901.g. i rodna kuća Marka Miljanova u kojoj je smješten memorijalni muzej.																
Lokacija	Gornji Medun																									
Vrsta	Fortifikacija																									
Period nastanka	Ilirski i srednjovjekovni period																									
Kategorija/značaj	nacionalni																									
3	Doljani <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Zlatica, Podgorica</td> </tr> </table>	Lokacija	Zlatica, Podgorica	Na oko 3 km severozapadno od Duklje, na lokalitetu Crkvine u selu Doljanima 1956–1960. godine otkriveni ostaci čine ranovizantijskog kompleksa sa ostacima trobrodne bazilike sa kasnije dograđenom pripratim i trikonhosom sa atrijumom očuvanim do visine 1,5 m. U																						
Lokacija	Zlatica, Podgorica																									

	<table border="1"> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Arheološki lokalitet</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>V – IX vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Vrsta	Arheološki lokalitet	Period nastanka	V – IX vijek	Kategorija/značaj	nacionalni	sjevernoj prostoriji uz narteks nalazi se reprezentativni kameni sarkofag.																			
Vrsta	Arheološki lokalitet																										
Period nastanka	V – IX vijek																										
Kategorija/značaj	nacionalni																										
4	Manastir Dajbabe <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Dajbabe</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralni kompleks, Aktivni vjerski kompleks</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1897</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Dajbabe	Vrsta	Sakralni kompleks, Aktivni vjerski kompleks	Period nastanka	1897	Kategorija/značaj	lokalni	Unutrašnjost crkve posvećene Uspenju Presvete Bogorodice formirana je u krstoobraznoj pećini. Unutrašnjost je oslikao Simeon Popović.																	
Lokacija	Dajbabe																										
Vrsta	Sakralni kompleks, Aktivni vjerski kompleks																										
Period nastanka	1897																										
Kategorija/značaj	lokalni																										
5	Crkva sv. Đorđa <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Podgorica</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura, Aktivni vjerski objekat</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XI – XIX vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Podgorica	Vrsta	Sakralna arhitektura, Aktivni vjerski objekat	Period nastanka	XI – XIX vijek	Kategorija/značaj	nacionalni	<p>Manja jednobrodna građevina sa kasnije dograđenom pripratom na čijoj je ulaznoj fasadi trodjelni zvonik na preslicu. Sačuvala je elemente preromaničkih spomenika X i XI v. Sagrađena je na ostacima starije građevine otkrivene u temeljnoj zoni apside 1963. U zidove je ugrađeno dosta antičkog materiala.</p> <p>Živopisana je u drugoj polovini XVI vijeka.</p> <p>Ikonostas je rad radionice braće Đurovski.</p> <p>Podgoričko jevanđelje sv. Đorđa danas se nalazi u jednoj biblioteci u Petrogradu”</p> <p>Crkva je nakon dogradnje priprate 1880. još uvijek imala stari četvrtasti zvonik. koji je sa slijepim kubetom porušen 1931. a na mjestu starog kubeta izgrađena je kupola.</p>																	
Lokacija	Podgorica																										
Vrsta	Sakralna arhitektura, Aktivni vjerski objekat																										
Period nastanka	XI – XIX vijek																										
Kategorija/značaj	nacionalni																										
6	Velje Ledine <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Gostilj, Zeta</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Arheološki lokalitet</td> </tr> </table>	Lokacija	Gostilj, Zeta	Vrsta	Arheološki lokalitet	Nekropola ilirskog plemena Labeata, otkrivena 1956-1958.g. u kojoj je istraženo 131 grobova sa nalazima keramika , ratna oprema, nakit i novac iz vremena kralja Gencija (150-167.g.prije n.e.). Nalazi su dio zbirke Muzeja i galerija																					
Lokacija	Gostilj, Zeta																										
Vrsta	Arheološki lokalitet																										

	<table border="1"> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>III – I vijek p.n.e.</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Period nastanka	III – I vijek p.n.e.	Kategorija/značaj	nacionalni																							
Period nastanka	III – I vijek p.n.e.																											
Kategorija/značaj	nacionalni																											
7	Mljace <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Mataguži</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Arheološki lokalitet</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>III – I vijek p.n.e.</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Mataguži	Vrsta	Arheološki lokalitet	Period nastanka	III – I vijek p.n.e.	Kategorija/značaj	nacionalni	Ostaci urbane aglomeracije iz helenističkog perioda sa lokacijama: Crkvine- sondažnim istraživanjima 1985.g. konstatovani ostaci bedema rimskog logora, Đurići- dvije keramičke peći I Kremenjače- keramički material.																		
Lokacija	Mataguži																											
Vrsta	Arheološki lokalitet																											
Period nastanka	III – I vijek p.n.e.																											
Kategorija/značaj	nacionalni																											
8	Dvorski kompleks na Kruševcu <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Podgorica</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Profana arhitektura, Centar savremene umjetnosti</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1891</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Podgorica	Vrsta	Profana arhitektura, Centar savremene umjetnosti	Period nastanka	1891	Kategorija/značaj	nacionalni	Kompleks čine Dvorac-rezidencija Mirka Petrovića, Perjanički dom Dvorac Petrića – izložbeni prostor, Dvorska kapela, Trpezarija (botanička bašta), Upravna zgrada CSU CG i Muzički paviljon (tipa glorijski), kao i dvije zgrade Kliničkog centra CG. Smješten je u ograđenom parku.																		
Lokacija	Podgorica																											
Vrsta	Profana arhitektura, Centar savremene umjetnosti																											
Period nastanka	1891																											
Kategorija/značaj	nacionalni																											
9	Manastir Ćelija Piperska <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Crnci, Stijena Piperska</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1651</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Crnci, Stijena Piperska	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	1651	Kategorija/značaj	lokalni	Postanak se vezuje za život Sa Stevana čije su mošti pohranjene u crkvi posvećenoj Rodjenju Bogorodice. Crkvena porta ograđena zidom visokim oko 2 m . Kompleks čini crkva , jednobrodna građevina sa niskim poprečnim transeptom sa kupolom, sagrađenom nad zapadnim travejom, vjerovatno u vrijeme dogradnje priprate, a uz zapadni zid porte su konsci, mađupnica I obnovljeni objekat škole iz 1815, g, Objekti uz sjeverni zid sa kapijom I kulom nad njom sagrađeni su početkom XXI vijeka.																		
Lokacija	Crnci, Stijena Piperska																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	1651																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
10	Manastir Duga	Manastirska crkva, jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom na istoku i trojelnim zvonikom na preslicu na zapadnoj fasadi, sagrađena																										

	<table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Bioče</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1755</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Bioče	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	1755	Kategorija/značaj	lokalni	je na mjestu strije čije su ostacii temelja očuvani u oltarskom prostoru, Priprata je dozidana 2003.g.Unutrašnjost je živopisana. Ikonostas je rad Marka Čelebanovića.																		
Lokacija	Bioče																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	1755																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
11	Manastir Vranjina sa crkvom sv. Nikole <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Vranjina</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>crkva obnovljena 1886, konak 1886, novi konak XX vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Vranjina	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	crkva obnovljena 1886, konak 1886, novi konak XX vijek	Kategorija/značaj	lokalni	Manastirska crkva sagrađena je na temeljima starije. Prvobitnu crkvu je, prema natpisu, podigao 1233.g. episkop Ilarion.. U vrijeme Crnojevića je u njemu sjedište Zetske mitropolije. 1843. godine Osman paša Skopljak u borbi sa Crnom Gorom oko Lesendra iznenada je napao, osvojio i razorio Manastir. kasarnu, da bi 1862. godine, bio potpuno srušen. Konak, sagrađen kad i crkva služio je za boravak vladarske porodice Petrovića																		
Lokacija	Vranjina																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	crkva obnovljena 1886, konak 1886, novi konak XX vijek																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
12	Crkva sv. Nikole <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Mataguži, Zeta</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XVIII – XIX vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Mataguži, Zeta	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	XVIII – XIX vijek	Kategorija/značaj	lokalni	Grobljanska jednobrodna crkva sa kulom zvonokom uz zapadnu fasadu. Karakteristično postojanje hora uz zapadni zid ispod kojeg su vidljivi ostaci freskodekoracije.																		
Lokacija	Mataguži, Zeta																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	XVIII – XIX vijek																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
13	Crkva sv. Trojice <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Vukovci, Zeta</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> </table>	Lokacija	Vukovci, Zeta	Vrsta	Sakralna arhitektura	Masivna jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom, visokim osmougaonim kubetom nad istočnim travejem I četvorostranom kulom-zvonarom na zapadnoj fasadi. Prostrana porta sa grobljem ograđena kamenim zidom sa dvije kapije starije faze.																						
Lokacija	Vukovci, Zeta																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											

	<table border="1"> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>Prvobitna 1336, srušena 1690, obnovljena 1792 – 1922</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Period nastanka	Prvobitna 1336, srušena 1690, obnovljena 1792 – 1922	Kategorija/značaj	lokalni																							
Period nastanka	Prvobitna 1336, srušena 1690, obnovljena 1792 – 1922																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
14	<p>Crkva sv. Đorđa</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Srpska, Zeta</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XVII vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Srpska, Zeta	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	XVII vijek	Kategorija/značaj	lokalni	Jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom I, kasnije dozidanom, visokom kulom- zvonikom na zapadnoj fasadi. Ikonostas je s početka XVIII vijeka a ikone je 1881.godine radio rusk slikar Pelegrinov. Prilikom osvećenja kapele 1702. g. Osmanlije su zarobile vladiku Danila Petrovića za čije su oslobođenje Zečani prikupili I platili otkup																		
Lokacija	Srpska, Zeta																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	XVII vijek																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
15	<p>Crkva sv. Ilije</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Velja Gora, Gradac</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XV – XX vijek, obnovljena 1902</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Velja Gora, Gradac	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	XV – XX vijek, obnovljena 1902	Kategorija/značaj	lokalni	Crkvu je prema narodnom predanju 1696.g. sagradio rovački vojvoda Vuksan Bulatović uz pomoć lokalnog stanovništva. Svake godine se pored crkve, na Ilindan-2. Avgusta -održava sabor.																		
Lokacija	Velja Gora, Gradac																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	XV – XX vijek, obnovljena 1902																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
16	<p>Crkva Pahomija Komanina</p> <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Orahovac</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XV – XX vijek, obnovljena 1902</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Orahovac	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	XV – XX vijek, obnovljena 1902	Kategorija/značaj	lokalni	Pretpostavlja se da je podignute u XVI vijeku. Zapustjela u periodu širenja kuge (XVIII-XIX vijek), a najvjerojatnije u tom periodu je nastala i legenda da će se bolest zaustaviti ako se crkva razida i prenese na obližnje uzvišenje. Na dominantnom brdu južno od predmetne crkve 1868. godine sazidana je nova crkva, za koju je upotrebljen kamen sa starijeg objekta.																		
Lokacija	Orahovac																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	XV – XX vijek, obnovljena 1902																											
Kategorija/značaj	lokalni																											

17	Crkva sv. Gospođe	Jednobrodna grobljanska crkva na centralnom podgoričkom groblju. Malterisana. Na zapadnoj fasadi trodjelni zvonik na presliu i ploča sa natpisom o vremenu obnove. Ikonostas- radionoca Đinovski.																
	Lokacija	Čepurci, Podgorica																
	Vrsta	Sakralna arhitektura																
	Period nastanka	Obnovljena 1890																
	Kategorija/značaj	lokalni																
18	Crkva Uspenja Hristovog	Grobna crkva, jednobrodne osnove sa trodjelnim zvonikom na preslicu sagrađena u čast pobjede nad Osmanlijama. Ikonostas rad P.Čolanovića iz 1902.g.																
	Lokacija	Lijeva Rijeka																
	Vrsta	Sakralna arhitektura																
	Period nastanka	1861																
	Kategorija/značaj	lokalni																
19	Crkva sv. Đorđa	Jednobrodna, zasvedena građevina sa jednodjelnim zvonikom na preslicu na zapadnoj fasadi, polukružnom apsidom na istočnoj. Prema predaju sagrađena je na temeljima starije. Na apsidi sčuvani ostaci krovnog pokrivača od kamenih ploča.																
	Lokacija	Blizna																
	Vrsta	Sakralna arhitektura																
	Period nastanka	XVII – XVIII vijek																
	Kategorija/značaj	lokalni																
20	Crkva Vaznesenja Gospodnjeg	Jednobrodna, zasvedena građevina sa trodjelnim zvonikom na preslicu na zapadnoj fasadi, polukružnom apsidom na istočnoj.																
	Lokacija	Ubli																
	Vrsta	Sakralna arhitektura																
	Period nastanka	1895																

	Kategorija/značaj	lokalni																		
21	Crkva sv. Jovana Krstitelja		Duhovno i svjetovno sstajalište plemena Kuči. Sagrađena početkom XVIII vijeka uz novčanu pomoć ruske kraljice Jelisavete. Rušena u poharama Kuča 1774 i 1856.																	
	Lokacija	Kosor, Kuči																		
	Vrsta	Sakralna arhitektura																		
	Period nastanka	Prva polovina XVIII vijeka																		
	Kategorija/značaj	lokalni																		
22	Crkva sv. Gospođe		Grobna crkva, jednobrodne osnove sa jednodjelnim zvonikom na preslicu. U njoj je 1796. Petar I pričestio vojsu prije bitke na Krusima.																	
	Lokacija	Draževina, Gradac																		
	Vrsta	Sakralna arhitektura																		
	Period nastanka	Obnovljena 1889																		
	Kategorija/značaj	lokalni																		
23	Crkva sv. Petra Cetinjskog		Jednobrodna, zasvedena građevina sa jednodjelnim zvonikom na preslicu na zapadnoj fasadi, polukružnom apsidom na istočnoj.																	
	Lokacija	Bezjov, Kuči																		
	Vrsta	Sakralna arhitektura																		
	Period nastanka	Prva polovina XIX vijeka, Obnovljena 1889																		
	Kategorija/značaj	III																		
24	Starodoganjska džamija		Najstarija džamija u Podgorici, prepravljena 1927.g. kada je izgubila prvobitni izgled. Nalazi se u ograđenom dvorištu u kojem je smješten i objekat-sjedišt Mešihata Islamske zajednice u Crnoj Gori.																	
	Lokacija	Stara varoš, Podgorica																		

	<table border="1"> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>Druga polovina XV vijeka</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	Druga polovina XV vijeka	Kategorija/značaj	lokalni																					
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	Druga polovina XV vijeka																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
25	Osmanagića džamija <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Stara varoš, Podgorica</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XVI vijek</td> </tr> <tr> <td>lokalni</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Stara varoš, Podgorica	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	XVI vijek	lokalni	lokalni	Podigao je krajem XVIII vijeka hadži Mehmed-paša Osmanagić. Teško oštećena u bombardovanju u drugom svjetskom ratu. Obnovljena 1997.godine.																		
Lokacija	Stara varoš, Podgorica																											
Vrsta	Sakralna arhitektura																											
Period nastanka	XVI vijek																											
lokalni	lokalni																											
26	Sahat kula <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Stara varoš, Podgorica</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Javni objekat</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1667</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Stara varoš, Podgorica	Vrsta	Javni objekat	Period nastanka	1667	Kategorija/značaj	lokalni	Sagradio ju je turski vezir Hadži-paša Osmanagić. Prema izvorima sahat na kuli je naručen iz Italije. Dugo vrijeme, ona je služila za odbranu od neprijatelja i kao gradski sahat.																		
Lokacija	Stara varoš, Podgorica																											
Vrsta	Javni objekat																											
Period nastanka	1667																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
27	Kuća Cubranovića <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Stara varoš, Podgorica</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Stambeni objekat, Ugostiteljstvo</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XIX vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Stara varoš, Podgorica	Vrsta	Stambeni objekat, Ugostiteljstvo	Period nastanka	XIX vijek	Kategorija/značaj	lokalni	U Staroj varoši, jedan od rijetko sačuvanih objekata straopodgoričke arhitekture																		
Lokacija	Stara varoš, Podgorica																											
Vrsta	Stambeni objekat, Ugostiteljstvo																											
Period nastanka	XIX vijek																											
Kategorija/značaj	lokalni																											

28	Kula Camovića		U Staroj varoši, jedan od rijetko sačuvanih objekata straopodgoričke arhitekture																
	Lokacija	Vuksan-Lekići, Tuzi																	
	Vrsta																		
	Period nastanka	XIX vijek																	
Kategorija/značaj	lokalni																		
29	Zgrada republičkog zavoda za zaštitu prirode		Stambeni kompleks opasan odbrambenim zidom sa dvije masine kružne kule na ulaznom frontu.																
	Lokacija	Stara varoš, Podgorica																	
	Vrsta	Javni objekat																	
	Period nastanka	1920																	
Kategorija/značaj	lokalni																		
30	Zgrada osnovne škole		Spratni kameni, malterisani objekat većih dimenzija sa karakteristikama gradske arhitekture XIX vijeka.																
	Lokacija	Gradac																	
	Vrsta	Javni objekat																	
	Period nastanka	1863																	
Kategorija/značaj	lokalni																		
31	Tamnica Jusovaca		Spratni, kameni objekat koji je služi i kao zborna mjesto za donošenje važnih odluka .																
	Lokacija	Podgorica																	
	Vrsta	Javni objekat																	

	<table border="1"> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>Sredina XIX vijeka</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Period nastanka	Sredina XIX vijeka	Kategorija/značaj	lokalni																							
Period nastanka	Sredina XIX vijeka																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
32	Stari most na ušću Ribnice <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Podgorica</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Infrastrukturni objekat</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>Srednji vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Podgorica	Vrsta	Infrastrukturni objekat	Period nastanka	Srednji vijek	Kategorija/značaj	lokalni	Dobio je ime po podgoričkom zabitu Jusu Mučinu, koji ga je osnovao, a 1893. godine knjaz Nikola ga je pretvorio u takozvani Kažnjeni zatvor.																		
Lokacija	Podgorica																											
Vrsta	Infrastrukturni objekat																											
Period nastanka	Srednji vijek																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
33	Tvrđava Ribnica <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Podgorica</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Fortifikacija</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>XV vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Podgorica	Vrsta	Fortifikacija	Period nastanka	XV vijek	Kategorija/značaj	lokalni	Most na Sastavcima obnovljen je u prvoj polovini XVII vijeka od strane Adži-paše Osmanagića, pa je ovaj most poznat još i kao Adži-pašin most. Nekadašnja vodenica uzvodno od mosta srušena je odronjavanjem dijela obale.																		
Lokacija	Podgorica																											
Vrsta	Fortifikacija																											
Period nastanka	XV vijek																											
Kategorija/značaj	lokalni																											
34	Tvrđava Oblun <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Vukovci, Zeta</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Fortifikacija</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>Srednji vijek</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Vukovci, Zeta	Vrsta	Fortifikacija	Period nastanka	Srednji vijek	Kategorija/značaj	lokalni	Na vrhu istoimenog brda na manjem kamenitom platou. formirano je pravougaono utvrđenje, dimenzija cca 80 x 55m bez kula. Na južnoj strani platoa ostaci bedema su neprepoznatljivi, sa istoka i zapada vidni u temeljnoj zoni, a najbolje je očuvan dio bedema sa sjeverne strane. U centralnom dijelu platoa, na dominantnoj koti, koju predstavlja veća zaravnjena stijena (velika kamena ploča), nalaze se ostaci manje jednobrodne crkve Najstariji pisani pomen Obluna je u Barskom rodoslovu (Regnum Sclavorum). Zbog pokretnih nalaza bronzano iz doba do srednjeg vijeka pojedini autori smatraju da leži na ostacima akropole Ilirsko-Grčkog grada																		
Lokacija	Vukovci, Zeta																											
Vrsta	Fortifikacija																											
Period nastanka	Srednji vijek																											
Kategorija/značaj	lokalni																											

35	Tvrđava Planinica		Ostaci utvrđenja unutar kojeg je veliki kameni tumul.															
	Lokacija	Dinoši																
	Vrsta	Fortifikacija																
	Period nastanka	XVI – XIX vijek																
36	Tvrđava Dečić		Ostaci utvrđenja iz otomanskog perioda															
	Lokacija	Piskala, Tuzi																
	Vrsta	Fortifikacija																
	Period nastanka	Otomanski period																
37	Balšića grad		Unutar bedema očuvanih do visine od 2-3m otkriveni ostaci temelja kula, stambenih i ekonomskih objekata, kao i fragmenti praistorijske i antičke keramike.															
	Lokacija	Ponari, Zeta																
	Vrsta	Fortifikacija																
	Period nastanka	Srednji vijek																
38	Caf kiša		Ostaci crkve - prostrana jednobrdna građevina sa apsidom. Zidovi očuvani očuvani do visine od 1,5 m.															
	Lokacija	Vuksan-Lekići, Tuzi																
	Vrsta	Arheološki lokalitet																
	Period nastanka	Srednji vijek																

	Kategorija/značaj	lokalni																			
39	Kirza		Ostaci objekta, moguće crkve prema narodnom predanju. Na kući Nika Camaja ugrađeni elementi dekorativne plastike, a naažene su i grobne konstrukcije.																		
	Lokacija	Sukuruć																			
	Vrsta	Arheološki lokalitet																			
	Period nastanka	Antički period																			
	Kategorija/značaj	lokalni																			
40	Naselje Vranjina		Selo Vranjina nastalo je krajem XVII i početkom XVIII vijeka. razarala otomanska vojska, 1843 i 1862 g Vranjina je selo zbijenog tipa. Kuće su grupisane pri samoj vodi, u uvali koju čine dva vranjinska brda. Izmjeđu kuća su uski, strmi, krivudavi prolazi koji vode do obale.																		
	Lokacija	Vranjina																			
	Vrsta	Ruralna cjelina																			
	Period nastanka	XVIII vijek																			
	Kategorija/značaj	lokalni																			
41	Crkva sv. Arhanđela Mihaila		Crkva i prostor oko nje čine skladnu cjelinu, prirodno okruženje i ljudsko stvaranje ovdje su postigli ambijentalno jedinstvo																		
	Lokacija	Gornji Rogami																			
	Vrsta	Sakralna arhitektura																			
	Period nastanka	Srednji vijek																			
	Kategorija/značaj	lokalni																			
42	Tabački most na Ribnici		Most preko Ribnice sagradio je, tabački esnaf (tabak- koža), najvjerojatnije tokom VXII vijeka sa sjeverne strane izvan gradskih bedema u zoni gdje su bile klaonice i štavionice kože. Po esnafu nosi naziv Tabački most. Bio je jedina veza otomanske Podgorice sa desnom obalomi Ribnice na kojoj je u XIX vijeku oformljena Mirkova, tj. Nova																		
	Lokacija	Podgorica																			
	Vrsta	Infrastrukturni objekat																			

Period nastanka	Srednji vijek, Otomanski period	varoš, Oko Tabačkog mosta bio je čitav niz privrednih sadržaja: mlinova, zanatskih radnji																		
Kategorija/značaj	lokalni																			

EVIDENTIRANA KULTURNA DOBRA

1. Arheološki lokalitet Đuteza	Tuzi, Podgorica-	27. Crkva sv. Mihaila	Komani
2. Blok 5		28. Crkva sv. Nikole	Pelev Brijeg, Bratonožići
3. Buac (staro groblje, nadgrobne ploče)	Grbavci	29. Crkva sv. Nikole	Momče -
4. Carinarnica	(sada Privredni sud)	30. Crkva sv. Nikole	Parci, Gradac-
5. Crkva	u Đurkovićima	31. Crkva sv. Nikole	Seoštica -
6. Crkva	Liješnje	32. Crkva sv. Nikole	Liješta -
7. Crkva	u Lekićima – Grbavci	33. Crkva sv. Nikole	Momišići, Kličica
8. Crkva Hristovog Vaznesenja	Farmacii	34. Crkva sv. Nikole	Stanislavci
9. Crkva na Sinjcu	Skupo	35. Crkva sv. Nikole (Nikolj crkva)	Golubovci
10. Crkva na Sinjcu, Skupo, Zeta,		36. Crkva sv. Paraskeve	Krusi
11. Crkva na Valezi	Berislavci	37. Crkva sv. Petke	Kurilo
12. Crkva na Valezi, Berislavci, Zeta		38. Crkva sv. Petke	Golubovci
13. Crkva sv. apostola Petra i Pavla	, Bandići,	39. Crkva sv. Petke	Gradac
14. Crkva sv. apostola Petra i Pavla	Komani	40. Crkva sv. Petke	Mahala, Golubovci
15. Crkva sv. Arhanđela Mihaila	Gornji Crnci	41. Crkva sv. Proroka Ilije	Ožezi, Piperi
16. Crkva sv. Arhanđela Mihaila	selo Lutovo	42. Crkva sv. Spasa	Stravče
17. Crkva sv. Dimitrija	Orahovo, Kuči	43. Crkva sv. Trojice	Goljemadi
18. Crkva sv. Đorđa	Stijena Piperska	44. Crkva sv. Vasilija Ostroškog	Brežine, Lješanska nahija
19. Crkva sv. Đorđa	Beri	45. Crkva sv. Vrača	Staniseljići
20. Crkva sv. Đorđa	Berislavci	46. Crkva sv. Vračeva	Oraovica, Komani
21. Crkva sv. Đorđa	Momišići	47. Crkva sv. Dimitrija	Bijelo Polje
22. Crkva sv. Gospođe	Draževina	48. Crkva sv. Đorđa	Doljani
23. Crkva sv. Ilije	Rači -	49. Crkva sv. Kirika i Julite	Donja Gorica
24. Crkva sv. Ilije	Komovi, Kuči	50. Crkva sv. Kirika i Julite, Donja Gorica	
25. Crkva sv. Jovana Bogoslova	Ubli	51. Crkva Uspenja Bogorodice	Bioče
26. Crkva sv. Luke	Rače	52. Crkva Uspenja Bogorodice	Bioče

53. Crkva Vaznesenja	Momišići	76. Kula Radunova, Progonovići
54. Crkva Vaznesenja	Kržanja	77. Kulturno istorijski kompleks Četak, Brskut
55. Crkva Vaznesenja Gospodnjeg	Klopot -	78. Leksikografski zavod
56. Crkva Vaznesenja Gospodnjeg	Mrke -	79. Lokalitet Bojčin
57. Crkva Vaznesenja Gospodnjeg	Kržanja -	80. Lokalitet Crkvine, brdo Mali Čardak
58. Crkva Vaznesenja Gospodnjeg (sv.Spasa)	Gornje Stravče -	81. Lokalitet Dajbabe, tumul
59. Dječji vrtić	na Koniku	82. Lokalitet Divangrad, Grbavci
60. Dječji vrtić na Koniku, Podgorica, Arhitektura 20 vijeka		83. Lokalitet Dušići
61. Doclea – zapadna nekropola	lokalitet Bjelovine – D. Rogami	84. Lokalitet Gomila na imanju Pavičevića na putu ka Ublima
62. Doclea – zapadna nekropola, lokalitet Bjelovine		85. Lokalitet Gomile (mozaik i tumul), Donje Selo, Dajbabska gora
63. Grob hadži Barjama Drickovića, Drač		86. Lokalitet Grot, Donja Gorica
64. Hotel Crna Gora		87. Lokalitet Ilirsko groblje-Nikoljska glavica, Gornji Crnci, Piperi
65. Hotel Podgorica		88. Lokalitet Kulica, Vranjina
66. Izvršno vijeće (sada Predsjednik CG i druge službe)		89. Lokalitet Lekići - stara crkva, Grbavci
67. Kapela Čepurci		90. Lokalitet Lekovići, Lekaj
68. Kneževića glavica na putu Golubovci-Balabani		91. Lokalitet Novo Selo – uzvišenje sv.Srđ sa ostacima crkve
69. Kuća Milonjića Bana u Draževini	Lješanska nahija -	92. Lokalitet Potkapina , Bioče
70. Kuća Milovana Radunovića, Progonovići	Progonovići	93. Lokalitet Prenkočevići
71. Kuća Rista Stijovića i ulica Braće Zlatičana, Stara Varoš	u Staroj Varoši	94. Lokalitet Toječ, staro groblje
72. Kuća u ul. Petra Prlje br.25 i ul. Petra Prlje –od Trga sa sahat kulom zaključno sa kućom br.43 u Staroj Varoši		95. Lokalitet Vladni
73. Kuća u ulici Gojka Radonjića br.24 , Stara Varoš	u Staroj Varoši	96. Lokalitet Vruća pećina -
74. Kula Đurakića, Vranjina		97. Lokalitet-tumuli Roge
75. Kula Pandurica, Petrovići, Piperi		98. Mala crkvice, Momišić
		99. Manastir Čelija, Orahovo
		100. Muška zanatska škola (sada muzička škola)
		101. Nekropola Momišići

102. Nekropola u Momišićima sa ostacima crkve
103. Nizamska kula na Ćemovskom polju
104. Osnovna škola , u selu Gradac
105. Ostaci crkve u Berima
106. OŠ Maksim Gorki
107. OŠ Radojica Perović
108. Poslovni centar Kruševac
109. Ruševine crkve u Dobrotićima, Liješne
110. Saborna crkva na Ublima
111. Sadova glavica, tumul između sela Ljajkovići i Botun
112. SC Morača
113. Selo Mrke -
114. Skaline
115. Služba društvenog knjigovodstva
116. Spomen kompleks na Barutani
117. Spomenički kompleks na Krusima
118. Spomenik Njegošu, Njegošev park
119. Spomenik Partizanu borcu na Gorici
120. Stambena zgrada na uglu ulica Slobode i Novaka Miloševa
121. Stambena zgrada u Bulevaru Svetog Petra Cetinjskog
122. Stambeno poslovna zgrada u ulici Slobode (do Pošte 1)
123. Stara škola u Srpskoj
124. Stara Varoš
125. Starovaroški portali i bunari
126. Tvrđava Šipčanik, Tuzi
127. Upravna zgrada Aluminijskog kombinata
128. Utvrđenje na Malom brdu
129. Utvrđenje na Veljem brdu
130. Vila na Gorici, Podgorica
131. Vinogradi Plantaža 13 jul, Ćemovsko polje
132. Zemljani tumul-Odžina glavica, Mataguži
133. Zgrada dnevnog lista Pobjeda
134. Zgrada Komore
135. Zgrada ranije Vlade, društveno-političkih organizacija
136. Zgrada RZUP-a
137. Tora
138. Zbirka bivše Galerije Nesvrstanih zemalja

ANDRIJEVICA

Br.	Kulturno dobro	Osnovni podaci	Elementi turističke valorizacije														
			Stepen			Dostupnost			Objekti za posjetioce			Odnosi sa javnošću					
			Istraženosti	Konzervacije	Prezentacije	Stanje puta	Signalizacija	Parking	Ulazni hol	Toaleti	Gastronomija	Suvenirnica	Internet	Flajeri	Brošure	Spremnost predstavljanja	
1	Stari grad Ulcinj																
	Lokacija																
	Vrsta																
	Period nastanka																
	Kategorija/značaj																

EVIDENTIRANA DOBRA

1. Crkva Svetog Arhangela Mihaila na Knjaževcu
2. Crkva Svetog Ilije na Carinama
3. Spomen park Knjaževac
4. Katuni

BERANE

Br.	Kulturno dobro	Osnovni podaci	Elementi turističke valorizacije																				
			Stepen			Dostupnost		Objekti za posjetioce			Odnosi sa javnošću												
			Istraženosti	Konzervacije	Prezentacije	Stanje puta	Signalizacija	Parking	Ulazni hol	Toaleti	Gastronomija	Suvenirnica	Internet	Flajeri	Brošure	Spremnost predstavljanja							
1	Manastir Đurđevi Stupovi <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Berane</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>XII vijek</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Berane	Vrsta	XII vijek	Period nastanka		Kategorija/značaj	nacionalni	<p>Manastir sa crkvom sv. Đorđa podigao je Stefan Prvoslav, sin župana Tihomira. U periodu turske okupacije u manastirju se permanentno organizovao otpor protiv okupatora.</p> <p>Od prvobitnog manastirskog kompleksa očuvana je samo crkva. Sv. Đorđe ima složeni arhitektonski sklop iz kojeg se prepoznaju tri prostorne cjeline. Najstariji dio je jednobrodne osnove sa polukružnom apsidom i osmostranom kapelom. Između njih je visoka, četvrtasta kula. Zdanje se završava prostranom pravougaonom spoljnom pripratom. Gradivo je sivi krečnjak i siga, složeni u nepravilne horizontalne redove. Od nekadašnjeg živopisa očuvani su samo fragmenti. Sa djelova fresaka u oltaru i priprati nestao je bojeni sloj. Manje površine živopisa u spoljnoj priprati sa temom neologa su kvalitetnije i datuju se okvirno u sredinu XIV vijeka.</p>													
Lokacija	Berane																						
Vrsta	XII vijek																						
Period nastanka																							
Kategorija/značaj	nacionalni																						
2	Rimski castrum <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Dolac</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> </table>	Lokacija	Dolac	Vrsta		Period nastanka		<p>Na lokalitetu Dolac nalaze se ostaci rimskog vojnog logora – castruma. U iskopavanjima 1953 godine otkriveni su ostaci i naselja. Vojni logor je veličine 32 x 10 m sa pet prostorija, ispred logora se nalazilo vježbalište 44 x 32 m. Lokalitet je samo djelimično istražen.</p>															
Lokacija	Dolac																						
Vrsta																							
Period nastanka																							

Kategorija/značaj		nacionalni																			
3	Zgrada stare osnovne škole		Prostrana, jednostavna zgrada izdužene pravougaone osnove sa prizemljem i spratom. Građena je od pritesanog kamena, sa krovom na dvije vode. Zgrada je više puta prepravljena.																		
	Lokacija			Berane																	
	Vrsta																				
	Period nastanka																				
Kategorija/značaj		lokalni																			
4	Manastir Šudikova		Prvi pomen Šudikova potiče iz XVI vijeka. Tokom XVI i XVII vijeka manastir je bio važan kulturno prosvjetiteljski centar, gdje je radila plodna prepisivačka radionica iz koje se sačuvano više rukopisa. Pored umnožavanja knjiga u Šudikovu su obrazovanje sticali sveštenici i slikari. Poznato je da je obližnja Budimljanska mitropolija izdržavala slikarsku školu u Šudikovu. Iz tog kruga potiče i poznati pop Strahinja iz Budimlja. U znak odmazde za savez Vasojevića sa Austrijom, Turci ruše manastir do temelja 1738 godine, nakon čega manastir nikada nije obnovljen.																		
	Lokacija			Budimlje																	
	Vrsta																				
	Period nastanka																				
Kategorija/značaj		lokalni																			
5	Ruševine crkve		Na groblju u Budimlju nalaze se ostaci crkve sa većom pripratom. Crkva je bila jednobrodna sa pravougaonom apisodm. Ostaci zidova građeni od pritesanogkamena, očuvani sudo visine od 80 cm.																		
	Lokacija			Budimlje																	
	Vrsta																				
	Period nastanka																				
Kategorija/značaj		lokalni																			

EVIDENTIRANA DOBRA

1. Abri, pećinski otvori	u kanjonu rijeke Bistrice	3. Bihor grad	u Zaostru
2. Beran-krš kod Beransela		4. Crkva sv. Arhandela Mihaila	Nožice
		5. Crkva sv. Janje	Lubnica

6. Crkva sv. Jovana Krstitelja	Lubnica	25. Lokalitet Šudikova	u Tifranskoj klisuri
7. Crkva sv. Luke ili Manastir Čelija	Kaludra	26. Lokalitet Tifran	u Tigranskoj klisuri
8. Čađina pećina	kanjon rijeke
Bistrice	27. Lokalitet Torine	
9. Donje Luge-nekropola pod
humkama		28. Lokalitet Turijak	
10. Gradac	u Budimlju	29. Lokalitet Uroševica ili Manastir sv.
Arhandžela,	Uroševica
11. Gradac i Gradina,	iznad sela Buča	30. Memorijalni spomen kompleks
Jasikovac	
12. Gradac u Budimlju		31. Minina pećina	
13. Hotel Lokve		32. Ostaci vile rustike na lokaciji
Kupilište	
14. Kišna pećina,	selo Skakavac	33. Partizansko groblje na Brezni	
15. Kuća Gavra Vukovića		34. Pećina Gotovuša, iznad izvora
Petnjičke rijeke	
16. Kuća kod česama		35. Samograd, Brzava	
17. Lokalitet Abri,	Kaludra	36. Staro gradsko groblje kod
Đurđevih stupova	
18. Lokalitet Beran krš		37. Utvrđeni grad Tumbarica u Donjoj
Ržanici	
19. Lokalitet Crkvina-ostaci crkve,	Donja Ržanica	38. Zgrada arhiva na Balabandi	
20. Lokalitet Gradac,	Bistrica	39. Župan pećina, iznad sela Lubnice	
21. Lokalitet Kremenštica	u Budimlju		
22. Lokalitet Lisijevo polje			
23. Lokalitet Lužac			
24. Lokalitet Lužac, tumuli			

BIJELO POLJE

Br.	Kulturno dobro		Osnovni podaci	Elementi turističke valorizacije																					
				Stepen			Dostupnost			Objekti za posjetioce			Odnosi sa javnošću												
				Istraženosti	Konzervacije	Prezentacije	Stanje puta	Signalizacija	Parking	Ulazni hol	Toaleti	Gastronomija	Suvenirnica	Internet	Flajeri	Brošure	Spremnost predstavljanja								
1	Crkva sv. Nikole		Crkva je trobrodna bazilika sa osmostranim kubetom bez postolja. Porstrani oltarski prostor ima tri prozora. Živopis iz XVI vijeka krase unutrašnjost crkve sa još 58 ikona. Uz zapadnu fasadu bio je prislonjen trijem drvene konstrukcije. Na zapadnom zidu bio je naslikan "strašni sud". Nikoljac ima vanredno bogatu riznicu pokretnog fonda, metala, 69 rukopisnih i 96 štampanih knjiga, kao i ikone i ikonostas.																						
	Lokacija	Bijelo Polje																							
	Vrsta																								
	Period nastanka																								
	Kategorija/značaj	nacionalni																							
2	Crkva sv. Petra		Crkvu je saziđao knez Miroslav, brat Nemanjin, o čemu govori sačuvani natpis na portalu. U crkvu je prenešeno XIII vijeka sjedište Humske episkopije iz Stona. Hram je jednobrodna građevina, pravougaone osnove, sa apsidom koja spolja ima izgled pravougaonika, a iznutra je polukružna. Presvedena je sa dva svoda, podužnim i poprečnim. Iznad poprečnog svoda je malo četvrtasto kube. Uz sjeverni podužni zid bio je dozidan praklis, a uz zapadnu fasadu dvije karakteristične visoke kule, od kojih je samo jedna očuvana.																						
	Lokacija	Bijelo Polje																							
	Vrsta																								
	Period nastanka																								
	Kategorija/značaj	nacionalni																							
3	Bogorodičina crkva		Crkvu je saziđao knez Miroslav, brat Nemanjin, o čemu govori sačuvani natpis na portalu. U crkvu je prenešeno XIII vijeka sjedište Humske episkopije iz Stona. Hram je jednobrodna građevina, pravougaone osnove, sa apsidom koja spolja ima izgled pravougaonika, a iznutra je																						
	Lokacija	Bistrica, Bijelo Polje																							

	<table border="1"> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>XII vijek</td> </tr> </table>	Vrsta		Period nastanka		Kategorija/značaj	XII vijek	polukružna. Presvedena je sa dva svoda, podužnim i poprečnim. Iznad poprečnog svoda je malo četvrtasto kube. Uz sjvorni podužni zid bio je dozidan praklis, a uz zapadnu fasadu dvije karakteristične visoke kule, od kojih je samo jedna očuvana.																			
Vrsta																											
Period nastanka																											
Kategorija/značaj	XII vijek																										
4	Crkva sv. Jovana <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Zaton</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Zaton	Vrsta		Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	Crkva je u obliku trikonhosa. Uz zapadni travaj je dozidana priprata. Sa strana priprate su dozidane dvije pravougaone prostorije. Bočne kohne imaju karakteristične apsidiole koje su naznačene i u spoljašnjim zidovima. Crkva je zidana lomljenim pritesanim kamenom, a spolja je bila malterisana. Po fragmentima freskomaltera može se zaključiti da je bila živopisana. Pronađeni su ostaci starog poda od kamenih ploča. Na jednom grobu bila je upotrijebljena rimska ara, što svjedoči da je ovo područje bilo naseljeno u rimsko doba.																	
Lokacija	Zaton																										
Vrsta																											
Period nastanka																											
Kategorija/značaj	lokalni																										
5	Crkva sv. Nikole <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Podvrh</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Podvrh	Vrsta		Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	Crkva ima osnovu upisanog sažetog krsta čije slijepo kube, bez tambura počiva na pilastrima. Crkva ima pripratu i drveni trijem i pokrivena je klisom. Živopisao ju je pop Strahinja iz Budimlja 1613 godine, dok je ikonostas rad kir Kozme i majstora Radula. U ovoj crkvi je pronađeno Divoševo Jevanđelje. Crkva je sanirana i konzervirana, kao i živopis i pokretni fond.																	
Lokacija	Podvrh																										
Vrsta																											
Period nastanka																											
Kategorija/značaj	lokalni																										
6	Džamija <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Bijelo Polje</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1741</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Bijelo Polje	Vrsta		Period nastanka	1741	Kategorija/značaj	lokalni																		
Lokacija	Bijelo Polje																										
Vrsta																											
Period nastanka	1741																										
Kategorija/značaj	lokalni																										

EVIDENTIRANA KULTURNA DOBRA

374. Crkva sv. Ilije	Tomaševo
375. Crkva sv. Jovana	Sutivan
376. Crkva sv. Tome	Brzava
377. Crkva sv. Trojice	Majstorovina
378. Crkva Uspenja Presvete Bogorodice	Pavino Polje
379. Crkva Uspenja Presvete Bogorodice	Vranštica
380. Crkva Vavedenja Bogorodice	Bliškovo
381. Lok. Crkva i seosko groblje, Osmanbegovo-Petrovo selo, Korita	Podbrijeg (Podgajnice), selo
382. Lokacija Antički hram	Zaton
383. Lokacija Gradina	selo Muslići
384. Lokacija Manastir Vranštica	selo Tomaševo
385. Lokalitet Bijedići	Osmanbegovo(Petrovo selo),
386. Lokalitet Crkva i seosko groblje	Selo Korita
387. Lokalitet Crkvište	Kula, selo Kostenica
388. Lokalitet Grčko groblje	Grubješići u Pavinom Polju
389. Lokalitet Krstače	selo Pavino Polje
390. Lokalitet Osoja	Požuber, selo Lekovići
391. Lokalitet Pavin i Ahmetov grob u Pavinom Polju	mjesto Crkvina, selo Kostenica
392. Lokalitet Selište	Gubavač
393. Most na rijeci Bistrici	Pavino Polje, selo Kičava
394. Ostaci crkve i manastira Kladnik	Tomaševo
395. Ostaci crkve u Kičavi	
396. Slijepač most	
397. Utvrđeni grad na Gradini iznad Korita	
398. Utvrđeni grad Samograd na Brzavi	

OPŠTINA GUSINJE

Br.	Kulturno dobro	Osnovni podaci	Elementi turističke valorizacije														
			Stepen			Dostupnost			Objekti za posjetioce			Odnosi sa javnošću					
			Istraženosti	Konzervacije	Prezentacije	Stanje puta	Signalizacija	Parking	Ulazni hol	Toaleti	Gastronomija	Suvenirnica	Internet	Flajeri	Brošure	Spremnost predstavljanja	
1	Crkva sv. Đorđa	<p>Podignuta na mjestu starijeg objekta. Po zapisu na ploči saznaje se da je podignuta priložima ovdašnjeg pravoslavnog stanovništva. Crkva je jednobrodne osnove, zidana od neobrađenog, pritesanog kamena. Crkva nema svodnu konstrukciju već lažni svod-drveni sa ojačavajućim lucima. Pod je od kamenih ploča, a krovni pokrivač-šindra. Otvori imaju kamene okvire sa lučnim završecima. U zapadnom traveju je drvena pijvnica. Ikonostas je rad Petra Čolanovića iz 1926 godine. Ikone su rađene u tehnici ulje na platnu. U crkvi je i 50-ak štampanih ruskih knjiga, od kojih sedam iz XVIII vijeka.</p>															
	Lokacija		Gusinje														
	Vrsta																
	Period nastanka																
	Kategorija/značaj	lokalni															
2	Vezirova džamija	<p>Džamiju su podigli turski dostojanstvenici iz Skadra. Po arhitektonskom sklopu predstavlja tipičan primjer islamske arhitekture XVIII vijeka u Crnoj Gori. Džamija je četvrtaste osnove, zidana kamenom utopljenim u krečni malter. Više puta je prepravljana i obnovljana tako da su neki djelovi degradirani. Posebnu vrijednost predstavlja soferluk-trijem sa djelovima u duborezu i slijepim arkadama, kao i enterijer sa duboreznim ukrasima. Minaret je od drveta i završava se otvorenom, kružnom galerijom.</p>															
	Lokacija		Gusinje														
	Vrsta																
	Period nastanka																
	Kategorija/značaj	lokalni															

EVIDENTIRANA DOBRA -GUSINJE

1. Crkva Velikomučenika u centru Gusinja
2. Lokalitet Humka na putu od Gusinja ka Vusanju
3. Stara gusinjska kuća u centru Gusinja

OPŠTINA KOLAŠIN

Br.	Kulturno dobro	Osnovni podaci	Elementi turističke valorizacije																			
			Stepen			Dostupnost			Objekti za posjetioce			Odnosi sa javnošću										
			Istraženosti	Konzervacije	Prezentacije	Stanje puta	Signalizacija	Parking	Ulazni hol	Toaleti	Gastronomija	Suvenirnica	Internet	Flajeri	Brošure	Spremnost predstavljanja						
1	Manastir Morača <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Morača,.Kolašin</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td>Sakralna arhitektura</td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1252</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Morača,.Kolašin	Vrsta	Sakralna arhitektura	Period nastanka	1252	Kategorija/značaj	nacionalni	<p>Manastirsku crkvu Uspenja Bogorodice sagradio je Stefan, sin Vukanov, unuk Nemanjih 1252 godine, o čemu govori uklesani natpis u luneti glavnog portala. Početkom XVI vijeka, Truci su opustošili manastir. Iguman Toma i knez Vučić Vučetić iz Rovaca obanvljaju Moraču 1574 godine. U periodu turske dominacije manastir je bio važan politički i kulturno-prosvetni centar, posebno u XIX vijeku. Manastir Moraču sačinjavaju centralni hram Uspenja Bogorodice, mala crkva Sv. Nikole iz XVII vijeka i zgrade konaka, koje zajedno sa ogradnim zidom formiraju jedinstven kompleks.</p> <p>Bogorodičina crkva je jednobrodna kupolna građevina sa karakterističnim bočnim pijevnicama, raškog tipa. Uz prostranu pripratu nalazi se, sa sjeverne strane, paraklis sv. Stefana. Građivo su sitni kvaderi sige, presvučeni malterom. U spoljnoj obradi fasada, portala, prozora i u pojavi niza slijepih arkadica, ispod krovnog vijenca, uočljivo je prisustvo romanike, pa graditelje Morače treba tražiti u primorju.</p> <p>U XVII vijeku, u Morači rade najbolji slikari i konopisci tog vremena. Pop Strahinja iz Budimlja živopiše proskomidiju, Georgije Mitrofanović zapadnu fasadu i istočni zid priprate, a čuveni Kir Kozma islikava praklis sv. Stefana i malu crkvu sv. Nikole. Njegovo djelo je monumentalna</p>												
Lokacija	Morača,.Kolašin																					
Vrsta	Sakralna arhitektura																					
Period nastanka	1252																					
Kategorija/značaj	nacionalni																					

			Žitijna ikona sv. Simeona i sv. Save, sa raskošnim pozlaćenim duborezom. Duborez sličnog kvaliteta ponavlja se i na ikonostasu.																	
2	Ostaci barutane		Barutana je služila za očuvanje oružja i baruta. Objekat ima krstastu osnovu. Po očuvanim visinama može se zaključiti da je imala prizemlje i sprat. Barutana je zidana od relativno krupnih, poluobrađenih kamenih blokova utopljenih u krečni malter.																	
	Lokacija	Vinića Brdo																		
	Vrsta	fortifikacija																		
	Period nastanka	XVIII vijek																		
	Kategorija/značaj	lokalni																		
3	Most Knaza Danila na Mrtvici		Most je podigao knjaz Danilo za, kako stoji u natpisu, "dušu majci Krstinji". Kamenu konstrukciju mosta čine dva luka nejednakih raspona sa temeljima na stijeni. Luci mosta su naglašeni uvučenim redom kamena, iznad kojeg su složene tanje kamene ploče koje izlaze iz lica zida.																	
	Lokacija	Vinića Brdo																		
	Vrsta	Infrastrukturni objekat																		
	Period nastanka																			
	Kategorija/značaj	lokalni																		

EVIDENTIRANA DOBRA

1. Crkva sv. Ahandela Mihaila	Lutovo	8. Crkva sv.Nikole	Grablja, Gornja Rovca -
2. Crkva sv. Dimitrija	u Kolašinu	9. Crkva Uspenja Bogorodice	Mrtvo Duboko -
3. Crkva sv. Ilije	Dragovića Polje -	10. Hotel Bjelasica (sada Bjanka)	
4. Crkva sv. Ilije	Velje Duboko -	11. Kaluđerski most na Morači -	
5. Crkva sv. Luke	Međuriječje -	12. Most Grlo na rijeci Morači	
6. Crkva sv. Trojice	Lipovo	13. Partizansko groblje na Brezi	kod Kolašina
7. Crkva sv.Jovana	Mioljica -		

OPŠTINA MOJKOVAC

Br.	Kulturno dobro	Osnovni podaci	Elementi turističke valorizacije																				
			Stepen			Dostupnost			Objekti za posjetioce			Odnosi sa javnošću											
			Istraženosti	Konzervacije	Prezentacije	Stanje puta	Signalizacija	Parking	Ulazni hol	Toaleti	Gastronomija	Suvenirnica	Internet	Flajeri	Brošure	Spremnost predstavljanja							
1	Manastir Dobrilovina <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Mojkovac</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>II</td> </tr> </table>	Lokacija	Mojkovac	Vrsta		Period nastanka		Kategorija/značaj	II	<p>Na mjestu današnjeg hrama sv. Đorđa postojala je starija građevina koja se pominje 1593 godine. Današnja manastirska crkva podignuta je 1609 godine zaslugom igumana Jovana, vojvode Radiča Miloševića i grupe lokalnih knezova. Dobrilovina je bila zajednički hram hrišćana sa obje obale Tare, njihovo zborna mjesto.</p> <p>Crkva sv. Đorđa je jednobrodna, sa blago naglašenim poprečnim transeptom, koji formira krstoobraznu osnovu. Na presjeku brodova uzdiže se kupola sa kružnim tamburom. Uz naos se nalazi odijeljena pravougaona priprata. Gradivo je lomljeni i pritesani kamen. Zapadna fasada je prezidana 1880 godine, a do tada je bila islikana freskama i uz nju se oslanjao drveni trijem. Umjesto trijema iz zapadnu fasadu nalazi se drveni zvonik sa dvije etaže. Krov je od klisa. Unutrašnjost hrama presvođena je sistemom poluobličastih svodova. Pod je od kamenih ploča. Grupa lokalnih majstora živopisala je crkvu 1613 godine. Usljed čestih stradanja Dobrilovine, freske su veome oštećene i fragmentovano očuvane. U priprati je prikazan ciklus sv. Đorđa a u naosu je data uobičajena ikonografska šema. Ruševine konaka nalaze se izvan uže manastirske porte, sa jugozapadne strane.</p>													
Lokacija	Mojkovac																						
Vrsta																							
Period nastanka																							
Kategorija/značaj	II																						

EVIDENTIRANA DOBRA

1. Crkva Ružica	, Sinjajevina,
2. Crkva sv. Hrista	Markovina
3. Crkva sv. Trojice	Prošćenje
4. Gradac	na Brskovu
5. Gradac na Brskovu	
6. Hotel Mojkovac	
7. Jame Brskova	Rudarsko okno - Marića Luka
8. Manastirska pećina, arheološki lokalitet	
9. Mlinovi na Bistrici, Bistrica	
10. Stećci pored crkve sv.Trojice	selo Pošćenje
11. Šalitrača-arheološki lokalitet, Dobrilovina	
12. Vodenice na Bistrici	

OPŠTINA PETNJICA

Br.	Kulturno dobro	Osnovni podaci	Elementi turističke valorizacije															
			Stepen			Dostupnost			Objekti za posjetioce			Odnosi sa javnošću						
			Istraženosti	Konzervacije	Prezentacije	Stanje puta	Signalizacija	Parking	Ulazni hol	Toaleti	Gastronomija	Suvenirnica	Internet	Flajeri	Brošure	Spremnost predstavljanja		
1	Crkva sv. Arhanđela Mihaila	Po predanju crkva je iz srednjeg vijeka. Današnji hram je jednobrodna građevina pravougaone osnove sa pripratom, kupolom, polukružnom apsidom i zvonikom na preslicu sa jednim zvonom. Crkva je spolja zidana od poluobrađenih tesanika, dok su unutrašnji zidovi od sige. Apside je pokrivena šindrom, a ostali dio crkve pocinčanim limom. Unutrašnjost crkve nije malterisana, a pod je od kamenih ploča nejednake veličine.																
	Lokacija	Petnjica																
	Vrsta																	
	Period nastanka																	
	Kategorija/značaj	III																

EVIDENTIRANA DOBRA

- Azane – ostaci crkve na groblju sela Azane u Petnjici
- Džamija u Petnjici
- Gornja Vrbica-slučajni nalazi, u petnjičkom regionu
- Gradina Godočelje iznad sela Godočelje
- Gradina-Tucanje, selo Tucanje iznad Šabotića
- Pećina Grad u Radmanskoj klisuri
- Praistorijski lokalitet Torine u Radmancima

OPŠTINA PLAV

Br.	Kulturno dobro	Osnovni podaci	Elementi turističke valorizacije														
			Stepen			Dostupnost			Objekti za posjetioce			Odnosi sa javnošću					
			Istraženosti	Konzervacije	Prezentacije	Stanje puta	Signalizacija	Parking	Ulazni hol	Toaleti	Gastronomija	Suvenirnica	Internet	Flajeri	Brošure	Spremnost predstavljanja	
1	Kula Redžepagića	Kula je primjer "utvrđenog stana" i predstavlja tipičan primjer autentične arhitekture ovog kraja. Kula ima više slikovitih drvenih ispusta (erkeri) iz pojedinih etaža svog snažnog kamenog korpusa. U tim ispustima su smještene pojedina pomoćna odjeljenja (mutvak, amam...). Pored zapažen funkcionalne organizacije prostora narodni graditelj je sačinio izuzetnu arhitektonsku vrijednost oličenu u kamenu i drvetu. Tradicionalno prizemlje i prvi sprat su kameni, dok je druga etaža i krov od bondruka.															
	Lokacija		Plav														
	Vrsta																
	Period nastanka																
	Kategorija/značaj	II															
2	Manastir Brezojevica	Narodno predanje postanak manastira Brezojevice na Limu, sa crkvom sv. Trojice veđe za srednji vijek. Godina živopisanja hrama 1566 je i najstariji pisani podatak o njemu. Brezojevački manastir je bio aktivan do 1850 godine kada su ga napustili monasi pered najezdom Turaka. Crkva sv. Trojice je jednobrodne osnove sa izrazito prostranom apsidom i odijeljenom pripratom. Na zapadnoj fasadi iznad lučnih vrata nalaze se tri, takođe lučno zasvedene plitke niše. Na južnom zidu su još jedna vrata i niz od tri prozora. Gradivo je grubo pritesan kamen. Unutrašnjost crkve je presvođena poluoblčastim svodom. Na podužnim zidovima, između istaknutih pilastera, nalaze se prislonjeni luci. Pod je od kamenih ploča sa dekorativnim amvonom.															
	Lokacija		Plav														
	Vrsta																
	Period nastanka																
	Kategorija/značaj	II															

3	Careva džamija		<p>Džamija u Plavu je jedan od najstarijih objekata u gardu. Podigao ju je sultan Abdul Hamid, a njen današnji izgled datira iz XVIII vijeka. Osnova džamije je kamena, pravougaonog oblika, a njen prilazni dio, takozvani seferluk, građen je od drveta. Džamija je malterisana i ima prizemlje i sprat. Krov, minaret, soferluk i još neki elementi su nanovo izgrađeni od drveta. Posebnu vrijednost objekta čini duborez i arabeske.</p>											
	Lokacija	Plav												
	Vrsta													
	Period nastanka													
	Kategorija/značaj	III												
4	Zgrada bivše OŠ Brezojevica		<p>Zgrada je funkcionisala kao osnovna škola tri godine. Godine 1912 je spaljena, nakon toga obnovljena, a ponovo spaljena 1941 godine. Na očuvanim ostacima građevine je obnovljena 1986-87.</p>											
	Lokacija	Plav												
	Vrsta													
	Period nastanka	1893												
	Kategorija/značaj	III												

EVIDENTIRANA DOBRA

- 1. Crkva sv.Troice
- 2. Humka Grnčar, na desnoj obali Grnara
- 3. Humka, Brezojevica
- 4. Latinsko groblje, Brezojevica
- 5. Lokalitet Gradac u Plavu
- 6. Lokalitet Gradac, Brezojevica
- 7. Lokalitet Velika Jerina-utvrđenje
- 8. Lokalitet Vezirova Brada iznad Ali pašinih izvora u granicama NP Prokletije
- 9. Lokalitet Volušnica, staza ka Prokletijama
- 10. Redžepagića džamija
- 11. Stara škola u Velici kod Murine

OPŠTINA PLJEVLJA

Br.	Kulturno dobro	Osnovni podaci	Elementi turističke valorizacije														
			Stepen			Dostupnost			Objekti za posjetioce			Odnosi sa javnošću					
			Istraženosti	Konzervacije	Prezentacije	Stanje puta	Signalizacija	Parking	Ulazni hol	Toaleti	Gastronomija	Suvenirnica	Internet	Flajeri	Brošure	Spremnost predstavljanja	
1	Husein Pašina džamija	<p>Džamija je zadužbina Husein paše Boljanića, porijeklom iz obližnjeg sela Boljanića. Husein paša je obavljao visoke funkcije na Porti, službovao je u Egiptu, pa je svom zavičaju podario jednu od najljepših džamija na Balkanu, kojoj su se divili putopisci iz XVII vijeka. Džamija je zdanje kvadratne osnove sa plitkom i širokom kupolom. Krov je oživiljen sa još dvije male dekorativne kupolice, visokog tambura. Ispred ulaza je prostrani trijem, oslonjen na tri masivna mermerna kružna stuba, između kojih su razapeti šiljasti, orijentalni lukovi. Trijem je natkriven sa tri plitke kupolice, od kojih je središnja blago nadvišena. Prozori, raspoređeni po logičkoj gradaciji vertikalne, imaju takođe šiljaste orijentalne lukove. Uz džamiju se nalazi vitko minare, visoko 42 metra, sa dekorativnom šerifom pri vrhu. Obredni djelovi enterijera – mihrab, mimber i mahvil – dekorisani su slikanim i u mermeru klesanim i bojenim ornamentima. Zidovi i kupola islikani su stilizovanom, polihromnom ornamentikom – arabeskama. U džamiji se čuva zbirka rukopisnih i štampanih Kurana. Ispred zdanja je nalazi obavezni šadrvan.</p>															
	Lokacija		Pljevlja														
	Vrsta																
	Period nastanka																
	Kategorija/značaj	nacionalni															
2	Manstir sv. Trojica	<p>Riznica i biblioteka sv. Trojice su jedne od najbogatijih i najznačajnijih u Crnoj Gori. Posjeduje zbirke obrednih predmeta, ikona i tekstila, koja i veliki broj rukopisa i starih štampanih knjiga. U sv. Trojici se sačuvalo gragmentovani primjerak Trebnika Crnojveića iz 1595 godine. Manastirski koraci uokviruju crkvu sa tri strane. Na velikom konaku, iz prošlog vijeka,</p>															
	Lokacija		Pljevlja														
	Vrsta																

	<table border="1"> <tr> <td>Period nastanka</td> <td>1537</td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Period nastanka	1537	Kategorija/značaj	nacionalni	evidentirani su uticaji orijentalne arhitekture, u vidu dekorativnog drvenog doksata.																						
Period nastanka	1537																											
Kategorija/značaj	nacionalni																											
3	Lokalitet Komini <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Pljevlja</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Pljevlja	Vrsta		Period nastanka		Kategorija/značaj	nacionalni	<p>Ostaci grada sa dvije nekropole nalaze se u neposrednoj blizini Pljevlja. Prva arheološka istraživanja obavljena su krajem XIX vijeka, ali su tek sistematska istraživanja iz 1964 i sa prekidima do 1974 godine dala poznate rezultate. Pitanje vremena nastanka i ime grada ostali su nepoznati, a grad je poznat kao Municipijum S.</p> <p>Spomenici Komina posebno su zanimljivi i značajni za sagledavanje razvoja rimske provincijske umjetnosti, koja je ovdje prožeta lokalnom, ilirsko-keltskom tradicijom.</p>																		
Lokacija	Pljevlja																											
Vrsta																												
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	nacionalni																											
4	Manastir Dovolja <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Premćani</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Premćani	Vrsta		Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	<p>Manastirska crkva Uspenja Bogorodice je jednobrodna izdužena građevina sa kupolom i pripratom. Kupola je imala visok okrugli tambur, koji se sa unutrašnje strane oslanjao na poprečne i bočne ojačavajuće lukove, čiji su nosači bili snažni pilastri. Kupola je bila očuvana u periodu između dva svjetska rata. Građivo je pirtesan kamen. Spoljne fasade su bile malterisane, bez ukrasa. U apsidi se nalaze tri, simetrično raspoređene karakteristične niše. Zapadno od crkve sačuvani su ostaci prostranih konaka sa zasvedenim prostorijama. Predstoje istraživački radovi na kompleksu.</p>																		
Lokacija	Premćani																											
Vrsta																												
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	lokalni																											
5	Manastir Dubočica <table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Otilovići</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>nacionalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Otilovići	Vrsta		Period nastanka		Kategorija/značaj	nacionalni	<p>Crkva sv. Nikole se prvobitno nalazila na obali Čehotine, a izgradnjom akumulacionog jezera za potrebe TE "Pljevlja" morala je biti premještena i njena sadašnja lokacija je u Otilovićima.</p> <p>Crkva je jednobrodna građevina sa pripratom, presvođena poluoblíčastim svodom. U naosu, uz sjeverni i južni zid nalaze se po dva para istaknutih pilastera koje povezuju luci. Zidana je od lomljenog kamena, riječnih oblutaka i sige. Spolja je malterisana i bez izrazitih arhitektonskih detalja</p>																		
Lokacija	Otilovići																											
Vrsta																												
Period nastanka																												
Kategorija/značaj	nacionalni																											

38. Gradina,	Dragaši	70. Humka	u Mijakovićima
39. Gradina, podrgrađe i dvije gromile,	Vrulja	71. Humka	u selu Maoče
40. Grčko groblje	na Kapetanovini,	72. Humka Dublje,	Rađevići
	Vodoplav-Luka, Odžaci	73. Humka istočno od Jelovog panja,	Bobovo
41. Grčko groblje	iznad Od vrela, Vlaovići	74. Humka Kalušić	u podnožju Malog Pliješa
42. Grčko groblje	u šumi Cicovinma,	75. Humka kod škole	u selu Otilovići
	Bukovice	76. Humka Kujundžinica,	Poblaće
43. Grčko groblje Bitine,	Kosanica	77. Humka na Karazuli,	Đurđevića Tara
44. Grčko groblje kod OŠ,	ispod brda Vid, Poblaće	78. Humka na putu Zelene Lokve – Vidre	
45. Grčko groblje Podborova,	Maoče	79. Humka na raskrsnici Odžića i Trnovice,	Mala Luka
46. Grčko groblje Prisoje,	Poblaće	80. Humka na Ravnoj njivi,	Lever Tara
47. Grčko groblje Radovića lokva,	Crljenice	81. Humka Radovića lokva,	Crljenice
48. Grčko groblje sa stećcima i bunarom,	Dulanovina, Crljenice	82. Humka sa kućom na njoj, selo Zenice	
49. Grčko groblje,	Gradina	83. Humka sa nadgrobniim spomenicima ispod	Kozice
50. Grčko groblje,	Kragujevo brdo, Kotlajići	Koznika,	
51. Grčko groblje,	Premćani	84. Humka sela Mataruge	Brezojevica, Maoče
52. Grčko groblje,	lokalitet Rat, Bukovica	85. Humka uz put Vrulja – Kaljig,	u Čirovićima, Ljutići
53. Grčko groblje,	selo Mrčevo	86. Humke	u Donjim Leverima
54. Grčko groblje,	Šljivansko	87. Humke	u Srdanovom grobu
55. Grčko groblje,	Brankovo brdo, Kruševo	88. Humke	
56. Grčko groblje,	Grobnice, selo Kakmuže	89. Humke Boljanića	
57. Grčko groblje,	Vrbica	90. Humke Hoćevine,	pored puta, na brdu
58. Grob sa stelom,	Čirovići, Ljutići		Guke i Vukovom brdu,
59. Groblje	u Kržavi, Bukovica		pored groblja,
60. Groblje	uz Volodetr, Hoćevina	91. Humke i gromile kod seoskog groblja,	Čestin
61. Groblje Markovića	u Vodnom	92. Humke i stari put na Gnjolom brdu,	Gotovuša
62. Gromila Gradina,	Šumane	93. Humke na putu Mataruge-Otilovići	
63. Gromile	uz put Pljevlja – Bijelo	94. Humke na Stražici,	lokacija Livadak i
	Polje, Matarige		gromile, brdo
64. Hadži – Alijine džamija		95. Humke sela Ljutići	(Pod)Milodijeva, selo
65. Hadži – Rizvan Čauš džamija		96. Humke uz put Potkovača ka selu Dubac	Bušnje
66. Hadži – Zekerija (Serhat) džamija		97. Izvor Ustavan,	Bušnje
67. Hotel Pljevlja		98. Jakupov grob-humka sa stećkom,	Boljanići
68. Humka	u selu Mijakovići		
69. Humka	u selu Njivice		

99. Karaula na brdu Kričak,	Kosanica	131. Lokalitet Rudina	Otilovići
100. Karaula na Štrbini,	Premčani	132. Lokalitet Rukačice sa gromilama, Otilovići	
101. "Kaurso groblje",	Podgrobnica, Boljanići	133. Lokalitet sa tumulima Petrovače,	Bukovice
102. Krst sa antropomorfnom predstavom,	Kaljig, Maoče	134. Lokalitet Stolovi,	Brezojevica, Maoče
103. Kuća Šećerovića,	ul. Tanasija Pejatovića u	135. Lokalitet Trgovište-bunar, gomile,	selo Ljiljanići
	Pljevljima	136. Lokalitet Trkalište,	Židovići/Guke
104. Kuće Selmanović Šadije	u Pljevljima	137. Lokalitet Trlica	
105. Kula Gundulije Muja,	Lađana	138. Lokalitet Varošite-Zelena Luka,	u podnožju brda Gradina
106. Lokalitet Bjeluša-rudnik,	Kujundžinica, Pobraće	139. Lokalitet Vješala,	Donje Nange
107. Lokalitet Crkvine,	Strahov Do	140. Lokalitet Zminja glavica,	Strahov Do
108. Lokalitet Dub,	selo Radeta	141. Loptasti kamen	u Potkukanju, Kukanj,
109. Lokalitet Džamija,	Strahov Do		Potoci
110. Lokalitet Grad,	Brezojevica, Maoče	142. Mala Gradina,	selo Kukanj
111. Lokalitet gradina	Košuta Do, Crljenice	143. Mališina pećina, Ljutići	
112. Lokalitet Gradina	Meljena	144. Manastirski kompleks na lokaciji Orlić, ispod sela	
113. Lokalitet Granica (Meteriz), humke	Hoćevina	Kozice	
114. Lokalitet Jaglija-austougarske kaserne i bunar	Crljenice	145. Manastirski kompleks na lokaciji Orlić, ispod sela	
115. Lokalitet Jasike	selo Kovač	Kozice	
116. Lokalitet kod Hrasta	selo Židovići	146. Marina šuma, selo Vrulja	
117. Lokalitet kod škole sela Šljivansko		147. Medena stijena, Ljutići	
118. Lokalitet Krš	Jasen	148. Mekropola Crkvište, Maoče, Borčani	
119. Lokalitet Krševi	Duboka Dolina,	149. Mitreum u Lever Tari, Durmitor	
	Hoćevina	150. Mitreum u Lever Tari, Durmitor – el.urađen ali fale	
120. Lokalitet Mejtef	selo Gradac	kat. podaci za rješenje	
121. Lokalitet Metaljka,	Meljena	151. Monumentalna kamena humka, Boljanići	
122. Lokalitet Mramorje	Budijevići	152. Most na Đurđevića Tari	
123. Lokalitet Nijemčevine	Kruševo	153. Mramor,	selo Rađevići
124. Lokalitet Ornice-Lagum	Meljena	154. Mramorovi-nekropola stećaka Romač,	Bukovice
125. Lokalitet Ploče	Drum, Orlja, Brvenica	155. Nekropola Breze,	Kukanj, Potoci
126. Lokalitet Pod Rudinom	Otilovići	156. Nekropola Crkvine,	Židovići
127. Lokalitet Podosoje	uz put Meljak-Gradac	157. Nekropola i "crkva"	u Lizine vode, Mataruge
128. Lokalitet Polje	selo Malo Krće	158. Nekropola Konj,	Rađevići
129. Lokalitet radov do	Brvenica	159. Nekropola pod tumulima Veselo brdo, Bukovica	
130. Lokalitet Rid-ostaci crkve	zaselak Đalovića,	160. Nekropola pod tumulima, Boljanići	
	Pobraće		

161.Nekropola stećaka	na brdu Zaviđen, Elezovići, Glisnica	188.Seosko groblje, Gornje Šljivansko	
162.Nekropola stećaka	na putu od Trnovice ka rijeci Voloder, Trnovice	189.Seosko groblje, selo Lađana	
163.Nekropola stećaka Aljevina,	Brezojevica, Maoče	190.Seosko groblje sela Jubovo	
164.Niša u Romanov dolu, Srdanov grob		191.Spomen kuća Raonića, Đurđevića Tara	
165.Obrađeni, ukrašeni kamen kod hotela Gold,	naselje Kamen u Pljevljime	192.Stara "česma" u Podosoju, selo Potpeće	
166.Ocrkovlje,	Ilijina glavica, selo Boljanići	193.Stara kaldrma i Stari most, šuma Bogdanica, Pračice	
167.Osnovna škola "Boljanići"		194.Stara škola u selu Meljak	
168.Ostaci arhitekture	kod kuća Zečevića, selo Trnovice	195.Stari put Pljevlja – Srdanov grob, izvor, Kotline	
169.Ostaci džamije Burići, Poblacé	Otilovići	196.Stećak kod OŠ Radoje Tošić, selo Srdanov Grob	
170.Ostaci jednobrodne crkve		197.Stećak sanduk, Omar, Rađevići	
171.Ostaci rimskog vodovoda, Stari Meki Do, Bobovo		198.Stećak u parku kod Zelengore u Pljevljima, selo Gradac	
172.Ostaci srednjovjekovnog puta Pljevlja-Foča, Bukovica		199.Stećak, humka i savremeno groblje u selu Odžaci	
173.Pećina ispod Gospića vrha,	Ljutići	200.Stećci i humke u Žugića Luci, Lever Tara	
174.Pet humki na lokaciji Tursko groblje, Ljutići		201.Stećci kod kuća Mašovića, selo Gornji Gradac	
175.Put Drašilanovići-selo Kržave		202.Stećci na Ornici,	Kukanj, Potoci
176.Reljin kamen, selo Krupice-Barice		203.Tumul Carska kuća, Ljutići	
177.Rimski cipusi i arhitravna greda kod kasarne u Pljevljima		204.Tumul i seosko groblje u selu Potkovač	
178.Rudnik gvožđa Orlić, Kozice		205.Tumul Kukanj, Potoci	
179.Sahat kula u Pljevljima		206.Tumul na Mehovom brdu, Boljanići	
180.Savremeno groblje Crkvine, Riječko Brdo, Maoče		207.Tumul Orlja, Brvenica	
181.Savremeno groblje sela Kotlajići		208.Tumul sa stećcima i posebno usadnik stećak, kod seoske škole, Glisnica	
182.Seoski put Tikova – Orlja		209.Tumul sa stećkom, selo Mrčevo	
183.Seosko groblje Gradina		210.Tumul u selu Vijenac	
184.Seosko groblje i humke u zaseoku Poda, Brvenica		211.Tumuli na brdu Jasen	
185.Seosko groblje i karaula sela Vaškova		212.Tumuli na Čardaku, Bukovica	
186.Seosko groblje sela Jabučno		213.Tumuli na Klopetu, Vrulja	
187.Seosko groblje u selu Veliko Krće		214.Tumuli Oglavina, selo Strahov Do	
		215.Tumuli u selu Veliko Krće	
		216.Tumuli-Borikovice, Bukovice	
		217.Tursko groblje i gromile, Tupan	
		218.Tursko groblje na Sedlarima, Brvenica	
		219.Tursko groblje Tikova, Brvenica	

220.Tursko groblje, selo Zenice		226.Zgrada doma omladine - Zavičajni muzej	
221."Tursko groblje", škola na Potrebi, selo Čestin		227.Zid međaša i "kuća",	Rašće, Otilovići
222.Utvrđenje Kukanj,	zaselak Kukanj, selo	228.Dijatreta	
	Potoci	229.Kuran sa 352 minijature iz XVI vijeka iz Husein	
223.Velja gromila, Boljanići		Pašine džamije	
224.Vodenice na Leverskoj rijeci		230.Spomenik	na Stražici
225.Zgrada bivše Pljevaljske gimnazije			

OPŠTINA PLUŽINE

Br.	Kulturno dobro	Osnovni podaci	Elementi turističke valorizacije															
			Stepen			Dostupnost			Objekti za posjetioce			Odnosi sa javnošću						
			Istraženosti	Konzervacije	Prezentacije	Stanje puta	Signalizacija	Parking	Ulazni hol	Toaleti	Gastronomija	Suvenirnica	Internet	Flajeri	Brošure	Spremnost predstavljanja		
1	Crkva pod Sokolom	Crkva je nepoznate posvete, a u narodu je zovu "manastir". Po dimenzijama je jedna od većih crkava XV vijeka u oblasti Kosača. Ima oblik jednobrodnog hrama u kome se razlikuju tri prostorne cjeline-oltar sa spolja trostranom, a unutar polukružnom apsidom, pravougaoni potkupolni prostor sastavljen od sistema lukova, pandatifa i trompi i treći dio je zapadni travej za dva metra uži od podkupolnog prostora. Crkva je zidana od pravilnih kvader i bez ukrasa na fasadama. Nije očuvan živopis ni slikarstvo ikonostasa.																
	Lokacija		Zagrađe, Šćepan Polje															
	Vrsta																	
	Period nastanka																	
	Kategorija/značaj	nacionalni																
2	Manastir Piva	Crkva Uspenja Bogorodice podignuta je zaslugom hercegovačkog mitropolita Savatija Sokolovića, o čemu detaljno govori freskonatpis nad glavnim vratima naosa. Na istom mjestu je postojao stariji hram. Od osnivanja, manastir je bio važan vjerski, kulturni i politički centar Pivske oblasti. Nekoliko puta je stradao od Turaka. Poslije velikog požara iz 1798 godine obnovio ga je znameniti arhimandrit Arsenije Gagović. Manastir se nalazio na izvoru Pive, ali je, zbog izgradnje Hidro elektrane Piva, izmješten na lokaciju Sinjac, udaljenu 3 km. Dislokacija je završena 1983 godine. Kompleks se sastoji iz crkve, zgrade konaka, mađupnice, i opasan je ogradnim zidom. Hram Uspenja Bogorodice je monumentalna trobrodna bazilika sa nadvišenim srednjim brodom i razuđenim																
	Lokacija		Plužine															
	Vrsta																	
	Period nastanka																	
	Kategorija/značaj	nacionalni																

		<p>trodjelnim oltarskim prostorom. Gradivo je sivi i ružičasti klesani kamen, a u nižim partijama ugrađeni su sekundarno stećci. Eksterijer je jednostavan, jedino su fasade oživljene plitkim pilastrima. Unutrašnjost je raščlanjena masivnim stupcima i pilastrima, koj9i nose poluoblíčaste svodove. Naos je živopisan složenim ikonografskim repertoarom, koji su radili grčki i domaći majstori, skromnih likovnih kvaliteta. Pripratu islikavaju pop Strahinja i Kir Kozma.</p> <p>U Pivi se sačuvao intrazirani crkveni mobilijar sa početka XVII vijeka – krasna vrata, Bogorodičino kolo i episkopski prijesto. Manastirska riznica je jedna od najznačajnijih u Crnoj Gori, posjeduje bogate zbirke rukopisa, štampanih knjiga, obrednih predmeta, tekstila, ikona i zavjetnih darova. Dio riznice je izložen u manastirskom muzeju u zgrade konaka.</p>																									
3	Ostaci crkve sv. Stefana	<table border="1"> <tr> <td>Lokacija</td> <td>Šćepan Polje</td> </tr> <tr> <td>Vrsta</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Period nastanka</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Kategorija/značaj</td> <td>lokalni</td> </tr> </table>	Lokacija	Šćepan Polje	Vrsta		Period nastanka		Kategorija/značaj	lokalni	<p>Ostaci su očuvani mjestimično u visini od 5 m. To je bila jednobrodna građevina, sa polukružnom apsidom i karakterističnim pravougaonim bočnim pijevnicama. Uz naos nalazila se prostrana priprata, koja je odvojena zidom od centralnog dijela hrama. Gradivo su pritesani kvaderi, složeni u pravilne horizontalne redove. Ostaci crkve su istraženi i konzervirani.</p>																
Lokacija	Šćepan Polje																										
Vrsta																											
Period nastanka																											
Kategorija/značaj	lokalni																										

EVIDENTIRANA DOBRA

1. Beškovo groblje	, Donji Unač,	8. Crkva sv. Luke	Nikovići
2. Boričko brvno	, Boričje,	9. Crkva sv. Nikole	Bezube
3. Borikovo osoje sa dva tumula	, selo Duba,	10. Crkva sv. Nikole	Gornja Brezna
4. Crkva sv. Đorđa	Trsa	11. Crkva sv. Nikole	Nedajno
5. Crkva sv. Jovana	Boričje	12. Crkva sv. Petra	Stabna
6. Crkva sv. Jovana	Smriječno	13. Crkva sv. Petra	Pišće
7. Crkva sv. Jovana	Borkovići	14. Crkva sv. Save	Osojni Orah

15. Crkva sv. Save	Plužine	36. Nekropola pod humkama,
Goransko	
16. Crkva sv. Trojice	Kneževići	37. Nekropola pod humkama,
Miljkovac	
17. Crkva sv. Jovana	Nedajno -
u Plužinama	38. Nekropola pod humkama,
Rudinice	
18. Crkva sv. Jovana		39. Nekropola stećaka Bukovac	
19. Crkva sv. Petra i Pavla	Bezuje	40. Pejovića brijeg,	Donja Brezna
20. Grujova pećina,	Donji Unač	41. Pišćensko brvno	Pišće
21. Krunića groblje,	Stolac	42. Saborna crkva sv. Nikole u
Rudinicama	
22. Lokalitet Bukovačko brdo,	Stolac	43. Seosko groblje Pišće	
23. Lokalitet Cijepca,	Seljani	44. Seosko groblje Smriječno	
24. Lokalitet Dub,	Šćepan Polje	45. Seosko groblje u Donjoj Brezni	
25. Lokalitet Glavica,	Vojinovići	46. Seosko groblje u Trsi	
26. Lokalitet Malinov krst,	Borkovići	47. Seosko groblje Vojvodići	
27. Lokalitet Mramorje	Bezuje	48. Seosko groblje, Gornji Unač	
28. Lokalitet Osmigomile	Goransko	49. Soko grad, selo Brijeg, Zagrađe	
29. Lokalitet Sinjačka Brda,	Dubljevići	50. Spomen obilježje Trećoj
crnogorskoj sandžačkoj
brigadi, Šćepan Polje	
30. Lokalitet Vroštica sa četiri
tumula,	Dubljevići	51. Stećci na Glavici-	seosko groblje Gornje
Rudinice
31. Lokalitet Vroštica-kameni
objekat,	Goransko	52. Tumul Donje Rudinice	
32. Lokalitet Zalokavlje,		53. Riznica Manastira Piva	
33. Nekropola pod humkama,
Bajovo Polje		54. Spomen kompleks Doli	
34. Nekropola pod humkama,
Borkovići			
35. Nekropola pod humkama,
Bukovac			

OPŠTINA ROŽAJE

Br.	Kulturno dobro	Osnovni podaci	Elementi turističke valorizacije														
			Stepen			Dostupnost			Objekti za posjetioce			Odnosi sa javnošću					
			Istraženosti	Konzervacije	Prezentacije	Stanje puta	Signalizacija	Parking	Ulazni hol	Toaleti	Gastronomija	Suvenirnica	Internet	Flajeri	Brošure	Spremnost predstavljanja	
1																	

EVIDENTIRANA DOBRA-PRIHVAĆENA INICIJATIVA ZA ZAŠTITU

1. Kula Hadžialijagića - ROŽAJE
2. Utvrđenje Izlit ROŽAJE

OPŠTINA ŠAVNIK

Br.	Kulturno dobro	Osnovni podaci	Elementi turističke valorizacije														
			Stepen			Dostupnost			Objekti za posjetioce			Odnosi sa javnošću					
			Istraženosti	Konzervacije	Prezentacije	Stanje puta	Signalizacija	Parking	Ulazni hol	Toaleti	Gastronomija	Suvenirnica	Internet	Flajeri	Brošure	Spremnost predstavljanja	
1	Manastir Podmalinsko	<p>Manastirska crkva je prostrani jednobrodni kupolni hramsa polukružnom apsidom i pripratom. Gradivo je sige, složena u pravilne horizontalne redove. Zapadna fasada ima lučni portal iznad kojeg je polukružna niša i dekorativna rozeta. Spoljeni arhitektonski ukras skoncentrisan je na tamburu kubeta koji je ožvljen plitkim profilisanim lezenama. Unutrašnjost hrama je veoma razučena. Svod je blago, gotički prelomljen. Kupolu nose četiri slobodna stupca od kojih je istočni par utopljen u masu zidanog ikonostasa. Priprata je odvojena od naosa trolučnim prolazom. Na karakterističnom zidanom ikonostasu do skoro su se uočavali tragovi fresko maltera. U priprati se nalazi grob arhimandrita Serafima. Sa istočne strane crkve sačuvano je više starih grobova sa velikim krstovima od sige. Tu je i grob čuvenog drobnjačkog junaka Mirka Aleksića. Ispred crkve nalaze se ruševine zgrade konaka u kojoj se radila manstirska škola. Nema očuvanog pokretnog fonda.</p>															
	Lokacija		Tušina														
	Vrsta																
	Period nastanka																
	Kategorija/značaj	lokalni															
2	Crkva sv. Jovana Krstitelja	<p>Crkva je mala, jednobrodna građevina sa polukružnom apsidom, zidana od tesanika. Poluobljučasti svod ojačan je pomoću dva poprečno postavljena luka, koji se oslanjaju na pilastre. Unutrašnjost crkve je malterisana, sa podom od kamenih ploča. Pored crkve, na četiri drvena stuba, pod krovom šindre je zvono.</p>															
	Lokacija		Mljetičak														
	Vrsta																
	Period nastanka		1840														

	Kategorija/značaj lokalni																		
3	Crkva sv. Nikole	Današnja crkva je obnovljena nakon turskog spaljivanja 1806 godine. Jednobrodna je građevina sa polukružnom apsidom, presvođena poluoblíčastim svodom sa prislonjenim lucima. Zidana je od kamena, a pokrivena šindrom. U crkvi je ikonostas obnovljen 1885 godine. Izdvajaju se carske dveri, vjerovatno starije od ostalog dijela ikonostasa.																	
	Lokacija Kosorići																		
	Vrsta																		
	Period nastanka 1869																		
	Kategorija/značaj lokalni																		
4	Kuća Novice Cerovića	Kuća je bila dom znamenitog crnogorskog junaka. Ostala je sačuvana soba vojvode Novice Cerovića, ulazna vrata, prozor i namještaj. Pored očuvanog originalnog namještaja i spomen sobi se čuva ordenje i oružje Novice Cerovića. Objekat je građen od sige i kamena sa krovnim pokrivečam od šindre.																	
	Lokacija Tušina																		
	Vrsta																		
	Period nastanka																		
	Kategorija/značaj lokalni																		
5	Manastir Bijela	Kompleks šini crkva sv. Đorđa i zgrada konaka, koja je u ruševinama. Manastir je ograđen niskim kamenim zidom. Hram je jednobrodno zdanje sa polukružnom apsidom i trodjelnim zvonikom na preslicu. Jedini arhitektonski ukras hrama je rozeta koja se nalazi iznad ploče o obnovi igumana Goćaja.																	
	Lokacija Šavnik																		
	Vrsta																		
	Period nastanka																		
	Kategorija/značaj lokalni																		
6	Odov most	Otvor mosta je polukružnog oblika sa stubovima koji počivaju na kamenitim obalama ove planinske rijeke. Kasnijom intervencijom uporni oslonci mosta ojačani su betonskim ptopornim zidom koji ide od samog nivoa rijeke. Dužina mosta je oko 17 metara.																	
	Lokacija Šavnik																		
	Vrsta																		

	Period nastanka		Most je zidan od pritesanog kamena, osim unutrašnje strane svoda i arhivolta koji su zidani obrađenim kamenom. Niveleta mosta je ravna. Kolovoz na mostu je od tucanika i šljunka i dobro je uvaljan i ugažen od saobraćaja. Kamena ograda mosta je visoka oko 40 cm.																			
	Kategorija/značaj	lokalni																				

EVIDENTIRANA DOBRA

3. Crkva sv. Arhanđela Mihaila	Duži-	35. Lokalitet Crkvena glavica,	Previš
4. Crkva sv. Arhanđela Mihaila	Miloševići	36. Lokalitet Crkvište – rimski miljokaz,	Gornja Bijela
5. Crkva sv. Arhanđela Mihaila sa stećcima	Pridvornica	37. Lokalitet Dublje,	Kosorići
6. Crkva sv. Đorđa	Tušina -	38. Lokalitet Dublje,	Zukva, selo Slatina
7. Crkva sv. Đorđa	Grabovica -	39. Lokalitet Gavrilova greda-	Gradac, Kosorići
8. Crkva sv. Đorđa	Timar-	40. Lokalitet Glavica Lalovića,	Pošćenje
9. Crkva sv. Đorđa	(Donja) Bukovica	41. Lokalitet Glavica-Jabuka,	Pošćenje
10. Crkva sv. Đorđa	Dobrovsko	42. Lokalitet Gradina	Pridvorica
11. Crkva sv. Đorđa	Godijelji	43. Lokalitet Gradina	Duži
12. Crkva sv. Đorđa	Petnjica	44. Lokalitet Grčko groblje	Zukva, selo Slatina
13. Crkva sv. Đorđa	Dobra sela	45. Lokalitet Groc	Dubrovska
14. Crkva sv. Đorđa sa stećcima	Previš, Drobniak	46. Lokalitet Humka	Tušinja
15. Crkva sv. Petra i Pavla	Mokro	47. Lokalitet Jejevci	selo Provalija
16. Crkva sv. Arhanđela Mihaila	selo Petnjica	48. Lokalitet Jerinina gradina	Gornja Bijela
17. Crkva sv. Đorđa	Grahovo	49. Lokalitet Kikanjice	selo Gradac
18. Crkva sv. Nikole sa jednim stećkom	Kosirići	50. Lokalitet Koliba	Pridvorica
19. Crkva sv. proroka Ilije	Komarnica	51. Lokalitet Kosove Glavičine	Pošćenje
20. Crkva Uspenja Bogorodice (sa nekropolom stećaka)	Pošćenje –	52. Lokalitet Kuće – Biokovina	Pošćenje
21. Crkvište na groblju	Gornja Bijela	53. Lokalitet Kuće Biokovina	Pošćenje
22. Istorijska dobra sela Rudo Polje		54. Lokalitet Lunjevo brdo	Previš
23. Kasalička glavica,	selo Komarnica	55. Lokalitet Mala Ploča,	selo Komarnica
24. Kasalička glavica-podgrađe,	selo Komarnica	56. Lokalitet Mala Ploča-Stari grobovi,	selo Komarnica
25. Kasalička pećina,	selo Komarnica	57. Lokalitet Manastirište	Pošćenje
26. Kasalički tumul,	selo Komarnica	58. Lokalitet Nevidio	Pošćenje
27. Kuća Pekića	u Šavniku	59. Lokalitet Pašina gomila	Kosorići
28. Kula Antonija Srdanovića,	Kosorići	60. Lokalitet Radeva pećina	Tušinja
29. Kula Đoka Malovića,	Duži	61. Lokalitet Ravna glavica	Pridvorica
30. Kula Smail age Čengića,	selo Komarnica	62. Lokalitet Tinkovac sa spomenikom Smail agi Čengiću,	Mljetičak
31. Kula Teodora Petra Srdanovića,	Kosorići	63. Lokalitet Tumul-	Brijeg, selo Komarnica
32. Kula vojvode Stojana i Šuja Karadžića,	selo Petnjica	64. Lokalitet Velika gradina –	Cer, Tušinja
33. Lokalitet Barutana,	Previš	65. Mlin Crnjak na rijeci Bijela, Gornja Bijela	
34. Lokalitet Brijeg,	selo Komarnica		

66. Most na Bukovici

67. Nekropola stećaka kod crkve

68. Nekropola stećaka kod crkve sv.Arhanđela

u Pošćenju

u Šavniku

69. Spomen muzej bratstva Kosorići

70. Tumul na Glavici Lalevića, Pošćenje

71. Vasiljeva (Šujova) pećina, selo Petnjica

OPŠTINA ŽABLJAK

Br.	Kulturno dobro	Osnovni podaci	Elementi turističke valorizacije															
			Stepen			Dostupnost			Objekti za posjetioce			Odnosi sa javnošću						
			Istraženosti	Konzervacije	Prezentacije	Stanje puta	Signalizacija	Parking	Ulazni hol	Toaleti	Gastronomija	Suvenirnica	Internet	Flajeri	Brošure	Spremnost predstavljanja		
1	Crkva sv. Preobraženja	Crkva je podignuta za sjećane na pobjedu Šaranaca i Jezeraca nad Turcima. Smještena je na terenu koji dominira gradom. Nameće se čistom arhitekturom, jednobrodne bazilike sa velikom kružnom, oltarskom apsidom. Krov od šindre, karakterističan za ovaj kraj, povezuje objekat sa okolnom profanom arhitekturom.																
Lokacija	Žabljak																	
Vrsta																		
Period nastanka																		
Kategorija/značaj	lokalni																	

MEMORIJALN I DRUGI SPOMEN-OBJEKTI

- Osnovna škola sa spomen-pločom Radoju Dakiću, Mala Crna Gora, Žabljak
- Spomenik Narodnom Heroju Jakovu Ostojiću, Bosača, Žabljak
- Spomen-ploča na staroj školi, Žabljak
- Spomen-bista Narodnog Heroja Vuka Kneževića, Žabljak
- Spomen-česma borcima Pitomine i Bosače, Crno Jezero, Žabljak
- Titova pećina, Crno Jezero, Žabljak

- Spomen ploča na osnovnoj školi, Njegovuđa, Žabljak
- Spomen ploča i kuća Toma Žugića, Bare Žugića, Žabljak
- Spomen ploča – pokrajinska konferencija, Bare Žugića, Žabljak
- Spomen ploča vojvodi Tripku Džakoviću, Đurđevića Tara, Žabljak
- Spomen ploča inž. Lazaru Jaukoviću, Đurđevića Tara, Žabljak

POTENCIJALNA KULTURNA DOBRA

- Hotel Durmitor, Žabljak

2. Crkva sv. Spasa, Mala Crna Gora, Žabljak
3. Crkva sv. Nikole, Tepca, Žabljak
4. Crkva sv. Đorđa, Novakovići, Žabljak
5. Crkva sv. Đorđa, Međužvalje, Žabljak

POTENCIJALNI ARHEOLOŠKI LOKALITETI

1. Donja Vrela, Žabljak
2. Pišće, Žabljak
3. Džambasanska gradina, Žabljak
4. Siđelica, Žabljak
5. Čair, Žabljak
6. Čair, Žabljak
7. Brvno, Žabljak
8. Tepačko polje, Žabljak
9. Bare Žugića, Žabljak
10. Debeli Brijeg, Novakovići, Žabljak
11. Bare Žugića, Žabljak
12. Debeli brijeg, Žabljak
13. Jejevci, Žabljak
14. Vidikovac, Žabljak
15. Bare, Ninkovići, Žabljak
16. Gomile, Ninkovići, Žabljak
17. Laletin Do, Žabljak
18. Čardačina, Žabljak
19. Crkva sv. Đorđa, Ninkovići
20. Kameni tumuli, Žabljak
21. Paripovo Polje, Žabljak
22. Njegovuđsko Polje
23. Njegovuđa, Žabljak
24. Smoljan, Žabljak
25. Grčko groblje, Žabljak
26. Grčko groblje, Smoljan, Žabljak
27. Studenci – Nekropola, Žabljak
28. Gomile, Žabljak
29. Kovačevac, Žabljak

Nematerijalna kulturna dobra Crne Gore

Crna Gora

Kulturno Dobro	Nosioци – čuvari kulturnih vrijednosti	Potencijali	Napomena
<p>1 Crnogorsko oro</p> <p>Dio narodne kulture, izvođačke umjetnosti, tradicionalne igre i pjesme.</p>	<p>Udruženje folklornih ansambala Crne Gore sa Kulturno umjetničkim društvima, Folklornim ansamblima, Kulturnim centrima i Umjetničkim centrima</p>		<p>Nematerijalno kulturno dobro Crne Gore. Izvođačka djelatnost – nacionalni značaj</p>
<p>2 Zlatovez</p> <p>Vještina izrade i ukrašavanja crnogorske nošnje.</p>	<p>Porodica Rakočević (Bijelo Polje), Tomo i Boris Radović (Podgorica), Ljilja Šušić (Podgorica), Mileva Mijanović (Cetinje)</p>		
<p>3 Katunovanje (izdig)</p> <p>Tradicionalni oblik privređivanja, sezonsko stočarenje i život na planini.</p>			<p>Evidentirano kulturno dobro</p>
<p>4 Slava (krsna slava)</p> <p>Slavljenje svetitelja, za koga se vjeruje da je zaštitnik loze i porodice, odnosno bratstva.</p>			<p>Evidentirano kulturno dobro</p>

<p>5 Proslava badnjeg dana i Božića</p> <p>Dio narodne kulture, izvođačke umjetnosti, tradicionalne igre i pjesme</p>			Evidentirano kulturno dobro
<p>6 Noć muzeja</p> <p>Godišnja međunarodna kulturno-umjetnička manifestacija koja se održava krajem maja u skoro svim gradovima Crne Gore.</p>			Evidentirano kulturno dobro, manifestacija
<p>7 Dani evropske baštine</p> <p>Godišnja međunarodna manifestacija koja se održava u septembru. Izložbe, predavanja, radionice, koncerti, pješačke i informativne ture, sa posjetom nacionalnim parkovima i kulturnim dobrima.</p>			Evidentirano kulturno dobro, manifestacija

PRIMORSKI REGION

Opština Bar

Kulturno Dobro	Nosioци – čuvari kulturnih vrijednosti	Potencijali	Napomena
<p>1 Kult svetog Vladimira</p> <p>Vještina izrade i ukrašavanja crnogorske svečane nošnje</p>	<p>Milo. Milan i Goran Andrović i članovi uže porodice Adrović iz Bara i građani ultikonfesionalne i multietničke zajednice Bara i Crne Gore</p>		<p>Evidentirano kulturno dobro</p>
<p>2 Legenda o crmničkom granatu</p> <p>Legenda o crmničkom granatu boje vina</p>			<p>Evidentirano kulturno dobro</p>
<p>3 Legenda o vilama</p> <p>Legenda o vilama, vilinim parama i vilinoj pećini</p>			<p>Evidentirano kulturno dobro</p>
<p>4 Tehnika filigran</p> <p>tradicionalni zanat i umijeće</p>			<p>Evidentirano kulturno dobro,</p>

5 Kalafatanje stari zanat			Evidentirano kulturno dobro
6 Bamija tradicionalna ishrana			Evidentirano kulturno dobro
7 Kult Stare masline Kult Stare masline na Mirovici – "Barska svetica"			Evidentirano kulturno dobro
8 Maslinijada Smotra čuvenih proizvoda sa ovog područja: maslina, maslinovog ulja i agruma. Upotpunjena izložbom narodnih nošnji i kulturno-zabavnim programom.	NVO "Maslinijada"		Evidentirano kulturno dobro, manifestacija

<p>9 Internacionalni TV festival u Baru</p> <p>Posredstvom svoje oktobarske smotre televizijskih emisija vrednuje kvalitet i podstiče kreativne tokove u televizijskom mediju. Svojim programom Festival želi da učesnici prepoznaju nastojanja da kroz TV susrete i komunikaciju gradimo puteve saradnje i razumijevanja, kako među TV autorima, tako i među zemljama i TV gledaocima sa različitih prostora;</p> <p>Učesnici festivalskih manifestacija imaju mogućnost da upoznaju prirodne ljepote i duhovne vrijednosti u Baru i Crnoj Gori i da tako doprinesu stvaranju puta kojim će drugi sa osjećanjem prijateljstva dolaziti u Crnu Goru, a Crna Gora ići u susret svijetu.</p>			Evidentirano kulturno dobro, manifestacija
<p>10 Festival vina i ukljeve u Virpazaru</p> <p>Festival čine različite zabavne manifestacije u čast Skadarskog jezera, njegove ribe i čuvenog crmničkog vina.</p>	Turistička organizacija Bar, Mjesna zajednica Crmnica, Udruženja vinara		Evidentirano kulturno dobro, manifestacija

Opština Budva

Kulturno Dobro	Nosioci – čuvari kulturnih vrijednosti	Potencijali	Napomena
1 Jegorov put Jegorov put, usmeno predanje o gradnji puta			Evidentirano kulturno dobro
2 Velja maslina u Ivanovićima kultno mjesto			Evidentirano kulturno dobro
3 Lov na sardele usoljena sardela, tradicionalne vještine			Evidentirano kulturno dobro
4 Ruštule tradicionalno jelo			Evidentirano kulturno dobro,
5 Branje tradicionalno jelo			Evidentirano kulturno dobro

<p>6 'Zmaj torta'</p> <p>Budvanski tradicionalni kolač "Zmaj torta"</p>			Evidentirano kulturno dobro
<p>7 Petrovačka noć</p> <p>Najveća tradicionalna fešta od ribe i vina organizuje se na području Petrovca, sa cjelodnevnom zabavnim i sportskim programom, koji obilježava gostovanje atraktivne muzičke zvijezde (ili više njih) na dijelu šetališta, ispred hotela "Palas", kao i veliki vatromet.</p>	Turistička organizacija Budva		Evidentirano kulturno dobro, manifestacija
<p>8 Fešta od smokava</p> <p>Ova fešta nastoji da sačuva od zaborava tradiciju uzgoja smokve, ali i promoviše ovo voće kojeg ima u izobilju, posebno u ruralnom području opštine Budva. Održava se na prostoru Spomen doma „Reževići” i svake godine okuplja velik broj posjetilaca, koji imaju priliku da probaju brojne specijalitete i da se zabave uz gostovanje neke od popularnih klapa.</p>	Turistička organizacija Budva, Spomen dom Reževići		Evidentirano kulturno dobro, manifestacija

Opština Herceg-Novi

Kulturno Dobro	Nosioci – čuvari kulturnih vrijednosti	Potencijali	Napomena
1 Izrada drvene barke tradicionalni zanat			Evidentirano kulturno dobro
2 Kamenorezačka, klesarska vještina Tradicionalna vještina i umijeće.			Evidentirano kulturno dobro
3 Pačeno meso Tradicionalno jelo			Evidentirano kulturno dobro
4 Bumbari i branjenače tradicionalno jelo			Evidentirano kulturno dobro,
5 Radakva tradicionalno jelo			Evidentirano kulturno dobro

6 Kuljica tradicionalno jelo			Evidentirano kulturno dobro
7 Sir iz mješine Sir iz mješine-sir iz mijeha, tradicionalno jelo			Evidentirano kulturno dobro
8 Vara, varica Vara, varica - Varvarica, tradicionalno jelo			Evidentirano kulturno dobro

Opština Kotor

Kulturno Dobro	Nosioci – čuvari kulturnih vrijednosti	Potencijali	Napomena
1 Bokeljska mornarica			Evidentirano kulturno dobro
2 Običaj Fašinada, Perast Običaj			Evidentirano kulturno dobro
3 Bokeljska noć Običaj			Evidentirano kulturno dobro
4 Legende o postanku Kotora Tradicionalno predanje			Evidentirano kulturno dobro,
5 Legenda o tri sestre, Prčanj Tradicionalno predanje			Evidentirano kulturno dobro

6	<p>Legenda o peraštanki Katici Kalfić i francuskom vojniku</p> <p>Tradicionalno predanje</p>			Evidentirano kulturno dobro
7	<p>Dobrotske čipka</p> <p>Vještina izrade dobrotske čipke</p>			Evidentirano kulturno dobro
8	<p>Dobrotska – peraška torta</p> <p>Vještina izrade dobrotske/peraške torte</p>			Evidentirano kulturno dobro
9	<p>Kićenje mađa</p> <p>običaj kićenja stabla mladog brijesta kao znak veselja radi početka proljeća</p>			Evidentirano kulturno dobro
10	<p>Gađanje kokota</p> <p>Tradicionalna manifestacija</p>			Evidentirano kulturno dobro

11 Pazarni dan tradicionalna trgovina i okupljanje na pazaru			Evidentirano kulturno dobro
12 Izrada barki (čamčari) Izrada barki (čamčari), tradicionalna vještina			Evidentirano kulturno dobro
13 Gusle Gusle- tradicionalni muzički instrument, tradicionalna vještina			Evidentirano kulturno dobro
14 Diple Diple-tradicionalni muzički instrument, tradicionalna vještina			Evidentirano kulturno dobro
15 Pjevačko društvo Grbalj Tradicionalne igre i pjesme Pjevačkog društva Grbalj			Evidentirano kulturno dobro

16	Igra Plojke tradicionalna vještina, zabava			Evidentirano kulturno dobro
17	Grbaljsko vino Izrada domaćeg vina, Grbalj			Evidentirano kulturno dobro
18	Risansko vino Izrada domaćeg bijelog vina s ruzmarinom, Risan			Evidentirano kulturno dobro
19	Grbaljsko vino Izrada domaćeg vina, Grbalj			Evidentirano kulturno dobro
20	Lozova rakija Izrada domaće lozove rakije, Pelinovo, tradicionalna vještina			Evidentirano kulturno dobro
21	Sir iz mješine Sir iz mješine-sir iz mijeha, Krivošije, tradicionalno jelo			Evidentirano kulturno dobro

22	Bobi Peraška poslastica, tradicionalno jelo			Evidentirano kulturno dobro
23	Branje tradicionalno jelo			Evidentirano kulturno dobro
24	Brdžola tradicionalno jelo			Evidentirano kulturno dobro
25	Ribljí brodet Pripremanje ribljeg brodeta u Boki Kotorskoj, tradicionalno jelo			Evidentirano kulturno dobro
26	Risanski marakuli tradicionalno jelo			Evidentirano kulturno dobro
27	Pašticada tradicionalno jelo i običaj			Evidentirano kulturno dobro

28	Pinca (fugaca) tradicionalno jelo			Evidentirano kulturno dobro
29	Priganice – priganice sa krtolom tradicionalno jelo			Evidentirano kulturno dobro
30	Grbaljski pršut tradicionalno jelo			Evidentirano kulturno dobro
31	Raštan Raštan (crno zelje) sa suvim mesom, tradicionalno jelo			Evidentirano kulturno dobro
32	Maslinarstvo Konzerviranje i čuvanje maslina u Boki Kotorskoj, Pravljenje maslinovog ulja, tradicionalna vještina			Evidentirano kulturno dobro
33	Stolivski koštanji pravljenje pogače i manifestacija			Evidentirano kulturno dobro

34 Sušenje smokava sušenje smokava u Boki Kotorskoj			Evidentirano kulturno dobro
--	--	--	-----------------------------

Opština Tivat

Kulturno Dobro	Nosioci – čuvari kulturnih vrijednosti	Potencijali	Napomena
1 Pod okres Pod okres – ribanje gazom, tradicionalna vještina			Evidentirano kulturno dobro
2 Boće, Buće, Balote tradicionalna sportska igra			Evidentirano kulturno dobro
3 Fešta o Petrovdanu Običaj			Evidentirano kulturno dobro
4 Fešta od rogača manifestacija			Evidentirano kulturno dobro, manifestacija
5 Karneval u Donjoj Lastvi manifestacija			Evidentirano kulturno dobro, manifestacija

6 Lastovska fešta manifestacija			Evidentirano kulturno dobro, manifestacija
7 Purgatorije Purgatorije – festival mediteranskog teatra, Tivat			Evidentirano kulturno dobro, manifestacija

Ulcinj

Kulturno Dobro	Nosioци – čuvari kulturnih vrijednosti	Potencijali	Napomena
<p>1 Ribarenje kalimerama</p> <p>Kada je 1896. godine nakon velikih poplava i nezapamćenog izlivanja rijeke Bojane, poznati ulcinjski kapetan Sulejman Bulari otkrio luku Đerane, koja danas nosi ime kraljice Milene, i poslao depešu crnogorskom tada knjazu Nikoli na Cetinju sa čuvenom rečenicom "In porto Di Gospodari arrivato primio capetano Bulari" (U Gospodarevu luku prvi uplovio kapetan Bulari)</p>			Evidentirano kulturno dobro
<p>2 Hillallyk</p> <p>tradicionalna vještina izrade nevjestinske kape</p>			Evidentirano kulturno dobro
<p>3 Gusharaveli</p> <p>Kolo gusara – Gusharaveli, tradicionalna igra. Po predanju, ples je kombinacija Afričkog i Albanskog ritma.</p>			Evidentirano kulturno dobro

4 Asura (Ashyre , Akshyre) tradicionalno jelo			Evidentirano kulturno dobro, manifestacija
5 Southern Soul Festival manifestacija			Evidentirano kulturno dobro, manifestacija

SREDIŠNJI REGION

Opština Cetinje

Kulturno Dobro	Nosioci – čuvari kulturnih vrijednosti	Potencijali	Napomena
1 Kult svetog Petra Cetinjskog			Evidentirano kulturno dobro
2 Viteške igre Tradicionalni običaj.			Evidentirano kulturno dobro
3 Cetinjski humor Usmeno stvaralaštvo			Evidentirano kulturno dobro
4 Ribolov na Skadarskom jezeru Tradicionalni ribolov na Skadarskom jezeru			Evidentirano kulturno dobro,

5	Sušeni krap i ukljeva Tradicionalno jelo.		na kulturnim rutama restorani sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela sa prostora koji im gravitiraju	Evidentirano kulturno dobro
6	Suve smokve Tradicionalno jelo.		na kulturnim rutama restorani sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela sa prostora koji im gravitiraju	Evidentirano kulturno dobro,
7	Čevski sir Tradicionalna vještina izrade.			Evidentirano kulturno dobro
8	Katunski sir Tradicionalna vještina izrade.			Evidentirano kulturno dobro
9	Kastradina Kastradina sa zeljem i krtolom, tradicionalno jelo			Evidentirano kulturno dobro
10	Zelen sa suvim mrsom Tradicionalno jelo.		na kulturnim rutama restorani sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela sa prostora koji im gravitiraju	Evidentirano kulturno dobro

11	Medovina Tradicionalni napitak.			Evidentirano kulturno dobro
12	Pčelarski putevi i priče			Evidentirano kulturno dobro
13	Nalaganje badnjaka ispred Cetinjskog manastira Tradicionalni običaj.			Evidentirano kulturno dobro
14	Nalaganje badnjaka na Trg Kralja Nikole Tradicionalni običaj.			Evidentirano kulturno dobro
15	Miris lipa i meda Manifestacija koja okuplja cetinjske pčelare i predstavlja njihovo umijeće	Turistička organizacija Cetinje		Evidentirano kulturno dobro, manifestacija

16	Njeguška trpeza Novija kulturna manifestacija			Evidentirano kulturno dobro, manifestacija
17	Kastradina Suvo ovčje i kozje meso.			Evidentirano kulturno dobro
18	Žutokora Tradicionalna vještina.			Evidentirano kulturno dobro
19	Žnjevenje viša Branje – žnjevenje viša, tradicionalna vještina			Evidentirano kulturno dobro
20	Kasoranje Kasoranje (vodeni orah, trapa), tradicionalna vještina			Evidentirano kulturno dobro

Opština Danilovgrad

Kulturno Dobro	Nosioци – čuvari kulturnih vrijednosti	Potencijali	Napomena
1 Narodne priče Bjelopavlića Narodne priče Bjelopavlića (o postanku Bjelopavlića, selu Jelenak i dr.), usmeno predanje			Evidentirano kulturno dobro
2 Mlinarstvo Mlinarstvo – tradicionalno privređivanje			Evidentirano kulturno dobro
3 Manastir Ostrog Kulturno mjesto			Evidentirano kulturno dobro
4 Mliječnica Tradicionalno jelo.		na kulturnim rutama - restorani sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela sa prostora koji im gravitiraju	Evidentirano kulturno dobro,

<p>5 Ilindansko okupljanje</p> <p>Tradicionalna narodna svetkovina kod crkve Ružice, na Sinjajevini.</p>	<p>Lokalne uprave Mojkovca, Danilovgrada, Kolašina, Šavnika i Žabljaka</p>		<p>Evidentirano kulturno dobro, manifestacija</p>
<p>6 Proslava Prvomajskih praznika</p> <p>Proslava Prvomajskih praznika na Ždrebaoniku.</p>			<p>Evidentirano kulturno dobro, manifestacija</p>

Opština Nikšić

Kulturno Dobro	Nosioци – čuvari kulturnih vrijednosti	Potencijali	Napomena
<p>1 Legende o Ivanu Crnojeviću</p> <p>Tradicionalno predanje.</p>			Evidentirano kulturno dobro
<p>2 Legenda o Dakovića pećini</p> <p>Tradicionalno predanje.</p>			Evidentirano kulturno dobro
<p>3 Predanje o Grahovačkoj crkvi</p> <p>Predanje o zidanju Grahovačke crkve</p>			Evidentirano kulturno dobro
<p>4 Mjesto rođenja sv.Stefana Piperskog</p> <p>Kultno mjesto.</p>			Evidentirano kulturno dobro,

5 Legenda o stijeni Stojaga Legenda o stijeni Stojaga iznad Morakova			Evidentirano kulturno dobro
6 Legenda o vodi Džametovac Tradicionalno predanje.			Evidentirano kulturno dobro
7 Predskazivanje vremena Tradicionalno vjerovanje.			Evidentirano kulturno dobro

Opština Podgorica

Kulturno Dobro	Nosioци – čuvari kulturnih vrijednosti	Potencijali	Napomena
<p>1 Crnogorska svečana nošnja</p> <p>Vještina izrade i ukrašavanja crnogorske svečane nošnje</p>	<p>Domaća radinost "Rakočević" Bijelo Polje Ljilja Šušić "Šušić"-Podgorica Tomo I Boris Radović Podgorica</p>		<p>Evidentirano kulturno dobro</p>
<p>2 Čunarstvo</p> <p>Vještina izrade čunova na Skadarskom jezeru</p>	<p>Čuvari tradicije izrade čunova su Janko i Marko Brnović iz Podgorice i Božidar Čelebić iz Žabljaka Crnojevića.</p>		<p>Evidentirano kulturno dobro</p>
<p>3 Izrada crepulja - crijepnja</p> <p>tradicionalni zanat i vještina izrade zemljane posude za pečenje hleba</p>			<p>Evidentirano kulturno dobro</p>
<p>4 Berba i gradnja "žarom"-trskom</p> <p>tradicionalna vještina izrade predmeta od trske, žara koji raste i bere se u priobalnom zetskom dijelu Skadarskog jezera</p>			<p>Evidentirano kulturno dobro,</p>

5 Vinogradarstvo i vinarstvo Tradicionalno vinogradarstvo i vinarstvo	vinogradi Plantaža 13. jul	Organizovati dane berbe sa uključivanjem gostiju iz primorja - moba sa pratećim tradicionalnim sadržajima	Evidentirano kulturno dobro
6 Moba Običaj uzajamnog pomaganja i solidarnog rada			Evidentirano kulturno dobro
7 Zetski kolači -Prsukači tradicionalno jelo		na kulturnim rutama restorani sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela sa prostora koji im gravitiraju	Evidentirano kulturno dobro
8 Tespidž slatki kolač, tradicionalno jelo		na kulturnim rutama restorani sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela sa prostora koji im gravitiraju	Evidentirano kulturno dobro
9 Zerzevat tradicionalno jelo		na kulturnim rutama restorani sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela sa prostora koji im gravitiraju	Evidentirano kulturno dobro
10 Slavski kolač tradicionalno jelo		na kulturnim rutama restorani sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela sa prostora koji im gravitiraju	Evidentirano kulturno dobro

11	Kučki sir tradicionalno jelo		na kulturnim rutama restorani sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela sa prostora koji im gravitiraju	Evidentirano kulturno dobro
12	Kučka mješavina tradicionalno jelo		na kulturnim rutama restorani sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela sa prostora koji im gravitiraju	Evidentirano kulturno dobro
13	Dolma tradicionalno jelo		na kulturnim rutama restorani sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela sa prostora koji im gravitiraju	Evidentirano kulturno dobro
14	Kaša tradicionalno jelo		na kulturnim rutama restorani sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela sa prostora koji im gravitiraju	Evidentirano kulturno dobro
15	Pačaburek slana pita, tradicionalno jelo		na kulturnim rutama restorani sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela sa prostora koji im gravitiraju - Pekarske proizvode ovog tipa na svim prodajnim mjestima nuditi po tradicionalnom receptu i koristiti tradicionalne nazive	Evidentirano kulturno dobro

<p>16 Zeljanik tradicionalno jelo</p>		<p>na kulturnim rutama restorani sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela sa prostora koji im gravitiraju - Pekarske proizvode ovog tipa na svim prodajnim mjestima nuditi po tradicionalnom receptu i koristiti tradicionalne nazive</p>	<p>Evidentirano kulturno dobro</p>
<p>17 Šećerni lokum tradicionalno jelo</p>		<p>na kulturnim rutama restorani sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela sa prostora koji im gravitiraju</p>	<p>Evidentirano kulturno dobro</p>
<p>18 Kasaronje Berba kasaronja i jela od kasaronja</p>			<p>Prijedlog</p>
<p>19 Berba smokava</p>			<p>Prijedlog</p>
<p>20 Izrada slamenih krovova Tradicionalna vještina i umijeće.</p>			<p>Prijedlog</p>

21 Savijanje pupka Tradicionalno liječenje			Evidentirano kulturno dobro
22 Tuženje i korota Pogrebni običaji			Evidentirano kulturno dobro
23 Kumstvo Običaj.			Evidentirano kulturno dobro

SJEVERNI REGION

Opština Andrijevića

Kulturno Dobro	Nosioци – čuvari kulturnih vrijednosti	Potencijali	Napomena
<p>1 Kukuřuza</p> <p>Vasojevića kolobotnjica, tradicionalno jelo.</p>	<p>Udruženje folklornih ansambala Crne Gore sa Kulturno umjetničkim društvima, Folklornim ansamblima, Kulturnim centrima i Umjetničkim centrima</p>	<p>Na kulturnim rutama, u restoranima sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela.</p>	<p>Evidentirano kulturno dobro</p>
<p>2 Dani maline</p> <p>Tradicionalna manifestacija „Dani maline“ održava se sredinom jula u mestu Knjaževac u blizini Andrijevice. U tih nedelju dana organizuje se mini sajam malina, kao i bogat kulturno-zabavni program.</p>	<p>Turistička organizacija Andrijevića</p>	<p>Promovisanje tradicionalnih proizvoda</p>	<p>Evidentirano kulturno dobro, manifestacija</p>
<p>3 Savijanje pupka</p> <p>Tradicionalna medicina.</p>			<p>Evidentirano kulturno dobro</p>

Opština Berane

Kulturno Dobro	Nosioци – čuvari kulturnih vrijednosti	Potencijali	Napomena
<p>1 Čudotvorni izvor</p> <p>Kultno mjesto. U kanjonu rijeke Čehotine i opasan nepristupačnim liticama izvor Badanj nekada je bio mjesto za okupljanje jer je, smatralo se, bio ljekovit.</p>			Evidentirano kulturno dobro
<p>2 Patišpanja</p> <p>Vrsta kolača, tradicionalno jelo.</p>		Na kulturnim rutama, u restoranima sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela.	Evidentirano kulturno dobro

<p>3 Jardum</p> <p>Tradicionalni napitak. Proglašen za crnogorski ekološki proizvod, dobitnik je 1996. godine priznanja svjetskih stručnjaka na međunarodnom festivalu zdrave hrane u Milanu. Jardum je svrstan, prema ocjeni žirija, u "rijetke mliječne proizvode koji pozitivno i preventivno utiču na zdravlje čovjeka". Dobija se specijalnim postupkom prerade ovčijeg mlijeka, ali samo u ljetnjem periodu od Petrovdana do Ilindana, jer je tada trava najhranljivija i najbogatija, a ovce daju najkvalitetnije mlijeko.</p>		<p>Na kulturnim rutama, u restoranima sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela.</p>	<p>Evidentirano kulturno dobro</p>
<p>4 Vasojevički kačamak – tucenjak</p> <p>Tucenjak se pravi slično kao i klasični kačamak, razlikuju se sastojci spremanja a i ukus ce vas iznenaditi (u pozitivnom smislu). Pravi se od krompira, pšeničnog ili kukuruznog brašna i vode za razliku od klasičnog kačamaka koji ne sadrži krompir. Tucenjak je dobio ime po tome sto se krompir "tuca" (u narodnom izrazu gnječi) sa tučanikom (drvo sa proširenim krajem). Ova vrsta kačamaka se pravi samo na ovim prostorima i smatramo da je tucenjak jedno od autohtonih jela podkomovlja.</p>		<p>Na kulturnim rutama, u restoranima sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela.</p>	<p>Evidentirano kulturno dobro</p>

<p>5 Vasojevički skrob od kopriva</p> <p>Tradicionalno jelo. Na prostoru Podkomovlja kopriva se sprema sa kukuruznim brasnom tako sto se usitni i ukuva sa brašnom, ostavi da se ohladi, nakon čega se obično jede sa kisjelim mlijekom ili sa varenikom .</p>		<p>Na kulturnim rutama, u restoranima sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela.</p>	<p>Evidentirano kulturno dobro</p>
<p>6 Beransko kulturno ljeto</p> <p>Tradicionalna kulturno-umjetnička manifestacija bogatim muzičkim, kulturnim i umjetničkim programom. Gosti imaju priliku da besplatno posjete predstave, koncerte poznatih izvođača i prisustvuju izložbama i književnim večerima.</p>	<p>Centar za Kulturu Berane, Polimski muzej, turistička organizacija Berane</p>		<p>Evidentirano kulturno dobro – manifestacija</p>
<p>7 Šlaufijada</p> <p>Tradicionalna manifestacija koja uključuje trku na velikim kamionskim gumama brzacima Lima, takmičenje u odbojci na pijesku, skokovima u vodu i ronjenjem.</p>	<p>Turistička organizacija Berane</p>		<p>Evidentirano kulturno dobro – manifestacija</p>
<p>8 Daća u Vasojevićima</p> <p>Pogrebni običaj.</p>			<p>Evidentirano kulturno dobro.</p>

<p>9 Krštenja</p> <p>Tradicionalno masovno krštenje kod manastira Đurđevi Stupovi.</p>			Evidentirano kulturno dobro
---	--	--	-----------------------------

Opština Bijelo Polje

Kulturno Dobro	Nosioци – čuvari kulturnih vrijednosti	Potencijali	Napomena
<p>1 Predanja o Pavi i Ahmetu</p> <p>Najpoznatija legenda sa područja Vraneške doline o nastanku mjesta Pavino Polje nastala u drugoj polovini VXII vijeka , a zapisana početkm XX vijeka sa zajedničkom osnovnom pričom o ljubavi mještanke Pave i stranca, osvajača Ahmet paše sahranjenih na istom groblju</p>			Evidentirano kulturno dobro
<p>2 Gusle</p> <p>Umijeće izrade gusala i sviranje – pojanje uz gusle.</p>			Evidentirano kulturno dobro
<p>3 Ilindansko okupljanje</p> <p>Tradicionalno okupljanje na Omaru, na Bjelasici</p>			Evidentirano kulturno dobro
<p>4 Vašar</p> <p>Tradicionalno okupljanje (sabor) na Leđevicu.</p>			Evidentirano kulturno dobro

5 „Prsten“ ili „Koza“ Narodna igra.			Evidentirano kulturno dobro
6 Vodenica (potočara) Vještina i umijeće dobijanja brašna.			Evidentirano kulturno dobro
7 Kalajdžijsko – kazandžijski zanat			Evidentirano kulturno dobro
8 Kovački zanat			Evidentirano kulturno dobro
9 Pita od heljde Tradicionalno jelo			Evidentirano kulturno dobro
10 Ratkovićeve večeri poezije Međunarodni festival koji baštini i afirmiše tradicionalnu narodnu muziku stanovništva Crne Gore i okruženja.	JU Ratkovićeve večeri poezije		Evidentirano kulturno dobro, manifestacija

<p>11 Festival tamburaških orkestara</p> <p>Međunarodni festival koji baštini i afirmiše tradicionalnu narodnu muziku stanovništva Crne Gore i okruženja.</p>	<p>Centar za kulturu Bijelo Polje</p>		<p>Evidentirano kulturno dobro, manifestacija</p>
<p>12 Bjelopoljsko likovno proljeće</p> <p>Svake godine okuplja akademce i autodidakte, gdje svako ima šansu da pokaže svoj likovni talenat, viziju, inspiraciju. Održava se od 1994 godine.</p>	<p>NVO "Stari most"</p>		<p>Evidentirano kulturno dobro, manifestacija</p>
<p>13 Ašere</p> <p>Običaj, usmeni obred, odlomak iz Kurana, uvodni govor na nekom skupu.</p>			<p>Evidentirano kulturno dobro</p>
<p>14 Ilahije i kaside</p> <p>Duhovna poezija, pobožne pjesme.</p>			<p>Evidentirano kulturno dobro</p>
<p>15 Govor sela Godijeve</p> <p>Dijalektologizmi Bihora i Korta.</p>			<p>Evidentirano kulturno dobro</p>

16	Učenje hatme i jasin Običajno pravo, učenje iz Kurana			Evidentirano kulturno dobro
17	Zavjetina Običaj i praznik			Evidentirano kulturno dobro
18	Lelekač – govornik Usmeni izraz, običaj oko smrti.			Evidentirano kulturno dobro
19	Tužbalica, naricaljka Usmeni izraz, običaj oko smrti.			Evidentirano kulturno dobro
20	Narodna radinost „Rakočević“ Tradicionalni zanat			Evidentirano kulturno dobro

Opština Kolašin

Kulturno Dobro	Nosioци – čuvari kulturnih vrijednosti	Potencijali	Napomena
1 Tradicionalne igre kolaškingskog kraja	Kulturno-umjetničko društvo „Mijat Mašković“ - Kolašin		Evidentirano kulturno dobro
2 Izrada lisnatog sira Tradicioanlno jelo, umijeće i vještina izrade lisnatog sira.	Slobodanka Sloba Bulatović iz Trebaljeva, katun Goleš - Dragica Vuković, selo Gornji Pažanj, Kolašin, katun Vranjak - Dušica Obradović, Blatina, Kolašin - Milijana i Miško Puletić, Lipovo, Kolašin - Svetlana Milošević, Lipovo, Kolašin - Mila Rakočević, Drijenak, Kolašin - Vera Račić, Šljivovice, Kolašin - Vesna Rakočević, katun Ječmen Do, Sinjajevina - Zorica Vuković, Štitarica, Mojkovac		Evidentirano kulturno dobro

	<ul style="list-style-type: none"> - Danojla Radenović, Podbišće, Mojkovac - Milijana i Vučko Pešić, Tomaševo, Bijelo Polje (Vraneški lisnati sir) - Organizacija "Žene u preduzetništvu" iz Kolašina. - Ivan Ivanović iz Kolašina. - Draginja Kujović, istoričarka umjetnosti iz Kolašina. 		
3 Stari napjevi Vasojevića			Evidentirano kulturno dobro
4 Ručni rad Vez, tkanje, heklanje, petenje, predenje, šivenje, rad na mašini za pređu vune, rad na natri			Evidentirano kulturno dobro
5 Pita od 42 kore Priprema pite od 42 kore, tradicionalno jelo		Na kulturnim rutama, u restoranima sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela.	Evidentirano kulturno dobro

6 Čajevi i melemi Sakupljanje i priprema čajeva i melema od ljekovitog bilja			Evidentirano kulturno dobro
7 Ilindansko okupljanje Ilindansko okupljanje na Ružici, avgust			Evidentirano kulturno dobro
8 Stari napjevi Vasojevića			Evidentirano kulturno dobro
9 Zdravica Nazdravljanje prilikom svečanosti			Evidentirano kulturno dobro
10 Tuženje Dio posmrtnog rituala			Evidentirano kulturno dobro
11 Lelekanje Muški oblik naricanja za pokojnikom			Evidentirano kulturno dobro

Opština Mojkovac

Kulturno Dobro	Nosioци – čuvari kulturnih vrijednosti	Potencijali	Napomena
<p>1 Štitarski lisnati sir</p> <p>Tradicionalno jelo, tradicionalno umijeće i vještina izrade lisnatog sira.</p>			Evidentirano kulturno dobro
<p>2 Mojковаčki lisnati sir</p> <p>Tradicionalno jelo, tradicionalno umijeće i vještina izrade lisnatog sira.</p>			
<p>3 Legenda o Rušovom viru</p>			Evidentirano kulturno dobro
<p>4 Duborez i rezbarija</p> <p>Tradicionalna vještina.</p>			Evidentirano kulturno dobro

5	Vašar na Bonoj njivi Tradicionalno okupljanje - vašar na Bonoj njivi.			Evidentirano kulturno dobro
6	Mojkovačko kulturno ljeto			Evidentirano kulturno dobro, manifestacija
7	Mojkovačka filmska jesen Mini-festival na kom se prikazuju zapažena ostvarenja na domaćoj i stranoj filmskoj sceni.	JU Centar za kulturu "Nenad Rakočević"		Evidentirano kulturno dobro, manifestacija
8	Prvomajski uranak			Evidentirano kulturno dobro
9	Ilindansko okupljanje Ilindansko okupljanje na Ružici, avgust.			Evidentirano kulturno dobro
10	Naricanje - tužbalica Usmeni izraz, običaj oko smrti.			Evidentirano kulturno dobro

11 Badanj za džibru Tradicionalna vještina izrade.			Evidentirano kulturno dobro
12 Lučac za čaktar Tradicionalna vještina izrade.			Evidentirano kulturno dobro
13 Drvena kutija za duvan Tradicionalna vještina izrade.			Evidentirano kulturno dobro
14 Kaca za mrs Tradicionalna vještina izrade.			Evidentirano kulturno dobro

Opština Petnjica

Kulturno Dobro	Nosioци – čuvari kulturnih vrijednosti	Potencijali	Napomena
<p>1 Bihorski ćilim</p> <p>Tradicionalna vještina izrade.</p>	<p>Vezira Ličina, Radmanci, Petnjica Zumreta Skenderović, Trpezi, Petnjica Sabaheta Novelić, Lagator, Petnjica NVO Udruženje domaće radinosti "Vrijedne ruke" iz Petnjice NVO Centar za seoski razvoj, Petnjica Manifestacija "Dani bihorskog ćilima" Akademski slikar Irvin Masličić Džamija u Petnjici.</p>		<p>Evidentirano kulturno dobro</p>

Opština Plav

Kulturno Dobro	Nosioci – čuvari kulturnih vrijednosti	Potencijali	Napomena
1 Gotovac Tradicionalno jelo.		na kulturnim rutama restorani sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela sa prostora koji im gravitiraju	Evidentirano kulturno dobro
2 Gurabije Tradicionalna poslastica.		na kulturnim rutama restorani sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela sa prostora koji im gravitiraju	Evidentirano kulturno dobro
3 Hačajlija Tradicionalna poslastica.		na kulturnim rutama restorani sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela sa prostora koji im gravitiraju	Evidentirano kulturno dobro
4 Dani borovnice Tradicionalna manifestacija.	Turistička organizacija Plav		Evidentirano kulturno dobro, manifestacija
5 Planinarenje na tromedi Tradicionalna manifestacija.			Evidentirano kulturno dobro, manifestacija

6 Dani dijaspore Tradicionalna manifestacija.			Evidentirano kulturno dobro, manifestacija
---	--	--	---

Opština Plužine

Kulturno Dobro	Nosioци – čuvari kulturnih vrijednosti	Potencijali	Napomena
<p>1 Predanja o Baju Pivljaninu</p> <p>Tradicionalno predanje.</p>			Evidentirano kulturno dobro
<p>2 Predanja o Lazaru Sočici</p> <p>Tradicionalno predanje.</p>			Evidentirano kulturno dobro
<p>3 Legenda o Prutašu</p> <p>Tradicionalno predanje.</p>			Evidentirano kulturno dobro
<p>4 Predanje o razgraničenju</p> <p>Predanje o razgraničenju Pivljana i Drobnjaka</p>			Evidentirano kulturno dobro,

<p>5 Predanje o Ledenici</p> <p>Predanje o porijeklu imena planine Ledenice i vrha Ružica</p>			Evidentirano kulturno dobro,
<p>6 Sir „prljo“</p> <p>Tradicionalna vještina izrade.</p>		na kulturnim rutama restorani sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela sa prostora koji im gravitiraju	Evidentirano kulturno dobro,
<p>7 Gledanje u plećku</p> <p>Tradicionalni običaj.</p>			Evidentirano kulturno dobro
<p>8 Dlačenje</p> <p>Namještanje lomova, tradicionalna medicina.</p>			Evidentirano kulturno dobro

Opština Pljevlja

Kulturno Dobro	Nosioци – čuvari kulturnih vrijednosti	Potencijali	Napomena
<p>1 Vunovlačar vodeničar</p> <p>Đačića vodenica, tradicionalna vještina vlačanja vune i mljevenja žita.</p>			Evidentirano kulturno dobro
<p>2 Pljevaljska ruža</p> <p>Tradicionalni proizvodi od pljevaljske ruže, tradicionalna vještina. Od crvene ruže proizvode se predivni sokovi na nekoliko načina, sirup, čaj, liker i slatko od ruže, a od bijele mirisne ruže ružina vodica ili „đulsija“, kako joj je tradicionalan naziv, a zbog svoje ljekovitosti koristi se kao losion za lice i za poboljšanje vida.</p>	NVO “Građanska inicijativa”		Evidentirano kulturno dobro, manifestacija

<p>3 Pljevaljski sir</p> <p>Tradicionalna vještina izrade. Poseban je zbog pašnjaka koji su na visokoj nadmorskoj visini, i tradicije pravljenja sira koje su planinke prenosile sa koljena na koljeno. Ima više domaćinstava koja su nagrađivana za sir .</p>		<p>na kulturnim rutama restorani sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela sa prostora koji im gravitiraju</p>	<p>Evidentirano kulturno dobro</p>
<p>4 Češke</p> <p>Tradicionalno jelo.</p>	<p>Zarka Tursumović pravi češke i stara jela. Češke se može probati i u restoranu Gold.</p>	<p>Na kulturnim rutama, u restoranima sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela.</p>	<p>Evidentirano kulturno dobro,</p>
<p>5 Tamburaški orkestar „Taslidža“</p> <p>Izvođačka umjetnosti. Njeguju sevdalinke koje izvode i u državama regiona. Učestvuju na festivalima tamburaške muzike.</p>			<p>Evidentirano kulturno dobro,</p>
<p>6 Šarenica</p> <p>Narodna radinost Šarenica, tradicionalni zanati. Poznati su u širem regionu, izlagali i u Dubaiju.</p>			<p>Evidentirano kulturno dobro,</p>

<p>7 Prva kosa Crne Gore</p> <p>Manifestacija, koja ima regionalan karakter, organizuje se u cilju očuvanja tradicije i promocije sela i korišćenja potencijala za bavljenje poljoprivredom, ne samo u pljevaljskoj Opštini, već na sjeveru Crne Gore.</p>	NVO "Prva kosa Crne Gore"		Evidentirano kulturno dobro, manifestacija
---	---------------------------	--	--

Opština Rožaje

Kulturno Dobro	Nosioci – čuvari kulturnih vrijednosti	Potencijali	Napomena
1 Ojice Tradicionalna vještina			Evidentirano kulturno dobro
2 Kna Običaj.			Evidentirano kulturno dobro
3 Dolma Tradicionalno jelo.		na kulturnim rutama restorani sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela sa prostora koji im gravitiraju	Evidentirano kulturno dobro
4 Halva Tradicionalno jelo.		na kulturnim rutama restorani sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela sa prostora koji im gravitiraju	Evidentirano kulturno dobro,

<p>5 Zlatna pahulja</p> <p>Muzički festival za djecu koji okuplja autore muzike za djecu i najmlađe izvođače. Već godinama Festival okuplja najpoznatije stvaraoce za djecu iz Crne Gore, regiona i Evrope, kompozitore, aranžere, tekstopisce, koji potvrđenim kvalitetom doprinose da se "Zlatna pahulja" smatra jednim od najuglednijih dječjih festivala u regionu.</p>	Opština Rožaje, Centar za kulturu Rožaje		Evidentirano kulturno dobro, manifestacija
<p>6 Dani dijaspore</p> <p>Tradicionalna manifestacija sa bogatim kulturno-zabavnim programom i turističkim dešavanjima.</p>	Centar za kulturu Rožaje		Evidentirano kulturno dobro,
<p>7 Rožajsko gostoprimstvo</p> <p>Običaj.</p>			Evidentirano kulturno dobro
<p>8 Sunećenje</p> <p>Obrezivanje, vjerski propis.</p>			Evidentirano kulturno dobro

9 Bajalice Bajalice iz Rožaja i okoline, tradicionalno vjerovanje			Evidentirano kulturno dobro
---	--	--	-----------------------------

Opština Šavnik

Kulturno Dobro	Nosioci – čuvari kulturnih vrijednosti	Potencijali	Napomena
1 Pjevanje uz gusle Tradicionalna vještina			Evidentirano kulturno dobro
2 Predanja o smrti Smail-age Čengića Predanje.			Evidentirano kulturno dobro
3 „Prsten“ Tradicionalna igra, zabava.			Evidentirano kulturno dobro
4 Heljdovna pita – eljdara Tradicionalno jelo.		na kulturnim rutama restorani sa posebnim prostorijama u kojima se nude nacionalna jela sa prostora koji im gravitiraju	Evidentirano kulturno dobro,

5 Ilindansko okupljanje Tradicionalna narodna svetkovina kod crkve Ružice, na Sinjajevini.	Lokalne uprave Mojkovca, Danilovgrada, Kolašina, Šavnika i Žabljaka		Evidentirano kulturno dobro, manifestacija
6 Virdžina - tobelija Običaj.			

Opština Žabljak

Kulturno Dobro	Nosioци – čuvari kulturnih vrijednosti	Potencijali	Napomena
1 Gusle Tradicionalna vještina izrade			Evidentirano kulturno dobro
2 Stolovače Pravljenje stolovača, tradicionalna vještina			Evidentirano kulturno dobro
3 Dvojnice Sviranje na dvojnicama, izvođačka umjetnost			Evidentirano kulturno dobro
4 Predanje o porijeklu naziva Žabljak Tradicionalno predanje.			Evidentirano kulturno dobro,

<p>5 Predanje o nastanku Crnog jezera</p> <p>Tradicionalno predanje o nastanku Crnog jezera i Savine vode.</p>			Evidentirano kulturno dobro
<p>6 Predanje o Pirlitoru</p> <p>Tradicionalno predanje.</p>			Evidentirano kulturno dobro,
<p>7 Predanja o Vražjem jezeru</p> <p>Tradicionalno predanje.</p>			Evidentirano kulturno dobro
<p>8 Ilindansko okupljanje</p> <p>Tradicionalna narodna svetkovina kod crkve Ružice, na Sinjajevini.</p>	<p>Lokalne uprave Mojkovca, Danilovgrada, Kolašina, Šavnika i Žabljaka</p>		Evidentirano kulturno dobro
<p>9 Bajalice</p> <p>Bajalice iz Rožaja i okoline, tradicionalno vjerovanje</p>			Evidentirano kulturno dobro

Manifestacije u Crnoj Gori

PRIMORSKI REGION

Opština Bar

Br.	Manifestacija	Elementi turističke valorizacije							Opšta turistička vrijednost
		Mikrolokacijski položaj i dostupnost	Turistička vrijednost ambijenta	Kulturno-istorijski značaj	Umjetnička vrijednost	Turistička opremljenost	Uklopljenost u turističko bogatstvo	Turistička atraktivnost i prepoznatljivost	
1	Barski ljetopis Multimedijalni festival raznovrsnog sadržaja: pozorišne predstave, likovne izložbe, književne večeri, koncerti. Internet adresa: http://www.barskiljetopis.me Vrijeme održavanja Organizatori Jul – avgust Kulturni centar Bar								
2	Ljeto sa zvijezdama Muzički sadržaj sa izvođačima iz Crne Gore i bivših jugoslovenskih republika. Koncerti se održavaju na šetalištu kralja Nikole u Baru. Vrijeme održavanja Organizatori Jul – avgust Turistička organizacija Bar								

3	<p>Maslinijada</p> <p>Smotra čuvenih proizvoda sa ovog područja: maslina, maslinovog ulja i agruma. U potpunosti izložbom narodnih nošnji i kulturno-zabavnim programom.</p> <p>Vrijeme održavanja Novembar</p> <p>Organizatori NVO "Maslinijada"</p>									
4	<p>Festival vina i ukljeve</p> <p>Festival čine različite zabavne manifestacije u čast Skadarskog jezera, njegove ribe i čuvenog crmničkog vina.</p> <p>Vrijeme održavanja Novembar</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Bar Mjesna zajednica Crmnica Udruženja vinara</p>									
5	<p>Susreti pod starom maslinom</p> <p>Tradicionalna manifestacija posvećena dječjem stvaralaštvu i stvaralaštvu za djecu. Djeca se predstavljaju literarnim i likovnim radovima na temu "Maslina, mir, prijateljstvo".</p> <p>Vrijeme održavanja Novembar</p> <p>Organizatori Kulturni centar Bar</p>									
6	<p>Port Cup</p> <p>Međunarodni odbojkaški turnir za žene.</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p>									

	Avgust	Odbojkaški klub "Luka Bar"									
7	Dani Zagrađa	Tradicionalna ljetnja manifestacija koja se održava u naselju Zagrađe. Vrijeme održavanja Jul – avgust	Organizatori Veselin Četković Međunarodno udruženje književnih stvaralaca „Nekazano“								
8	Crmničke sportske igre	Sportska manifestacija koja obuhvata takmičenje u nekoliko sportskih disciplina. Vrijeme održavanja Jul – avgust	Organizatori Mjesna zajednica Crmnica								
9	Internacionalni atletski miting	Tradicionalna sportska manifestacija koja se održava prvog maja na sportskim terenima Madžarica u Baru. Vrijeme održavanja Maj	Organizatori Atletski klub „Mornar“								
10	Motorijada Sutomore	Okuplja motoriste iz zemlje i sa prostora bivše Jugoslavije. Vrijeme održavanja Maj	Organizatori „Motorijada“								

		Moto-klub „Lojd“									
11	Koštanijada	Manifestacija u znaku kestena koja promovira poljoprivredu, turizam i kulturnu baštinu Krajine. Vrijeme održavanja Maj Organizatori Mjesna zajednica Ostros									
12	Veče Šušanja	Kulturno-zabavna manifestacija koja se održava na šetalištu u Šušanju, gdje posjetioци mogu degustirati tradicionalnu gastro ponudu uz bogat zabavni program. Vrijeme održavanja Avgust Organizatori Turistička organizacija Bar									
13	Spičansko veče	Manifestacija tradicionalnog folklora Spiča, obogaćena kulturno-zabavnim programom i tradicionalnom lokalnom kuhinjom. Vrijeme održavanja Avgust Organizatori NVO „Za novo i ljepše Sutomore“ Udruženje privrednika i ugostitelja									
14	Festival umjetnosti Virski	Međunarodna manifestacija koja okuplja veliki broj stvaralaca iz različitih oblasti.									

	Vrijeme održavanja	Organizatori									
	Jun	porodica Branislava-Banja Mistrovića									

Opština Budva

Br.	Manifestacija	Elementi turističke valorizacije							Opšta turistička vrijednost
		Mikrolokacijski položaj i dostupnost	Turistička vrijednost ambijenta	Kulturno-istorijski značaj	Umjetnička vrijednost	Turistička opremljenost	Uklapljenost u turističko bogatstvo	Turistička atraktivnost i prepoznatljivost	
1	<p>Popodnevni koncert klasične muzike</p> <p>Na Trgu ispred Starog grada tradicionalno se održava svečani novogodišnji popodnevni koncert klasične muzike, u izvođenju „Mediterranskog revijskog orkestra” iz Podgorice, pod dirigentskom palicom g-dina Radovana Papovića, a kao vokalni i solisti na instrumentima nastupaju poznati izvođači iz zemlje i regiona.</p> <p>Vrijeme održavanja Januar</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Budva Opština Budva</p>								
2	<p>Karneval i noć pod maskama</p> <p>Međunarodni karneval koji okuplja veliki broj posjetilaca iz cijelog regiona.</p> <p>Vrijeme održavanja April – maj</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Budva Opština Budva</p>								

	NVO "Feštađuni"									
3	<p>Pašticada Fest</p> <p>Festival koji promovira pašticadu, tradicionalno primorsko jelo uz bogat muzički program i program za djecu.</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>Jun Turistička organizacija Budva</p>									
4	<p>Dan planete Zemlje</p> <p>Jednodnevni program koji uključuje akcije i aktivnosti sa ciljem podizanja svijesti o potrebi očuvanja životne sredine.</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>April Turistička organizacija Budva</p>									
5	<p>"Doživite najukusnije trenutke"</p> <p>Dvodnevni zabavni program na bazenu "Rondo", upotpunjen takmičenjem u državnom prvenstvu u gostitelja Crne Gore.</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>April Turistička organizacija Budva</p>									
6	<p>Fešta u Pržnom</p> <p>Festival u službi promocije mjesta Pržno, sadrži bogat zabavno-muzički, dječiji i gastronomski program, uz veliki vatromet na kraju dana.</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>Maj Turistička organizacija Budva</p>									

7	<p>Festival crnogorskog muzičkog nasljeđa “Muzika ljeta”</p> <p>Festival u službi promocije mjesta Pržno, sadrži bogat zabavno-muzički, dječiji i gastronomski program, uz veliki vatromet na kraju dana.</p> <p>Vrijeme održavanja Jun – septembar</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Budva</p>									
8	<p>Dani umjetnika Budve</p> <p>Ovaj program prvi put je realizovan 2013. godine sa ciljem da pruži mogućnost umjetnicima sa teritorije opštine Budva da se afirmišu ili pokažu i prikažu svoje stečeno umijeće, a sastoji se iz likovnog, muzičkog i debatnog dijela.</p> <p>Vrijeme održavanja Jun</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Budva</p>									
9	<p>Petrovačka noć</p> <p>Najveća tradicionalna fešta od ribe i vina organizuje se na području Petrovca, sa cjelodnevnim zabavnim i sportskim programom, koji obilježava gostovanje atraktivne muzičke zvijezde (ili više njih) na dijelu šetališta, ispred hotela “Palas”, kao i veliki vatromet.</p> <p>Vrijeme održavanja Avgust</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Budva</p>									
10	<p>Fešta od smokava</p> <p>Ova fešta nastoji da sačuva od zaborava tradiciju uzgoja smokve, ali i promoviše ovo voće kojeg ima u izobilju, posebno u ruralnom području</p>									

	<p>opštine Budva. Održava se na prostoru Spomen doma „Reževići” i svake godine okuplja velik broj posjetilaca, koji imaju priliku da probaju brojne specijalitete i da se zabave uz gostovanje neke od popularnih klapa.</p> <p>Vrijeme održavanja Septembar</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Budva Spomen dom Reževići</p>									
11	<p>Festival “Kadmov dan”</p> <p>Festivalu koji promovira kulturno nasleđe grada Budve sa akcentom na antičko nasleđe i na mit o Kadmu i Harmoniji. Promoteri ovog događaja obučeni su u antičke toge, muzičari imaju za temu melodije tog perioda, a posjetiocima se nudi hrana vezana za prapočetke grada Budve i ovog područja.</p> <p>Vrijeme održavanja Septembar</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Budva</p>									
12	<p>Dan širuna</p> <p>Tradicionalna pučka fešta od ribe i vina predstavlja najznačajniju manifestaciju u periodu postsezone, kojom se zvanično zaključuje program manifestacija u ljetnjoj sezoni. Pored bogatog, višesatnog kulturno-umjetničkog programa, nezaobilazan dio čine i narodne sportske igre.</p> <p>Vrijeme održavanja Oktobar</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Budva SRD “Širun”</p>									
13	<p>Javni doček nove godine</p>									

	Karakteriše ga tradicionalan i ekskluzivan program Vrijeme održavanja Januar Organizatori Turistička organizacija Budva									
14	World Music Stage Festival Planirani period dešavanja ovog festivala je dva puta godišnje – u drugoj polovini juna i u prvoj sedmici septembra. Ideja je da se u okviru ovog festivala dovode poznata imena svjetske muzičke scene kako bi sam događaj bio jedan od osnovnih razloga za dolazak turista u Budvu. Cilj festivala je promocija Budve kao modernog turističkog centra, kao i privlačenje većeg broja ljudi van granica regiona. Vrijeme održavanja Septembar Organizatori Turistička organizacija Budva									
15	Sea Dance Festival Globalno poznat i popularan događaj EXIT, proglašavan je više puta od uticajnih medija i renomiranih subjekata za jedan od par najboljih festivala u Evropi. Samom kalendaru dešavanja u Budvi ovaj događaj dodaje dodatnu težinu, a u promociji samog događaja posao je znatno olakšan jer nije riječ o nepoznatom i novom događaju, već o globalno poznatom eventu. Internet adresa: https://www.seadancefestival.me Vrijeme održavanja Avgust – septembar Organizatori EXIT									
16	Spring Break Montenegro									

20	<p>Budvanske jesenje večeri</p> <p>Vrijeme održavanja Oktobar – novembar</p> <p>Organizatori</p>									
21	<p>Mali teatar</p> <p>Sredinom avgusta Petrovac postaje otvorena teatarska scena za najmlađe. Profesionalna i amaterska dječija pozorišta i zabavljači iz Crne Gore i regiona poklanjaju predstave najmlađim posjetiocima Petrovca.</p> <p>Vrijeme održavanja Avgust</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Budva</p>									
22	<p>Karnevalske majske večeri</p> <p>Vrijeme održavanja Maj</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Budva</p>									
23	<p>Beer Fest</p> <p>Festival piva i muzike po ulgedu na njemački Oktoberfest.</p> <p>Vrijeme održavanja Oktobar</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Budva</p>									
24	<p>Od usrksa do vaskrsa</p> <p>Dekroacija grada u uskršnjem duhu u periodu između katoličkog i pravoslavnog uskrsa.</p>									

	Vrijeme održavanja Mart – april	Organizatori Turistička organizacija Budva									
25	Fešta u Rafailovićima Kulturno-zabavna manifestacija koja se održava na plaži u primorskom mjestu Rafailovići. Vrijeme održavanja Septembar	Organizatori Turistička organizacija Budva									

Opština Kotor

Br.	Manifestacija	Elementi turističke valorizacije							Opšta turistička vrijednost
		Mikrolokacijski položaj i dostupnost	Turistička vrijednost ambijenta	Kulturno-istorijski značaj	Umjetnička vrijednost	Turistička opremljenost	Uklapljenost u turističko bogatstvo	Turistička atraktivnost i prepoznatljivost	
1	<p>Internacionalni festival KotorArt</p> <p>Na brojnim kotorskim prirodnim pozornicama i kamernim prostorima učestvuje impozantan broj umjetnika i programa koji se izvode kroz četiri programske cjeline: Don Brankovi dani muzike, KotorArt Kotorski festival pozorišta za djecu, Festival klapa Perast i Pjaca od filozofa.</p> <p>Internet adresa: https://kotorart.me</p> <p>Vrijeme održavanja Jul – avgust</p> <p>Organizatori Opština Kotor Ministarstvo kulture Crne Gore</p>								

2	<p>Dan Svetog Tripuna</p> <p>Rijec je o tradiciji koja potice jos iz IX vijeka. Svecanosti u slavu zastitnika grada Sv.Tripuna, pocinju krajem januara, a završavaju se prvih dana februara. Na lokaciji ispred stare kotorske Katedrade Sv.Tripuna, Bokeljska mornarica najprije izvodi kolo, zatim slijedi misa, te procesija kroz grad. Svecanosti prati i smotra crkvenih horova, gradska muzike, i plesovi folklornih drustava.</p> <p>Vrijeme održavanja Februar</p> <p>Organizatori</p>									
3	<p>Dani kamelije</p> <p>Lokalna manifestacija sa bogatim programom kojim dominira kamelija i aranziranje iste. Tokom visednevnih dogadjanja isticu se izlozba aranzmana, Bal kamelija i izbor dame Kamelija, kao i niz koncerata. Po legendi, davne, 1870. god. ovaj cvijet je donio stari stolivski kapetan sa Dalekog Istoka (Japan) u Boku Kotorsku da bi je poklonio svojoj ženi.</p> <p>Vrijeme održavanja Mart</p> <p>Organizatori Udruženje "Kamelija" Mjesna zajednica Stoliv</p>									

4	<p>Fašinada</p> <p>Tradicionalna manifestacija koja obilježava jul u Perastu. Svečanost podrazumijeva ritualnu procesiju koju cine okiceni camci i barke, koja se tradicionalno kreće oko ostrva Gospa od Skrpjela u Perastu. Svečanost fasinade podrazumijeva, tradicionalno nasipanje kamenja, koje barke iz zaliva dovoze do ostrva, i zatim ga izbacuju oko obale. U svečanosti koju prate narodne pjesme učestvuju samo muskarci. Prema starom običaju na ostrvu se onda u večernjim satima priprema riblja večera</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>Jul Razni</p>									
5	<p>Kotorska smotra mode</p> <p>Festival mode traje nekoliko dana i okuplja modne kreatore iz Crne Gore okruženja i inostranstva. Najzastupljeniji, su ipak renomirani italijanski kreatori i njihove najnovije kreacije. Smotra mode u Kotoru traje već nekoliko godina, a do sada su se na njoj, između ostalih, predstavili : Dolce Gabanna, Pal Zileri, Prada, Armani, Ferre, Versace... Pored ljubitelja savremenih modnih trendova i lijepog oblacenja, tih dana Kotor je i stjeciste biznismena, glumaca, vlasnika modnih kuća i ostalih licnosti iz svijeta dzet seta.</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>Jul – avgust Modna agencija “Fabrika” Opština Kotor</p>									

6	<p>Međunarodni ljetnji karneval</p> <p>Slicno zimskom, i ljetnji karneval namijenjen je zabavi i slavlju na ulicama i trgovima Kotor. Ova manifestacija nastala je posljednjih nekoliko godina, da bi prevashodno turistima docarala ugodjaje ulicnih zabava i prenijela im duh Kotor i vedrinu koji u tom gradu vjekovima traju.</p> <p>Vrijeme održavanja Avgust</p> <p>Organizatori NVO "Fešta"</p>									
7	<p>Bokeška noć</p> <p>Jedna od najpoznatijih turističkih manifestacija u Kotoru, prepoznatljiva po defileu camaca, koji ukraseni ucestvuju u takmicenju. Camci krstare duz kotorske luke, u defileu, ukraseni svjetiljkama. Na kotorskim trgovima tokom vise sati odvija se zabava uz pjesmu, igru i veselu atmosferu. Na kraju veceri bira se najljepse uredjena barka, festa Bokeska noc se završava svecanim vatrometom.</p> <p>Vrijeme održavanja Avgust</p> <p>Organizatori KC "Nikola Đurković" Turistička organizacija Kotor</p>									

8	<p>Kićenje mađa</p> <p>Prema tradiciji, svakog 1. maja mještani kite stablo mladog brijesta kao znak veselja radi početka najlijepšeg proljećnog mjeseca, a znači i nadu u bolje sutra. Po običaju, posljednji mladoženja bere stablo brijesta i postavi ga na centralni peraški trg ispred crkve Svetog Nikole.</p> <p>Vrijeme održavanja Maj</p> <p>Organizatori Društvo prijatelja grada Perasta Mjesna zajednica Perast</p>									
9	<p>Prvomajski uranak</p> <p>Tradicionalni provmajski uspon na brdo Vrmac.</p> <p>Vrijeme održavanja Maj</p> <p>Organizatori</p>									
10	<p>Gađanje kokota</p> <p>Tradicionalna manifestacija koja se održava u Perastu, u slavu pobjede nad Turcima 1654 godine.</p> <p>Vrijeme održavanja Maj</p> <p>Organizatori Društvo prijatelja grada Perasta Župski ured Perasta Međunarodni festival klapa Perast</p>									

11	<p>Međunarodni festival klapa</p> <p>Međunarodni festival klapa koji se održava u Perastu Internet adresa: http://www.festivalklapaperast.com/fest/</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>Jun Međunarodni festival klapa Perast</p>									
12	<p>Refresh festival</p> <p>Godišnji festival elektronske muzike koji se održava u diskoteci Maximus od 2007 godine, od kada su na njemu nastupili najpoznatiji svjetski izvođači.</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>Avgust</p>									

Opština Herceg Novi

Br.	Manifestacija	Elementi turističke valorizacije							Opšta turistička vrijednost
		Mikrolokacijski položaj i dostupnost	Turistička vrijednost ambijenta	Kulturno-istorijski značaj	Umjetnička vrijednost	Turistička opremljenost	Uklapljenost u turističko bogatstvo	Turistička atraktivnost i prepoznatljivost	
1	<p>Praznik mimoze</p> <p>Praznik mimoze je tradicionalna manifestacija u slavu cvijeća – cvijeta mimoze. Jedna od najznačajnijih turističko – propagandnih manifestacija na našim prostorima, koja se održava skoro pet decenija. Osnovani su je 1969. godine Turistički savez Boke Kotorske i Skupština opštine Herceg Novi.</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori Februar JUK "Herceg-fest"</p>								
2	<p>Filmski festival Herceg-Novi Montenegro</p> <p>JUK Herceg fest izvršni je producent Filmskog festivala Herceg Novi – Montenegro film festivala. Ideja o festivalu, koji danas ima status manifestacije od posebnog značaja za kulturu Crne Gore, rodila se 1987. godine kada je Prvi jugoslovenski festival filmske režije otvoren filmom Živka Nikolića „U ime naroda”.</p> <p>Internet adresa: http://filmfestival.me</p>								

	Vrijeme održavanja Avgust	Organizatori JUK "Herceg-fest"								
3	HAPS – Hercegnovske aprilske pozorišne svečanosti									
	<p>April je mjesec koji je tradicionalno posvećen pozorištu. Hercegnovske aprilske pozorišne svečanosti, počele su teatarski festivalski život 1995. godine. Od osnivanja do danas, Festival je mijenjao koncept – od prvobitne smotre amaterskih pozorišta nekadašnje Jugoslavije, postao je u jednom trenutku prilika za pregled biranih regionalnih profesionalnih produkcija. Program HAPS-a čine kvalitetne pozorišne predstave, kao i raznovrstan prateći program.</p> <p>Internet adresa: http://hercegfest.me/haps/</p>									
	Vrijeme održavanja April	Organizatori JUK "Herceg-fest"								
4	Dani muzike									
	<p>Međunarodni festival klasične muzike Dani muzike održava se u julu mjesecu u Herceg Novom. Idejni tvorac Festivala je proslavljeni pijanista Boris Kraljević. Sve večeri Dana muzike se održavaju u dvorani Park koja je sjedište Herceg festa. Pokrovitelji Dana muzike su Ministarstvo kulture Crne Gore, Herceg fest i Turistička organizacija Herceg Novi.</p> <p>Internet adresa: http://hercegfest.me/dani-muzike/</p>									
	Vrijeme održavanja Jul	Organizatori JUK "Herceg-fest"								
5	Guitar Art Summer Fest									

	<p>Guitar Art Summer Fest je međunarodni festival klasične gitare. U okviru Festivala organizuju se i muzičke radionice za djecu. Ovogodišnji Guitar Art Summer Fest održava se od 15. do 20. avgusta u Herceg Novom. Herceg fest pruža tehničku podršku Festivalu.</p> <p>Internet adresa: http://www.gaf.rs/sr/festivali/guitar-art-summer-fest/</p> <p>Vrijeme održavanja Jul</p> <p>Organizatori JUK “Herceg-fest”</p>									
<p>6</p>	<p>Sunčane skale</p> <p>Drugi od dva najveća muzička festivala u Crnoj Gori. Poznat po mediteranskom zvuku koji se tokom nekoliko noci cuje sa hercegnovske Kanli-kule, ovaj festival pruža sansu mladim autorima i izvođačima da zakorače u svijet muzike. Festival posjećuju sve zvijezde iz Crne Gore i zemalja okruženja. 2016. iz finansijskih razloga, festival je ukinut.</p> <p>Vrijeme održavanja Jul</p> <p>Organizatori</p>									
<p>7</p>	<p>Hercegnovski “Zimski salon”</p> <p>Kao dio Praznika mimoze, hercegnovski i stvaraoci iz okruženja, okupljaju se u ovom gradu da stvaraju, izlazu i promovisu svoja djela. Likovni umjetnici, vajar, glumci i brojni drugi kulturni poslenici svake godine uzimaju ucesca u ovj manifestaciji koja traje preko 40 godina.</p> <p>Vrijeme održavanja Februar</p> <p>Organizatori JU Galerija i muzej “Đuro Beli Prijic”</p>									
<p>8</p>	<p>Memorijalni plivački maraton Mario – Dido Marić</p>									

	<p>Tradicionalno sportsko nadmetanje najumjesnijih plivaca sa ovih prostora na relaciji Zanjice-Igalo, posvećen uspomeni na čovjeka koji je najzaslužniji za njegovo pokretanje i promociju osamdesetih godina prošlog vijeka.</p> <p>Vrijeme održavanja Jul</p> <p>Organizatori Porodica Marić Turistička organizacija Herceg Novi</p>									
9	<p>Regata “Kup oslobođenja”</p> <p>Tradicionalna jedriličarska regata u više disciplina regionalnog karaktera.</p> <p>Vrijeme održavanja Maj</p> <p>Organizatori JK “Jugole Grkalić” Herceg Novi</p>									
10	<p>Orjenski planinarski maraton</p> <p>Maraton na dužini od 14 km i revijalna <i>mountain running</i> trka stazom rdogačkom 7850 metara održavaju se na stazama Orjena.</p> <p>Vrijeme održavanja Maj</p> <p>Organizatori Planinarski klub Subra Herceg-Novi</p>									
11	<p>Street Art festival</p> <p>Festival iscrtavanja murala koji se održava sa ciljem da nedovoljno iskorištene javne površine u Herceg Novom budu kroz umjetničku formu bolje definisane.</p> <p>Vrijeme održavanja Jun</p> <p>Organizatori Planinarski klub Subra Herceg Novi</p>									

12	<p>Trg od knjige</p> <p>Međunarodni sajam knjiga koji se održava na Trgu Herceg Stjepana od 2004.</p> <p>Vrijeme održavanja Jun</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Herceg Novi</p>									
13	<p>Jadranske igre – City Games</p> <p>Zabavno-sportska manifestacija koja se održava u bazenu na Škveru.</p> <p>Vrijeme održavanja Jul - avgust</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Herceg Novi</p>									
14	<p>Jazz Summer festival</p> <p>Festival džez muzike.</p> <p>Vrijeme održavanja Avgust</p> <p>Organizatori Muzička škola Herceg Novi NVO "Fortuna"</p>									
15	<p>Operosa festival</p> <p>Festival operne muzike koji promovira mlade talente i pruža savremeni izraz modernoj publici.</p> <p>Internet adresa: http://www.operosa.org</p> <p>Vrijeme održavanja Avgust</p> <p>Organizatori Muzička škola Herceg Novi NVO "Fortuna"</p>									

16	<p>Hercegnovski strip festival</p> <p>Hercegnovski strip festival (HSF) osnovao je slikar i strip crtač iz Herceg Novog Nikola Ćurčin 2006. godine. Za datum održavanja HSF-a određen je prvi petak u septembru svake godine, a trajanje festivala je šest dana. HSF je prvi i jedini festival stripa u čitavoj Crnoj Gori, te je kada je ova umjetnost u pitanju Herceg Novi postao apsolutni centar i nosilac zbivanja u cijeloj državi. Obzirom na popularnost stripa u posljednje vrijeme, ovo je rezultiralo velikom medijskom podrškom i promocijom grada. Iz godine u godinu, festival se razvija, biva sve bolji i privlači sve veću pažnju regionalne i svjetske strip javnosti.</p> <p>Internet adresa: http://stripfestival.me</p> <p>Vrijeme održavanja Septembar</p> <p>Organizatori Muzička škola Herceg Novi</p>									
----	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Opština Tivat

Br.	Manifestacija	Elementi turističke valorizacije							Opšta turistička vrijednost
		Mikrolokacijski položaj i dostupnost	Turistička vrijednost ambijenta	Kulturno-istorijski značaj	Umjetnička vrijednost	Turistička opremljenost	Uklapljenost u turističko bogatstvo	Turistička atraktivnost i prepoznatljivost	
1	<p>Modus moda vivendi</p> <p>Godišnji modni spektakl, koji se obično održava početkom avgusta na tivatskoj rivi. Dvodnevni festival okupi veliki broj modnih kreatora, ljubitelja mode kao i turista. Od strane modnih kritičara i stručnjaka, festival Modus moda vivendi visoko je ocijenjen, što je doprinijelo popularizaciji festivala. Festival se ugasio 1998. godine, a ponovo je pokrenut 2018. godine.</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori Jul Modna agencija "Fabrika"</p>								
2	<p>Purgatorije</p> <p>Mediterranske pozorišne svečanosti koje se održavaju u Tivtu. Okupljaju veliki broj trupa i izuzetno su popularne kod turista koji se zateknu na nasoj obali, zahvaljujući kvalitetu programa koji je iz ljeta u ljeto sve bogatiji.</p> <p>Internet adresa: http://www.czktivat.me/category/purgatorije/</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p>								

	Avgust Centar za kulturu Tivat									
3	<p>Dan mladosti</p> <p>Manifestacija koja se održava 25. maja, na datum koji je u istoriji bivše SFRJ bio poznatiji kao Dan mladosti – rođendan jugoslovenskog predsjednika Josipa Broza Tita. 25. maja u Tivtu se okupi ogroman broj jugonostalgicara. U okviru programa proslave „Dana mladosti“, izvodi se nekadasnja jugoslovenska himna „Hej Sloveni“, slet, kulturno – zabavni program, igraju se prijateljske fudbalske utakmice... Kao nekada, kroz nekoliko crnogorskih gradova organizuje se tradicionalno nošenje „stafete mladosti“, koja na kraju stize u Tivat.</p> <p>Vrijeme održavanja Maj</p> <p>Organizatori NVO “Generalni konzulat SFRJ”</p>									
4	<p>Jedriličarska regata “UNA Montenegro Cup”</p> <p>Godišnje okupljanje zaljubljenika u ovaj sport.</p> <p>Vrijeme održavanja April</p> <p>Organizatori JK Delfin “Una Montenegro” Tivat</p>									
5	<p>Boćarska olimpijada</p> <p>Sportska manifestacija koja se u Tivtu održava svake godine. Takmicari iz Tivta i velikog broja gradova iz Crne Gore i inostranstva, tradicionalni su ucesnici tivtske Bocarske olimpijade. Bocanje, u primorskim gradovima tradicionalan sport, sve je popularnije i kod mladih, kao i kod turista koji se mogu probati na nekom od od lokalnih otvorenih terena.</p> <p>Vrijeme održavanja</p> <p>Organizatori</p>									

	Septembar	Boćarski klub „Mladost“ Radoševiči								
6	Lastovske svečanosti									
	<p>Tradicionalno se organizuje u avgustu, u mjestu Gornja Lastva, blizu Tivta. Festu cine: kulturno – umjetnicki programi, kolo „Bokeljske mornarice“ uz pratnju Glazbeno – prosvjetnog drustva „Tivat“.Mnogobrojni domaci i strani gosti, te gradjani Tivta, koji posjecuju pomenutu manifestaciju, uzivaju u slusanju izvornih lastovskih pjesama, kao i u tradicionalnim plesovima poznatijim kao lastovsko i skaljarsko narodno kolo.</p> <p>Vrijeme održavanja Avgust</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Tivat</p>									
7	Zimski karneval									
	<p>Povorku karnevala sačinjavaju grupe iz zemlje i regiona. Prvi put organizovann 2018 godine.</p> <p>Vrijeme održavanja Februar</p> <p>Organizatori</p>									
8	Žučenica fest									
	<p>Gastronomska manifestacija na kojoj jela od žučenice izlaže veliki broj izlagača.</p> <p>Vrijeme održavanja Maj – jun</p> <p>Organizatori Organizacija žena Tivat</p>									
9	Tivat World Music Festival									

	<p>Koncept ovog festivala su etno elementi u savremenoj obradi, a muzičari su iz Crne Gore, regije i inostranstva.</p> <p>Vrijeme održavanja Maj – jun</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Tivat</p>									
--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Opština Ulcinj

Br.	Manifestacija	Elementi turističke valorizacije							Opšta turistička vrijednost
		Mikrolokacijski položaj i dostupnost	Turistička vrijednost ambijenta	Kulturno-istorijski značaj	Umjetnička vrijednost	Turistička opremljenost	Uklopljenost u turističko bogatstvo	Turistička atraktivnost i prepoznatljivost	
1	<p>Ljetnja scena</p> <p>Ima za cilj promovisanje kulturno – istorijskih vrijednosti Ulcinja. Na ljetnjoj pozornici u Starom ulcinjskom gradu organizuju se pozorišne predstave, gostovanje glumaca i drugih umjetnika iz zemlje i inostranstva, gostovanje zabavnih orkestara, održavanje likovnih izložbi, muzičkih koncerata.</p> <p>Vrijeme održavanja Jul – avgust</p> <p>Organizatori Centar za kulturu Ulcinj</p>								
2	<p>Dolcinium international festival</p> <p>Cilj ove manifestacije je predstavljanje kulture i folklor, vrijednosti Ulcinja i regiona na jednom mjestu, a svi građani i turisti koji se nalaze u gradu u ovom periodu će imati mogućnost da uživaju u znaku raskošnih nošnji, folklor, muzike, igre, mladosti...</p> <p>Vrijeme održavanja Jun</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Ulcinj</p>								

	NVO "Porta di danza"									
3	<p>Southern Soul festival</p> <p>Festival popularne muzike koji se održava na Velikoj plaži u Ulcinju od 2013 godine, 2015 godine je proglašen jednim od 10 najboljih festivala Evrope po britanskom <i>The Guardian</i>-u.</p> <p>Internet adresa: http://www.southernsoulfestival.com</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>Jun Southern Soul Festival</p>									
4	<p>Pranvera në Anë të Malit</p> <p>Tradicionalna proslava "proljeće u planinama" praćena kulturno-umjetničkim ansamblima iz zemlje i regiona.</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>Maj Udruženje "Ora"</p>									
5	<p>Old Timer Fest</p> <p>Tradicionalna manifestacija na kojoj se predstavljaju starovremeni automobili iz više država regiona.</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>Avgust Old timer club "Ulicium"</p>									
6	<p>Međunarodni sajam knjiga</p> <p>Međunarodni sajam knjiga koji se održava od 2001. godine.</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p>									

	Jul – avgust	Centar za kulturu Ulcinj Turistička organizacija Ulcinj								
7	Seanema festival	Međunarodni festival filma koji se održava od 2015 godine. Internet adresa: http://seanemafestival.com/ Vrijeme održavanja Avgust	Organizatori NVO "iAct"							
8	Ditët e Diasporës	Manifestacija "dani dijaspore" praćena nizom kulturnih, umjetničkih i sportskih aktivnosti. Vrijeme održavanja Avgust	Organizatori Udruženje "Ora" Biznis klub "Ana Malit"							
9	Fashion night	Modna manifestacija na kojoj učestvuju dizajneri iz Crne Gore i inostranstva. Festival je ujedno prilika da se i kroz ovaj segment predstavi grad Ulcinj i turistička ponuda koju Ulcinj i Crna Gora imaju. Vrijeme održavanja Septembar	Organizatori NVO "Montenegro events"							
10	Dan nara / Dita e shegës									

	<p>Manifestacija na kojoj svoje proizvode izlaže veliki broj lokalnih proizvođača mediteranskog voća i domaćih proizvoda, praćen kulturno-umjetničkim programom.</p> <p>Vrijeme održavanja Septembar</p> <p>Organizatori Biznis klub "Ana Malit"</p>									
11	<p>Festival dječije pjesme</p> <p>Vrijeme održavanja Decembar</p> <p>Organizatori Centar za kulturu Ulcinj</p>									
12	<p>Motomeeting</p> <p>Revijalna manifestacija praćena izletima, rok koncertima i moto igrama, kao i defileom na ulicama Ulcinja.</p> <p>Vrijeme održavanja Septembar</p> <p>Organizatori Moto klub "Pirates"</p>									

SREDIŠNJI REGION

Opština Cetinje

Br.	Manifestacija	Elementi turističke valorizacije							Opšta turistička vrijednost
		Mikrolokacijski položaj i dostupnost	Turistička vrijednost ambijenta	Kulturno-istorijski značaj	Umjetnička vrijednost	Turistička opremljenost	Uklapljenost u turističko bogatstvo	Turistička atraktivnost i prepoznatljivost	
1	Vrela zima u brdima Turistička manifestacija sa mnoštvom kulturno-umjetničkih i zabavnih sadržaja. Vrijeme održavanja Decembar Organizatori Turistička organizacija Crne Gore								
2	Ljeto u prijestonici Folklorne izvedbe, koncerti, autorske večeri i promocije publikacija, likovne izložbe i drugi slični kulturni sadržaji. Vrijeme održavanja Avgust Organizatori								

3	<p>Međunarodni festival folklor</p> <p>Događaj pripada svjetskoj organizaciji folklornih festivala tradicionalne umjetnosti (CIOFF)</p> <p>Vrijeme održavanja Jul</p> <p>Organizatori Kulturno-umjetničko društvo "Njegoš"</p>									
4	<p>Cetinjsko bijenale</p> <p>Međunarodno bijenale savremene likovne umjetnosti, koje se održavalo svake druge godine od 1990 do 2001.</p>									
5	<p>Cetinje Jazz Fest</p> <p>Manifestacija koju organizuju Prijestonica Cetinje i Turistička organizacija Prijestonice Cetinje uspostavljena je 2010. godine. Od tada, Cetinje Jazz fest svake godine plijeni pažnju crnogorskih ljubitelja džeza.</p> <p>Vrijeme održavanja Jul</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Cetinje Prijestonica Cetinje</p>									
6	<p>Festival "Espressivo"</p> <p>Festival je uspostavljen 2008. godine, te je do danas izrastao u jedan od najprepoznatljivijih događaja u zemlji na planu klasične muzike.</p> <p>Vrijeme održavanja Avgust</p> <p>Organizatori Muzička akademija i Univerzitet Crne Gore</p>									

7	<p>Cucka jeka</p> <p>„Cucka jeka“ već je tradicionalan godišnji bubnjarski spektakl, kojem, uprkos znatnoj udaljenosti od gradskih centara, prisustvuju hiljade posjetilaca.</p> <p>Vrijeme održavanja Avgust</p> <p>Organizatori Dragoljub Đuričić</p>									
8	<p>Crnogorski likovni salon “13 Novembar”</p> <p>Crnogorski likovni salon „13. novembar“ jedna je od najstarijih likovnih manifestacija u Crnoj Gori.</p> <p>Vrijeme održavanja Novembar</p> <p>Organizatori Ministarstvo kulture Narodni muzej</p>									
9	<p>“Prijestonica najmlađima”</p> <p>Umjetnički program sezonskog karaktera tokom kog je najmlađa publika u prilici da isprati čitav niz dramskih komada za djecu.</p> <p>Vrijeme održavanja Februar</p>									
10	<p>Njeguško kulturno ljeto</p> <p>Manifestacija koja sadrži niz kulturnih događaja počinje otvaranjem Viteških igara na Ivanovim koritima, a završava “Njeguškom trpezom”.</p> <p>Vrijeme održavanja Jul</p> <p>Organizatori MZ Njeguši</p>									

11	<p>Lovćen Grand Prix</p> <p>Međunarodna biciklistička trka koja se održava od 2017.</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>Septembar</p>									
12	<p>Veče sa prijateljima</p> <p>Manifestacija na Žabljaku Crnojevića, u okviru koje se održavaju koncerti, a posjetiocima je dostupna i besplatna degustacija zdrave hrane.</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>Jul</p> <p>Turistička organizacija Cetinje</p> <p>Turistička organizacija Podgorica</p>									
13	<p>Miris lipa i meda</p> <p>Manifestacija koja okuplja cetinjske pčelare i predstavlja njihovo umijeće</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>Jul</p> <p>Turistička organizacija Cetinje</p>									
14	<p>Prvenstvo Cetinja</p> <p>Teniski turnir koji se održava od 2016.</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>Jul</p> <p>Turistička organizacija Cetinje</p>									

3	<p>Uspon na Prekornicu</p> <p>Tradicionalni uspon na planinu Prekornicu.</p> <p>Vrijeme održavanja Septembar</p> <p>Organizatori Planinarski klub Prekornica, Danilovgrad</p>									
4	<p>Spuško ljet</p> <p>Sportsko-kulturna manifestacija sa bogatim kulturno umjetničkim sadržajem.</p> <p>Vrijeme održavanja Septembar</p> <p>Organizatori Centar za kulturu Danilovgrad Turistička organizacija Danilovgrad</p>									
5	<p>Festival ekološkog filma Danilovgrad</p> <p>Na programu Festivala su svjetski, regionalni i domaći filmovi na temu zaštite životne sredine, podijeljeni u tri kategorije - zaštita životne sredine, ekologija duše i turistički promo film.</p> <p>Vrijeme održavanja Septembar</p> <p>Organizatori Centar za kulturu Danilovgrad Centar za multimedijalnu produkciju Montenegrin Universal Theatre</p>									

6	<p>“Rijekom Zetom”</p> <p>Jednodnevna manifestacija koju čine sajam zdrave hrane, zanata i suvenira, takmičenje u ribolovu i izbor za Miss rijeke Zete. Manifestacija je praćena bogatim kulturno umjetničkim sadržajem.</p> <p>Vrijeme održavanja Septembar</p> <p>Organizatori Centar za kulturu Danilovgrad Turistička organizacija Danilovgrad</p>									
7	<p>Katunske sportske igre</p> <p>Sportska manifestacija sa takmičenjima u odbojci, fudbalu, šahu, atletici, streljaštvu, ali i tradicionalnim disciplinama plovkanju, bacanju kamena s ramena, potezanju konopa.</p> <p>Vrijeme održavanja Jul</p> <p>Organizatori Centar za kulturu Danilovgrad</p>									
8	<p>Međunarodni festival folklor</p> <p>Festival folklor koji okuplja učesnike iz zemlje i okruženja, a održava se od 2014 godine.</p> <p>Vrijeme održavanja Jul</p> <p>Organizatori Centar za kulturu Danilovgrad</p>									

9	Bjelopavličke sportske igre									
	Kulturno-sportska manifestacija koja se održava na Ždrebaoniku od 2015 godine. Vrijeme održavanja Jul Organizatori Centar za kulturu Danilovgrad									

Opština Nikšić

Br.	Manifestacija	Elementi turističke valorizacije							Opšta turistička vrijednost
		Mikrolokacijski položaj i dostupnost	Turistička vrijednost ambijenta	Kulturno-istorijski značaj	Umjetnička vrijednost	Turistička opremljenost	Uklopljenost u turističko bogatstvo	Turistička atraktivnost i prepoznatljivost	
1	Snow Dance Festival - Vučje Festival elektronske muzike Internet adresa: http://www.vucje.me Vrijeme održavanja Organizatori Februar Ski-centar “Vučje”								
2	Dani kalopera na Vučju Tradicionalna manifestacija koja uključuje sadržaje kulturnog, zabavnog, sportskog i edukativnog karaktera. Vrijeme održavanja Organizatori Maj Ski-centar “Vučje”								

3	<p>Dani akorda</p> <p>Tradicionalna manifestacija posvećena dječijem stvaralaštvu (folklor, pozorišne predstave, moderni ples, manekeni, muzičke večeri, poezija...).</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>Maj KKC "Akord"</p>									
4	<p>Montenegro Trophy Off-Road Rally</p> <p>Vožnja džipovima po makadamskim putevima koji vode po najzabačenijim djelovima crnogorskih planina.</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>Jul TSO "Montenegro Trophy"</p>									
5	<p>Lake Fest</p> <p>Festival rok muzike</p> <p>Internet adresa: http://www.lakefest.me</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>Avgust TSO "Montenegro Trophy"</p>									
6	<p>Otvoreni kup Nikšića</p> <p>Triatlon takmičenje (plivanje, biciklizam i trčanje).</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>Avgust Triatlon klub "Nikšić"</p>									

7	<p>Dani meda</p> <p>Promocija proizvođača meda i njihovih proizvoda.</p> <p>Vrijeme održavanja Septembar</p> <p>Organizatori Pčelarska organizacija Nikšić</p>									
8	<p>Dani drenjina</p> <p>Promocija proizvođača drenjina i njihovih proizvoda.</p> <p>Vrijeme održavanja Septembar</p> <p>Organizatori NVO "Dani drenjina"</p>									
9	<p>Bedem Fest</p> <p>Festival rok muzike</p> <p>Internet adresa: http://www.bedemfest.me</p> <p>Vrijeme održavanja Septembar</p> <p>Organizatori NVO "Dani drenjina"</p>									
10	<p>Nikšić Guitar Festival</p> <p>Međunarodna manifestacija klasične muzike.</p> <p>Internet adresa: https://www.facebook.com/niksicguitarfest/</p> <p>Vrijeme održavanja Oktobar</p> <p>Organizatori Muzički centar Crne Gore JU "Nikšićko Pozorište"</p>									

11	<p>Međunarodni festival glumca</p> <p>Međunarodni pozorišni festival</p> <p>Internet adresa: http://niksickopozoriste.me/index.php/medunarodni-festival-glumca</p> <p>Vrijeme održavanja Decembar</p> <p>Organizatori JU "Nikšićko Pozorište" JU "Zahumlje"</p>									
12	<p>Nikšićki književni susreti</p> <p>Jubilarni književni susreti koji se održavaju od 1998 godine.</p> <p>Vrijeme održavanja Decembar</p> <p>Organizatori Opština Nikšić</p>									
13	<p>Oldtajmer Montenegro</p> <p>Međunarodna izložba starovremenskih vozila.</p> <p>Vrijeme održavanja Septembar</p> <p>Organizatori NVO "Oldtajmer Montenegro"</p>									

14	<p>Boem fest</p> <p>Dvodnevna manifestacija posvćena posljednim nikšićkim boemima.</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>Avgust Turistički klaster "Montenegro"</p> <p> Tehnopolis</p> <p> Opština Nikšić</p> <p> JU Zahumlje</p>									
15	<p>Dani sporta na vodi</p> <p>Plivački maraton, vaterpolo takmičenja, razne zabavne igre koje se održavaju na jezeru Krupac kod Nikšića</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>Avgust Turistička organizacija Nikšić</p>									
16	<p>Septembarski dani</p> <p>Septembar je mjesec kada se u Nikšiću organizuju brojni kulturno-sportski, muzički i privredni događaji, kada se obilježava završetak određenih infrastrukturnih radova, a sve u čast Dana Opštine.</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>Septembar</p>									

8	<p>DEUS – Decembarska umjetnička scena</p> <p>Vrijeme održavanja Decembar</p> <p>Organizatori</p>									
9	<p>Međunarodni festival folklor “Skoči kolo da skočimo”</p> <p>U okviru festivala nastupaju brojni ansambli koji predstavljaju folklorno stvaralaštvo djece i mladih iz Crne Gore, regiona i šire.</p> <p>Vrijeme održavanja Jul</p> <p>Organizatori NVO “Montefolk” Sekretarijat za kulturu i sport Podgorica KIC “Budo Tomović” JU “Dječiji savez” Podgorica</p>									
10	<p>City Groove</p> <p>Festival elektronske muzike</p> <p>Internet adresa: https://www.facebook.com/CityGrooveFestival/</p> <p>Vrijeme održavanja Jun</p> <p>Organizatori</p>									
11	<p>Underhill Fest</p> <p>Festival popularne muzike</p>									

	<p>Internet adresa: http://underhillfest.me</p> <p>Vrijeme održavanja Jun</p> <p>Organizatori UnderhillFest</p>									
12	<p>Noć muzeja</p> <p>Noć muzeja je manifestacija koja se od 2005. godine, na inicijativu Francuske muzejske direkcije, organizuje pod pokroviteljstvom Savjeta Evrope i ICOM, u subotu najbližu 18. maju, kada je Međunarodni dan muzeja. Na poziv Ministarstva kulture i komunikacija Republike Francuske, Ministarstvo kulture Crne Gore se od 2007. godine pridružuje ovoj međunarodnoj manifestaciji, dajući podršku muzejima u Crnoj Gori da prezentuju, valorizuju i približe široj javnosti pokretnu kulturnu baštinu.</p> <p>Vrijeme održavanja Maj</p> <p>Organizatori Savjet Evrope i ICOM</p>									
13	<p>Podgorički maraton</p> <p>Sportska manifestacija koju karakteriše veliki broj učesnika. Podgorički maraton nalazi se u kalendaru Balkanske, Evropske i Svjetske atletske federacije (IAAF), a staza ima međunarodni sertifikat.</p> <p>Internet adresa: http://www.maraton.co.me</p> <p>Vrijeme održavanja April</p> <p>Organizatori Podgorički maraton</p>									
14	<p>Međunarodni festival lutkarstva</p> <p>Na festivalu se predstavljaju lutkarska pozorišta iz zemlje i regiona. Održava se od 2012.</p>									

	<p>Internet adresa: http://www.lutkarstvo.me</p> <p>Vrijeme održavanja Avgust</p> <p>Organizatori NVO Dječji umjetnički centar</p>									
15	<p>Bijenale crnogorskog teatra</p> <p>Bijenale crnogorskog teatra je nacionalni pozorišni festival čiji je cilj afirmacija, valorizacija i razvoj ukupnog crnogorskog pozorišnog sistema. Bijenale crnogorskog teatra, takođe, ima za cilj unaprjeđenje i promociju svih pozitivnih vrijednosti crnogorske savremene kulture koje svoj iskaz imaju u pozorišnoj umjetnosti i univerzalnih društvenih vrijednosti. Osnovan 2007. godine kao Festival crnogorskog teatra, od 2010. godine odvija se bijenalno.</p> <p>Internet adresa: http://cnp.me/bijenale-crnogorskog-teatra-2017/</p> <p>Vrijeme održavanja Oktobar, bijenalno</p> <p>Organizatori Crnogorsko narodno pozorište</p>									
16	<p>Royal Cup</p> <p>Na teniskim terenima TK "As" u Donjim Kokotima održava se Međunarodni ženski teniski turnir "Royal Cup". Zbog dobre organizacije i ispunjavanja svih standarda, uvršten je u kalendar Svjetske teniske asocijacije. Pokrovitelj turnira je Glavni grad Podgorica.</p> <p>Vrijeme održavanja Oktobar</p> <p>Organizatori Teniski savez Crne Gore Teniski klub "As"</p>									
17	<p>Pijačni karavan – dani raštana</p> <p>Serija manifestacija posvećenih tradicionalnoj podgoričkoj kuhinji.</p>									

	Vrijeme održavanja Februar	Organizatori Turistička organizacija Podgorica “Pijace i tržnice” Podgorica									
18	Dan patišpanja Manifestacija se organizuje u cilju očuvanja tradicije kroz prezentaciju lokalnih proizvoda, te isticanja gastro ponude kao izuzetno važnog segmenta ukupne turističke ponude grada. Svi posjetioci u prilici su da uživaju u ukusima tradicionalnog kolača. Vrijeme održavanja Mart	Organizatori Turistička organizacija Podgorica									
19	Dan krpa Manifestacija se organizuje u cilju isticanja kulturnih, ambijentalnih i tradicionalnih vrijednosti, te turističkih potencijala Skadarskog jezera, a ujedno i najave početka ljetnje turističke sezone. Vrijeme održavanja Jun	Organizatori Turistička organizacija Podgorica Gradska opština Golubovci JP Nacionalni parkovi Crne Gore									
20	Festival kratke priče “Odakle zovem” Festival kratke priče Internet adresa: http://www.odaklezovem.net Vrijeme održavanja	Organizatori									

	Jun	Knjižara "Karver"									
21	Podgorica Art Festival										
	<p>Podgorica art festival (PAF) za cilj ima afirmaciju mladih umjetnika kojom će se valorizovati domaće stvaralaštvo i unapređenje kulturnih događaja u Glavnom gradu. Festival pruža priliku građankama i građanima Podgorice, ali i lokalnim i tranzicionim turistima, da uživaju u jedinstvenom i dinamičnom festivalskom ambijentu po uzoru na evropske metropole, čineći "street art" dostupnim svima.</p> <p>Internet adresa: http://www.artfest.me</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori Jul – avgust Culture club Podgorica</p>										
22	Biramo najbolje u turizmu i ugostiteljstvu										
	<p>Manifestacija na kojoj se biraju pojedinci i organizacije koji su obilježili aktuelnu godinu u turizmu i ugostiteljstvu.</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori Decembar Turistička organizacija Podgorica</p>										

SJEVERNI REGION

Opština Andrijevica

Br.	Manifestacija	Elementi turističke valorizacije							Opšta turistička vrijednost
		Mikrolokacijski položaj i dostupnost	Turistička vrijednost ambijenta	Kulturno-istorijski značaj	Umjetnička vrijednost	Turistička opremljenost	Uklopljenost u turističko bogatstvo	Turistička atraktivnost i prepoznatljivost	
1	<p>Limska regata</p> <p>Regata rijekom Lim na relaciji Plav-Prijepolje, poznatija pod nazivom Limski bukovi. Međunarodnog je i međuopštinskog karaktera, jer se održava na prostoru Crne Gore i Srbije, tačnije prolazi kroz sledeće opštine: Plav – Andrijevica – Berane – Bijelo Polje – Prijepolje – Priboj organizatori su opštine kroz koje proziče Lim i prolazi regata, Lokalne turističke organizacije kao i rafting klubovi i NVO iz pomenutih opština.</p> <p>Regata okuplja raftere, entuzijaste i sve ljubitelje ekstremnih i adrenalinskih sportova sa prostora bivše Jugoslavije, a poslednjih godina i sa prostora zapadne Evrope.</p> <p>Vrijeme održavanja Jun</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Andrijevica</p>								

2	<p>Memorijal Vasojevićkog koma “Vera Vincek – Pavle Milošević”</p> <p>Ovo je veoma popularan planinarski događaj koji se održava svake godine početkom avgusta. Okuplja više od 400 planinara iz regiona koji se uspinju na planinske vrhove Vasojevički kom i Kučki kom. Pored uspona za planinare se organizuje i kvalitetan kulturno-umetnički program.</p> <p>Vrijeme održavanja Avgust</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Andrijevića</p>									
3	<p>Dani maline</p> <p>Tradicionalna manifestacija „Dani maline“ održava se sredinom jula u mestu Knjaževac u blizini Andrijevice. U tih nedelju dana organizuje se mini sajam malina, kao i bogat kulturno-zabavni program.</p> <p>Vrijeme održavanja Jul</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Andrijevića</p>									
4	<p>Tradicionalni narodni sabor Knjaževac</p> <p>Narodni sabor.</p> <p>Vrijeme održavanja Maj</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Andrijevića</p>									

5	<p>Dan pčelara</p> <p>Tradicionalna manifestacija koja svake godine okuplja velik broj izlagača koji prezentuju proizvode od meda, med, opremu za pčelarstvo, suvenire.</p> <p>Vrijeme održavanja Maj</p> <p>Organizatori Udruženje pčelara Andrijevica</p>									
6	<p>Spasovdanski sabor sela Kralje</p> <p>Narodni sabor.</p> <p>Vrijeme održavanja Maj – jun</p> <p>Organizatori</p>									
7	<p>Vidovdanski noćni turnir u malom fudbalu Kralje</p> <p>Vrijeme održavanja Jun</p> <p>Organizatori Centar za kulturu Andrijevica</p>									
8	<p>Šahovski turnir</p> <p>Vrijeme održavanja Jul</p> <p>Organizatori Centar za kulturu Andrijevica</p>									

9	Fudbalski turnir – igrom protiv zaborava, Ulotina Vrijeme održavanja Jul Organizatori Turistička organizacija Andrijevića									
10	Planinarski memorijal Vasojevićkog Koma Tradicionalni memorijal u čast Vere Vinček i Pavla Miloševića Vrijeme održavanja Avgust Organizatori									

Opština Berane

Br.	Manifestacija	Elementi turističke valorizacije							Opšta turistička vrijednost
		Mikrolokacijski položaj i dostupnost	Turistička vrijednost ambijenta	Kulturno-istorijski značaj	Umjetnička vrijednost	Turistička opremljenost	Uklopljenost u turističko bogatstvo	Turistička atraktivnost i prepoznatljivost	
1	<p>Vrela zima u brdima</p> <p>Turistička manifestacija sa mnoštvom kulturno-umjetničkih i zabavnih sadržaja.</p> <p>Vrijeme održavanja Decembar</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Crne Gore</p>								

2	<p>Limska regata</p> <p>Regata rijekom Lim na relaciji Plav-Prijepolje, poznatija pod nazivom Limski bukovi. Međunarodnog je i međuopštinskog karaktera, jer se održava na prostoru Crne Gore i Srbije, tačnije prolazi kroz sledeće opštine: Plav – Andrijevića – Berane – Bijelo Polje – Prijepolje – Priboj organizatori su opštine kroz koje proziče Lim i prolazi regata, Lokalne turističke organizacije kao i rafting klubovi i NVO iz pomenutih opština.</p> <p>Regata okuplja raftere, entuzijaste i sve ljubitelje ekstremnih i adrenalinskih sportova sa prostora bivše Jugoslavije, a poslednjih godina i sa prostora zapadne Evrope.</p> <p>Vrijeme održavanja Jun</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Berane</p>									
3	<p>THUNDER Fest</p> <p>Festival elektronske i hip-hop muzike</p> <p>Internet adresa: https://www.facebook.com/thunderfestberane/</p> <p>Vrijeme održavanja Jul</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Berane</p>									

4	<p>Limsko srce</p> <p>Međunarodni dječiji festival posvećen obrazovanju, druženju i zabavi djece predškolskog uzrasta i učenicima nižih razreda osnovnih škola.</p> <p>Vrijeme održavanja Oktobar</p> <p>Organizatori Centar za kulturu Berane Opštinski sekretarijat za sport, kulturu, omladinu i saradnju sa NVO</p>									
5	<p>Beransko kulturno ljeto</p> <p>Tradicionalna kulturno-umjetnička manifestacija bogatim muzičkim, kulturnim i umjetničkim programom. Gosti imaju priliku da besplatno posjete predstave, koncerte poznatih izvođača i prisustvuju izložbama i književnim večerima.</p> <p>Vrijeme održavanja Jul - avgust</p> <p>Organizatori Centar za kulturu i Polimski muzej Turistička organizacija Berane Opštinski sekretarijat za sport, kulturu, omladinu i saradnju sa NVO</p>									
6	<p>Aeromiting Berane</p> <p>Aeromiting revijalnog karaktera koji se organizuje od 2010</p> <p>Vrijeme održavanja Avgust</p> <p>Organizatori</p>									

7	Doček pravoslavne nove godine									
	<p>Vrijeme održavanja Januar</p> <p>Organizatori</p>									
8	<p>Šlaufijada</p> <p>Tradicionalna manifestacija koja uključuje trku na velikim kamionskim gumama brzacima Lima, takmičenje u odbojci na pijesku, skokovima u vodu i ronjenjem.</p> <p>Vrijeme održavanja Avgust</p> <p>Organizatori</p>									

Opština Bijelo Polje

Br.	Manifestacija	Elementi turističke valorizacije							Opšta turistička vrijednost
		Mikrolokacijski položaj i dostupnost	Turistička vrijednost ambijenta	Kulturno-istorijski značaj	Umjetnička vrijednost	Turistička opremljenost	Uklopljenost u turističko bogatstvo	Turistička atraktivnost i prepoznatljivost	
1	<p>Festival tamburaških orkestara</p> <p>Međunarodni festival koji baštini i afirmiše tradicionalnu narodnu muziku stanovništva Crne Gore i okruženja.</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori Avgust Centar za kulturu Bijelo Polje</p>								
2	<p>Ratkovićeve večeri poezije</p> <p>Međunarodni festival koji baštini i afirmiše tradicionalnu narodnu muziku stanovništva Crne Gore i okruženja.</p> <p>Internet adresa: http://ratkovicewe.bijelopolje.co.me</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori Septembar JU Ratkovićeve večeri poezije</p>								

3	<p>Limska regata</p> <p>Regata rijekom Lim na relaciji Plav-Prijepolje, poznatija pod nazivom Limski bukovi. Međunarodnog je i međuopštinskog karaktera, jer se održava na prostoru Crne Gore i Srbije, tačnije prolazi kroz sledeće opštine: Plav – Andrijevića – Berane – Bijelo Polje – Prijepolje – Priboj organizatori su opštine kroz koje proziče Lim i prolazi regata, Lokalne turističke organizacije kao i rafting klubovi i NVO iz pomenutih opština.</p> <p>Regata okuplja raftere, entuzijaste i sve ljubitelje ekstremnih i adrenalinskih sportova sa prostora bivše Jugoslavije, a poslednjih godina i sa prostora zapadne Evrope.</p> <p>Vrijeme održavanja Jun</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Bijelo Polje</p>									
4	<p>Festival dramskih amatera Crne Gore</p> <p>Manifestacija tokom koje se prikazuju veliki pozorišni spektakli u režiji i izvođenju glumaca-amatera. Za učešće u festivalu svake godine konkuriše u prosjeku 12 do 15 predstava. Održava se od 1970 godine.</p> <p>Vrijeme održavanja Jun</p> <p>Organizatori JU Centar za djelatnosti kulture "Vojislav Bulatović – Strunjo"</p>									

5	<p>Internacionalni likovni susreti “Stari most”</p> <p>održavaju se u julu pored Starog mosta u Loznoj Luci kod Bijelog Polja. Cilj ovih Susreta je podsticaja kreativnih ljudi iz oblasti likovnih umjetnosti da svoje impresije bjelopoljskim ambijentom, predjelom, ljudima, uopšte atmosferom crnogorskog sjevera transponuju u umjetnički iskaz.</p> <p>Vrijeme održavanja Oktobar</p> <p>Organizatori NVO “Stari most”</p>									
6	<p>Džez festival</p> <p>Festival džez muzike koji se održava od 2006 godine.</p> <p>Vrijeme održavanja Jul</p> <p>Organizatori NVO “Stari most”</p>									
7	<p>Bjelopoljsko likovno proljeće</p> <p>Svake godine okuplja akademce i autodidakte, gdje svako ima šansu da pokaže svoj likovni talenat, viziju, inspiraciju. Održava se od 1994 godine.</p> <p>Vrijeme održavanja Mart</p> <p>Organizatori NVO “Stari most”</p>									

8	<p>Internacionalni festival folklor</p> <p>Internacionalni festival folklor u Bijelom Polju na lokaciji Etno selo Vuković-Tomaševo koji okuplja više folklornih ansambala iz različitih zemalja i to iz Turske, Srbije, Crne Gore koji predstavljaju folklore svojih zemalja. Cilj festivala je promovisanje i očuvanje tradicije folklor koji zauzima značajno mjesto u kulturi</p> <p>Vrijeme održavanja Jul</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Bijelo Polje</p>									
9	<p>Ušće Fest</p> <p>"Ušće fest Bijelo Polje" nudi spoj sporta i kvalitetne muzike. U dijelu muzičkog programa, nastupaju najbolje rangirani DJ-evi kao i bendovi iz okruženja.</p> <p>Internet adresa: https://www.facebook.com/uscefestofficialpage/</p> <p>Vrijeme održavanja Jul</p> <p>Organizatori</p>									
10	<p>Street Basket</p> <p>Ulični turnir u košarci.</p> <p>Vrijeme održavanja Jul</p> <p>Organizatori</p>									

11	Turnir “Momo-Šaban-Vaso”									
	Memorijalni turnir u malom fudbalu.									
	Vrijeme održavanja Avgust	Organizatori								

Opština Kolašin

Br.	Manifestacija	Elementi turističke valorizacije							Opšta turistička vrijednost
		Mikrolokacijski položaj i dostupnost	Turistička vrijednost ambijenta	Kulturno-istorijski značaj	Umjetnička vrijednost	Turistička opremljenost	Uklopljenost u turističko bogatstvo	Turistička atraktivnost i prepoznatljivost	
1	<p>Vrela zima u brdima</p> <p>Turistička manifestacija sa mnoštvom kulturno-umjetničkih i zabavnih sadržaja.</p> <p>Vrijeme održavanja Decembar</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Crne Gore</p>								
2	<p>Udahni Kolašin</p> <p>Manifestacija za cilj ima da dešavanjima različite sadržine upotpuni kulturno zabavni život u gradu tokom ljeta ali i duže zadrži turiste koji posjete grad.</p> <p>Vrijeme održavanja Jul - avgust</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Crne Gore Turistička organizacija Kolašin Centar za kulturu Kolašin</p>								

3	<p>Vikend bazari</p> <p>Bazari u drvenim kućicama na trgu u Kolašinu na kom svoje proizvode izlažu lokalni proizvođači, otvoreni vikendima od Božića do kraja zimske sezone.</p> <p>Vrijeme održavanja Januar – mart</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Kolašin</p>									
4	<p>Bjelasički maraton</p> <p>Zimska avanturistička trka na Bjelasici.</p> <p>Vrijeme održavanja Februar</p> <p>Organizatori PK "Visokogorci Crne Gore"</p>									
5	<p>Sinjajevinski maraton</p> <p>Vrijeme održavanja Mart</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Kolašin</p>									
6	<p>Međunarodni košarkaški kamp</p> <p>Ljetnji košarkaški kamp škole All Star 2014 u Kolašinu.</p> <p>Vrijeme održavanja Jul</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Kolašin</p>									

7	<p>Korifej festival</p> <p>Međunarodni festival alternativnog teatra.</p> <p>Vrijeme održavanja Avgust</p> <p>Organizatori Opština Kolašin NVO "Korifej teatar"</p>									
8	<p>Etno kamp</p> <p>Manifestacija bazirana na istraživanju i promovisanju elemenata nematerijalne kulturne baštine</p> <p>Vrijeme održavanja Avgust</p> <p>Organizatori Ministarstvo kulture Crne Gore</p>									
9	<p>North Fest</p> <p>North fest je muzička manifestacija, pokrenuta sa ciljem promocije turističke ponude sjevera i Kolašina u toku ljetnje turističke sezone.</p> <p>Vrijeme održavanja Avgust</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Kolašin</p>									

Opština Mojkovac

Br.	Manifestacija	Elementi turističke valorizacije							Opšta turistička vrijednost
		Mikrolokacijski položaj i dostupnost	Turistička vrijednost ambijenta	Kulturno-istorijski značaj	Umjetnička vrijednost	Turistička opremljenost	Uklapljenost u turističko bogatstvo	Turistička atraktivnost i prepoznatljivost	
1	<p>Mojkovačka filmska jesen</p> <p>Mini-festival na kom se prikazuju zapažena ostvarenja na domaćoj i stranoj filmskoj sceni.</p> <p>Vrijeme održavanja Septembar</p> <p>Organizatori JU Centar za kulturu "Nenad Rakočević"</p>								
2	<p>Avanturistička trka "Izazov sjevera"</p> <p>Avanturistička trka „Izazov sjevera“, zamišljena je da vožnjom kajaka Taron trčanjem uz Sinjajevinu i biciklističkom turom po njoj i natrag do starta promoviše dio mojkovačkih turističkih potencijala. „Izazov sjevera“ se organizuje u skladu sa 7 ekoloških principa „Ne ostavljaj trag“.</p> <p>Vrijeme održavanja Avgust</p> <p>Organizatori Udruženje pčelara Mojkovca</p>								

3	<p>Dječji maskenbal “Buđenje proljeća”</p> <p>Sami koncept manifestacije je da se poslije duge i hladne zime, proljeće dočeka sa bubnjevim i pod maskama, po uzoru na drevne rituale. Maskenbal nudi bogat zabavni program, a učesnici su djeca iz vrtića i osnovnih škola.</p> <p>Vrijeme održavanja Maj</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Mojkovac</p>									
4	<p>Dani meda</p> <p>Tradicionalna manifestacija koja svake godine okuplja velik broj izlagača iz Mojkovca i okolnih gradova, koji prezentuju proizvode od meda, med, opremu za pčelarstvo, suvenire.</p> <p>Vrijeme održavanja Septembar</p> <p>Organizatori Udruženje pčelara Mojkovca</p>									
5	<p>Čorbijada</p> <p>Turističko – gastronomska manifestacija koja iz godine u godinu privlači sve više zaljubljenika u dobru zabavu , kvalitetnu hranu I druženje. Održava se svake godine krajem Jula mjeseca na platou bivšeg Jalovišta u Mojkovcu.</p> <p>Vrijeme održavanja Jul</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Mojkovac</p>									

6	<p>Petrovdan na Ckari</p> <p>Na padinama Sinjajevine, 12. jula održava se kulturno-sportska manifestacija „Petrovdan na Ckari“. U sklopu manifestacije održava se džipijada sa velikim brojem učesnika, kao i tradicionalan izbor za mis Petrovdana.</p> <p>Vrijeme održavanja Jul</p> <p>Organizatori NVO “Udruženje građana Polja” Mjesna zajednica Polja</p>									
7	<p>Kup “Stari most”</p> <p>Međunarodni kup u skokovima sa kamenog mosta na Tari u kom učestvuju najbolji skakači regiona.</p> <p>Vrijeme održavanja Jul</p> <p>Organizatori Opština Mojkovac</p>									

	<p>Tradicionalno okupljanje književnika u Plavu održava se početkom avgusta mjeseca. Na centralnoj večeri učestvuju pjesnici iz Crne Gore, BiH i Kosova.</p> <p>Vrijeme održavanja Jun</p> <p>Organizatori Centar za kulturu Plav</p>								
3	<p>Vajarska i slikarska kolonija</p> <p>Održava se u ljetnjim mjesecima, u eko-planinarskom naselju naselju „Hrid“, u Babinom Polju kod Plava. Učesnici bili su umjetnici sa likovnih akademija iz Hrvatske, BiH, Srbije, Crne Gore, Makedonije i Bugarske.</p> <p>Vrijeme održavanja Ljeto</p> <p>Organizatori PSK “Hrid” Departman umjetnosti internacionalnog univerziteta u Novom Pazaru</p>								
4	<p>Dani behara</p> <p>Svake godine “Dani Behara” obogaćuju svoj program novim sadržajima u kojima se prepoznaje kultura, tradicija, običaji ali i gastronomija ovog kraja i naroda koji žive na ovom prostoru, što i jeste glavni cilj ove manifestacije. Tokom održavanja ove manifestacije u defileu ulicama pored KUD-a “Plavsko jezero” učestvuju i gostujuća kulturno umjetnička društva iz regiona. Nakon svečanog izvođenja igara i pjesama pomenutih KUD-ova, svečani defile momaka i djevojaka odjevenih u narodnu nošnju, koja je okićena beharom i proljećnim cvijećem, prolazi ulicama i sokacima plavske čaršije sve do Bećiragića kule.</p>								

	<p>Ovo je manifestacija koja najavljuje proleće na Prokletijama, održavala se u maju, i to 4 godine zaredom, nažalost poslednje 2 godine ova manifestacija izostaje.</p> <p>Vrijeme održavanja Maj</p> <p>Organizatori Centar za kulturu Plav Turistička organizacija Plav</p>								
5	<p>Dani borovnice</p> <p>Dani Borovnice se u Plavu održavaju krajem Jula mjeseca, već 14 godina zaredom, i prerasle su u internacionalnu manifestaciju. Tokom ovih dana, posjetiocu mogu oprobati različite proizvode od Borovnice, sokove, kolače i druge poslastice, čuveni „Akšijaš“- slatko od borovnica, slično „suklijašu“ – služi se u drvenoj činiji.</p> <p>Vrijeme održavanja Jul</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Plav Opština Plav Ministarstvo održivog razvoja i turizma Ministarstvo poljoprivrede</p>								
6	<p>Dani meda</p> <p>Ova manifestacija održava se u trećoj sedmici jula, kao i Dani Borovnice, okuplja udruženja pcelara sa prostora Crne Gore kao i samostalne pčelare iz Plavsko- Gusinjskog kraja ali i mnoge goste iz raznih krajeva Republike Crne Gore i šire. Cilj manifestacije je unapređenje pčelarstva u ovim krajevima.</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p>								

	<p>Jul</p> <p>Turistička organizacija Plav</p> <p>Opština Plav</p> <p>Ministarstvo održivog razvoja i turizma</p> <p>Ministarstvo poljoprivrede</p>									
7	<p>Prokletije bez granica</p> <p>Planinarski događaj „Prokletije bez granica“ predstavlja zimsko okupljanje planinara iz cijelog regiona. Tada se organizuje planinarski pohod na najviši vrh Prokletija, koji se nalazi u Albaniji.</p> <p>Vrijeme održavanja</p> <p>Mart</p>	<p>Organizatori</p>								

Opština Pljevlja

Br.	Manifestacija	Elementi turističke valorizacije							Opšta turistička vrijednost
		Mikrolokacijski položaj i dostupnost	Turistička vrijednost ambijenta	Kulturno-istorijski značaj	Umjetnička vrijednost	Turistička opremljenost	Uklopljenost u turističko bogatstvo	Turistička atraktivnost i prepoznatljivost	
1	<p>Mostovi spajaju ljude</p> <p>Tradicionalna turističko promotivna, ekološka i kulturno zabavna manifestacija koja se održava od 2009 godine.</p> <p>Vrijeme održavanja Maj</p> <p>Organizatori NVO "Tara" Turistička organizacija Pljevlja Turistička organizacija Žabljak Turistička organizacija Crne Gore</p>								
2	<p>Off-Road Trophy Pljevlja</p> <p>Ova sportsko turistička manifestacija prilika je za promociju auto-moto sporta i turističkog potencijala grada Pljevalja sa akcentom na mnogobrojna sela kroz koje karavan prolazi. Na ovom mitingu učestvuju sve vrste terenskih vozila, vozi se lokalnim i šumskim nekategorisanim putevima, kroz seoske i</p>								

	planinske predjele na području opštine Pljevlja. Organizuje se ljetnji i jesenji rally. Vrijeme održavanja Jun i septembar	Organizatori Auto-moto klub "AP Sport"								
3	Dani humora i satire "Vuko Bezarević" Dani humora i satire „Vuko Bezarević“ Pljevlja predstavlja regionalnu manifestaciju iz oblasti humora i satire, koja se u svom punom kontinuitetu održava već tri decenije. Ustanovljena je 1986. godine, u znak sjećanja na rano preminulog profesora pljevaljske Gimnazije i satiričara Vuka Bezarevića, inače trostrukog dobitnika nagrade „Radoje Domanović“. Vrijeme održavanja Jun	Organizatori Turistička organizacija Pljevlja								
4	Biciklom kroz Srbiju i Crnu Goru Maraton traje 10 dana i nema takmičarski karakter. Maraton startuje iz Kraljeva i završava se u Kotoru, na obali Jadranskog mora. Maraton prolazi kroz brdsko-planinske predjele dvije zemlje, obilazeći pri tom turističke centre, kao i kulturne i druge znamenitosti. Vrijeme održavanja Jun – jul	Organizatori MTB klub "Čiker" Kraljevo								
5	Dani pljevaljske ruže Dani pljevaljske mirisne ruže su već tradicionalna manifestacija koja ima za cilj afirmaciju, promociju i zaštitu pljevaljske mirisne ruže i proizvoda koji se parave na tradicionalna način u bakarnim i staklenim posudama, kako bi se sačuvala prirodna svojstva ovih proizvoda									

	Vrijeme održavanja Jun	Organizatori NVO "Građanska inicijativa"									
6	Prva kosa Crne Gore Manifestacija, koja ima regionalan karakter, organizuje se u cilju očuvanja tradicije i promocije sela i korišćenja potencijala za bavljenje poljoprivredom, ne samo u pljevaljskoj Opštini, već na sjeveru Crne Gore. Vrijeme održavanja Jul	Organizatori NVO "Prva kosa Crne Gore"									
7	Kup Pljevalja Brdska brzinska auto trka koja se održava od 2010 godine. Vrijeme održavanja Avgust	Organizatori Auto-moto klub "AP Sport"									
8	Pljevaljske novembarske svečanosti Pljevaljske novembarske svečanosti organizuju se svake godine povodom 20. novembra, Dana Opštine Pljevlja. Sadrže dramski, književni, likovni i filmski program. Vrijeme održavanja Novembar	Organizatori Opština Pljevlja									
9	Dani pljevaskog sira Ova manifestacija organizuje se u cilju promocije originalnog Pljevaljskog sira, koji je od 2017 godine i prvi zaštićeni sir u Crnoj Gori.										

	Vrijeme održavanja	Organizatori									
	Novembar	Sekretarijat za privredu Pljevlja									

Opština Plužine

Br.	Manifestacija	Elementi turističke valorizacije							Opšta turistička vrijednost
		Mikrolokacijski položaj i dostupnost	Turistička vrijednost ambijenta	Kulturno-istorijski značaj	Umjetnička vrijednost	Turistička opremljenost	Uklopljenost u turističko bogatstvo	Turistička atraktivnost i prepoznatljivost	
1	Dani pastirmke Turistička manifestacija koja se održava u eko i etno selima, u okviru koje se organizuju promotivne treking ture po Durmitoru i Volujaku, krstarenja Pivskim jezerom, rafting na Tari, a sve je praćeno pastrmkom i vinom. Vrijeme održavanja Jul Organizatori NVO "Centar za razvoj Pive"								
2	Pjesnička riječ na izvoru Pive Najstarija književna manifestacija u Crnoj Gori koja se održava od 1970 godine. Vrijeme održavanja Jul Organizatori Centar za kulturu Plužine								
3	Tri kanjona								

	<p>Sportsko zabavna manifestacija koja obilježava smjenu godišnjih doba. Organizuje se na 1400 m nadmorske visine u etno selu Vojinovići.</p> <p>Internet adresa: https://www.facebook.com/trikanjonafestival/</p> <p>Vrijeme održavanja Jul</p> <p>Organizatori Etno selo "Vojinovići"</p>									
4	<p>Planinarski uspon na Prutaš</p> <p>Uspon na Prutaš organizuje se u sklopu obilježavanja Dana opštine Plužine od 2008 godine.</p> <p>Vrijeme održavanja Avgust</p> <p>Organizatori Planinarski klub "Piva" Park prirode "Piva"</p>									
5	<p>Tara bez granica</p> <p>Književni susreti koji se organizuju u Šćepan Polju od 1998 godine.</p> <p>Vrijeme održavanja Avgust</p> <p>Organizatori Centar za kulturu Plužine</p>									
6	<p>Putevima Baja Pivljanina</p> <p>Biciklistička trka.</p> <p>Vrijeme održavanja Septembar</p> <p>Organizatori</p>									

Opština Rožaje

Br.	Manifestacija	Elementi turističke valorizacije							Opšta turistička vrijednost
		Mikrolokacijski položaj i dostupnost	Turistička vrijednost ambijenta	Kulturno-istorijski značaj	Umjetnička vrijednost	Turistička opremljenost	Uklapljenost u turističko bogatstvo	Turistička atraktivnost i prepoznatljivost	
1	<p>Vrela zima u brdima</p> <p>Turistička manifestacija sa mnoštvom kulturno-umjetničkih i zabavnih sadržaja.</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>Decembar Turistička organizacija Crne Gore</p>								
2	<p>Zlatna pahulja – zlatna staza</p> <p>Muzički festival za djecu koji okuplja autore muzike za djecu i najmlađe izvođače. Već godinama Festival okuplja najpoznatije stvaraoce za djecu iz Crne Gore, regiona i Evrope, kompozitore, aranžere, tekstopisce, koji potvrđenim kvalitetom doprinose da se “Zlatna pahulja” smatra jednim od najuglednijih dječijih festivala u regionu.</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>Kraj februara – početak marta Opština Rožaje Centar za kulturu Rožaje</p>								

3	<p>Rožajsko kulturno ljeto</p> <p>Rožajsko kulturno ljeto je manifestacija koja tokom ljetnjih mjeseci upotpunjava kulturni život u Rožajama. Ima za cilj da afirmiše stvaralaštvo u različitim oblastima kulture i umjetnosti. Učestvuju stvaraoci iz Rožaja, Crne Gore, regiona i Evrope. U okviru ove manifestacije organizuju se različiti programi, izložbe likovnih radova, književne večeri, izložbe fotografija, koncerti i publici se prezentuju drugi oblici stvaralaštva.</p> <p>Vrijeme održavanja Jun</p> <p>Organizatori Centar za kulturu Rožaje</p>								
4	<p>Septembarski dani kulture</p> <p>Septembarski dani kulture je manifestacija koja obuhvata organizovanje različitih događaja u oblasti kulture i umjetnosti. Podrazumijeva organizovanje književnih večeri, promocije knjiga i časopisa, afirmaciju stvaralaštva književnika, umjetnika i stvaralaca različitih profila.</p> <p>Vrijeme održavanja Jun</p> <p>Organizatori Centar za kulturu Rožaje</p>								
5	<p>Književni susreti “Miroslav Đurović”</p> <p>Ova manifestacija se organizuje u spomen rano preminulom pjesniku, putopiscu i eseisti koji je rođen u Bašči kod Rožaja. Manifestacija ima međunarodni karakter budući da na njoj učestvuju književni stvaraoci iz brojnih zemalja iz okruženja i Evrope.</p> <p>Vrijeme održavanja Septembar</p> <p>Organizatori Centar za kulturu Rožaje</p>								

6	<p>Salon likovnog kulba “Kula”</p> <p>Likovni salon Likovnog kluba „Kula“ je manifestacija koja ima za cilj širenje likovne kulture i afirmaciju likovnog stvaralaštva na ovim prostorima. Manifestacija se održava više od deset godina. U galeriji Centra za kulturu organizuju se izložbe likovnih radova članova Likovnog kluba „Kula“, koji broji preko trideset članova iz Crne Gore i regiona.</p> <p>Vrijeme održavanja Septembar</p> <p>Organizatori Likovni klub “Kula”</p>									
7	<p>Memorijalni pohod “Safet Mavrić- Ćako”</p> <p>Likovni salon Likovnog kluba „Kula“ je manifestacija koja ima za cilj širenje likovne kulture i afirmaciju likovnog stvaralaštva na ovim prostorima. Manifestacija se održava više od deset godina. U galeriji Centra za kulturu organizuju se izložbe likovnih radova članova Likovnog kluba „Kula“, koji broji preko trideset članova iz Crne Gore i regiona.</p> <p>Vrijeme održavanja Septembar</p> <p>Organizatori Likovni klub “Kula”</p>									
8	<p>Dani gljiva i ljekovitog bilja</p> <p>Dani gljiva i ljekovitog bilja je manifestacija koja ima za cilj da afirmiše vrijednosti i značaj gljiva i ljekovitog bilja kao prirodnog potencijala rožajskog kraja i sjevera Crne Gore.</p> <p>Vrijeme održavanja Septembar</p> <p>Organizatori Centar iz kulturu Rožaje Turistička organizacija Rožaje</p>									

9	Ljetnja i zimska džipijada Manifestacija turističko-takmičarskog karaktera. Vrijeme održavanja Februar i avgust Organizatori Džip klub "Hajla" Rožaje									
10	Snowboard kamp Višednevna sportska manifestacija koja se održava u planinarskom domu "Grope". Vrijeme održavanja Mart Organizatori Snowboard klub "Jump"									
11	Doživi Rožaje Manifestacija koja doprinosi publikaciji i prezenatciji prirodnih ljepota Rožaja u cilju privlačenja turista u netaknutu prirodu rožajskog kraja. Vrijeme održavanja Maj Organizatori Tursitička organizacija Rožaje									
12	Dani dijaspore Tradicionalna manifestacija sa bogatim kulturno-zabavnim programom i turističkim dešavanjima. Vrijeme održavanja Avgust Organizatori Centar za kulturu Rožaje									

Opština Šavnik

Br.	Manifestacija	Elementi turističke valorizacije							Opšta turistička vrijednost
		Mikrolokacijski položaj i dostupnost	Turistička vrijednost ambijenta	Kulturno-istorijski značaj	Umjetnička vrijednost	Turistička opremljenost	Uklopljenost u turističko bogatstvo	Turistička atraktivnost i prepoznatljivost	
1	<p>Vrela zima u brdima</p> <p>Turistička manifestacija sa mnoštvom kulturno-umjetničkih i zabavnih sadržaja.</p> <p>Vrijeme održavanja Decembar</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Crne Gore</p>								
2	<p>Šatorijada – Bljesak Bijeje</p> <p>U pitanju je trodnevna manifestacija, jedinstvena po mnogo čemu u okruženju, ali i šire. Osim sportskog ugođaja, obilaska kanjona i planinskih vrleti, manifestacija je i ovog puta imala kulturno – zabavni karakter i pružila mogućnost pjesnicima, književnicima i slikarima da predstave svoje stvaralaštvo.</p> <p>Vrijeme održavanja Avgust</p> <p>Organizatori Sportski klub "Krilaš"</p>								

Opština Žabljak

Br.	Manifestacija	Elementi turističke valorizacije							Opšta turistička vrijednost
		Mikrolokacijski položaj i dostupnost	Turistička vrijednost ambijenta	Kulturno-istorijski značaj	Umjetnička vrijednost	Turistička opremljenost	Uklopljenost u turističko bogatstvo	Turistička atraktivnost i prepoznatljivost	
1	Vrela zima u brdima Turistička manifestacija sa mnoštvom kulturno-umjetničkih i zabavnih sadržaja. Vrijeme održavanja Decembar Organizatori Turistička organizacija Crne Gore								
2	Međunarodni filmski festival "FROG" Međunarodni filmski festival. Program se predstavlja na atraktivnom otvorenom prostoru, noću, pored Crnog jezera i uz veliki broj pratećih programa. Vrijeme održavanja Avgust Organizatori Turistička organizacija Žabljak								

3	<p>Durmitor za sve</p> <p>Lokalna Turistička organizacija Opštine Žabljak u saradnji sa Nacionalnom Turističkom organizacijom Crne Gore ovog vikenda, tj 3. i 4. februara organizovaće zabavni program povodom zimske sezone u ski-centrima Savin kuk i Javorovača na Žabljaku.</p> <p>Vrijeme održavanja Februar</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Crne Gore Turistička organizacija Žabljak</p>									
4	<p>Dani planinskog cvijeća</p> <p>Tradicionalna turističko-promotivna, kulturna i zabavno-sportska manifestacija.</p> <p>Vrijeme održavanja Jul</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Žabljak</p>									
5	<p>Zlatni orao Durmitora</p> <p>Skijaško takmičenje na obroncima Durmitora.</p> <p>Vrijeme održavanja Mart</p> <p>Organizatori Crnogorski skijaški savez Ski-klub "Durmitor" – Žabljak</p>									

6	<p>Montenegro Winter Cup</p> <p>Auto-trke na snijegu koje se održavaju na Durmitoru.</p> <p>Vrijeme održavanja Februar</p> <p>Organizatori Motorsport Magazin Turistička Organizacija Žabljak</p>									
7	<p>Memorijal “Danilo Jauković”</p> <p>Tradicionalni planinarski uspon na Bobotov kuk u čast generala Danila Jaukovića.</p> <p>Vrijeme održavanja Jul</p> <p>Organizatori Turistička organizacija Žabljak Klub vojnih planinara “Kapetan” Planinarski savez Crne Gore</p>									
8	<p>Dani durmitorske zdrave hrane</p> <p>Gastronomska manifestacija posvećena promociji tradicionalne kuhinje durmitorskog kraja.</p> <p>Vrijeme održavanja Avgust</p> <p>Organizatori Centar za kulturu Žabljak</p>									

9	<p>Durmitor Orienteering Challenge</p> <p>Višednevno međunarodno orijentiring takmičenje.</p> <p>Internet adresa: http://dochallenge.me</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>Avgust</p>									
10	<p>Durmitor Downhill Adventure</p> <p>Međunarodna MTB biciklistička trka.</p> <p>Vrijeme održavanja Organizatori</p> <p>Avgust</p> <p>Sportsko planinarski klub "Durmitor Adventure"</p>									